

268

A MAGYAR
ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE
II. LAJOS KORÁBAN

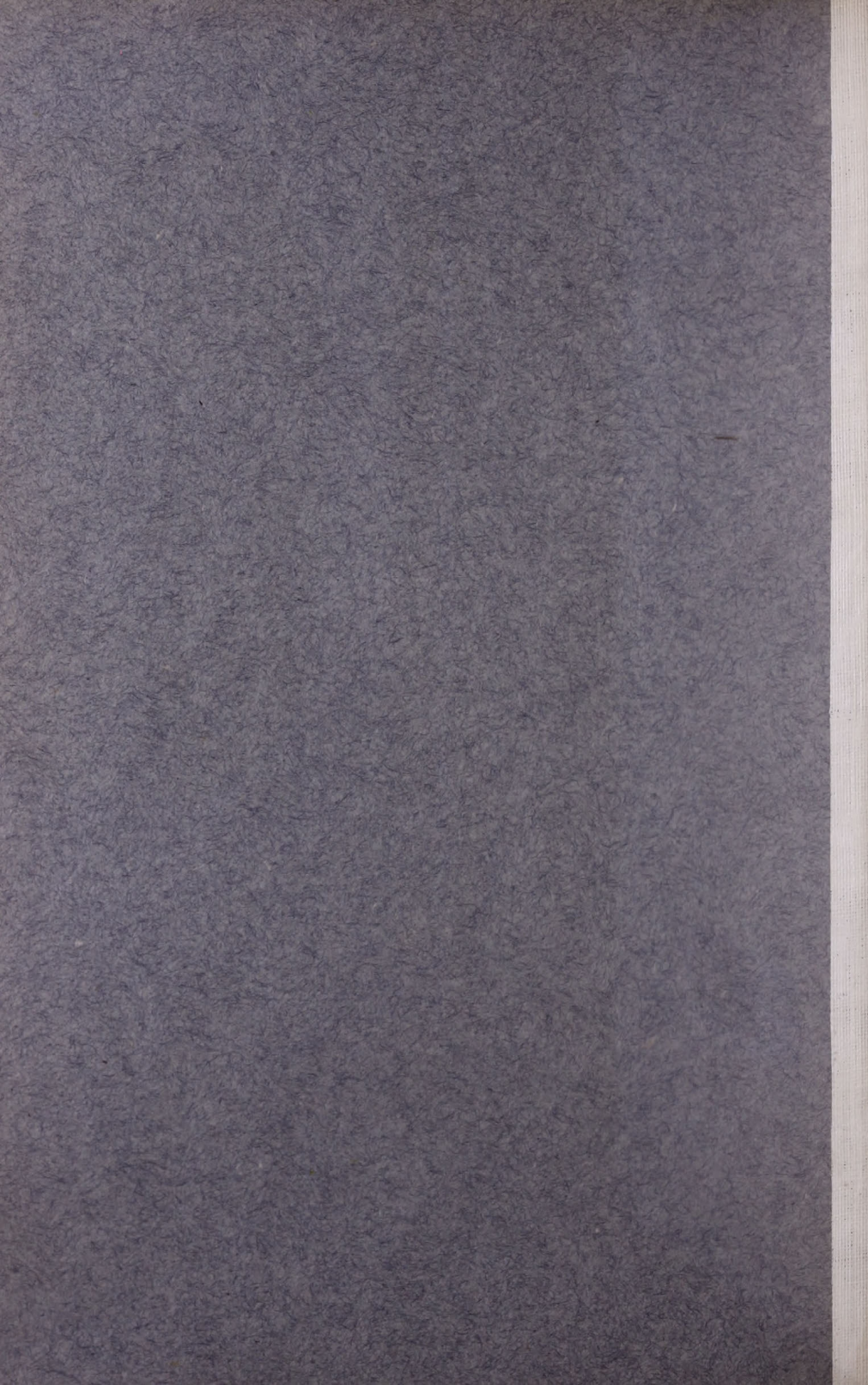
ÍRTA

SZABÓ DEZSŐ

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST
HORNÝÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA
1909

ÁRA 6 KOR.

297 107

A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE II. LAJOS KORÁBAN

ÍRTA

SZABÓ DEZSŐ

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

MTAK

0 00003 09734 2

BUDAPEST
HORNÝÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA
1909

232782

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

B
1977

TARTALOM.

	Oldal
Kiséretek a regensség megteremtésére	1
Az új kormányzasi mód alkalmazása	36
Ellenállás az új kormányzasi mód ellen	45
A főnemesi confoederatio első sikere és kudarca	59
A köznemesség első győzelme	72
A köznemesség a végrehajtó hatalom birtokában	84
A főnemesség előkészülete a köznemesi kormány megbuktatására	97
A köznemesi kormány bukása	101

FÜGGELÉK.

I. OKLEVELEK.

- I. 1516 márcz. 26. Tudósítás Veszprémből Miksa császárhoz arra nézve, minő intézkedéseket kellene tenni egyrészt az ápr. 24-iki országgyűlésen, másrészt a végeken Miksa Magyarországon való uralmának biztosítása érdekében. Az utóirat figyelmeztli a császárt arra, hogy a lengyel követek is megjelennek a dietán és így a császárnak annál inkább sietnie kell intézkedéseivel 113
- II. 1516 ápr. Miksa császár levele a magyar országgyűléshez a II. Lajos fölött gyakorlandó gyámság ügyében . . . 116
- III. 1516 ápr. Brandenburgi György és Bornemisza János kötelezvénye az 1516 Szent György-napi országgyűlésnek a nevelésükre bízott Lajos király nevelése ügyében . . 117
- IV. 1516 máj. 1. Perényi Imre nádor a „praelatusok és a bárók“ által ápr. 24-ikére összehívott dietán átírja Ibrányi István esztergomi érkanonok egy oklevelét 119

	Oldal
V. 1517 aug. 1. II. Lajos király Nagylucesei Damjánt, Lászlót és Gergelyt a legközelebb tartandó dietára megidézi . . .	120
VI. 1518 márcz. 14. II. Lajos király meghívója az 1518 ápr. 24-iki országgyűlésre	121
VII. 1518 márcz. 31. Szapolyai János levele Báthory Istvánhoz, melyben őt az ápr. 24-iki országgyűlésen követendő együttes eljárásra szólítja fel	122
VIII. 1518 ápr. 5. Báthory György levele Báthory Istvánhoz, melyben örömét fejezi ki, hogy testvére Szapolyai Jánossal az országgyűlésen követendő eljárásra nézve megegyezett	125
IX. 1518 máj. 7. II. Lajos király az 1518. Szent György-napi dietán átírja és tartalmilag megerősíti Kutasy Lukácsnak azon okleveleit, melyek úgy sérültek meg, hogy a török megtámadta lakóhelyét, míg ő az országgyűlés miatt hazulról távol volt	127
X. 1518 máj. 26. Bakócz Tamás tudósítja X. Leo pápát a részben még együtt levő Szent György-napi országgyűlésről.	129
XI. 1518 jún. 17. II. Lajos király Batthyányi Benedeknek és Laczovics Péternek olyan birtokokat adományoz, melyek úgy szállottak a királyra, hogy tulajdonosuk a Szent György-napi dietán távollevők birtokait megtámadta.	130
XII. 1518 aug. 2. A tolnai országgyűlésen a megyék követei az ország szükségleteire ezer forint kölcsönt vesznek fel Bakócz Tamás esztergomi érsektől	132
XIII. 1518 aug. 19. Tudósítás a tolnai gyűlés azon határozatáról, mely a Szent Mihály-napi bácsi dietát kimondotta	135
XIV. 1518 aug. 29. II. Lajos király felhatalmazza Máté panonhalmi apátot, hogy a királynak adott 320 frt kölcsönét, a melyet a Tolnán megszavazott, félforintos adó behajtásakor megkapni nem tudott, a legközelebbi adószedés alkalmával szedje be	135
XV. 1518 szept. 11. II. Lajos király Pilezperger Farkasné és Haraszthy Ferencz pörös ügyét a Szent Mihály-napi bácsi országgyűlés utánra elhalasztja	136
XVI. 1518 szept. 27. Tudósítás a pártok állásáról a leendő bácsi dietán	138
XVII. 1518 okt. 18. Perényi Imre nádor az 1518-iki tolnai országgyűlés határozatára való hivatkozással, Nagylucesei Dóczy Lászlót a király elé idézi	140
XVIII. 1518 okt. 19. Perényi Imre nádor az 1518-iki tolnai végzések értelmében özv. csehői Szabary Andrásné a király elé idézi	141
XIX. 1518 nov. 11. II. Lajos Som Gáspárt az 1518-iki bácsi végzések által a király hitelezőivel 1519 jan. 25-ikére kitűzött tárgyaláson való megjelenésre fölhívja	143

	Oldal
XX. 1518 nov. 29. Werbőczy István levele Veszprémmegyé- hez, melyben az országgyűlés által részére megszavazott telkenként öt dénár adó behajtását kéri	145
XXI. 1518 decz. 8. II. Lajos király még a bácsi dietán meg- szavazott adó behajtásának megkezdése előtt 800 forintot kér Eperjes városától	146
XXII. 1519 márcz. 8. Frangepán Gergely, Szapolyai János, Szathmáry György, Wárday Pál és Báthory István szö- vetséglevele	147
XXIII. 1519 márcz. 8. Tudósítás a megüriült nádori szék betöl- tésére irányuló mozgalmakról	149
XXIV. 1519 ápr. 6. Idézet II. Lajos egy okleveléből, a miből kitűnik, hogy a király a nádorválasztó országgyűlést már összehívta	152
XXV. 1519 máj. 16. A sági convent jelenti II. Lajos királynak, hogy Dóczy Ferenczhez és Liphay Damjánhoz intézett, őket a bácsi dieta végzéseinek értelmében a legközelebbi országgyűlésen való megjelenésre megidéző parancsát kézbesítette	152
XXVI. 1519 jún. 1. II. Lajos király az ezután esedékes adó terhére Korpona városától száz forint előleget kér	154
XXVII. 1519 jún. 12. Tudósítás a nádorválasztó dietán kitört zavarokról	155
XXVIII. 1519 júl. 8. Báthory István nádor Sulyok Lajost, a fél- forintos adó beszédőjét egy hatalmaskodási ügyben maga elé idézi	156
XXIX. 1519 nov. 13. II. Lajos király Dóczy Ferencz és társainak Lipcese és Saskő várak birtokára vonatkozó ügyének elinté- zését az 1520 febr. 6-iki országgyűlésre halasztja és erre őket megidézi	158
XXX. 1520 márcz. 1. II. Lajos király tanácsa felszólítja Veszprém- megyét az 1518-iki bácsi és az 1520 febr. 6-iki ország- gyűlés rendeletei közül a katonakiállításra és az adó- beszedésre vonatkozó czikkelyeknek végrehajtására	159
XXXI. 1520 márcz. 21. II. Lajos király felszólítja Veszprém- megye hatóságát, hogy az 1518-iki bácsi gyűlésen ok nélkül meg nem jelentektől a bírságot szedje be	160
XXXII. 1520 ápr. 2. II. Lajos király meghatalmazza Széchy Tamás vas megyei ispánt, hogy a királynak kölcsön adott 2000 frt fejében ennek az összegnek erejéig beszédhesse Vas- és Zalamegyék 1520 ápr. 15-ikén esedékes adóját	161
XXXIII. 1520 máj. 12. Batthyányi Benedek kir. kincstartó meghatal- mazza Széchy Tamást, hogy Zala- és Vas megyék adójából a királynak adott kölcsön fejében 2000 forintot a maga számára behajthasson	162

	Oldal
XXXIV. 1520 máj. 29. Biharmegye hatósága jelenti II. Lajos királynak, hogy az 1520 márcz. 16-ikán kelt és az 1518-iki bácsi törvényekre való hivatkozással kiadott királyi rendelet értelmében a vámok összeírását elvégezte	163
XXXV. 1520 jún. 17. Buda. Tudósítás a bácsi végzések végrehajtásáról	165
XXXVI. 1521 jan. 21. Báthory István nádor a bácsi végzések értelmében és nádori méltósága által magára vállalt tisztének megfelelően kijelöli a kún és a jász birtokok határait	166
XXXVII. 1521 febr. 18. II. Lajos király felhatalmazza Dóczy Ferenczet, hogy a félforintos adót szükség esetén karhatalommal is behajthassa	169
XXXVIII. 1521 márcz. 7. II. Lajos király vizsgálatot rendelt el az iránt, vajjon tényleg zavarta-e Orbonác András a bácsi országgyűlésen megszavazott adó beszédét	170
XXXIX. 1522 febr. 15. Várday Pál veszprémi püspök Báthory István és Szapolyai János pártjához csatlakozik	174
XL. 1522 febr. 16. II. Lajos király Csehországban való távolléte idejére Báthory István nádot helytartójává nevezi ki	175
XLI. 1522 febr. 24. Ráskai Gáspár és Werbőczy István, az ország kincstárnokai kötelezik magukat arra, hogy az 1521-iki országgyűlésen megszavazott adóból a Lajos királytól vett kölcsönt mielőbb vissza fogják fizetni	177
XLII. 1522 márcz. 3. II. Lajos király tudósítja a nürnbergi birodalmi gyűlést arról, hogy a magyarországi követeket a gyűlésre elküldötte	178
XLIII. 1522 máj. 5. Szathmáry György esztergomi érsek felszólítja Zemplénmegye összes papjait, hogy az 1521-iki országgyűlés által kivetett adót mielőbb fizessék meg	180
XLIV. 1522 aug. 22. Főnemesi szövetséglevél	181
XLV. 1522 aug. 24. Burgio András felel Báthory István nádornak őt az ország állapotáról tudósító levelére	184
XLVI. 1522 aug. 28. A Szent Lőrincz-napi országgyűlés — a király utólagos jóváhagyásának fentartásával — kijelöli a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldendő követeket	185
XLVII. 1522 aug. 30. Báthory István nádor és kir. helytartó a Szent Lőrincz-napi országgyűlés végzése értelmében követeli Abaújmegyétől annak még az 1521-iki dieta decretuma folytán esedékes adóját.	187
XLVIII. 1522 szept. 4. Báthory András értesíti bátyját, Báthory Györgyöt, hogy testvérük, a nádor, az országgyűlés miatt Budára hívatta	189
XLIX. 1522 decz. 6. A nürnbergi birodalmi gyűlésre küldött követek sürgetik a gyűlés választ, hogy az 1523 jan. 6-ikára összehívott magyar dietára hazamehessenek	190

	Oldal
L. 1523 júl. 26. II. Lajos király elrendeli, hogy Dóczy Ferencz és társainak perét, a melyet azok még Báthory István nádor előtt kezdettek, a nádornak méltóságától való megfosztása miatt személyes jelenléte előtt tárgyalják	191
L.I. 1523 szept. 13. II. Lajos király felszólítja Erdőteleky Tamást, az egyforintos adó szedőjét, indítson vizsgálatot az iránt, van-e Apafi Mihálynak joga Adkar nevű birtokán a vámszedéshez	193
L.II. 1523 szept. 16. Abaujvármegye hatósága felhatalmazást ad Bárczay János alispánnak és a vármegye szolgabíráinak az egyforintos adó beszédésére	194
L.III. 1523 szept. 20. Tomory István erdélyi alvajda igazolja, hogy Forró Tamás az esedékes adóját kifizette	195
L.IV. 1524 márcz. 5. Az egri püspök tudósítja Báthory Andrást a király és az urak budai tanácskozásáról és jelzi, hogy a dietáról még nem tud bizonyosat mondani	195
L.V. 1524 jún. 8. Abaujvármegye hatósága fölhatalmazást ad Bárczay János alispánnak és a vármegye szolgabíráinak az egyforintos adó beszédésére	196
L.VI. 1524 júl. 18. Ferencz alkincstartó elismeri, hogy Apafi Miklós Hevesmegye alispánja az egyforintos adóból 160 forintot beszolgáltatott	197
L.VII. 1524 aug. 6. Perényi Ferencz váradi püspök utasításokat és tudósítást kér Báthory Andrástól a jövőendő dietára és a letett nádorra vonatkozólag	197
L.VIII. 1524 okt. 11. Tudósítás arról, hogy az országgyűlés küldöttsége Werbőczy vezetése alatt felhívta a király figyelmét a magyarországi várak veszélyeztetett állapotára. Lajos felelete	200
L.IX. 1524 okt. 11. II. Lajos király az 1523 Szent György-napi országgyűlés végzése értelmében rendelkezik özv. Bárczay Lászlóné hitbéréről	201
L.X. 1525 máj. 22. Főnemesi szövetséglevél	203
L.XI. 1525 aug. 8. A budai káptalan tanúságtétele a hatvani országgyűlésen megrágalmazott Korlátkövy Péter ügyében eszközölt tanúkihallgatásokról	208
L.XII. 1525 szept. 1. II. Lajos király értesíti a szab. kir. városokat, hogy az országgyűlés határozata értelmében az új pénz verését megszüntette és tudatja velük, hogy az eddig vert új pénzekből kettő ér egy régít	212
L.XIII. 1525 okt. 1. Lengyel András szucsáni várnagy jelenti Bornemisza Jánosnak, hogy a vár népe a köteles szolgálatot megtagadta és a hatvani országgyűlésen megszavazott adót se akarja teljesen megfizetni. A továbbiakra nézve utasítást kér	213

	Oldal
LXIV. 1525 okt. 18. II. Lajos király tudósítja Somogy megye hatóságát, hogy a margitszigeti apácáknak somogy megyei birtokait a nov. 11-ikén esedékes egyforintos adó fizetése alól felmentette	215
LXV. 1526 jan. 6. Cseröghi János alkincstárnok Pest megye adószedőitől a jelenlegi 75 denáros adó terhére ezer forintot kér	216
LXVI. 1526 febr. 25. Báthory András a Szent-György-napi dietára hívja Dóczy Ferenczet; azt írja: a nádor jövődjéről nem kell kétségbeesni, mert «még a mi házunk előtt is verőfény kelhet»	217
LXVII. 1526 márcz. 22. Brodarics István megköszöni Ferdinánd főhercegnek kancellárrá való kinevezésénél tapasztalt pártfogását	218
LXVIII. 1526 ápr. 6. II. Lajos király értesíti Sáros megye adószedőit, hogy a Bertóthy Ferencz és Szaniszló birtokairól befolyó adójövedelmet Bertóthy Szaniszlónak adományozta	218
LXIX. 1526 máj. 3. II. Lajos király tudósítja Közép-Szolnok vármegye hatóságát, hogy a váradi püspökségnek megyében fekvő javain a jelenlegi adó beszédését Perényi Ferencz váradi püspöknek adományozta	219
LXXX. 1526 júl. 9. II. Lajos király a legutóbbi országgyűlésen kinevezett és most a maga felmentését kérő kincstartót, Thürzó Eleket, nem menti ugyan fel állásától, de minden felelősség alól feloldja	220

II. TÖRVÉNYEK.

Az 1518-iki Szent György-napi országgyűlés törvényeiből	229
Az 1518-iki tolnai országgyűlés törvényeiből	233
Az 1518-iki bácsi országgyűlés törvényeiből	237
Az 1521-iki országgyűlés törvényeiből	246
Az 1523-iki országgyűlés törvényeiből	254
Az 1525-iki rákosi országgyűlés törvényeiből	260
Az 1525-iki hatvani országgyűlés törvényeiből	265
Az 1526-iki országgyűlés törvényeiből	267
Név- és tárgymutató	271
Sajtóhibák jegyzéke	283

Kisérletek a regensség megteremtésére.

Abban a küzdelemben, mely a főhatalom bírása miatt II. Ulászló trónralépése után a főnemesség és a köznemesség között megindult, több esemény váratlan szerencseként érte a köznemesség pártját. Nem mondhatni, hogy ez a szerencse az országé is lett volna. A nagy károk ellenére, miket az 1514-iki parasztlázadás okozott, ez az országos csapás igen nagy mértékben segítette elő a közrend ügyét. A fölkelés gyanúba keverte a papságot, melynek alacsonyabb rétegei meglehetősen tevékeny részt vettek még a hadvezetésben is, annál inkább a lázításban, megtépdeste a főnemesség babérjait, a mely igen keveset tett a lázadók ellen, noha azok az ő érdekeit is sértették, a mennyiben pedig tett valamit, ő bizonyult gyöngének. Temesvárt már-már alig tudta a parasztok ellen védeni Báthory István, a mikor Szapolyai segítsége megérkezett.¹ Semmi érdemet nem szerzett az urak pártja az országos veszedelem meggátolásában. Egyetlen ember állította meg a jobbágyok rombolását, mentette meg az arisztokratia egyik legexponáltabb tagját: Szapolyai János, a köznemesség feje. Nagy volt anyagi diadala, még nagyobb az erkölcsi. Ellenfeleivel, meg a királylyal szemben ő az igazi munkás szereplő, az ország védelmezője. Ezt az érdemet elvitatni tőle nem lehetett. Az 1514-iki országgyűlés nem tud betelni dicséretével: az ország megszabadítójának nevezi.² A nagy ünnepeltetés

¹ Istvánfi, Regni Hung. hist. I. V.

² Marino Sanuto, I diarii XIX. 40 l. Vien chiamato liberator regni.

mindjárt maga után vonja a pletykát is; Szerémi már azt állítja, hogy az 1514-iki diéta írásban ígérte meg a vajdának, hogy királylyá teszi.¹ Bizonyos, hogy ebből az ügyetlen meséből nem igaz semmi, nem is volt rá szükség, mert az 1505-iki rákosi végzés már kimondotta ezt, ha nem is nevezte meg Szapolyait. Jellemző ez a nyilatkozat mégis a helyzetre, mert nagyon elterjedtnek kellett lennie, ha Szerémihez is eljutott.

Szapolyai népszerűségének értékét még csak emeli az, hogy ez a nagyjelentőségű esemény II. Ulászló életének utolsó éveibe esik. El kell ismernünk, hogy erkölcsi tekintélye érdekében szinte szükség volt reá. Eddig nem tett a vajda semmi olyat, a mivel kiérdemelte volna az országos hírnevet. Ez volt az első maradandó emlékű nyilvános szereplése annak az embernek, a kiért történetíróink véleménye szerint törvénybe iktatták a magyar nemzeti királyságot. Talán már akkor is azért tették, mert jövőjében bíztak, nem azért, mintha a nagy kitüntetést megérdemelte volna. De most el kellett ismerni az ő elsőségét mindenkiel szemben. Országos szerepléshez jutni egyelőre mégsem látjuk; Ulászló alatt már bajos volt rendszerváltozást vinni keresztül, de erősen esett mérlegbe személye, ha az került szóba, mi lesz Magyarország kormányával, ha Ulászló meghal és a kiskorú, már királylyá koronázott Lajos jut a trónra.

Ha tudták volna előre, hogy a törvényt meg is tartják, e tekintetben semmi kétségük nem lehetett volna. A nádori törvény szerint (1485:II. t.-cz.) a nádor a kiskorú király gyámja; az országgyűlésnek van beleszólása abba, ki legyen az ország nádora, tehát a király helyett kormányzó személyének kijelölésére ilyen módon befolyhat az ország nemessége. Ezenkívül már előre is volt még egy biztosítéka az országnak Lajos uralmára nézve. Koronázásakor, 1508-ban megígérte Ulászló, hogy idegenre, főleg Miksa császárra nem bizza fiát, ha az nagykorúsága előtt nyeri el a trónt.² De éppen az országgyűléseken vívott hosszú küz-

¹ Szerémi Emlékiratai 71. l.

² Kovachich, Vestigia 458.

delmek mutatták meg a reńdeknek, mennyire lehet bízni a papiron levő biztosítékokban. Halála előtt Ulászló e téren az utolsó példát szolgáltatotta nekik. Halálos ágyán az urakra bízta fiát, arra buzdította őket, hogy tartsák meg a németekkel kötött szerződést,¹ Lajos gyámjául Miksa német császárt² és Zsigmond lengyel királyt jelölte ki³ s rábízta fiát Bakóczra, Brandenburi Györgyre s Bornemiszára. Ez a gyámság pedig teljesen ellenkezett az 1508-iki oklevél ünnepélyes ígérétevel. Ha fel szabad tennünk azt, hogy a király szándéka nem éppen abban a perczen érett meg, a mikor azt környezetének tudomására hozta, hanem fia uralmát már előbb is biztosítani akarta, megérthetjük, mit akart azzal a dietával, a mely élete végső napjain ült össze. Kevésbé valószínű, hogy ennek egyetlen tárgya Jajcza védelme lett volna,⁴ hisz errő már annyi szó esett a magyar országgyűléseken; valószínűbb, hogy Ulászló Lajosról akart gondoskodni s törvénybe iktatni utolsó rendelkezését. Úgy látszik, a főnemesség meg is jelent ezen a gyűlésen,⁵ de érdemleges határozatot már a király közbejött halála miatt se hozhatott és a tárgyalásokat el is halasztották 1516 április 24-ére, Szent György napjára.⁶ A nemességet fejé-ként való megjelenésre szólították fel,⁷ de nem a király, hanem a főnemesség hívta össze az 1516 április 24-iki országgyűlést.⁸ Itt öntötték volna határozat formájába azt, a mit tárgyalni még Ulászló életében megkezdettek.

A főnemések pártja folytatni akarta munkáját. Ulászló közvetlen környezetében érvényesült akaratauk; nem volt nehéz győzniök, mert itt nem volt ellenállás. Sokkal bizony-

¹ Marino Sanuto XXII. 131. l. „... a perseverar ne la affinità et amicitia ultramente contracta con il re di Romani.“

² 1516 márcz. 11-iki levele. Cs. és kir. házi, udv. és áll. levéltár. Maximiliana.

³ Acta Tomiciana IV. 111. l.

⁴ Bél, Notitia Hungariae novae III. 241.

⁵ U. o.

⁶ Kovachich, Vestigia 464. Acta Tomiciana IV. 17.

⁷ Marino Sanuto XXII. 132.

⁸ 1516 május 1-i oklevél: de edicto dictorum dominorum praelatorum et baronum celebrando. Függeték IV. sz.

talánabb volt, mit szól rendelkezésükhöz az országgyűlés, a hol a köznemesekkel kellett számolniok. Talán nem tudták, mit akarnak ezek, de arról biztosak lehetnek, hogy a kijelölt gyámok nem kellene majd nekik, mert idegen nemzetiségűek, se a kijelölt kormányzók, mert ezek a főnemesség gyűlölt tagjai. Pedig ők a törvényes formák megtartása mellett keresztül akarták vinni ennek a három megbízottnak a kormányát, a mi ugyanazt jelentette volna rájuk nézve, a mit Ulászló trónraléptekor a koronázási feltételek: az országgyűlés végzései értelmében a főnemesség uralkodott volna Magyarországon és nagyobb tekintély elérése céljából kölcsön vette volna kormányzásához a király nevét. Mert arról szó sem lehetett, hogy a tíz éves Lajosnak lesz valami befolyása. Éppen ezért a köznemesség más megoldást keresett és ezzel együtt nagy erővel nyomult előtérbe Szapolyai személyisége.

Jellemző a törvények tiszteletére, a mi itt történik. A király ígérete ellenére nevezi ki fia gyámjait, a köznemesség se ezt, se az elkövetett törvényteleniséget nem fordítja ellene, se nem hivatkozik arra a törvényre, a melyet itt alkalmazni kellene. Szó sincsen arról, hogy a nádor gyámságát elrendelő 1485:II. t.c.z. értelmében járjanak el, pedig az tételes törvény. De a nádor nem kellett egyik pártnak sem. Nem hinném, hogy dicsőség lenne Perényire nézve az, hogy nem volt eléggé pártember. Pedig itt az kellett. Nem állott ő a pártokon felül, hanem mindkettőt meg szeretne volna nyerni s így nem állott melléje egyik se. A mikor a Habsburgokkal 1515-ben a kettős házassági szerződést megkötötték, hozzájárult mint magánember, de tiltakozott ellene ünnepélyesen, csaknem színész módjára, mint Magyarország nádora. Így nem nyerhette meg egyik pártot se: nem állhatott melléje a főnemesség, melynek körébe tartozott, hogy pedig ezek után a köznemesség nem számított reá, az természetes.

Az 1516 ápr. 24-ére összehívott dietának legfőbb tárgya a kormányzat berendezése volt; e mellett szinte másodrangú kérdéssé vált a török elleni védekezés, az ehhez szükséges sereg eltartására, meg a király szükség-

leteire való adónak megszavazása.¹ A kormányzás kérdése természetesen nemcsak a magyar nemességet érdekelte, hanem azokat is, a kiknek az új berendezkedés hasznos vagy káros lehetett, tehát Miksa császárt és Zsigmond lengyel királyt. Miksát már 1516 márcz. 26-án tudósították Magyarországból, hogy siessen követeket küldeni a Szent György-napi országgyűlésre, a hova a lengyel király is elfogja küldeni megbizottait.² Az utóbbi csakugyan küldött is követeket a magyar országgyűlésre Laczkó János gneznai érsek, Lengyelország primása és Schydlowyecz Kristóf, a lengyel kancellár személyében,³ sőt talán még másokat is.⁴ Miksa követei, ha nem is mindjárt a gyűlés kezdetén, de valamivel később már okvetlenül jelen voltak;⁵ a lengyel király együttműködés céljából Miksát követek küldésére előre felszólította.⁶ A császár eredetileg személyesen akart a dietán megjelenni, de ennek akadályai voltak, az országgyűléshez intézett iratban jelentette ki, hogy a rábízott gyámságot elfogadja, sőt gyakorolni kívánja.⁷ A lengyel követeknek céljuk az volt, hogy Lajosnak tanácsot adjanak, segítségére legyenek, ügyeljenek arra, hogy zavargás ne legyen a dietán, a tárgyalásokat húzni-halasztani ne engedjék, végül igyekezzenek Lajos uralmának megszilárdítására.⁸ Ebből a követi utasításból látni, hogy egyelőre nem volt szó egyenes külföldi beavatkozásról; megelégedtek a gyámok azzal, ha most egyelőre rendet csinálnak, részletes kormányzási elveiknek a magyarokkal való közlését későbbre tartották fön. Abban azonban előre is meggyezett a két uralkodó, hogy nem kell elfogadni Szapolyai

¹ Istvánfi I. VI.

² Függelék I. sz.

³ Acta Tomiciana IV. 22.

⁴ Az Országos levéltár alább idézendő oklevele.

⁵ Az Országos Levéltár említett oklevele a lengyel követekkel együtt felsorolja az osztrák megbizottakat is. Az oklevél jún. 6-ról való, de a követek szereplése régebbi.

⁶ Acta Tomiciana IV. 35.

⁷ Függelék II. sz.

⁸ Acta Tomiciana IV. 25., 39. 1.

kormányzóságát,¹ ha a dieta Lajos kiskorúságára való tekintettel ezt követelné. A magyar nemesség részéről az országgyűlésen megjelenteknek számáról nem vagyunk tájékozva,² annyit azonban tudunk, hogy igen népesnek jósolták és ennek következtében zavaros lefolyásúnak.³ Nagyon valószínű, hogy a gyűlés nem kezdődött meg Szent György napján, hanem csak néhány nappal később, úgy április 30-ika körül.⁴

Alig néhány szó az, a mit a dieta külső eseményeiről tudunk. Attól tartottak, hogy az országgyűlés nagy zavarásoknak lesz színhelye,⁵ de csendesen folyt le.⁶ Bizonyára hosszabb tárgyalások után végül is egyezség fejezte be azt a kényes kérdést, mely a maga merevségében feltéve így hangzott: Bakócz, Brandenburi György s. Bornemisza vagy pedig Szapolyai János kormányozzon-e a király nevében. Azok Ulászló végső akaratára támaszkodtak, ez a köznemesség egész erejére. Mivel egyik álláspont se megy keresztül, világos, hogy az ülésen egyenlő lehetett a két párt ereje.⁷ Hevesebb küzdelem aligha volt, a megegyezés békességes úton történt, még pedig úgy, hogy mindkét fél lemondott arról, a mit eredetileg követelt: a főnemesség a három kijelölt úrról, a köznemesség Szapolyai kormányzóságáról, noha a vajda mellőzésében alig lehet a két külföldi gyám befolyását látnunk. Abban állapodtak meg, hogy Lajos nagykorúságáig helyette a választott tanácsosok kormányoznak. Ezeket évenként választják. Számukat meg lehetőségen nagyra szabták: 28-ban állapították meg; közülök 12 fő-, 16 köznemes. A névben különbség van köztük: azok királyi tanácsosok (consilarii regii), ezek ülnökök

¹ Kovachich, Sammlung etc. I. 166/7., de tévesen 1518-hoz téve.

² Szalay (Magyarország története III. 500/1. l.) s Horváth Mihály (A magyarok történelme III. 322—324.) ezt a dietát az 1519-ikivel tévesztik össze.

³ Függelék I. sz.

⁴ Marino Sanuto XXII. 250. szerint május derekán végződött. Ekkor pedig két hétig tart a dieta.

⁵ U. o.

⁶ Acta Tomiciana IV. 39.

⁷ A magyar nemzet története (Millenniumi kiadás, szerk. Szilágyi S.) IV. 143.

(consessores, Marino szerint — nyilván tévesen — confessores). A 12 főúr közül 7 világi, 5 pedig egyházi főrend. Az öt papi tanácsnok az esztergomi s a kalocsai érsekek, az erdélyi, pécsi és váci püspökök; a világi tanácsadók pedig a nádor, Ujlaki Lőrincz, Szentgyörgyi Péter, Szapolyai György, Buzlay Mózes, Báthori András s Drágffy János.¹ A köznemesi ülnökök neveit nem ismerjük. De nemcsak elnevezésükben, hanem szolgálatukban is van bizonyos különbség. Mikor kell a király mellett lennie a 12 tanácsosnak, arról nem szól a rendelkezés, de kimondja azt, hogy nyolcz nemes ülnöknek az év egyik s nyolcznak az év másik felében állandóan az uralkodó mellett kell tartózkodnia. A köznemesség mindig ott van a tanácsban, tehát könnyen kezébe kerülhet a túlsúly. A 12 tanácsos személyére nézve fontos az, hogy Brandenburi György s Bornemisza nincsenek közöttük. A kiket fia mellett mintegy kormányzókul jelölt meg Ulászló, azok közül csak Bakóczot találjuk itt.

Brandenburi György s Bornemisza tehát kimaradtak Lajos tanácsából, de ennél nagyobb befolyású közt jelöltek ki számukra. Az országgyűlés beleegyezett abba, hogy reájuk bizassék a király nevelése. A tíz éves királynál ez nagy jelentőségű, azért a dieta biztosítékot kér a nevelőktől. Esküvel kötelezik őket arra, hogy jó példával járjanak Lajos előtt, a törvény tiszteletére tanítsák s a nemesi szabadságok épségben tartására: ígérik, hogy külföldre ki nem viszik, csupán a tanácsosok beleegyezésével.² E szerint a királyfi nevelésébe a köznemességnek nem lett volna semmi beleszólása, viszont Brandenburi György és Bornemisza János kárpótlást nyertek azért, mert a király tanácsából kimaradtak. A felelősség egy neme az, hogy a nevelők előre esküt tesznek az országgyűlésnek, mely őket e tiszteletben megerősíti. Ezzel győz a törvényes álláspont, mert az új kormány, ha egyben-másban egyezik is Ulászló végső rendelkezésével, nem ennek következtében, hanem a dieta határozata folytán jött létre.

¹ Marino Sanuto XXII. 250.

² Függelék III. sz.

A legfőbb hatalom egy 28 tagból álló testület kezébe kerül, de kevés a változás a régihez viszonyítva. Elvi különbség nincs, csak személyi változás. Új kancellárt tesznek, a pécsi püspököt, Szathmáry Györgyöt s új kincstartót, a váci püspököt. De ezekben a változtatásokban tisztán csak személyhez kötött bizalomról van szó; ezt mutatja az, hogy minden jövedelmet a kincstárnok kezébe kell szolgáltatni. Nagyon ügyes az a rendelkezés, hogy ezután nem bízzák a megyékre a hadak fizetését, hanem a kincstartóra. Így legalább nem vesztetett el a kezelők kezén a pénz, mert egységes felügyelet alá került s rendben lett volna a sereg, mivel gondoskodtak fizetéséről.

Nagyobb adóra, meg rendes katonaság tartására a törökök nyugtalankodása miatt volt szükség. A Jajczát fenyegető veszedelem rendkívüli áldozatra is hajlandóvá teszi az országgyűlést: két frt adót szavaznak meg, a mely két részletben fizetendő, egyik fele aug. 1-ig, a másik 1517 jan. 6-ig. Ebből pedig látható, hogy a katonai expeditio ez évről már elmaradt. Különben katonai ügyekben igen keveset végeznek, azok is inkább külsőségekre vonatkoznak. Kijelentik, hogy a hadi jelvények maradjanak azok, melyek Mátyás alatt voltak használatban. Van azonban ennél fontosabb, mondhatnók elvi határozatuk is. Az egyik azt mondja, hogy az erdélyi vajda csak Erdélyt védi, a másik azt, hogy a temesi gróf csak a saját bánóságát, de Magyarországon mindkettő csak a végső szükség esetén harcol. Katonailag tehát ezek a részek szinte elszakadnak az országtól, de mivel állandóan fenyegeti őket a török, nem lehetett onnét a sereget veszélyeztetésük nélkül elvonni. Még azt kell felemlítenünk, hogy ez a dieta czikkelyezte be Báthori István temesi grófságát¹ s elhatározta, hogy a magyar-lengyel határszélen levő sűrűldások eligazítására bizottságot küld ki.²

¹ A végzésekről törvénykönyv nincs, de Marino Sanuto XXII. 250/1. 40 articulusról tud, a melyek részint magán-, részint közügyekre vonatkoznak. Az ott felsoroltakon alapszik tárgyalásunk.

² Acta Tomicianae IV. 109.

A végzemények nem voltak örök időkre szánva. Tudjuk, öt év mulva nagykorú lett volna Lajos, át kellett volna vennie a kormányt. De ezek a határozatok mindössze egy esztendeig maradtak érvényben.¹

A szerencsésen befejeződött országgyűlést követte az egyezség, Brandenburgi György és Szapolyai János között. Egykorúak talán e békesség alapján reménylették, hogy jobb állapotba kerül minden, mint volt Ulászló idejében.² Miksának és Zsigmondnak a dietán megjelent követei jún. 6-án egyezséget hoztak létre Brandenburgi György s Szapolyai közt két vár, Solymos és Lippa ügyében. Az egyezmény úgy szólott, hogy Szapolyai lemond a két várról György örgróf javára, a ki ezeket 22,000 frtért átengedi a nádornak. Az egyezség meg nem tartója 40,000 frt bírságpénzt fizet, melynek $\frac{1}{3}$ -a a királyé, $\frac{1}{3}$ -a a másik felé, $\frac{1}{3}$ -a a végek védelmére fordítandó.³ Az egyezkedés oka az volt, hogy a külföldi gyámok biztosítani akarták Lajos uralmát, az pedig — véleményük szerint — az örgróf s a vajda egyetértésétől függött. Ebből pedig világos az, hogy ennek a két embernek kezében volt Magyarországon a legnagyobb hatalom. Miksa külön oklevélben nyilvánítja örömét, hogy Brandenburgi György még a saját károsodásával is hajlandó volt a békét az országban megteremteni.⁴

A gyűlés tehát kielégítette a nádort, mert két várhoz juttatta, kielégítette Bakóczot, mert a királyi tanácsba bevette, kielégítette Brandenburgi Györgyöt s Bornemisza Jánost, mivel a király nevelését rájuk bízta. Mit kapott Szapolyai, nem tudjuk; minthogy a vélt vagy valóságos jogairól való lemondás nem jutalom, se az, hogy a királyi tanácsba 16 köznemesi ülnököt vittek be 12 főnemesi tanácsossal szemben. Így a compromissum nem egészen sikerült, ezért se a köznemesek, se az urak nem tartottak ki mellette; lassankint elmaradoztak a tanácsból, Szapolyai-

¹ Lajos maga írja Zsigmondnak Acta Tomiciana IV. 335.

² Acta Tomiciana IV. 39.

³ Egyezséglevelük az Országos levéltárban M. O. D. L. 37990.

⁴ Levele hozzá 1516 júl. 22-ről. Orsz. levéltár M. O. D. L. 37992.

nak pedig nem volt külön érdeke, hogy a megjelenésre serkentse őket. Különben is nagyon valószínűnek kell felvennünk, hogy nem is volt ott a gyűlésen, mert az alkudozásokban az örgróf személyesen vesz részt, a vajdát a nádor képviseli. A tanácsosok elmaradásával pedig jóformán egyetlen embernek kezébe ment át a hatalom, mert Bakócz tekintélye ekkor már nagyot csökkent,¹ Perényi s a vajda pedig a végeken voltak elfoglalva. Az év végéig fölbomlott köztük az egyetértés, a nádor befolyását pedig erősen csökkentette az, hogy Szathmáry is ő ellene volt. Így jutott lassankint a pécsi püspök, Szathmáry György, a kormány élére.² A köznemességet megnyugtatta az a tudat, hogy a kormány olyan irányú, a mely egy pontban megegyezik az ő politikájukkal, mert szintén németellenes, Miksa ellen irányuló.³

Magyarországon a hivatalos vélemény az volt, hogy az országgyűlés a lehető legjobban oldotta meg feladatát.⁴ A két gyámnak előterjesztését, hogy Miksa, Zsigmond s Csehország megbizottai állandóan Lajos mellett tartózkodjanak, nem fogadták el; a diéta nem akart idegen uralmat, hanem tisztán magyar kormányzást.⁵ Ez a nemzeti irány keresztül is megy; Brandenburi György, nincs a tanácsosok között. Az idegen befolyás ellen valószínűleg az urak is tiltakoztak. A rend pedig, ha rövid időre is, helyreállott Magyarországon. A pécsi püspök azt írja Zsigmondnak, hogy a királyi jövedelmek, meg az adózás teljesen rendbe jöttek, de szerinte ez nem a magyarok érdeme, hanem az idegen küldötteké.⁶ Sőt úgy látszik, hogy ez az

¹ Fraknoi, Erdődi Bakócz Tamás I. 162.

² Marino Sanuto XXXIII. 349—354.

³ Acta Tomiciana IV. 106.

⁴ U. o. 335. 1. Ezt jelentette Bakócz X. Leo pápának, a ki 1516 jún. 24-én ezt írja a primásnak: gratissimum nobis accidisse, quod in conventu Pannonico nuper habito omnia tranquille atque peccato acta confecta, transactaque sint. Török János, Magyarország primásai. II. rész. 91. lap.

⁵ Acta Tomiciana IV. 41. 1. szerint a magyarok „solis sibi omnem gubernandi potestatem vindicare . . .”

⁶ Acta Tomiciana IV. 106. 1. közölt levele.

érdem se volt egyéb, mint a sok használat által eddig már minden élet elvesztett papíron nyugvó biztosíték, az 1516-iki törvények.¹ Ez lett volna Ulászló végső intézkedésének gyakorlati megvalósítása; a gyámkodással megbízott két idegen uralkodó egyelőre csak ily módon akart befolyást gyakorolni, a mi abban nyilvánult volna, hogy ők irányítsák az országgyűlési végzeményeket. Ez a beavatkozásuk érvényesült is. Hasonlókép sikerrel járt másik programmpontjuk, mert megteremtették az egyezséget Brandenburi György és Szapolyai között. Azt hitték, hogy ezzel megteremtették az ország békéjét is.

Az állítólagos belső nyugodalmat egyelőre nem zavarta talán semmi se. Nem is volt rá alkalom. A nyugtalanság kitörésre juthatott volna a diétán, de ez 1516-ban nem ült össze még egyszer. Összehívták ugyan Szent Mihály napjára (szept. 29.), azonban éppen olyan kevésbé tudjuk azt, miért hívták egybe, mint a hogy ismeretlen előttünk az az ok, a mely miatt elhalasztották.² Nem tartanám hypothesisnek, ha felvennénk, hogy ekkor már oly sok ügyet tartottak csupán az országgyűlésen elintézhetőnek, hogy egyedül a Szent György-napi összejövetel nem volt elég a törvényhozás munkájának elvégzésére. E tekintetben Lajos uralmának első évei új korszak kezdetét mutatják. Évenként legalább két országgyűlés van: egyik tavasszal, Szent Györgykor, a másik ősszel, Szent Mihálykor, de néha ez a kettő se elég. Egymásután három évben (1516—1518.) mindig megvan az évenkénti két diéta. Annyira szokássá válik, hogy a király, illetőleg a jelen esetben azok, a kik a kiskorú király helyett kormányoznak, szinte kötelezve érzik magukat mindkettőnek összehívására még akkor is, ha előre tudják, hogy veszedelmekkel jár az országgyűlés.³

¹ Hol van a decretum, mely a gyűlés positiv munkája volt, nem tudni. Hogy volt, azt nemcsak az említett néhány pont bizonyítja, hanem az is, hogy az Acta Tomiciana állandóan decretumról beszél, pl. IV. 106. anno prioris *decreta*, IV. 109. *constituerunt* anno praeterito.

² Marino Sanuto XXIII. 514.

³ Így van az 1518 ápr. 24-iki országgyűlés előtt. Acta Tomiciana IV. 257.

Egészen jól érthető azonban, miért akartak 1517 ápr. 24-ére dietát összehívni.¹ Az 1516-iki végzések egy évre szólottak, helyettük újat kellett hozni. A gyámok közreműködésével hozott végzéseket lényegében még sem hajtották végre, a meghozott czikkelyek pedig minden közreműködésből kizárták őket. Pedig a gyámok érvényesülni akartak, mert nem elégedtek meg azzal, hogy összes szereplésük a magyar országgyűlésre való követküldésben merüljön ki. A vezetést, úgy látszik, Zsigmond ragadta magához, talán azért, mert nemzetisége, meg a rokoni kapocs miatt az ő fellépése kevésbé volt Magyarországon ellenszenves, mint Miksáé. De nagy sympathia mellette se nyilatkozott meg. A kormányt vezető pécsi püspök, Szathmáry György még a követeit se látta szívesen a dietán. Az volt az álláspontja, hogy egy egyszerű levéllel el lehetne intézni a dolgot. De a lengyel király ezzel nem elégedett meg, hanem a követküldéshez ragaszkodott.² Az ő szempontjából viszont az a kifogás volt a megbízottak küldése ellen, hogy a rendek nem hallgatták meg küldötteit, hanem mindig a maguk esze után indultak.³ Azt hitte, hogy 1516-ban azért mellőzték követei előterjesztését, mivel actiójukat kellően előre nem készítették. Azért szinte kapóra jött neki a Szent György-napi országgyűlés, a melynek a törökkel kötendő békekesség tárgyalása céljából kellett összeülnie. Itt akarta a mult év hibáit megjavítani és lévén a török ügyekben úgysis közös az érdeke hazánkkal, be akarta várni a magyar nemzet döntését.⁴ De nem ezt tartotta legfontosabbnak, hanem azt, hogy előterjesztést tegyen Magyarországnak, milyen módon szeretné berendezni a kettős gyámság alatt álló magyar kormányt.

Alapelve az, hogy nem fogadhatja el az országgyűlés álláspontját, a mely nem engedte meg, hogy az ő, meg

¹ Miksához 1517 jan. 16-án intézett levélben már szó van a Szent György-napi országgyűlésről. Cs. és kir. házi, udv. és áll. levéltár. Maximiliana.

² Acta Tomiciana IV. 108. 1.

³ U. o. 236. 1.

⁴ U. o. 116. 1.

Miksa megbizottai, mint állandó tanácsosok legyenek Lajos mellett. Ez annyit jelent, hogy ők csak névleges gyámok, ezek lenni pedig nem akarnak. Másik sarkpontja politikájának az, hogy a dieta ne csak határozzon, hanem gondoskodjék végzéseinek végrehajtásáról is.¹ Követeinek utasítása az volt, hogy a császári oratorokkal egyetértően járjanak el,² de Bakóczra is hallgassanak.³ A május 3-án kezdődő országgyűlésen⁴ megjelent lengyel és német követek két ízben is kértek és kaptak kihallgatást.⁵ Úgy látszik, uralkodójuk tervezetének előterjesztését fontosabbnak tartották, mint a török békét, azt igyekeztek letárgyalni, ezzel kevésbé siettek. Az udvar is úgy akarta, hogy ez utolsó tárgynak maradjon, mert attól félt, ha meg lesz a béke, nem szavaznak meg adót. Ezt Bornemisza nyíltan megírta Zsigmondnak.⁶ Így nem ellenezte senki, hogy a követség előadja megbízója üzenetét.

Az üzenetben benne volt az, hogy Zsigmond és Miksa törvényesnek tartják gyámkodásukat. Teszik pedig ezt azért, mert Ulászló először a bécsi találkozón, azután halálos ágyán is megbízta őket ezzel a tiszttel s ez ellen senki nem tiltakozott. Ez a negatívum az ő jogi alapjuk. Különben is — véleményük szerint — kormányzati programjuk nem érinti az ország függetlenségét, mivel csak abban a mértékben akarnak Magyarország ügyeibe avatkozni, a mennyiben annak belső békéjét s külső védelmét biztosítani lehet; a nemesi szabadságokat nem is akarják érinteni, maradjanak azok úgy, a mint voltak. De hogy gyámságuk tényleg érvényesüljön, két lengyel és két császári tanácsos legyen állandóan a kormánytanácsban és a magyar tanácsadókéval legyen egyenlő a befolyásuk. E fölül a tanács fölé állana egy másik, valami olyan jóléti bizottmányféle. Ennek hatáskörét pontosan körülvonaloznák: gondoskodnék

¹ Acta Tomiciana IV. 109. 1.

² U. o. 108. 1.

³ U. o. 105. 1.

⁴ Marino Sanuto XXIV. 184., 227., 290.

⁵ Acta Tomiciana IV. 110.

⁶ U. o. 116. 1.

a törvények végrehajtásáról, óvna a királyi tekintélyt, felügyelne az adók beszedésére, rendbe hozná a királyi jövedelmeket, büntetné azokat, a kik a rendet és a jó egyetértést zavarják. Címük kormányzó lenne (regentes seu superintendentes). Ennek a bizottságnak két egyházi s két világi tagja legyen; az elsők választás útján jutnak erre a tisztre, de a hanyagokat a király a külföldi tanácsurak ajánlatára elmozdíthatja s mást tehet helyükbe. Tehát először érvényesülhetne a nemzet akarata, de többé soha; a bizottság teljesen a királytól, illetőleg a külföldiektől függetlene. Ez vonatkoznék a tervezetben a belügyi kormányra. Egy föltétlen hiánya az, hogy nincsen benne semmi hasonló a magyar alkotmányhoz, merőben önkényes, nem is szólva arról, hogy idegen befolyást hoz az országra, a mivel pedig tételes törvényt lehetett szembeállítani. Hadügyi tervük sokkal egyszerűbb, mindössze azt követeli, hogy állítsák vissza a banderiális rendszert; ennek törvényes alapja az 1498-iki törvény; de erélyesebben védjék a végeket, mint eddig. Legkevesebb rokonszenvet az a pont kelthetett, a mely a nemesség megadóztatását ajánlotta. Ez nagy áldozat lett volna, de ők e téren jó példával akarnak elől járni: Miksa kijelenti, hogy ő kész magára vállalni Jajcza védelmét.¹

Az országgyűlés meghallgatta a követek beszédét. Valószínű, hogy előterjesztéseik fölött megindult a vita s talán ebből fejlődött ki az az egyenetlenség, mely az eredménytelenséghez vezetett,² úgy hogy semmit sem határoztak. Pedig a veszély magva, Szapolyai János, nem is jelent meg a dietán, hanem követeket küldött maga helyett.³ Úgy látszik, valami hosszú időn át nem is tárgyaltak. A végeken nyugtalankodott a török, azért az ottan lakók el se jöttek a gyűlésre.⁴ Választ nem is adtak Zsigmondék előterjesztésére, egyelőre Lajos nevében felelték egész röviden

¹ Acta Tomiciana IV. 109—116.

² Marino Sanuto XXIV. 365/6.

³ U. o. 365.

⁴ Acta Tomiciana IV. 119.

azt, hogy az állandó tanácsadók nem kellenek, mivel nincs rájuk szükség.¹ A többi pontra még ennyit se jegyeztek meg, de feltehetni, hogy pártolásra azok se találtak. Valószínű, hogy Zsigmond egyetlen párthíve Bakócz volt,² ez pedig már elvesztette régi tekintélyét. A végleges intézkedés pedig minden ügyben a mihálynap-i diétára maradt,³ melynek összehívását az országgyűlés el is rendelte.⁴

Égetően szükséges volt az új intézkedés. 1517 ápr. 24-én lejárt az 1516-iki törvények érvényessége, valóságos törvénytől álló állapot állott be. Vissza kellett volna térni az Ulászló korabeli állapotokhoz, vagy új törvényt hozni. Az nem történhetett meg, mert kiskorú a király, ez pedig nem történt meg. A törvényes állapot csődjének megszüntetésére minél előbb szükséges volt az új diéta.⁵ De a lehetetlen állapoton nem javított a szept. 29-iki országgyűlés, a melyen ismét megjelentek az idegen követek is. Most azonban nem szívesen jöttek; nem is hoztak semmi újat, mivel még a régit sem hajtották végre. Zsigmond méltatlankodva panasolja, hogy többé nem szándékozott megbízottakat küldeni Magyarországra, mivel ebből semmi haszon nincs, neki meg kellemetlen.⁶ Hogy ezzel javaslatának sorsára céloz, egészen világos. Lajos és Miksa kérésére ő is megígéri követeinek elküldését, de végül is csak Miksa követei jelentek meg.⁷ Két nappal a megnyitás előtt még nem lehetett tudni, mit fog végezni a diéta⁸ és végül is vizsály ütött ki a gyűlésen, melyet csak nagy bajjal

¹ Acta Tomiciana IV. 119.

² U. o. 107.

³ Marino Sanuto XXIV. 474.

⁴ 1517 IX/21-iki feljegyzés Brevi omnes Budam convenimus ad dietam generalem, quae in superiori particulari dieta indicta fuit. M. N. Muzeum. Fraknói-gyűjtemény.

⁵ Lajos aug. 1-én már idéz e diétára, a mely azonban ekkor még egybehíva nem volt. Függelék V. sz.

⁶ Acta Tomiciana IV. 231. Nem adnak rájuk semmit a magyarok, „nihil ad nos tanquam imaginarios tutores referentibus“.

⁷ U. o. 257.

⁸ 1517 IX/27-iki feljegyzés. Sed adhuc incertum est, quid haec proxime generalis dieta paritura sit. M. N. Muzeum. Fraknói-gyűjtemény.

lehetett vérontás nélkül lecsendesíteni¹ s a már másodízben el nem végzett ügyeket a jövő évi összejövetelre kellett hagyni.²

Mi volt a zavar oka, nem is sejtjük. Lehet azonban, hogy itt szerepeltek először azok a szövetezések, a melyeknek alakulásáról éppen Bornemisza tudósította Zsigmondot. Azt állítják szerinte a confoederatiók, hogy a király pártján vannak, holott nincsenek s a mi a legfőbb baj, bízik bennük az ország.³ Talán itt próbáltak érvényesülni, vagy esetleg válaszolni a lengyelek meg a németek tervére, mely szerint azok egy idegen országot akartak kormányozni, de a mely tervre a hivatalos felelet még mindig késett. Mindenesetre rettenetesen érezhette az egész ország azt a csapást, hogy a törvények érvényessége egyszerre megszakadt. Akár valami confoederatio, akár más okozta ezt, az eredmény káros volt.

Ha ekkor nem is tudjuk beigazolni a szövetezések szerepét, egészen bizonyos az, hogy bemutatkozásuk 1518-ban megtörtént. Lehet, hogy ezek tették lehetetlenné az év elején tartott két szűkebbkörű tanácskozást, melyet Lajos a török részéről fenyegető veszedelemnek elhárítására hívott össze.⁴ E veszedelmek pedig oly nagyok voltak, hogy a királyi meghívó szerint jobb őket jobban nyilvánosságra nem hozni, mint a mennyire maguktól jelentkeznek. E szűkebb összejövetellekkel a kormánytanács azt akarta elérni, hogy elkerülje az országgyűlés összehívását, a melytől a mult évi Szent Mihály-napi diéta óta komolyan tartott,⁵ de a mivel tovább várni már nem lehetett, mert védeni kellett a végeket és rendbehozni a királyi jövedelmeket. Jellemző, hogy a meghívó nem is czéloz arra a visszásságra, melybe a törvényes állapot tekintetében került Magyarország. 1518 márcz. 14-én küldötték szét a meghívókat a Szent György-napi országgyűlésre,⁶ azt rendelve,

¹ Acta Tomiciana IV. 258.

² Marino Sanuto XXIV. 141.

³ Acta Tomiciana IV. 115.

⁴ Kovachich, Vestigia 500.

⁵ Acta Tomiciana IV. 258.

⁶ Kovachich, Vestigia 500.

hogy a meghívottak ne valóságos sereggel jöjjenek, hanem csak megfelelő kísérettel.¹ Egyidejűleg értesítették az országgyűlés összehívásáról Miksát és Zsigmondot is, hogy követeik megjelenhessenek. A lengyel király éppen házasodni készült, szerette volna a gyűlést elhalasztatni. Magyarországon tanácskoztak is ez ügyben az urak, de a regalisok kibocsátása után a halasztást lehetetlennek tartották,² noha a lengyel követség segélyét az esetleges zavarokban a kormánytanács föltétlenül igénybe kívánta volna venni.

Zsigmond el is küldte megbizottait, de még annyi programot se szabott eléjük, mint Lajos meghívója. Ez a végek helyzetén való javítást tartotta első feladatnak, a lengyel király élesebben látó szeme a belső béke, a törvényes rend helyreállítását³ s ha ezt elérik, megtették, a mit egyelőre tenni lehetett. A lengyel követség utasítása úgy szólt, hogy minden ügyben hallgassák meg Bakócz, Szathmáry, Perényi s Miksa megbizottainak véleményét. A császári küldöttek különben szintén a belső békesség megteremtését nyerték feladatul s erre nézve külön titkos utasítást kaptak küldőjüktől.⁴

Mert a belső bizonytalanságot még csak tetézte az, hogy most már a harcz személyi része is nagyon kiélestedett. Bornemisza János egyedül állott szemben Szapolyaival, Báthory Istvánnal és Wárday Ferencz erdélyi püspökkel.⁵ Úgy látszik, kevéssel a király nevelőjévé történt megválasztatása után eszközölte ki felséges tanítványától, hogy budai várnagygyá tegye,⁶ de e mellett megtartotta Pozsonymegye ispánságát is. Most a budai várat akarták kivenni kezéből s Miksa császárnak se volt kifogása az

¹ Kovachich, Vestigia 500. „...non cum exercitu, sed convenienti numero“.

² Acta Tomiciana IV. 261.

³ U. o. 259.

⁴ U. o. 260.

⁵ Függelék VII. sz.

⁶ 1515 márcz. 1-én még csak pozsonyi comes (Szüllő-levéltár az Országos levéltárban M. O. D. L. 37448), de 1516 nov. 30. a körül már castellanus Budensis is (u. azon levéltár 37451.).

ellen, hogy mondjon le a várnagyságról.¹ Mint két évvel ezelőtt, úgy most is Perényi az egyezkedések vezetője. 1518 márcziusában két ízben is találkozott Szapolyaival, megígérte Bornemisza lemondatását és azt, hogy a király a budai várnagyságot másnak fogja adományozni. A három szövetséges egyezsége e szerint czélt ért volna. A confoederatio tagjai Szapolyai, Báthory István és Wárday Ferencz különben kötelezték magukat arra, hogy egymás tudta s beleegyezése nélkül nem tesznek semmit; bevallott czéljuk pedig Bornemisza eltávolítása volt a király mellől. Ezzel azt akarták elérni, hogy ők is az uralkodó mellé férhesenek,² mert a budai várnagy teljesen elzárta őket Lajostól. Szapolyaiéknak fogadalmuk volt az, hogy nem lépnek be Buda várába, míg Bornemisza kezében van a várnagyság, viszont az ő letétele fejében megígérik az ország bajainak országgyűlésen való orvoslását. Azonban a vajda kijelentette azt is, hogy az ápr. 24-iki dietára elmennek, akár meglesz Bornemisza elmozdítása, akár nem, mert személyes érdekeknél a hazát többre tartják. Gondoskodni akarnak elsősorban a királyról, másodsorban az országról.³ Innét látni, hogy még ez az út is nyitva állott előttük Lajos megnyerésére.

A király s tanácsa igen nagy fontosságúnak tartotta ezt a gyűlést. Épp ekkor akarták Szathmáry Györgyöt követként küldeni Zsigmond lengyel királyhoz, de őt is visszarendelték.⁴ Viszont a császári és a lengyel megbizottak részt vettek az országgyűlésen.⁵

Szapolyai azt szerette volna, ha a három confoederált már Szent György előtt egy héttel ott lett volna a gyűlésen, azért fel kell tételeznünk, hogy az 1518 ápr. 24-én pontosan meg is nyílt. A vajda engedett a király meg-

¹ Acta Tomiciana IV. 260.

² Szapolyai levele szerint: „quo liberalis erga suam Maiestatem, dominum nostrum gratiosissimum esset nobis aditus“.

³ Szapolyai János meglehetősen hosszú sajátkezű levele Báthory Istvánhoz Tokajból 1518. márcz. 31-ről. Függelék VII. sz.

⁴ Acta Tomiciana IV. 274. s Zápolyai idézett levelének utóirata.

⁵ Függelék X. sz.

hívójának s csak 200 lovast vitt magával a dietára, mely a Rákoson gyűlt egybe.¹ A királyi előterjesztés egy forint adót kért az egybesereglettektől. A nemesség tárgyalás alá vette a propositiót, de kijelentette, hogy fél forintnál többet nem szavazhat meg, mert a jobbágyság a nélkül is szegény, ezt az adót is alig bírja meg. Sőt azt is követelték, hogy az urak tegyenek esküt a törvényekre, a mit viszont ezek nem akartak.² Mi lett Bornemisza ügyéből, innét sejtetni. A confoederatio elég erősnek érezte talán magát arra,³ hogy a királylyal is szembehelyezkedjék? Erről nem tudunk semmit, sőt ellenkezőleg, a confoederatio három tagja, Szapolyai János, Wárday Ferencz és Báthori István aláírták a köznemesség eltávozása után hozott végzéseket. Lehet, így inkább elérhetőnek hitték céljukat, mint a merev tagadás erőszakos álláspontján. Pedig így sem értek el semmit, Bornemisza továbbra is budai várnagy maradt s 1519-ben újra kezdődött az eltávolítására irányuló küzdelem. A mint azonban a vajda elhagyta pártját és csatlakozott a főnemességhez, tábora is elvált tőle, ezért nem volt elég súlya személyének a budai várnagy ellen. A köznemesség kijelentette, hogy nem ad egy frt adót, ennek kijelentése után pedig eltávozott a dietáról,⁴ előre jelezvén, hogy az ott hozandó határozatokhoz nem járul, mivel érvénytelennek tekinti őket. Azt azonban elhatározta, hogy még ez év júl. 25-én Tolnán új dietára gyűl össze.⁵ Mindössze ez volt a gyűlésnek az a része, a melyen az egész ország részt vett. A köznemesség eltávozásakor azonban nem oszlott fel a dieta, a hátramaradó csonka parlament

¹ Kovachich, Supplementum II. 414. szerint a gyűlés helye ismeretlen. Szapolyai társaival „non longe alicubi a Pesth” akar egyesülni, a dieta tehát Rákoson volt. 1518. VI/17-iki oklevél szerint in campo Rakos et hic Budae volt. Függelék XI. sz.

² Pray, Epistolae procerum I. 204. szerint ez volt a viszály oka, a datum azonban hibásan van 1526-re téve.

³ Báthory György örömét fejezi ki azon, hogy testvére egyetért a vajdával. Levele 1518. ápr. 5. Függelék VIII. sz.

⁴ Az országgyűlési végzések bevezetése és Függelék X. sz.

⁵ Pray, Epistolae procerum I. 205.

tovább tárgyalt, végzéseket hozott abban a reményben, hogy a köznemesség is hozzájuk fog járulni.¹ Május 26-án a főnemesség még nem hagyta el Budát, de a legfőbb dolgokban ők se egyeztek meg.²

Két nagy tanúsága volt a rákosi dietának. Az egyik az, hogy Szapolyai nem elég erős arra, hogy pártját fegyelem alatt tartsa és arra kényszerítse, hogy az őt a főnemességgel való szövetkezése után is támogassa és ez által a kormányzatra való befolyáshoz juttassa; a másik az, hogy a köznemesség Szapolyai nélkül, sőt annak ellenére is kész lehetetlenné tenni a tanácskozást, ha a rend akarata másképp nem érvényesülhet. Mert ezt az akaratot Lajos is tisztelni volt kénytelen. Hiába adnak az urak egy forint adót, hiába remélték azt, hogy ebbe az ország szükségére való tekintettel belenyugszik a köznemesség is, Lajos nem fogadta el törvényesnek a dieta végzését. Az lehetett álláspontja, hogy a decretum kétségtelenül nem az egész ország akaratának kifejezése. Nem is szentesítette a határozatokat, noha azok a maguk teljességében felölelték s elfogadták a királyi előterjesztéseket, nem kért egy forint adót, noha megajánlották. 1518 júl. 16-án kéri a borsmonostori apáttól az adót, a mit a rendek szavaztak meg a végek védelmére s ezt az adót fél forintnak mondja.³

A csonka parlamentnek ránk maradt végzései abból a szempontból nevezetesek, mert azt mutatják, mily módon rendezte volna be a főnemesi párt Magyarország kormányát, ha onnan a köznemességet kiszoríthatta volna. Ez alkalommal a törvények alkotásánál nincs ott a közrend, tehát szabad az út. De határozatuk csak jámbor szándék, a mely szinte gyermekded naivsággal számít a konok ellenfél megnyerésére. A törvény bevezetésében a főnemesség a tényeknek megfelelően felemlíti a köznemesség eltávozását s azt, hogy az országnak ez a része nem hajlandó egy forint adót fizetni, de ezzel szemben kifejti a

¹ A végzések bevezetése.

² 1518 május 26. jelentés. Függelék X. sz.

³ Kovachich, Supplementum II. 396.

maga álláspontját. Elismerik ők is, hogy már eddig is túlságosan megterhelték a jobbágyokat, de megkísérik még jobban megterhelni őket a „salus reipublicae suprema lex esto“ elv alapján, mivel az országot kell a veszedelemtől megmenteni, a végeket megerősíteni, a királynak módot nyújtani arra, hogy banderiumait kiállíthassa. Remélik a közrend hozzájárulását, azért igen ügyesen úgy fogalmazzák az adót megajánló törvénycikkelyt, hogy a köznemesség által megajánlott fél forinthez a maguk részéről hozzáadnak még ugyanannyit. Törvényes alap tehát okvetlenül a fél forint, a melyet ők meg nem változtatnak, mert az új anyagi áldozat a köznemesség megajánlását nem érinti.¹

Az 1516-iki törvények szerint a királyi tanácsban a köznemességé a többség. A főnemesek most átalakítják a tanácsot. Részt vesz benne a kancelláron, kincstárnokon főudvarmesteren s a többi tanácsosokon kívül² nyolcz új tanácsos, négy a praelatusok, négy a bárók közül (12. pont), tehát kimarad a 16 köznemes. A tanácsnokok fél-évenként váltakozva teljesítenek szolgálatot.³ A kormányzás minden ágára kiterjedő tevékenységet találunk, ha az új királyi tanács hatáskörét nézzük: Óvják meg Ő Felségét attól, hogy bárki is valami gonosz rábeszéléssel hasson reá,⁴ ügyeljenek az ország belső békéjére. Komolyabb dolog az, hogy ők gondoskodnak a királyi jövedelmek rectificatiójáról, azok beszédéséről, elköltéséről, az állami kiadásokról és a végváraokról (14.). De hangsúlyozzák, hogy nem szabad kiseb-

¹ A végzések megvannak Kovachich Supplementum II. 398—418. Néhány értelemzavaró hiba van a kiadásban pl. éppen az adómegajánlásnál: ad praedictum subsidium medii floreni regiae Maiestati pro subsidio adhibuerunt; itt 7 szó kimaradt s a teljes szöveg így szól: ad praedictum subsidium medii floreni *per regnicolas oblatum alium quoque medium florenum* regiae Maiestati pro subsidio adhibuerunt. A IV. art. után hiányzik egy egész articulus a kiadásban s pár helyen még néhány sor.

² A Kovachichnál kimaradt rész így hangzik: et ultra alios consiliarios, quorum quilibet suum locum habet in consilio regiae Maiestatis.

³ Kovachich éppen azt a részt hagyja ki, a mely azt mondja, hogy „per medium annum“.

⁴ Valószínűleg a külföldi beavatkozásra gondolnak.

bíteniók az uralkodó tekintélyét (12., 13.). Ezt kinyilatkoztatniok talán fölösleges volt, ha annyira beleavatkoztak a felségjogokba, mint ezt tették. A király jogait az adományozások terén korlátozzák, mert csak 200 jobbágytelket adhat; ennél többet csak úgy, ha a tanács megengedi (15.). Hasonlókép áll a dolog az egyházi méltóságok betöltésénél (16.) és a nagyobb világi tisztségekre való kinevezéseknél (18.). Végül a király összes intézkedéseiről tudomással kell birniok a tanácsosoknak, mert mielőtt a róluk szóló okmányokat kiadnák, a tanácsban fel kell őket olvasni (19.). Rendes tanácsülés hetenkint három van: kedden, csütörtökön és szombaton (20.). E pontokból legfontosabb a belőlük kivilágló negatívum: a korlátlan hatáskörű tanács nem felelős senkinek.

Ez a tanács viszi a kormányt s egyik legfontosabb feladata az adóbehajtásról való gondoskodás. Az adó egy forint, mely két részletben fizetendő: az egyik jún. 24-ig, a másik nov. 11-ig (1.), de csak azok a parasztok fizetik, a kik a seregpénzt is fizették (3.). Fizetik pedig a király és királyné s a főnemesség javai után (4., 5.)¹ Sokkal eredetibb a beszédés módja. Meg akarják takarítani azt a költséget, a mibe eddig a behajtás került, hogy ne menjen a cél szempontjából veszendőbe az, a mit eddig az adószedőknek, az alispánoknak meg a szolgabíróknak kellett fizetni. A főnemesség maga szedi be az adót (2.), szintúgy az egyháziak is és júl. 8-áig elküldik a kincstárnoknak (6.). Eddig a pontig főjelszó a gyorsaság, úgy látszik, ezután vége ennek, mert körülményesebbé válik a pénzzel való elbánás. A kincstárnok a tanácsosok utasítása és hozzájárulása nélkül semmit a pénzekből el nem költhet (8.). Nincs szó arról, hogy szedi be az adót a király, a köznemességről csak föltételesen emlékeznek meg, mert nem bizonyos, hogy fizetnek-e (9.)? Ha a nemesség is megfizetné,

¹ A IV. s V. articulus közt Kovachichnál kimaradt erre vonatkozó pont így szól: „Quod domini utriusque ordinis de bonis ecclesiarum atque monasteriorum, quorum prorisent, hoc subsidium exigi et per homines suos una cum pecuniis bonorum suorum ad manus thesaurarii regii deferri faciant“.

megyénkint egy-egy nemes szedje be a kincstárnok emberével, vagy ha nem akarják, e nélkül.

Érdemes még egyszer hangsúlyoznunk, mily különös eljárásuk abban az ügyben, a melyet legfontosabbnak tartanak. Az egész adóbehajtási rendszert felfüggesztik s egyszerre teljesen újat akarnak hozni a helyébe. Biztos ebből, hogy az eddigi eljárás nem vált be, de az is kérdés, jobb lesz-e az új. Úgy látszik, komolyan meg se akarták próbálni, vajjon beválik-e. Az egész vonalra végig seholy sincsen szó ellenőrzésről, csak a központi kezelésnél, a királyi kincstartóságnál, pedig ez volt az egyetlen ember az egész gépezetben, a kinél talán még menteni lehetne az ellenőrzés hiányát, mivel eskü alatt szolgál, nem úgy, mint a többiek. A megyékben megkísérik az ellenőrzést, de a nemesség jóakarására bizzák. Még jellemzőbb vonása a törvénynek, hogy nem terjed ki intézkedéseiben az egész országra. Már pedig mi az olyan törvénynek a tekintélye, a mely előtt csak az hajol meg, a kinek tetszik?

A törvényhozók ereje mintha kimerült volna abban a munkában, melyet az eddig ismertetett két irányban való működésben kifejtettek. A királyi előterjesztések egyenlő fontosságúnak jelentették ki az adó és a hadsereg rendezésének kérdését. A dieta amazt részletesen elintézte, ezen jóformán átsiklik; tehetségét arra irányozza s azon a téren fejti ki, a melyen semmire nem kérték, a királyi tanács szervezetének megváltoztatásában. A hadügyről mindössze egy pont intézkedik (10.): álljon ki a banderialis sereg, még pedig júl. 2-áig. Ebben nem a törvény igazán spártai rövidsége a jellemző, hanem az, hogy lehetetlenséget kíván. Az adó a sereg felállítására kell a királynak, és a törvény értelmében júl. 8-ig kell beszolgáltatni, holott a sereget júl. 2-ig kell kiállítani.¹ Tudjuk, hogy a király sok helyről

¹ Hogy a kis sereg csak a subsidium beszédése után állhat ki, arra nézve citálni lehet egy passzust a magyar követek beszédéből az 1522-i nürnbergi bírod. gyűlésen. „Cum subsidium pecuniarium . . . in dieta ordinari debeat et postea illud connumerari domesticatim per totam Hungariam, deinde exigi et tum demum militia conscribi et stipendia erogari debeant. Cs. és kir. házi udv. és áll. ltár. Mainzer Reichstagsakten fasc. 4b.

még júl. 16-án¹ se kapta meg az adót, természetes, hogy ennek a cikkelynek nem tehetett eleget.

Különben az egész intézkedés életét igen rövidre szabták. Egy évre szól, 1519 ápr. 24-én érvényét veszti az egész. Ha beválik, meg lehet hagyni továbbra is, ha nem, lehet rajta változtatni (21.). Szóval itt kísérlet volt minden: az új rend a királyi tanácsban, az új rendszer az adóbehajtásban. Addig pedig fölfüggesztve marad az, a mit Szapolyaiék akartak volna elérni: Bornemisziának a várnagyságból való letétele. A három szövetséges egyaránt hozzájárult a végzésekhez. Lehet, hogy egyezség alapján történt; valószínűvé teszi az, hogy 1519-ben ismét napirendre került a dolog. De okvetlenül helytelen volt az, hogy a vezér elhagyta a pártját, és a főnemességhez csatlakozott, a minnek következménye az lett, hogy a köznemesség körében nagyot csökkent Szapolyai tekintélye.²

Említettük már, mily kétes értékűek voltak a Szent György-napi diéta végzései. Maguk annak megalkotói tették lehetetlenné megvalósításukat, mikor a katonaság kiállítását előbb követelték, mint az arra rendelt adó összegyűlt. A másik baj nem anyagi, hanem erkölcsi. Ha a törvény nem szólott mindenkire, hanem csak abban a reményben hozták, hogy mindenki hozzájárul, természetes, hogy megtartása alól könnyen fölmentve érezték magukat azok is, a kik hozták. Több, mint valószínű, hogy nemcsak a köznemesek nem fizették meg az adót, hanem sokan azok közül se, a kiktől a megajánlás alapján várni lehetett volna. Hogy éppen papi renden levő férfiútól kellett Lajosnak az adót sürgetni, az e mellett bizonyít.³

A szent-györgyi végzemények végre nem hajtásával lehet magyaráznunk azt a szokatlan eljárást is, hogy a király nem várta be a diétának rendes őszi terminusát, Szent Mihály napját, hanem beleegyezett abba, hogy a köznemesség által a rákosi gyűlésből júl. 25-ére egybehívott

¹ Kovachich, Supplementum II. 396.

² Acta Tomiciana V. 85.

³ Levele a borsmonostori apáthoz 1518 júl. 16. Kovachich, Supplementum II. 396.

dieta összeüljön. Bele kellett nyugodnia, mivel ide az egész ország nemessége volt összehívva; ennek rendelkezéseiben jobban megbízhatott, mert az új dieta főczélját a nemesség ugyanabban jelölte meg, a miben a király az ápr. 24-inek feladatát: gondoskodásban a pusztulásba jutott országról.¹ A köznemesség tehát igen ügyesen kisajátította magának Lajos programját, hogy őt ilyen módon is kényszerítse a hozandó végzésekhez való járuláshoz. Úgy látszik, ennek az eljárásnak tulajdonítható, hogy a főnemesség nem maradt el a gyűlésről,² noha az ő álláspontja szerint egy évre rendbe volt hozva az ország. A király maga személyesen is megjelent a Tolnán tartott dietán. A köznemesség azonban gyérebb számmal volt ott, mint egyébkor, mert nem fejenként vett részt, hanem követeket küldött.³ Megjelentek pedig a következő megyék: Tolna, Nyitra, Pozsony, Bars, Liptó, Árva, Sáros, Újvár, Torna, Borsod, Gömör, Hont, Nógrád, Pest, Pilis, Solt, Heves, Csongrád, Bács, Szabolcs, Temes, Bihar, Zala, Veszprém, Komárom, Külső-Szolnok, Bodrog, Fejér, Trencsén, Győr, Moson, Pozsega, Somogy, Csanád, Zólyom, Szatmár, Szepes, Turócz, Baranya, Vas, Kraszna és Közép-Szolnok, összesen 42 megye, a kiket 119 követ képviselt.⁴

A tolnai országgyűlésen megfordítottja történik annak, a mit áprilisban láttunk. Akkor a főnemesség hoz törvényt a köznemesség nélkül, most ez alkotja meg articulusait jóformán az urak beavatkozása nélkül. Egy más nagy különbség is van. Azok decretumát az uralkodó nem szentesítette, a köznemesség belé nem egyezett, a tolnai végzésekhez azonban éppen a főpapok s főurak tanácsára járul a király és szentesíti is őket,⁵ noha a dietát nem Lajos,

¹ Marino Sanuto XXV. 679. Voleno far per quanto se divulga provisione, vedendo andar quel regno in desolatione.

² U. o. s még az aug. 21-iki jelentés XXVI. 8.

³ Országos levéltár M. O. D. L. 23092. „... per universitatem electorum nobilium.

⁴ 1518. aug. 2-iki okl. Függelék XII. sz.

⁵ II. Lajos 1518. okt. 18. oklevele. Függelék XVII. sz. és Perényi 1518. okt. 19. oklevele. Függelék XVIII. sz.

hanem a köznemesség hívta egybe.¹ Nem is fordult elő ezekben az a rendellenesség, hogy rendelkezései csak az ország bizonyos társadalmi osztályaira lennének érvényesek, hanem mindenkit köteleznek.

Budára a királynak ötven tagból álló küldöttség vitte fel a Tolnán alkotott törvényeket.² Mikor történt ez, nem tudjuk, de mindenesetre aug. 2-a után, mert ezen a napon Lajos még Tolnán tartózkodott.³

Az országgyűlés határozatai külsőleg abban hasonlítanak az előbbiéhez, hogy szintén általános megokolással kezdődnek.⁴ Minden országot két eszközzel kormányoznak s tartanak fenn: fegyverrel és törvényekkel. Magyarországon e kettő közül egyik sincsen meg; ezek hiánya az oka hazánk romlásának, a mit pedig mindenkinek meg kell akadályoznia. A kettős eszköz említésében lehetetlen rá nem ismernünk arra a Werbőczire, a ki az 1498-iki decretum bevezetésében hasonló szavakkal fejezi ki véleményét. Ezért tételezhetjük fel azt, hogy a végzések alkotása az ő műve, a mely munkáját az országgyűlés portánként fizetendő öt denárral jutalmazta.⁵

A belső beosztásban is követik a Szent György-napi határozatokat. A főszükséglet most is ugyanaz volt t. i. pénz és sereg, de ők szorosabban kitartanak a királyi propositiók mellett, mert ennél egyébbel nem foglalkoznak. A tanács rendezését nem követelik maguknak, talán ügyeségből, mivel látták, hogy az előbbi végzésekhez Lajos azért nem járult hozzá, minthogy azok lehetetlenné tették a királyi hatalmat, a tanács kezébe adtak mindent, felelőség nélküli oligarchiát teremtettek — igaz, hogy csak egy évre — Magyarországon. Az új törvényekben hadügyi téren főrendelkezés az, hogy mindennemű hadsereget, a mit csak össze tudnak gyűjteni, azonnal a végekre kell küldeni, mivel ott legnagyobb a szükség (1.).

¹ Pray, *Epistolae procerum* I. 205.

² Marino Sanuto citált aug. 21-iki jelentése.

³ E napi oklevele. Függelék XII. sz.

⁴ A végzések teljes szövege megvan Kovachich, *Vestigia* 466—474.

⁵ 1518 nov. 29. okl. Függelék XX. sz. A Mill. Tört. IV. 421—22.

Ezt követi annak felsorolása, kiknek és hol kell összegyűlniök. Sereget gyűjt elsősorban a király, kivüle a főpapok, a főurak, a nemesség teljes számmal, még az egytelkesek is kötelesek fejenként hadba szállani s velük minden hűsz telek után egy nehéz vagy könnyű fegyverzetű katona (2.). A káptalanok, conventek, prépostok, apátok szintén hűsz jobbágy után állítanak ki egy lovas (3.), éppúgy az apácák és az özvegyek (4.). A felsővidéki megyék száz jobbágy után öt gyalogost vigyenek magukkal, de puskával felfegyverezve (6.). Úgy számítottak, hogy ily módon 70—80.000 ember lesz együtt a török ellen.¹ A sereg szept. 29-ére gyülekezik össze Bácscon, de vigyázzanak arra, hogy a hadi felvonulásokkal a lakosságnak kárt ne okozzanak (8.).

A mily röviden s világosan szabják meg a seregállítás kötelezettségét, épp úgy járnak el a hadi vállalat véghezviteléhez szükséges költségek kivetésében. Elsősorban a királyról akarnak gondoskodni, hogy kiállíthassa banderiumát (9.), mert a nélkül a honvédelem teljesnek nem mondható. Következetesek maradnak magukhoz, ismét ötven dénárt szavaznak meg hadi adó gyanánt, ugyanannyit, a mennyit a rákosi gyűlésen is megajánlottak.

A pénzügyekre vonatkozó határozataik végrehajtásánál is régi követelésüket valósítják meg: a kincstartó tegyen előttük s a király előtt esküt, hogy a fél forintos² adó beszedésére nem küld olyan embert, a kinek adósságai vannak, hanem megbízható emberekkel végezteti a beszedést (10.). Egyébkint elfogadják a főrendek által ajánlott módot, de megfordítják, mert a kincstartó embere mellé megyénként egy nemeset deputálnak (11.). Míg az urak nem gondoskodtak ellenőrzésről, ők a lehetőség szerint igyekeznek azt keresztülvinni. A pénzek beszedését rögtön meg kell kezdeni, hogy Szent Mihályra a sereget ki lehessen állítani (13.), de határnap kitűzve nincs. Hogy a pénz el ne kallódjék, szűkre szabják az adószedő fizetését (14., 15.).

¹ Marino Sanuto említett aug. 21-iki jelentése.

² 1518. VIII/29-iki oklevél. Függelék XIV. sz.

Ezeken felül még csak kettőre terjed ki figyelmök. Elrendelik, hogy a biráskodás ez idő alatt ne szüneteljen, mert ha a belső állapotok rendezetlenek, a fegyvereknek sincs nagy hasznuk. Azonfelül saját erejük elegendő voltában nem bízva, a külföldöt ünnepélyesen fel akarják szólítani, hogy tegyen már valamit a kereszténység védőbástyájának érdekében. Követeket szándékoznak küldeni azokhoz, a kiknek ügyök diadala valamely ok miatt érdekében van: a kereszténység fejéhez, a pápához s a két szomszédos uralkodóhoz, a német császárhoz és a lengyel királyhoz (20.).

Ha az áprilisi meg a júliusi törvényeket összevetjük, ugyanaz az eredmény tűnik elénk: az, hogy itt nem akartak mást, mint a legszükségesebb államügyeket és a legégetőbb szükségleteket rendezni, de ezen túl nem mennek. A kormányhatalom újfajta megállapításáról legkevésbé sincsen szó. Másik fontos dolog az, hogy rendelkezéseik nem mennek túl azokon a kereteken, melyeken belől a főnemesség intézkedései mozogtak; ez pedig arra nyújtott nekik reményt, hogy senki sem lesz az országban, a ki nekik ellenmondjon. Nagy ügyességre vall, hogy a tanács ügyét nem bolygatták s így se a királyt, se a főnemességet nem ingerelték maguk ellen. Szigorúan ragaszkodnak a királyi propositiókhoz, azokon túl nem mennek. Ennek tulajdonítható, hogy a király hozzájárult a bácsi országgyűlés megtartásához.¹

A törvény érvényességének határidejét nem szabják meg, de valószínűleg addig tartott volna, míg meg nem változtatják. Ennek terminusa pedig előreláthatólag a bácsi diéta volt. És az eredmény mégis meglepő, mert az új országgyűlés maga vallja be, hogy a rendelkezéseknek nem volt eredményük.² Úgy látszik, mindössze azt az egy pontot tartották meg (2.), a mely a Bácscon való fegyveres megjelenést parancsolta meg, de azt sem olyan értelemben, a mint azt a törvény szelleme kívánta volna.

¹ 1518 szept. 11. oklevelében idéz a bácsi diéta szétoszlása után eső terminuson. Függelék XV. sz.

² Bácsi végzések 1. pontja.

A bácsi dieta tulajdonképpen fegyveres gyűlésnek készült a török háborúba való indulás előtt; a kibocsátott meghívók a szokott dietális büntetést ígérték a meg nem jelenőknek.¹ Egy hátránya az összejövetelnek már előre is látszott: későre tűzték ki a hadba való indulást. Azt se tudjuk, mi szükség volt a háború előtt újabb tanácskozásra. A nemesség úgy erőszakolta ki ezt az összejövetelt, hogy ellenkező esetben az adó fizetésének megtagadásával fenyegetőzött² s állítólag azért is választotta Bácsot e dieta helyéül, mert azt legalkalmasabbnak tartotta arra, hogy az urak ellenkezésével szembeszálljon. Mivel a közrend teljesen egységes volt, az aristokratia félt a gyűléstől,³ de azért erősen készült fegyvereseivel a dietára,⁴ a hol a nemesség fegyveres csapattal szándékozott megjelenni⁵ és a hová várták a királyt is. Lajos tényleg megjelent az országgyűlésen s kíséretében volt a nádor is.⁶ A főnemesség nagy készülődése a mellett bizonyít, hogy sokan voltak ott közülök.⁷ A magyar országgyűlés állandó vendégei, a német és a lengyel követek szintén nem hiányoztak.⁸ Várták múlt évi előterjesztésükre a választ, mert akkor Lajos csak a maga nevében felelt.

¹ Bácsi végzések 29. cikkely. Hogy a király a bácsi gyűlést egybehívta, bizonyítja 1521 I/20-iki oklevele. Függelék XXXVI. sz.

² 1518 aug. 19-iki jelentés. Függelék XIII. sz.

³ 1518 IX/27-iki jelentés. Függelék XVI. sz.

⁴ Marino Sanuto XXVI. 129.

⁵ U. o. „armata manu“.

⁶ Mill. Tört. IV. 420. szerint nem volt ott. Ez tévedés. 1518 IX/21-én utazott oda Budáról. (A M. T. Akadémia történelmi bizottságának másolatai között 1518 X/6-iki jelentés.) Lajos okleveleit okt. 7-től okt. 28-ig Bácsról datálja pl. Országos levéltár M. O. D. L. 27413, 23091 stb. IX/30-án indul Bácsba a császári követ, Cuspinianus s így ír: Exivi ad regem Ludovicum et conventum Baciensem. (Fontes rerum Austriacarum I. 410. Perényinek X/19-iki oklevele Bácsról az Akadémia oklevelei közt.)

⁷ Verancsics szerint (II. 14.): „Lajos király Bácsott igen nagy gyűlést títete, kiben mind az egész magyarországi urak ott valának, de semmi jót sem végezének“. Ez csak erősíti Marino Sanutónak azt az adatát, mely a főnemesség készülődéséről szól.

⁸ Acta Tomiciana V. 17.

A lengyel király előterjesztésére adott válasz, a török követek fogadása s a ránk maradt decretum alkotják a gyűlésnek érdemleges munkáját. Sajnos, nem ismerjük a részletes tárgyalásokat, melyek a törvényczikkek meghozatalát eredményezték, csak a kész tényekkel állunk szemben. Zavart keresnünk ezen a fegyveres dietán nem lehet, mert a király maga jelenti ki, hogy a végzéseket az egész ország hozzájárulásával hozták.¹ Hogy a hazavonuláskor voltak nagyobb szerű kihágások, azon nincs mit csodálkoznunk.² Az országgyűlés október dereka táján, talán 19-én ért véget.³

Láttuk, mint akarták Miksa és Zsigmond 1517-ben berendezni Magyarország kormányát. A kik most a gyűlésből nekik feleletet adtak, igen ügyesen bújtak ki a felvett kérdés alól. Kijelentették, hogy a gyámság ellen nincs kifogásuk, de csak annyiban, a mennyiben ez a gyámkodáson túl nem terjed, s a királyi hatalomba be nem avatkozik. E szerint csak olyan akademikus jellege lett volna a külföldi gyámságnak. Azonban nem egyezhet bele a király abba, hogy tanácsában két német és két lengyel megbízott legyen jelen. Nem engedheti pedig ezt meg azért, mert benne van Ulászló ígéretében⁴ meg az övében is, hogy tanácsában csakis magyarok vehetnek részt, ez ellen pedig két okból nem tehetnek semmit. Először nem szegheti meg esküjét, másodsor ha megtenné, éppen azok lennének a zavarnak okozói, a kik azt kerülni akarják. Nincs azonban semmi kifogás az ellen, hogy bizonyos alkalmakkor, így főleg országgyűléseken, ott legyenek a gyámok követei.

A másik kifogásra válaszuk ez. Az 1516-iki rendelkezéseket, melyeknek meg nem tartásáról Zsigmond panaszkodik, csak egy évre hozták, addig becsületesen meg is

¹ Levele Som Gáspárhoz 1518 nov. 11-ről. Független XIX. sz.

² Ily esetet mond el pl. egy 1518 nov. 3-ról keltezett oklevél. M. N. Múzeum, Soós levéltár.

³ E napról szóló követjelentés szerint conventus dissolutus est. A M. T. Akadémia történelmi bizottságának másolatai.

⁴ Conditiók 10. pontja.

tartották. Pedig a nemesség nagy áldozatot hozott a két forintos adóval, mivel az országos törvény szerint csak $\frac{1}{5}$ forint fizetésére kötelesek. Hogy ez a jövedelem kevés volt, az nem bizonyít mást, mint azt, mily nagyok az ország szükségletei. De a nemességen nem múlik semmi, mivel most is két frt adót ajánlott meg. A mi pedig a magyarországi belviszályokat illeti, azok magán természetű dolgok, már csökkentek is; majd csak lecsillapodnak.¹ Ebből látni, hogy a király és környezete elkövetett mindent annak elhárítására, hogy akár Magyarországról, akár a külföldről rajtuk kívül más is beleavatkozzék a kormányzásba. Megóvták függetlenségüket az azt elvenni akaró főnemességgel s a külfölddel szemben. Az országgyűlés kijelentette: szívesen veszi Zsigmond tanácsait, de a király gyermekkorára való tekintettel kötelességükhöz képest ők maguk is gondját viselik uruknak;² idegen befolyást nem akarnak s nem is engedhetnek, mert törvény tiltja. Az ország függetlenségének, a király és a maguk állásának megengása nélkül nem is fogadhatták volna el Zsigmond kívánalmait.

Úgy látszik, a tételes törvényekre való ügyes hivatkozás meggyőzte a gyámokat is kérelmüknek teljesíthetetlen voltáról. Zsigmond belenyugodott, de hozzátette, hogy elfogadja az egyetlen, előtte nyitva álló utat: minden országgyűlésre követet fog küldeni.³

A bácsi dietának is a pénz- meg a hadügy rendbehozatala okozta a legnagyobb gondot. Az eddigi sok törvény nem használt semmit se. Most hasznos törvényt akarnak hozni,⁴ azzal pedig együtt jár az eddigi elkopott szervezet javítása. A reform felülről halad lefelé; azt hiszik, mindennek jó vége lesz, ha az eddigi egy kincstárnok

¹ Acta Tomiciana IV. 334—340.

² Zsigmondhoz írott levelükben (Acta Tomiciana V. 15.) igen szépen úgy szólnak magukról, mint a kik „pro charitate neptis sui, domini nostri clementissimi, cuius ipsi domini praelati, barones ac nobiles in hac inbecilli teneraque aetate sua ex fidelitatis ipsorum officio curam gerunt.“

³ Zsigmond levele 1519 márcz. 17-éről Acta Tomitiana V. 17.

⁴ A törvények teljes szövegét közli Kovachich, Vestigia 475—500.

helyett kettőt választanak, minden megyében pedig egy-egy nemes, a kik a katonaság meg az adó összeírását végezzék (1.). A két kincstartó még csak ellenőrizhetné egymást, de a megyében már nincs egyéb biztosíték, mint az eskü szentsége. A kincstárnokok esküjével (7.) nem elégednek meg, hanem a királyi tanács tagjai közül választanak egyet melléjük, a ki az ellenőrzést végzi, mert tudta nélkül a thesaurarius semmit sem tehet, minthogy ez könyvet vezet a bevételekről és a kiadásokról (20.). A kincstartónak felettes hatósága a tanács, a melynek a következő évi jan. 6-ig jelentést tartoznak tenni. A hűtlen büntetése a halál, melyet az országgyűlés szab ki reája (7.).

Jellemzője az új rendszernek az aprólékosságig menő intézkedés. Az ország jövedelmei két részre oszlanak: a király birtokaiból s azoknak jövedelmeiből, meg az országos megajánlásból, az adóból valók. A baj az, hogy a birtokok és jövedelmek adósságok fejében jórészt le vannak kötve, az ország bevételeinek ez a része tehát elesett. Most ezeket meg akarják menteni. A sókamarákat azonnal vissza kell a király kezére bocsátani s hogy a birtokba való visszahelyezés csakugyan értékes is legyen, megszüntetik azt a visszaélést, hogy más is ingyen sót kapjon, mint a kamaratisztek (10.).

A sóbányák visszaadásánál még többet jelentett a királyságra nézve az a határozat, a mely egyetemlegesen kimondta az összes királyi birtokoknak és jövedelmeknek még karhatalommal való visszavételét is (4.). Ugyanekkor azonban gondoskodnak az uralkodó tekintélyének és becsületének megmentéséről is. Ha kárpótlás nélkül veszik vissza ezeket, nemcsak jogtalanságot követnek el, hanem tönkreteszik a királyi szóba vetett hitet is. Ezért kötelezik Lajost adósságainak kifizetésére s erre módot is akarnak neki nyújtani. A hitelezők egy része kifizetésének terhét a papságra róják. A prépostok, esperesek, plébánosok tizedjövedelmeik $\frac{1}{10}$ -ét adják erre a czélra (19.). Hogy a végrehajtás tényleg meg lesz, arra talán legnagyobb biztosíték a végrehajtásnak világiakra való bízása. A királynak megszavazott adóból telkenként kivetett 20—20 denár fordí-

tandó arra, hogy az erdélyi vajdánál zálogban levő városok és harminczadok visszaváltódjanak (45.).

Mivel a visszaadandó királyi jövedelmek egyszerre úgy sem juthatnak az uralkodó kezébe, a következő két esztendőre két-két forint adót szavaznak meg (45.), a mi szinte lehetetlennek tűnik fel az után a nagy küzdelem után, a mit a köznemesség az 50 denáros adóért folytatott. A velencei követ jelentése szerint az új adó évenként másfél millió forintot tett volna ki.¹

A török követ is megjelent a dietán; békét ajánlott négy évre.² Az ország helyzete szerfölött nehéz volt. Mindenekelőtt nagyon gyanúsnek tartották a békét kérő követséget,³ de teljes volt a határozatlanság. A békét rossznak tartották, mert határozottan káros az országra nézve, de nem választhatták a háborút se, mert gyöngye volt a magyarság.⁴ A lelkek a békességre hajlottak, elmaradt a török támadás is, a miért a bácsi dietát egybe-hívták. Annyira a béke mellett voltak az emberek, hogy még valami nagyobb igyekezet sincs a gyűlésen a honvédelem jobb karba való helyezésére. Mindössze fentartják a banderiális hadrendszert (1.), főleg arra vigyázva, hogy a papság teljesítse kötelességét (3.); kimondják, hogy az egyik kapitány mindig benn legyen a végvárakban (22.); végül felelevenítik azt a nem sokat használó fenyegetőzést, hogy a törvény értelmében halállal fogják sujtani a végek elvesztőit (31.). Ez intézkedések után tényleg nem volt csodálatos, ha 1519-ben újra békét ajánlott a török⁵ s a királyi tanács ezt az ajánlatot tárgyalás alá is vette.⁶

Most pótolják a tolnai gyűlésnek azt a hiányát, hogy az a királyi tanácscsal nem is foglalkozott. A tanács berendezésében a köznemesség döntő diadalát csak abban láthatjuk, hogy olyan főnemesi tagjai vannak, kik a Szapolyai-

¹ Marino Sanuto okt. 30-iki jelentése.

² U. o. XXVI. 211.

³ Acta Tomiciana V. 15.

⁴ Acta Tomiciana V. 16.

⁵ Marino Sanuto XXVII. 176.

⁶ U. o. XXVI. 381.

féle confoederatiónak vagy tagjai voltak, vagy pártfogói: Bakócz, a kalocsai érsek, a pécsi és az erdélyi püspökök; Perényi Imre, Újlaky Lőrincz, Szapolyai János és Báthory István. Mellettük újra ott van a 16 köznemes. A tanács hatásköre teljesen elfödi a király hatalmát (40.). Van egy albizottsága is, a melyet specialis feladattal bíznak meg. Az alnádor, az alországbíró s a kir. ítélőmesterek, szintén megjelenhetnek a tanácsban és az ő külön kötelességük a végvárakról és a tisztviselők fizetéséről való gondoskodás (41.). Ennek a bizottságnak szerepe talán fontosabb lehetett volna még a tanácsnál is.

Bármennyien vettek is részt a dietán, a köznemesség nem volt megelégedve. Kimondották, hogy az el nem jövőket fej- és jószágvesztésre ítélnék ugyan, de ezt nem teszik, mivel csak a dietalis büntetés terhe alatt hívták őket. Felszólítják Lajost a büntetéspénz beszedésére, mert ha ő nem teszi, a gyűlésen megjelenő szegény nemesek javára a megye hajtja be (29.). Épp így kell büntetni azt az ispánt vagy viceispánt, a ki az elmaradót ok nélkül igazolta.

Ha a főnemességnek az áprilisi dietán volt programja a jövőre nézve, volt a mostani köznemesi többségnek is. Ez összes intézkedések három évig érvényesek, azaz 1521. ápr. 24-éig. Akkor összeülnek az ország rendei, mivel addig nem lesz országgyűlés, és elhatározzák, mit kell a jövőben tenniük (45.). E három esztendő elteltével pedig „eldöntik és elhatározzák azt, a mi a királyi felség uralmának növelésére, ez ország megvédésére, a nemesség szabadságainak megoltalmazására jobbnak és hasznosabbnak látszik“. Több van ebben, mint a főnemesség egy évi érvényességű határozatában. Valószínűnek látszik ugyanis, hogy végleges intézkedéseket azért nem hoznak, mert a király maga még nem kormányozhatott. Arra számítottak tehát, hogy 1521-től kezdve, mikor Lajos maga veheti át az uralmat, ne legyen semmi intézkedés a király előtt, a mely őt kötné, hanem tabula rasát csinálnak az uralkodónak.

Hozzá vagyunk szokva, ha törvényről beszélünk, hogy az mindenkire vonatkozik, akár ott van, mikor hozták, akár

nincs. A bácsi gyűlésen más volt a vélemény: nem hitték, hogy engedelmeskedik neki az is, a ki nem volt ott meghozatalánál. Mert ebben éppen a köznemesek szolgáltattak példát akkor, a mikor a Szent György-napi országgyűlésről azzal a kijelentéssel távoztak el, hogy a nélkülök hozott végzéseket érvényeseknek nem tekintik. Attól kellett tartaniok, hogy a Bácsott jelen nem levők hasonlóval felelnek. Ezt olyan módon akarják elkerülni, hogy az ott nem levőktől a megye ítélőszéke előtt fejenként való eskütételt kívánják ez országgyűlés végzéseire. Hűséget esküdtetnek neki, akárcsak az új uralkodónak. Az esküt le nem tevők büntetése fej- és jószágvesztés (43.).

Jó volt a végzésekben az, hogy a főnemesség is hozzájárult. Eleinte kifogásolták ugyan, de aztán mégis csak belenyugodtak.¹ A dieta befejezése után azonnal hozzá is kezdtek a legfontosabb dologhoz, a királyi javak és jövedelmek visszavételéhez. Az első közt van Bakócz, a ki követeli a törvény végrehajtását, s jó példakép a nádorral egyetemben visszaadta a királyi javakat.² A kik ezt a maguk jószántából nem tették meg, azokra ráírt Lajos nevében a kormánytanács, követelte tőlük náluk zálogban levő jószágait s meghívta őket 1519 jan. 25-re a gyűlés által kijelölt napra, hogy a király hitelezői s a királyi tanács egyezkedjenek. Számadást is akartak velök tartani, de legfőképen azt eldönteni, jogos-e követelésük, vagy nem.³ Az adósságok kiegyenlítését, ha jogosnak találják, előre is megígérték.

¹ Marino Sanuto XXVI. 226. és 1521. 1/20-iki oklevél. Függelék XXXVI. sz.

² A M. T. Akadémia történelmi bizottságának másolatai. 1519. II/10.

³ A király levele Som Gáspárhoz 1518. nov. 11-ről Függelék XIX. szám. — Hasonló értelemben Eperjeshez 1518 decz. 8-ról. Függelék XXI. sz.

Az új kormányzási mód alkalmazása.

Ezt a tanácskozást 1519 jan. 26-ával kezdődőleg Budán, a primás házában tartották meg s úgy látszik, a királyi tanács tagjain kívül sokan jöttek ez alkalommal olyanok is Budára, a kik a tanácskozásra hivatalosak nem voltak. A nemesség mindent elkövetett, hogy komolyan történjék meg a bácsi végzések végrehajtása.¹

A tanácskozás tárgyát pontosan megszabta ugyan az 1518:VIII. t.-cz., de kiterjedt az egyéb olyan dolgokra is, a melyek megfeleltek annak az elvnek, mely a bácsi határozatok végrehajtását követelte. A király adósságainak rendezésére irányuló tárgyalások aligha vezettek eredményre, nem is tudunk felőlük semmit. Ezzel szemben azonban nagy vihart támasztott az 1518:XV. t.-cz. végrehajtására való törekvés. Ez a czikkely követelte Bornemisztól és Korlátkövítől a náluk levő várak visszaadását. Bornemiszta az urak tanácsára kijelentette,² hogy nem adja vissza a várakat, míg Szapolyai is meg nem teszi ugyanezt a kezében levő királyi javakkal. Az új tanácsnokok viszont azzal fenyegetőztek, hogy semmit nem adnak a királynak, míg Bornemisztát a várnagyságtól meg nem fosztja,³ a vajda pedig kijelentette, hogy az ő várnagysága alatt nem megy többé Budára.⁴ A jelenlevők keményen támadtak Bor-

¹ H. Balbi Opera I. 26.

² Acta Tomiciana V. 22.

³ U. o. Balbi I. 27.

⁴ 1519 III/8-iki jelentés. Függelék XXIII. sz.

nemiszára,¹ a Budán levő köznemesség pedig megtámadta a primás házát; Szapolyai és Báthory István azonban eloszlatták a forrongókat. Most azután azt követelte a köznemesség, hogy az urak tegyenek esküt a bácsi végzések megtartására, a mi tulajdonképen szintén nem volt egyéb, mint a decretum egyik pontjának végrehajtása. Ezek a dolgok azonban csak erősítették Bornemisza gyanuját, kinek véleménye szerint Wárdy Ferencz, az erdélyi püspök, a vajda és Báthory István azért jöttek sereggel Budára, hogy kezükbe kerítsék a királyt, de az ügyes várnagy nem engedte be őket a budai várba. A várak visszaadása körül megindult vita tovább tartott három hétnél,² a köznemesség zavargását pedig mindenki a vajda rovására írta.³

A Corpus iuris és Kovachich⁴ is közlik az 1519-iki bácsi országgyűlés végzéseit és azt hajlandók ide a téli országgyűlésre helyezni. Láttuk, hogy a januári összejövettel a bácsi törvények se tervezték országgyűlésnek s csakugyan nem is volt az, hanem egy kir. tanácsülés, a melynek legfőlebb a vele kapcsolatban kitört zavargások adtak nagyobb jelentőséget. Ezen tehát törvényt hozni nem lehetett és nem is Bácsott, hanem Budán volt az összejövetel. Ez a két dolog maga is elég lenne arra, hogy ne fogadjuk el az 1519-re tett bácsi határozatokat, melyek különben is csak hét pontban térnek el az 1518-itól. Ezenfelül a köznemesség kimondotta, hogy három éven át nem tart dietát és ennek a határozatnak meg nem tartására semmi ok se volt. Téli dietával eddig se igen találkoztunk nagy szükség nélkül. Az is fontos, hogy mikor egykorú írók a bácsi dieta végzésére hivatkoznak, a hivatkozás mindig az 1518-ira vonatkozik.⁵ Az 1521:XXXVII. és az

¹ Acta Tomiciana V. 22.

² Balbi I. 26. Per tres hebdomadas huic scrupulo haeremus.

³ 1519 III/8-iki jelentés. Függelék XXIII. sz.

⁴ Supplementum II. 449—481.

⁵ Pl. Schedius, Zeitschrift von und für Ungarn III, 287. 1519 júniusi levél: „in conventu Bachiensi, qui habitus est anno praeterito“. Pray, Epistolae procerum I. 134—137. Hivatkozás, a mely 1518-iki végzésben van csak meg. Acta Tomiciana I. 85.

1525 (Hatvan): XXXVI. t.-cz. egyenesen az 1518-iki bácsi dietára hivatkoznak. Annyi bizonyos, hogy a tanács átnézte a végzéseket, még pedig pontról-pontra haladva,¹ a főnemesség több ellen kifogásokat is emelt, de úgy látszik, a nemesség zavargása meghozta az eredményt: a főnemesség hozzájárult a bácsi végzésekhez.² Ezért maradt ránk olyan példány is, a mely nem mindenben egyezik a másikkal. Teljesen hasonló eset ehhez az, hogy kétféle szövegünk van az 1525-iki hatvani gyűlés decretumából. Téves az a nézet,³ hogy a főnemesség a mult évben nem fogadta el a végzéseket, hanem csak most s ezért a kettős szöveg. Elfogadták már akkor,⁴ most csak arról volt szó, megkezdjék-e a végrehajtásukat. Ezt határozzák el most, de nagyon lassan hajtják végre. A vámokról szóló 1518: XIII. t.-cz.-nek végrehajtására pl. csak 1520 márczius 16-án küldi szét rendeleteit II. Lajos az ország megyéihez.⁵

A tanácskozás szándékos megzavarásával gyanúsított Szapolyai, Báthory és Wárday márczius 8-án szövetségre léptek Frangepán György kalocsai érsekkel és Szathmáry György pécsi püspökkel. Saját bevallásuk szerint a szövetezésnek oka az, hogy ilyen módon, egymással szövetségben Lajos király kiskorúsága alatt hívebben szolgálhasanak az uralkodónak is meg az országnak is. Igérik a királyi tekintély védelmét, igérik, hogy egymás érdekeit védik a király előtt, a kire Lajos neheztel, azt kiengesztelik urával és csak egyetemesen tesznek mindent.⁶ A kik ellen ez a *confoederatio* alakult, azok a lengyel királyhoz fordultak segélyért a támadott Bornemisza érdekében.⁷

A mult évben már volt egy hasonló szövetezés, a

¹ Balbi I. 26. *Autem ventum est primo ipso conventionis die ad illud caput.*

² U. o. *Ad unum omnes rata firmaque esse volunt.*

³ Kovachich, *Supplementum* II. 486—496.

⁴ 1521 jan. 21-iki okl. Függelék XXXVI. sz.

⁵ E napi oklevél. Függelék XXXIV. sz.

⁶ 1519 III/8-iki okl. Függelék XXII. sz.

⁷ *Acta Tomiciana* V. 24.

melynek sokkal egyszerűbben meghatározott céljai egyeznek azzal, a mit itt látunk. Mert a főszándék a nagy általánosság mellett itt se lehetett más, mint az, hogy közelebb férhessenek a királyhoz, a kitől eddig Bornemisza oly ügyesen elzárta őket. 1519 februárjában megtanulhatták, hogy ezt fegyveresen el nem érhetik. A mostani szövetkezés volt a békés kísérlet.

Kevésbé tartom valószínűnek, hogy a confoederatióban a megüresedett nádori szék is szerepet játszott volna. 1519 február 5-én halt meg Perényi, új nádort kellett választani. A bácsi gyűlés rendbehozta ugyan három évre Magyarországot, de a királyt még sem engedhették Csehországba,¹ mert nádort kellett választani. Ez volt az egyetlen oka és tárgya² a Szent György-napi dietának, a melyre a király kissé későn bocsátotta ki a meghívókat.³ Készült erre a főnemesség és a köznemesség egyaránt. Most tűnt ki Szapolyai és az urak szövetkezésének jelentősége, mert szövetségese, Báthory István temesi gróf is pályázott a nádorságra. A köznemesség nagy része Szapolyai mellé állott,⁴ de nem az egész. A fegyveres májusi dietán⁵ a köznemesség Pesten üt táborn, a főnemesség és a király Budán tartózkodnak. Nagyon valószínű, hogy a vajda nem vett részt a gyűlésen,⁶ a mi a mellett szóló érv volna, hogy komolyan nem is pályázott a nádorságra. Az erdélyi vajdaság nagy katonai erőt adott a kezébe, a minővel, mint nádor, nem bírhatott volna. Ha Báthory lesz nádor, az ő jelentősége nem csökken, mert a nádor az ő embere és nem áll útjában semmiféle tervének.

A dietán körülbelül 3000 köznemes jelent meg, a

¹ Acta Tomiciana V. 23.

² Marino Sanuto XXVI. 51. és 1519 VI/12. jelentés. Függelék XXVII. sz.

³ A zágrábi püspökhöz IV/6-ról. Függelék XXIV. sz.

⁴ 1519 VI/12. jelentés. Függelék XXVII. sz.

⁵ Az 1519 IV/6-iki meghívó után a kezdete alighanem május elején volt. — V/5-én Lajos leendő dietáról beszél. Függelék XXV. sz.

⁶ 1519 V/23-án Segesvárról datál. Orsz. levéltár. M. O. D. L. 23170. VI/2-án Udvarhelyről. U. o. 29975.

kik azt szerették volna, ha a király közéjük megy és úgy tartja meg a nádorválasztást. Viszont a főnemesség nem akarta Lajost a közrendre bízni, mert félt befolyásuktól. Azt ajánlják tehát a királynak, hívja át őket tanácskozni Budára, de előbb rakassa le velük fegyverüket. Ez a mód nekik kedvezett volna, viszont tudták a köznemesek is, miben van erejük. Kijelentik, hogy nem mennek és erőszakkal készülnek Lajost magukhoz ragadni, a mi Szapolyai tavaszszal Bornemisza ellen tervezett eljárásának ismétlése. Átmennek a Dunán s helyet foglalnak a királyi vár alatt elterülő síkságon. Felüzennek a főrendekhez, hogy jöjjenek közéjük Pestre, mert különben fegyverrel kényszerítik őket. Elutasító feleletet kapnak, mire megrohanják a várat. A parancsnokságot Tomori viselte, a ki a nagy tömeg támadására nem vesztette el lélekjelenlétét. Bezáratta a kapukat, közéje lőtt a tömegnek, a mely megfut a nem várt ellenállás elől. A király követet küld hozzájuk, megígéri nekik, ha holnap fegyvertelenül visszatérnek, ő is közéjük jön, szintén fegyvertelenül; ekkor megtörténhetik nyugodtan a nádorválasztás.¹

Másnap, május 28-án került a sor arra, a miben a két fél megegyezett.² Összegyűltek a vár előtti térségen,³ emelvényt állítottak fel, a melyen a király foglalt helyet tanácsosaival, körülöttük volt a nemesség. Most már nem volt oly nehéz az udvarra nézve a nádorság betöltése. Eleinte attól féltek, hogy Szapolyai lesz a nádor, azért egyelőre csak alnádort akartak, a nádori méltóságot magát később szerették volna betölteni.⁴ A köznemesség pedig ismét felvetette azt az eszmét, hogy Lajos kiskorúságának idejére válasszanak kormányzót. Ez az udvarnak épp oly veszélyes lett volna, mint amaz, mert erre egyetlen komoly jelölt szintén a vajda lett volna.

Ezektől a gondoktól szabadította meg az urakat a

¹ Dubravius, *Historia Boiémica* 307., 308. A velencei követ VI/12-iki jelentése.

² Marino Sanuto XXVII. 386—7.

³ Nel luogo debito a jún. 12-iki jelentés szerint.

⁴ Balbi, *Opera* I. 27.

nemesség fegyveres támadásának a kudarca. Bakócz is felszólalt a nádorválasztás mellett,¹ az udvar félelem nélkül ment bele a nádorság betöltésébe, mert látta, hogy ez csak az ő győzelmével végződhetik.

Három jelölt volt erre a méltóságra: Ujlaky Lőrincz boszniai bán, Szapolyai János és Báthory István.² Az első nem volt komoly jelölt.³ Mily okból volt Báthory az udvar jelöltje, nem egészen bizonyos, az tény, hogy egyenesen a király akarta és vitte keresztül megválasztását.⁴ A lengyel király erősen támogatta őt Lajosnál,⁵ nyilvánvalóan azért, mert általa megszerezhetőnek hitte azt a befolyást az országra, melyet a mult dietán elérni nem tudott. Szapolyai ellenállásáról az ő megválasztása ellen nincs tudomásunk. Báthory egyéniségéről keveset tudunk; bizonyos, hogy nem szellemi tehetségei miatt lett Magyarország első ország-nagya, közkedveltségnek meg éppen nem örvendett.⁶ Bizonyos fokú ravaszság volt benne, hogy így fölszínre tudott kerülni s a mit egyszer elnyert, ahhoz szívósan ragaszkodott. De valamennyire jobb tulajdonságait tönkretette állandó részegeskedése.⁷ Vezető szerepet se eddig, se ezután nem vitt; nem ő irányította az eseményeket, azok dobálták őt ide-oda kényök-kedvök szerint.

Május 28-án kiáltották ki Báthoryt nádorrá,⁸ a vajda jóval kevesebb szavazatot kapott azoktól, a kik a köz-nemesség megbízásából a választás idejére együtt maradtak.⁹ Még a köznemességből is szavaztak az új nádorra, a ki

¹ Istvánfi, I. VI.

² Marino Sanuto XXVI. 508.

³ 1519 III/8-iki jelentés. Függelék XXIII. sz.

⁴ Marino Sanuto XXVII. 499. E stato electo per il re.

⁵ Acta Tomiciana VIII. 197. Báthory írja róla: eius auctoritate magistratus meos adeptus sum.

⁶ Marino Sanuto XXXV. 108. Homo de poco piu che sia in Ungaria . . . odiato da tutti.

⁷ U. o.

⁸ Először említi nádornak Lajos 1519 VI/3-iki oklevele. Orsz. Itár. M. O. D. L. 23178.

⁹ U. o. XXVII. 386. E szerint 55 szavazatból 26 Báthoryé, 17 a vajdácé.

azonnal letette a hivatalos esküt.¹ A kormányt rajta kívül a 8 fő és a 8 köznemesi tanácsos vezette, köztük voltak Szapolyain kívül mindazok, a kik márcziusban a vajdával szövetkeztek.² A új tanács orvosolta az urak régi panaszát, a mely a köznemesség túlságos szerepe ellen szólott és kizárta ennek a rendnek ülnökeit,³ de a vajda nem emelte fel ellene szavát. Egyelőre nem került más izgató és az ország nyugodt maradt, noha a király nem volt megelégedve a gyűlés munkájával.⁴

Nem tudni miért, de a Báthory vezetése alatt álló új kormány igen hamar elhatározta új országgyűlés tartását. Talán azért, mert most ő akarta kezébe venni a bácsi végzések végrehajtásának munkáját, hogy ezzel szerezzen magának pártot az országban. Lajossal még 1519 nov. 13-ika előtt kibocsáttatták az 1520 febr. 6-án kezdődő dieta meghívóját.⁵ Fegyveres országgyűlés lett belőle, a melynek egy Pesttől négy mértföldnyire fekvő sziget volt a színhelye. Állítólag 6000 ember vett részt rajta, a mi igen nagy szám még a mult évi 3000 résztvevőhöz képest is, s még hihetetlenebbé lesz, ha látjuk, mennyire nem volt semmi komoly ok erre az összejövételre. Részt vett benne a király is. Talán azért jelent meg, mert személyes ügyéről, Csehországba való meneteléről volt szó.

Ez az új dieta vette tárgyalás alá azt, a mit az 1519-iki királyi tanács elvégezni nem tudott. Új törvényt nem hoztak, nem is volt rá szükség, de elrendelik az 1518-iki bácsi végzések végrehajtását. Az egyik rendelet az 1518: XXIX. t.-cz. parancsát váltja valóra. A megyékhez királyi meghagyást küldenek, mely felszólítja őket az 1518-iki bácsi dietán meg nem jelenők kinyomozására.⁶ Egy másik

¹ Az idézett VI/12-iki jelentés.

² Tagjai: Bakócz, a kalocsai érsek, az erdélyi püspök, a pécsi püspök, a nádor, a vajda, Újlaky Lőrincz s a temesi gróf. E szerint Báthory Istvánt kétszer említi a Marino Sanutóban (XXVII. 499.) levő lista.

³ Schedius i. m. 287.

⁴ Marino Sanuto XXVII. 419. Per non esser ben risolta la dieta.

⁵ 1519 XI/13-iki okl. Függelék XXIX. sz.

⁶ Veszprémhez 1520 III/21-ről. Függelék XXX. sz.

kir. mandatum¹ elrendeli az 1518: I. t.-cz. által megszabott kötelesség végrehajtását, a mely a sereg készentartását követeli. A harmadik rendelet azt kívánja a megyéktől, hogy az 1518: XIII. t.-cz. értelmében írják össze a váموkat és terjesszék május 13-ig a királyi tanács elé.² Ugyancsak a márcz. 21-iki parancs hagyja meg az adónak pontos kiszabását és behajtását, de itt elhagyják az 1518: XLV. t.-cz. rendelkezését s az ottani nagy adó helyett csak fél forintot, 50 denárt szavaznak meg.³ Ez ellen a változtatás ellen nem volt senkinek kifogása.

Biztosnak kell vennünk, hogy e parancsok kiadását csak az országgyűlés rendelhette el, noha nem ez maga, hanem a királyi tanács adta ki őket.⁴ Pedig láttuk, hogy ekkor a főnemesség vezet a tanácsban, ha tehát ők nem gördítenek akadályokat az ellenükre hozott bácsi végzések útjába, ez annyit jelent, hogy nem volt ellene kifogásuk. Hatalmukat e szerint úgy akarták megtartani, hogy átvették a köznemesség programját, hogy annak ne lehessen kifogása kormányzásuk ellen. Az egész 1520. évben és 1521 elején a kormány jelszava az 1518-iki bácsi végzések végrehajtása.⁵ Biztosra vehető, hogy ennek oka a Szapolyai-féle confoederatiónak bevonása a királyi tanácsba. Mert a dieta és a tanács dologi tekintetben elfogadja ugyan a köznemesség akaratát, de személyi ügyekben nem. Brandenburgi György még mindig a király mellett állott, onnét a köznemesség eltávolítani nem bírta. Most néhány alattvalója ellen elkövetett kegyetlenségét akárvják megbuktatására felhasználni, Bakócz ellene szól, a főnemesség nem egyezik bele s a javaslat nem is megy keresztül.⁶ Ebben nem engedhetett az arisztokratia.

¹ Veszprémhez 1520 III/1-ről. Függelék XXXI. sz.

² Biharhoz 1520 III/16-ről. Függelék XXXIV. sz.

³ 1520 IV/2. s V/12-iki okl. Függelék XXXII. és XXXIII. sz.

⁴ Az idézett 1520 III/16-iki okl. szerint: *ex deliberatione consilii nostri firmiter mandamus.*

⁵ 1520 jún. 17-iki jelentés. Függelék XXXV. sz. 1520 nov. 25-iki oklevél még ez iránt intézkedik. Orsz. ltár. Másolatok M. O. D. L. 23497. U. o. 1521. jan. 20-iki oklevél. Függelék XXXVI. sz.

⁶ 1520 VI/17. A M. T. Akadémia tört. bizottságának okl. másolatai.

A februári gyűlés azzal oszlott szét, hogy újat hívott össze Szent Györgyre.¹ Ez előre is feladatul kapta annak a kérdésnek eldöntését: beleegyeznek-e az ország abba, hogy uralkodója elmenjen Csehországba. Februárban nem tudtak megegyezni abban, ki kormányozza Magyarországot Lajos távolléte alatt. A főpapság jelöltje a pécsi püspök, Szathmáry György, a főuraké a nádor, a nemességé a vajda volt. A májusi diétán a cseh követek közbenjárására úgy intézték el ezt, hogy megengedték Lajosnak cseh alattvalói közé menetelét.² Ki kormányzott helyette, nem tudjuk. Talán azért nem állítottak kormányzót, mert a király rövid idő múlva visszatért és ezt nyilván előre megígérte. De szükséges is volt Lajos jelenléte, mert a török viszonyok fontos átalakuláson mentek keresztül.

¹ Leírja a febr. gyűlést Marino Sanuto XXVIII. 414.

² U. o. XXIX. 340. V/24-iki jelentés.

Ellenállás az új kormányzási mód ellen.

Szelimnek halála, Szulejmánnak, az új szultánnak trónralépte fordulatot jelentett a török politikájában. 1519 elején a bácsi végzések ellenére a királyi tanács három évre békére lépett a törökkel. Az új békesség április 1-től kezdődött volna,¹ Alig egy év múlva, 1520 október 30-án jelenti ki Lajos Brandenbúrgi Györgyhöz írott levelében, hogy Szelim halálával vége van hazánk békéjének, készen kell lenni a háborúra.² El is határozta, hogy hazatér Csehországból, nem azért, hogy a védekezést vezesse, hanem hogy dietát tartson.³ Deczember 13-a lett volna a dietai terminus,⁴ de ezt is későnek hiszik s még Erzsébetkor akarnának összegyűlni.⁵ A nagy buzgalomnak a vége pedig az, hogy az országgyűlést Bakócz betegeskedése miatt 1521 április 24-re halasztották.⁶ E napon különben is össze kellett volna gyülekezniök: úgy kívánta ezt az 1518-iki bácsi országgyűlés XLIV. czikke, és ennek meghívójával a király pontosan eleget is tett.⁷

¹ 1519 III/28-iki oklevél. Orsz. Itár. M. O. D. L. 24393.

² 1520. X/30-iki levél. U. o. 38061.

³ Marino Sanuto XXIX. 340.

⁴ U. o. 452.

⁵ U. o.

⁶ U. o. 511.

⁷ Hogy tényleg Lajos hívta egybe, azt bizonyítja egy 1521 júl. 1-i okl., melynek e része így szól: *quindecimo die dietae seu congregationis generalis universorum dominorum, praelatorum, baronum et regni nobilium pro festo b. Georgii martyris proxime praeterito in campo Rakos de regio edicto celebratae . . .* Keszthelyi gr. Festetics Itár. Somogym. 74. fasc.

Az országban mindenki tisztában lehetett a török támadás veszélyével, nem is tudtak előre semmit az 1521. április 24-iki dieta tárgyai közül fontosabbnak megjelölni, mint a török ellen való védekezést.¹ Horvátország adófizetője lett az új szultánnak. Magyarország közvéleménye a bánt okolta, újat akartak tenni helyébe.² A főnemesség és köznemesség egyaránt fegyveres dietára készült.³

Az országgyűlést Lajos hívta össze a Rákosra s az pontosan április 24-én meg is nyílt.⁴ Ezen játszotta le Bakócz végső szerepét; testben már megtört, de lélekben nem. Ha menni nem tudott, úgy vitette magát, ha betegbb volt, az urakat kérte magához.⁵ De a dietát ő sem menthette meg a sikertelenségtől. Tárgyalták ugyan a török háború ügyét,⁶ de e közben történt, hogy egy nemes váratlanul meghalt. Ez a kis dolog elég ok volt a köznemességnek arra, hogy eloszolják a nélkül, hogy határozott volna azokról az ügyekről, a mikért összegyűltek.⁷ A nemesség azonnal szétoszlott, a papok, főurak követték példájukat.

Természetes, hogy így nem lehetett megakadályozni a török előnyomulását. Szulejmán megindult a végvárak ostromára. A bajt csak most érezte meg Magyarország. A dieta nem szavazott meg új adót, a réginek érvényessége április 24-én lejárt; a megyék nem fizettek az adószedőknek.⁸ A király pedig csakugyan táborba szállott, magához rendelte a nádort, Szapolyait,⁹ a kapitányát,¹⁰ de október

¹ Marino Sanuto XXX. 262.

² U. o. 196.

³ 1521 IV/22. jelentés. A M. T. Akad. tört. bizottságának okl. másolatai.

⁴ Báthory 1521 V/6-iki oklevele a gyűlés 14. napján kelt. Orsz. Itár. M. O. D. L. 34188.

⁵ Fraknoi, Erdődi, Bakócz Tamás 197.

⁶ Marino Sanuto XXX. 262.

⁷ Marino Sanuto XXX. 262/3. *Sensa avuto fato provisione.* Báthory említett oklevele szerint V/6 án még együtt voltak.

⁸ 1521 VII/29-iki jelentés. A M. T. Akadémia tört. bizottságának okl. másolatai.

⁹ 1521 IX/13 án. Orsz. Itár. M. O. D. L. 23584. és 25632.

¹⁰ X/6-iki oklevele „capitaneus noster“-nek nevezi. U. o. 31164. E szerint 1514-ben kapott czíme és méltósága állandó volt.

elején szétozlott serege, a vajda ott hagyta¹ s október 13-án már Lajos is Budán volt.² A török ezalatt elfoglalta Nándort és Szabácsot.

Ez a veszteség új dieta összehívását eredményezi, hogy az újabb bajokat megelőzzék. Nem lehet tavaszig várni, szokatlanul későre hívják össze, november 19-re.³ Czelja kettős: adót kell kivetnie az országra, a mi tavasszal nem történt meg és kellő időre sereget szerveznie a török ellen.⁴ Ezenfelül tárgyalás alá került Mária királyné megkoronázása,⁵ a mivel kapcsolatban a királyi udvart is ki akarták segíteni nyomoruságából.⁶

Az ország rendei igyekeztek Budán megjelenni. Már a gyűlés kezdete előtt néhány nappal ott volt a nádor, a vajda, a nemesség legnagyobb része; a főbbek közül már csak a pécsi püspök hiányzott.⁷ A dieta első tette a büntetés, a várak elvesztőinek sujtásával akartak mindenkinek intő példát mutatni. Török Bálintot és Héderváry Ferenczet vádolják, hogy gondatlanságuk miatt vészelt el Belgrád.⁸ Majd a király kezd védekezésbe: ő nem oka semminek, hanem leghűbbnek hitt embereire hallgatott.⁹

A vádaskodás és mentegetőzés után következett a komoly kérdés, mint járjanak el, hogy a hazát az ellenségtől megmentsék. A nehézségeket csak növelte az, hogy a külföldön járó követség segélyt nem kapott,¹⁰ csak azt az ígéretet, hogy török támadás esetén a német birodalom azonnal segítségére fog sietni Magyarországnak.¹¹ Ennek következtében az országnak magának kellett baján segítenie.

¹ 1521 X/7. Orsz. ltár. M. O. D. L. 23587.

² U. o. 23589.

³ Marino Sanuto XXXII. 132. Lajosnak 1522 febr. 8-iki oklevele szerint: „iussu et imperio nostro“ gyűlt össze. Brüsszeli okmánytár. I. 22.

⁴ Marino Sanuto XXXII. 91.

⁵ Acta Tomicianiana VI. 407—415.

⁶ U. o. 415.

⁷ Marino Sanuto XXXII. 194.

⁸ Istvánfi I. VII.

⁹ Szerémi Emlékirata 101.

¹⁰ Marino Sanuto XXXII. 266.

¹¹ Cs és kir. házi udv. és áll. ltár. Mainzer Reichstagsakten fasc. 4a.

A vezető szerepet a köznemesség ragadta magához, ők terjesztették elő mindazt, a mit célravezetőnek gondoltak; a főnemesség ellene volt a közrend elhatalmasodásának, de végül is engedett.¹ A végzéseket Werbőczy fogalmazta,² így érthető a rendszerezés és a helylyel-közzel előforduló megokolás. Deczember 6-án fejeződött be a gyűlés, miután beleegyezését adta a királyné koronázásához, a minek két nap múlva kellett volna megtörténnie.³ Mária jegyajándéképen a bányavárosokat kapta.⁴

Az 1521-i dietát a török támadás, a végek elvesztése tette szükségessé. Védekezésről kellett gondoskodni és erre most is megragadják a többször siker nélkül megkísérelt eszközt. A külföldtől kérnek segílyt,⁵ sőt állítólag azzal a kéréssel fordulnak Ferdinánd ausztriai főherceghez, hogy vegye át gondozásába az illyr végeket, mert Magyarországnak nincsen pénze.⁶ A multból tudhatták jól a védekezés e fajának eredményét, azért más úton is akarnak gondoskodni róla. Eddig a seregnek rendezésével, annak ellátására némi jövedelemnek írásban való biztosításával érték be, most más utat követnek. „Mivel a nagy ellenség nagy erejének elhárítására nagy pénzösszeget kell összegyűjteni (a mit a háború lelkének neveznek)“, pénzügyi téren akarnak rendet teremteni; mert ha van pénz, könnyű a sereg kiállítás, még könnyebb a fentartása. A dietának tehát elsősorban az adót kell megajánlani és a királyi jövedelmeket kell jókarba hozni.

A jobbágyokat nagy terhek sújtották már eddig is, de a viszonyok kényszerítő erejénél fogva reájuk kell szorítani az új adó fizetését is. Eddig a fél forint volt a megszokott census, még Ulászló idejében állapodott ez meg; a törvény pedig csak 20 denárt engedett meg. Nem

¹ Fraknói, Werbőczy István élete; Szalay, Magyarország története III. 526.

² Marino Sanuto i. h.

³ Auctorium dipl. ad Ursinum Velium 318.

⁴ Wagner, Diplomatarium com. Saros. 26.

⁵ Istvánfi I. VII.

⁶ Istvánfi I. VII.

mulasztja el az új czikkely hangsúlyozni az adónak szokatlan nagy voltát,¹ de azért kirójjá a parasztságra. Bárhol lakik, bárkinek földesúri joga alá tartozik a jobbágy, egy forint adót rónak rá (1.), a mely összegnek megajánlását eddig következetesen megtagadták. Fizetniök kell az adót azoknak is, a kiknek nincsen fekvő birtokuk, hogy füstönként róják ki rájuk. Fizetni kell a taxát a bor, sör, az ökrök, a tehenek, méhek stb. után. A mesteremberekre minden bolt és műhely után egy forintot vetnek ki, míg a kereskedők, gyógyszerészek, a pénzzel üzérkedők tiszta jövedelmök $\frac{1}{30}$ -át adják az állam szükségleteire. A molnárok minden malomkő, a halászok minden háló után egy forinttal tartoznak. A plébánosok egyházi felszerelésük $\frac{1}{10}$ -ét adják e kincsek megváltása gyanánt, a zsidók pedig fejéenként 100—100 denárt, a mi megfelel a jobbágytelekre kivetett adónak (2—10.).² Az egytelkes nemes fizeti az adót (19), éppúgy azok az egyháziak, a kik sereget nem állítanak ki (20.). A kik a dica alapjául szolgáló jövedelmükből valamit eltitkolnak, ennek elkobzásával bűnhődnek (30.). Még a legutóbbi bácsi országgyűlés által kivetett adóból fenmaradó hátralékokat is be kell szedniök az új adószedőknek (46.)

Az új, rendkívüli adónak beszédésére egy rendkívüli bizottság van kiküldve. Minden megyében két-két becsületes, tisztességes nemest kell e célra választani, de a beszedett pénzekből az ispánok részt nem kapnak. Még maguknak az említett adószedőknek is csak legnélkülözhetetlenebb kiadásait térítik meg és külön meghagyják, hogy csupán arra költsenek, a mire elkerülhetetlenül szükség van (21.). Mégis részt kapnak a subsidiumból azok, a kiknek pedig kevés érdemük van a beszédésben: a nádor és a vajda.³

A nemesség ideiglenes intézkedésnek vette ezeket a törvényeket, érvényességüket egy évi időtartamban szabta meg. Lehet, hogy azért, mert ezzel akarták a királyt új dieta összehívására kényszeríteni; de ez nem valószínű. Az

¹ I. t.-cz. „praeter solitum subsidium.“ XXIII. t.-cz. census insolitus.

² Felsorolja ezeket Marino Sanuto is XXXII. 379—380.

³ 1522. II/24-i oklevél. Függelék XLI.

erről szóló cikkely (29.) világosan kijelenti: „Ő Felsége értesitse s biztosítsa levelével az országnak minden egyes megyéjét arról, hogy ezen felül és többé ezt az országot meg annak nemességét hasonló adófizetéssel és kirovással sujtani nem fogja“. Ebben nem látható készség arra, hogy egy év múlva hajlandók újabb áldozatra.

A király hitelezőinek a bácsi dietából 1519 jan. 26-ra összehívott gyűlése nem vezetett megoldáshoz. A zálogban levő királyi birtokok a törvény rendelkezése mellett se kerültek vissza Lajos kezébe. Az 1521-i országgyűlés megismétli a három évvel ezelőtt hozott határozatot s visszakéri az elzálogosított javadalmakat (11. 12). Növelhető a királynak meg az országnak a jóléte is, ha Lajos kiviszi azt, hogy külföldön is járjon a magyar pénz. Ennek első feltétele azonban az, hogy oly jó pénzt verjenek, mint a minő volt Mátyás korában (13. 14.).

Végül volt még egy eset, a mikor minden áldozat nélkül jelölhetett ki a dieta Lajosnak új jövedelmet. Természetes, hogy ez nem kerülte ki figyelmüket. Elrendelik, hogy a király vegye elő a mostanában elhunyt egyházi és világi főeknek végrendeleteit, tájékozza magát tartalmuk iránt, mert ezekből is igen nagy haszna lehet az országnak (35. 36).

A minden irányban szétfutó rendelkezések olyannak mutatják Magyarországot, mint a mely állam tudatára ébredt annak, hogy eddig nem teljesítette kötelességét, de a jövőben komoly szándékot mutat a javulásra. Az adónak a szokásoshoz képest kétszerezése, a törvény által követelt mennyiségnek ötszörösére való felemelése azonban csak azt bizonyítja, hogy a nemességnek nincs kifogása az ellen, hogy jobbágyai az állam megnövekedett terhének fedezésére épp oly mértékben felhasználtassanak, mint Mátyás király idejében. A főnemesség az 1494. és 1495-i adómegajánlásokkal bevallotta, hogy szükséges az egy forintos adó; ugyanezt vallja be most a közrendűek pártja, a mely 1521-ben a dieta elé terjesztette a törvényjavaslatokat. Ebben nem is találni semmi egyéb különöset, meg volt ez már Mátyás alatt is. De most áldoz a nemesség maga is: egy évi mindennemű jövedelmének felét ajánlja föl a hadjárat szükségleteire (17.).

Az ország összes jövedelmeit a jövő év pünkösdjéig okvetlenül be kell szedni. A király a kezéhez jutott pénzeket két fő- és két köznemes őrizetére bizza (16.), a kik esküt tesznek hűségük iránt (23.). Az ország közepén valahol egy megerősített helyet keresnek majd ki, hogy ott őrizzék ezt a pénzt, a melyet egyedül a török ellen viselendő háborúra szabad fordítani.¹ A mint mindkét rend ellenőrzi a beszedett jövedelmeket, épp úgy küldi ki megbizottait mindkettő a főpapok végrendeletének átvizsgálására (38.).

Ha együtt lesz Magyarország serege, abban nem lesz ott a nemesség fölkelése. A nemesség azért fizeti a rendkívüli adót, hogy hadi kötelezettségétől megmeneküljön, megszabaduljon pedig olyan módon, hogy erkölcsi tekintélye megmaradjon. Más szóval: a nemesség adózás tekintetében helyreállítja Mátyás korát, de vissza akarja állítani katonai dolgokban is. Zsoldos hadsereget akarnak, a milyen volt 1490 előtt. Ha az 1521-i végzéseket végrehajtják, nincs azokban semmi olyan, a mi ne eredményezné a köznemesség uralmát. A főpapság tizedénél fogva, a főtisztviselők tisztüknél fogva kötelesek most is a banderium kiállítására (23.). sőt még a megüresedett püspöki javadalmak után is kiáll a banderium (34.), a köznemes pedig adóval váltja meg katonai szolgálatát. Csak ez lehetett az oka annak, hogy a főpapok meg az urak annyira idegenkedtek a köznemesség javaslatainak elfogadásától. A zsoldos sereg élére két kapitány fog állani, ezek dolga a csapatok felbérzése (23. 24.). Kapitányok a nádor és a vajda lettek,² az volt úgyis az ország, ez meg a király kapitánya. Jó volt ebben az, hogy a rendelkezés mindkét pártot kielégítette, de előre lehetetlenné tette a hadi vállalat sikerét, mert megakadályozta a vezetés egységét. A kapitányok esküt tesznek arra, hogy a mostani, meg a későbbi rendeleteket is meg fogják tartani; felelősség terhe mellett ügyelnek fel a zsoldos csapatok rendben tartására (28.).

¹ Marino Sanuto XXXII. 280.

² Marino Sanuto XXXII. 280.

A zsoldot a kincstárnokoktól kapják, a kik ellenőrzik a zsoldosok számát (26.).

Ezekről a határozatokról tudósítják Erdélyt és Szlavóniát, hogy végrehajtásukat ott is minél előbb kezdjék meg (27.). Szlavónia adója most ugyanakkora, mint Magyarországé; eddig az 1492-iki törvény értelmében csak felényi volt.

Még a külföldre, első sorban Lajos többi országaihoz és a lengyelekhez (45.), azután a többi keresztény uralkodókhöz (32.) rendel a dieta követséget; az oratorok azonban magyarok legyenek. A király 1522 márczius 22-én adta ki a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldött követeinek megbízóleveleit.¹ Igen bízott abban, hogy a remélt eredmény nem is fog elmaradni.²

A törvényből természetesen legfontosabb volt annak végrehajtása. A dieta két hónapi időt enged erre, úgy hogy legkésőbb 1522 február 22-éig végre kell hajtani a decretum minden egyes intézkedését (39.). Semmi adatunk nincsen arra, hogy ki tudnánk mutatni ennek a rendelkezésnek megtartását. A mikor 1522 elején Lajos Csehországba akar menni, a főnemesség arra való hivatkozással törekszik őt útjáról lebeszélni, hogy ez esetben senki sem fizetné az adót.³ Nincs okunk feltenni, hogy az arisztokratia rosszulismerte volna az ország hangulatát. A megyék tényleg nem nagyon siettek az adó behajtásával,⁴ a király hiába sürgette gyorsabb beszédését.⁵ A papság még kevésbé tartotta a fizetést sürgős kötelességének.⁶ Hozzájárult ezekhez, hogy a két főkapitány, s nádor és a vajda közt felbomlott az 1519 óta tartó jó viszony,⁷ s noha ez rövid ideig tartott, mégis súlyos következményekkel járt. Kiszámították, hogy a meg-

¹ E napi oklevél. Függelék XLII. sz.

² 1522 ápr. 22-iki levele Sároshoz. M. N. Múzeum. Törzsanyag.

³ 1521 XII/26. jel. A M. T. Akadémia tört. bizottságának oklevél másolatai.

⁴ Báthory oklevele Abaújmegyéhez. Függelék XLVII. sz.

⁵ Levele a nádorhoz 1522 III/24-ről. Orsz. Itár. M. O. D. L. 23621.

⁶ 1522 május 5-iki oklevél. Függelék XLIII. sz.

⁷ Marino Sanuto XXXII. 335.

ajánlás szerint öt millió aranynak kellett volna befolyonia és mindössze csak 45747 forintot tudtak összeszedni.¹ A nemesség nem teljesítette ajánlatát; a mi adót pedig a védelem nélkül állóktól be tudtak szedni, azt azok sikkasztották el, a kiknek kezén keresztül ment. A török elvonult Európából, nem bántotta hazánkat, a magyarok pedig elfeledkeztek mindenről, senkinek sem volt kedve a végső szükségben vállalt kötelezettségnek eleget tenni. Hogy ezzel mennyit ártottak az országnak nemcsak itthon, hanem a külföldön is, arra nem is gondolt senki.

A király 1522 elején tényleg elment Csehországba. A főnemesség álláspontja az volt, hogy a királynak itthon kell maradnia, mert eltávozása azt jelentené, hogy nem akarja védeni Magyarországot a török ellen.² Mivel az áldozatok megajánlását előidéző közvetlen veszély megszűnt, attól féltek, hogy Lajos távozását mindenki ürügyül fogja használni az adó meg nem fizetésére.³ A király viszont arra hivatkozott, hogy útjával éppen a török elleni védekezést fogja elősegíteni, mert személyesen néz külföldi segítség után.⁴ A Magyarországból távozó Lajos 1522 febr. 16-án kelt oklevelével távollétének idejére helytartójául a nádort nevezte ki.⁵ Ha az 1485: X. t.-cz.-re való hivatkozással tette volna ezt, nem lenne benne semmi különös. De a kinevezési okmány világosan fejezi ki a rendelkező rész előtt, hogy a király a nádor személyes érdemeit szándékozik megjutalmazni;⁶ ez a fő, ezért nem hivatkozik törvényre, hanem mindössze csak úgy odaveti, hogy hasonló alkalommal elődei is így jártak el. A nádor meg is érdemelte királyától ezt az elismerést. Megválasztása óta nem

¹ Kovachich Supplementus II. 516.

² 1521 XII/26-iki jel. i. h.

³ 1521 XII/26-iki jelentés.

⁴ 1522 II/16-iki oklevele: . . . quo regno nostro . . . exterarum quoque gentium auxilio subvenire possimus. Függelék XL. sz.

⁵ 1522. II/16-iki oklevele. Függelék XL. sz. Úgy látszik, a megyé-
kel a nádor maga tudatta kinevezését. Megvan pl. ilyen oklevele Sároshoz
1522 IV. 24-ről. M. N. Muzeum. Törzssanyag.

⁶ Servitia . . . pro tantis meritis respondere volumus. I. okl.

volt semmi nehézség Magyarország kormányzásában. Szapolyai János erdélyi vajda ott ült a királyi tanácsban és nem mutatott szándékot az ellenzékieskedésre. Természetes, hogy nála nélkül pártja nem volt oly kellemetlen az udvarnak. Az 1519 márczius 8-iki szövetség erélyes kézzel vezette Magyarországot; tőle függött minden. Emelkedni az országban csak fejük, a nádor és a vajda segélyével lehetett; a kik nem tartoztak eddig a szövetséghez, igyekeztek hozzája csatlakozni. Igaz, hogy a confoederatio is felhasználta a kezében levő hatalmat s a hivatalban való előhaladás reményével, sőt tényleges megadásával törekedett pártját növelni. Éppen 1522 febr. 15-én adja ki oklevelét a veszprémi püspök, Wárday Pál, melyben kijelenti a nádorhoz és a vajdához való csatlakozását.¹ Wárday volt az, a ki azután a királylyal Csehországba ment és az érintkezést az uralkodó és helytartója közt közvetítette.² Lajos remélhette, hogy ez az erős szövetség féken tartja az elégetleneket, míg ő távol lesz országából.

Éppen ezért nem is szabta túlságosan nagyra helytartójának hatáskörét. Fizetése szokatlanul magas, havonta ezer forint, de ezen kétszáz emberből álló csapatot kell tartania; adományozási joga az alacsonyabb egyházi tisztségek betöltésénél korlátlan, birtokadományozásnál 32 jobbágytelekig terjed. Hogy az ország pénzügyeit éppen olyan módon kezeli, mint a király, annyira természetesnek tartották, hogy a kinevező okmányban szó sincsen róla; viszont ismerjük Báthory intézkedéseit az adóbehajtásra nézve, melyeket ő mint királyi helytartó tesz, külön jogczím megnevezése nélkül.³ Nincs megmondva: nevezhet-e ki tisztviselőket, hívhat-e össze országgyűlést. Dietára szükség volt, ha Lajos hosszabb ideig lesz Csehországban, mert az 1521-iki megajánlás csak egy évre szólott. De úgy tervezték, hogy a király 1522 április 24-ére visszatér Magyarországba.⁴

¹ 1522 II/15-iki oklevele. Függelék XXXIX. sz.

² 1522 III/15. üzen általa a király. Orsz. ltár. M. O. D. L. 23619.

³ 1522 V/14-iki oklevele Sárosmegyéhez. A M. N. Múzeum. Törzsanyag.

⁴ Acta Tomiciana VI. 30.

Báthorynak királyi helytartóvá való kinevezése a törvény betűje szerint nem volt az ország sérelme, de törvényesítette azt a főnemesi kormányzást, mely akadálytalanul folyt 1519 óta. Alapja ennek a kormányzásnak az a báciai decretum, a melyet a köznemesség a maga uralmának megteremtésére alkotott, de a melyet a főnemesség magának sajátított ki. Lajos távozásával aristokratikus köztársasággá alakult át Magyarország, és a főnemesi kormányt legfőképen az támogatta, hogy annak egyik vezetője a köznemesség feje volt. Ez a körülmény szabta meg a közrend követendő útját.

Ha megadják mindazt, a mit 1521-ben megajánlottak, Báthory nádornak uralma valóságos új korszakot nyit Magyarország történelmében és világosan bizonyítja azt, mennyire képes az aristokratia minden bajtól megmenteni a magyarságot. Azaz, a mint a báciai végzéseket végrehajtotta a főnemesség, úgy hajtotta volna végre az 1521-ikeket is, noha mind a kettő a főnemesség ellenére lett törvényt. A köznemesség munkájának eredményét, a népszerűségét, minden fáradság nélkül ők élvezték volna. A köznemesség előtt csak egy út állott nyitva: meg kellett mutatniok, hogy a nádor nem való egy ország vezetésére, sivárrá, eredmény nélkül valóvá kellett tenni az aristokratia uralmát, hogy helyébe az ő pártjuk léphessen.

Ezért volt leküzdhetetlenül nehéz dolga Báthorynak, mikor az 1521-iki végzéseket végre akarta hajtani. A nemesség nem akart adót fizetni, egyesek pedig új országgyűlés összehívásával szerették volna megsemmisíteni mindazt, a mit a múlt évben alkottak.¹ Mivel pedig nem volt király, a ki diétát hívjon össze, az ő hozzájárulása nélkül akartak összegyűlni. Lajos megtiltotta, hogy távolléte alatt összejöveteleket tartsanak, meghagyta helytartójának, hogy ő se engedje a nemesség egybesereglését.² Nemcsak azért

¹ Kovachich, Repertorium I. 343. (M. N. Muzeum.) 1522. III/6. „Qui novis rebus student... conventicula fieri statuissent... ut quae nuper in dieta... ordinata fuerunt, perturbarent.“

² Az említett III/6-iki oklevél.

nem egyezett bele, mert ez királyi jogát sértette, hanem azért sem, mert azt hitte, hogy a dieta nem hoz semmi jót az országra.

E rendelkezésnek eredménye az lett, hogy a nemeség megpróbálta az összejövetelt. A királyi tekintély csekély voltát mutatja az, hogy ilyen megtörténhetett. De itt volt a nádor meg a vajda serege, a mivel a gyülekezők nem számoltak. A kormányzás két feje alighanem fegyveres erővel kergette szét a sikertelen országgyűlést; a király pedig hálásan mondott köszönetet eljárásukért.¹ Márczius dereka táján tehát már eldőlt, hogy Magyarország nagyobb része nem akarja végrehajtani a múlt évi határozatokat és látni lehetett, hogy az erőszak nem fog használni. A dieta meghiusítása csak negatív eredmény volt, a király nem szünt meg panaszkodni arról, hogy nagyon is lassan folyik be az adó.² A csehországi dieta nem adott segílyt hazánknak,³ a király utazásának erkölcsi alapja sokat veszített komolyságából. A belső bajt csak tetézte az, hogy az új pénz rossz volt, nem érte meg értékének felét s nem volt forgalma.⁴

A király csehországi útjának s a főnemesség kormányzásának sikertelensége nagyon megnehezítette Lajos helyzetét hazánkban is.⁵ A nemzet kevesebbet bízott királyában, mint magában s úgy gondolkozott, hogy a németországi segílyért küldendő szövetséget országgyűlésen fogja megválasztani. Az országgyűlést aug. 10-ére a nádor hirdette ki; Gosztonyi János győri, Macedoniai László szerémi püspököket, Drágffy János tárnokmestert, Korlátkövi Péter udvarmestert, Werbőczyt, Gethyei János alnádort, Pogány Zsigmondot és Kenderessy Mihályt választották követeknek⁶

¹ Lajos 1522 III/24-iki levele . . . conventiculum illum dissolvendum curaveritis cum domino waywoda. Orsz. Itár. M. O. D. L. 23621.

² U. o.

³ Palačky, Geschichte Böhmens V. 2. 459.

⁴ Acta Tomiciana VI. 84.

⁵ Báthory György levele a nádorhoz 1522. V/19-ről. Orsz. Itár. M. O. D. L. 25658.

⁶ 1522 aug. 28. E napi oklevél. Függelék XLVI. sz.

a nürnbergi gyűlésre, a király utólagos hozzájárulása mellett. Ezeknek feladatuk volt az is, hogy egyúttal arra kériék Lajost, hogy nov. 11-re hívjon össze dietát, melyen a német segély alapján határozzanak a török háborúról, azaz újra letárgyalják azt, a mit 1251-ben már elvégeztek. Siettetik az 1521-iki végzések végrehajtását,¹ de ennek nem volt semmi gyakorlati eredménye. Megerősítették a királynénak adott jegyajándékot is.² Elrendelték, hogy az 1521-ben kivetett adót mindenki minél gyorsabban, de legkésőbb szept. 1-ig okvetlenül fizesse be.³ Az egész 1522. esztendő pedig elmúlt minden eredmény nélkül. A belső békét azonban ettől kezdve nem zavarta semmi sem.⁴

1522 augusztus 22-én azonban egygyel gyarapodott a magyarországi szövetkezések száma. Azok az urak, a kiket a Szapolyaival szövetkezett főnemesi kormányzat nem részesített a hatalomban, igyekeznek helyzetüket erősíteni az által, hogy szövetségre lépnek egymással. Bátran ellenzéki alakulásnak lehet ezt nevezni, noha nem valószínű, hogy elvi alap körül csoportosulnának. Az új kormány annyira kiszorított a hivatalokból, tisztségekből minden nem pártjabelit, hogy ezeknek e rendszer továbbvitelét meg kellett akadályozniok. Tagjai az új confoederatióknak Wárday Ferencz erdélyi, Perényi Ferencz váradi, Csaoli Ferencz csanádi, János szerémi püspökök, Drágffy János kir. tárnokmester, Palóczy Antal, Báthory András,⁵ Rozgonyi István, Perényi Péter, Kanizsay László, Ország Ferencz, Ráskay Gáspár, Bánffy Zsigmond, Homonnay Ferencz és Paksy Péter. Saját bevallásuk szerint szövetkezésüknek okai a kölönféle egyenetlenkedések, a jogtalanságok elkövetése, szenvedett és leendő káraik és a különböző hatalmaskodások, a melyek főleg Ő Felségének az országból

¹ Mill. Történet IV. 438—440.

² Pray, *Annales regum Hungariae* V. 62.

³ 1522 aug. 30-iki oklevél. Függelek XLVII. sz.

⁴ 1522 VIII/24-iki levél. *Gaudeo de tranquillo ad praesens illius regni statu.* Orsz. Itár. M. O. D. L. 25661.

⁵ A nádor őt külön is meghívta a dietára. 1522 szept. 4. Függelek XLVIII. sz.

való távolléte miatt következtek be. Kötelezik magukat a szövethozók hű szolgálatra a király iránt, ígérik egymásnak, hogy kölcsönösen védelmezik tisztségeiket és viselt méltóságukat és minden erejükkel rajta lesznek azon, hogy versenytársaik valakit közülök a király előtt kegyvesztetté ne tehessenek.¹ Tiszta érdekszövetkezet az egész, a mely azért reméli érvényesülését, mert eredménytelen lett Báthory és Szapolyai szövethozása és azért hangsúlyozta a királyhoz való hűségét is. Remélték a régi kormányzat bukását s helyébe saját uralmukat szerették volna állítani. Természetes, hogy nemcsak védekezni fognak, hanem alkalomadtán támadni is. Szövetségesekre számíthattak a köznemes-ségben, a mely szintén nem lelkesedett Báthory nádorért.

¹ 1522 VIII/22-iki szövetséglevél. Függelék XLIV. sz.

A főnemesi confoederatio első sikere és kudarca.

Magyarország egy évig király nélkül volt, a főnemesiség egy része kormányzott és kitünt, hogy a rendi kormány, az oligarchia uralma, a király távollétében épp oly kevésbé tudja a bajokból megmenteni a hazát, a mint nem tudta megszabadítani a király jelenlétében. Az 1519-től 1523-ig elfolyó időnek ez volt a szomorú tanúsága. Másik tapasztalat az volt, hogy a köznemesség maga támadta meg az általa hozott végzéseket, a melyek talán alkalmasak lehettek volna hazánk megmentésére. Tette pedig ezt azért, mert az uralmon levő főnemesi kormányt segíteni nem akarta. A király belátta azt, hogy az ország jelenlegi bajainak egyik oka Magyarországtól való távolléte, azért elhatározta, hogy visszatér magyar alattvalói közé és keresi a bajok orvoslásának módját. Dietát szándékozott tartani,¹ ezen akarta a bajokat orvosolni, ez a szándéka adja meg előre is az országgyűlés jelentőségét.

Lajos 1523 január 6-ára még Csehországból hívta össze ezt a dietát.² A nürnbergi birodalmi gyűlésen a magyar megbízottak azért sürgették a feleletet, hogy az 1523 jan. 6-iki országgyűlésen megjelenhessenek,³ annyira fontosnak tartották az országgyűlést. Az ügyek fontossága miatt a király személyesen akart résztvenni a tanácskozásokon, de terve

¹ Marino Sanuto XXXII. 559.

² Acta Tomiciana VI. 239.

³ 1522 decz. 6-iki oklevél. Függelék XLIX. sz.

hajótörést szenvedett; az összegyülekező rendek nem találták Budán azt, a ki őket oda hívta. A nádor és az egész nemesség nevében követség megy Lajoshoz és követeli visszatérését.¹ Innét világos, hogy Báthory pártja már nem érezte magát biztonságban a király jelenléte nélkül. Az uralkodó Ártándi Pál által mindenekelőtt távollétét mentette ki, megígérte visszatértét² s tudtára adta a magyaroknak, hogy már 1522 december 31-én kiadta meghívóját az 1523 február 14-iki dietára.³ Azonban még februárban se jött Magyarországra, a gyűlést ismét el kellett halasztani ápr. 24-ére, a rendes dietai terminusra.⁴

Most azonban már az ország lakossága nem bízott urának visszatérésében, igen kevesen jöttek a dietára. Sokan a nemesek közül bizonyáglevelet kértek az ispánoktól, hogy valamely akadály miatt nem mehetnek az országgyűlésre és e czímen távol maradtak.⁵ A nemesség nem tartotta kötelességének, hogy Báthoryt védelmezze, mivel az Szapolyaival állott szövetségben. A király ezért mégis megnyitotta a tanácskozásokat, noha május 5-én még igen kevesen voltak jelen.⁶ De ha nem is jött el a köznemesség, részt vett a gyűlésen a vajda, Szapolyai János.⁷

A dieta mindenekelőtt a királyi előterjesztéseket hallgatta meg. A propositiók elmondották a gyűlés egybehívásának okait — a török ellen való védekezést,⁸ — meg azt, hogy ebben az ügyben a király rendjei hozzájárulása nélkül egymaga határozatot nem hozhatott, mert a hadviselésre szükséges pénzt csak ők szavazhatják meg.⁹ Úgy látszik, nyugodtan hallgatták meg mindazt,¹⁰ a mit Lajos

¹ Acta Tomiciana VI. 240. Palatini et totius nobilitatis nomine . .

² U. o. 245.

³ Kovachich, Supplementum II. 511.

⁴ U. o. 512. Acta Tomiciana VI. 268. 269.

⁵ 1523: IX. t.-cz.

⁶ Acta Tomiciana VI. 274.

⁷ 1523 V/14-én Budáról datál. Orsz. ltár. M. O. D. L. 23751.

⁸ Marino Sanuto XXXV. 104.

⁹ Acta Tomiciana VI. 274.

¹⁰ U. o. 316.

a külföldi követségek eredménytelenségéről előterjesztett, bár a hangulat kedvezőtlen volt ellene, és róla szóló gúnyiratokat terjesztettek.¹ A zavargás akkor kezdődött el, mikor a király feltette a kérdést: békét akarnak-e, vagy háborút.

Az a párt, melynek fejei 1522 aug. 22-én adták ki szövetséglevelüket, most megpróbált tenni is valamit céljaiért. Az országgyűlés nem ad feleletet a kérdésre, hanem e helyett Báthory nádor ügyeit hozza nyilvánosság elé. Ez a dolog alkalmasnak látszott arra, hogy a királyi előterjesztések elfogadásáért olyan árt követeljenek, a melyet más-képen nem is remélhettek elérhetőnek. A királyi kivánalmak elfogadását ahhoz a feltételhez kötötték, hogy Lajos foszszza meg a nádort méltóságától, vonja felelősségre eddigi tetteiért, kényszerítse kártérítésre, mert különben nem szavaznak meg semmit.² Mihelyt a hadi költségek tárgyalásához fog-nak, azonnal megindul a harcz Báthory ellen is. A con-foederatióznak sikerült a két ügyet úgy feltüntetni, hogy a két dolog szoros kapcsolatban álljon egymással. Okosko-dásuk veleje az, hogy nem lehet adót megszavazni, mert a nádor kezén minden pénz elvész, tehát le kell tenni hivatalából, ha a hadi vállalat sikert akar aratni, mert a sikernek ő áll az útjában. Ezért hozták fel Báthory ellen 1522-iki helytartóságának eredménytelenségét.

Elősorolják a tényeket, melyek a vádaknak alapul szolgálnak. A király egy évi távolléte alatt a nádor vitte Magyarországon a kormányt. Az állam céljaira, a török ellen való háborúra 700.000 forintot szedett össze. Mivel ez tisztán hadi adó volt, szép sereget lehetett volna rajta fogadnia, mégis mindössze ötszáz embert tartott fegyverben. Állandóan összeköttetésben, sőt titkos egyetértésben állott a törökkel, a kinek követői mindig ott rejtőzködnek az ő házában. Végül testvérével, Báthory Endrével együtt 300.000 forint hamis pénzt veretett.³

¹ Acta Tomiciana VI. 275. Libelli fermosi de rege sparguntur.

² Marino Sanuto XXXV. 104. E tutti cridavano che al tutto el fosse deposto dil Palatino ... altramente che i non soccorreriano al bisogno dil Regno per la guerra.

³ Marino Sanuto XXXV. 104.

Lajos nagyon jól tudhatta, hogy a vádak túlzottak. A helytartói kinevezés kétszáz lovas tartását kívánta a nádortól, a ki mégis ötszázat tartott; a török pedig éppen ez időtájt égette fel a nádornak több mint húsz faluját.¹ De komolyabb kifogást nem emelt Báthory letétele ellen, azonban kijelentette, hogy egyelőre nem választat nádort, hanem maga intézkedik helyette.² A király még később is fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy saját akaratából fosztotta meg őt a nádorságtól.³ A Báthory-ellenes *confoederatio* kielégítéséről igen hiányosak adataink, de ezek is világosan szólnak. 1523 júl. 20-án elvette Lajos volt nádorától a temesi grófságot, az alsó részek kapitányságát; helyébe kinevezte Báthory megbuktatóinak egyikét, Drágffy Jánost.⁴ A nádort megbuktatta az, hogy kizárta a kormányból a főnemesség egy részét, a nélkül, hogy a köznemességből Szapolyain kívül mást is biztosított volna magának. A meg nem jelenő nemesség nélkül a vajda nem tudta megvédeni szövetségesét.

A nádor letétele után Lajos rögtön megkapta mindazt, a mit a gyűléstől kért. Felhatalmazták, hogy uralkodjék erélyesen;⁵ mert az urak engedelmesek lesznek neki; s utána teszik, hogy engedelmességgel tartozik a nemesség is. Innét világos, hogy a főnemesség kedvéért tett mindent Lajos. Ha pedig valamelyik főnemes ellenállana a királynak, személyenként való fölkeléssel állanak Lajos mellé.⁶ Két forint adót ajánlanak meg,⁷ de két évre, az az egy-egy forintot évenként.⁸ Most a főnemesség egy része bánik

¹ Acta Tomiciana VI. 290.

² U. o. palatinum exauctoratum. Marino Sanuto XXXV. 105. *Re il tolse al palatinato.* — Minden ügyben „*commissio propria domini regis*“ áll az oklevél élén.

³ 1523 júl. 15-iki okl. a garamszentbenedeki convent hit. helyi ltárában és 1523 VII/26-iki okl. Függelék L. sz.

⁴ 1523 VII/20-iki okl. Országos levéltár. M. O. D. L. 23785.

⁵ 1523: XXII. t.-cz.

⁶ 1523: XLVI. t.-cz.

⁷ 1523: XXIII. t.-cz.

⁸ 1523 IX/13-iki oklevélben áll: *dicatores praesentis subsidii unius floreni comitatus Hevesiensis.* Függelék LI. sz

oly pazarul ígéreteivel, mint a köznemesség 1518-ban és 1521-ben, mert ezzel fizetik meg Báthory elmozdításának az árát. — Az országgyűlésen még Tomori Pál kalocsai érsekségét jelentették be hivatalosan a rendeknek¹ s ez után a dieta szétoszlott.

A király tehát megkapta a hozzájárulást mindazokhoz a törvénczikkekhez, melyeket a gyűléssel elfogadtatni kívánt. Az 1522-iki szövetkezés élén álló papság elég ügyes volt arra, hogy olyan pápai meghatalmazást eszközöljön ki, a mely szükség esetén megengedi az apostoli követnek, hogy az ország céljaira az egyházi vagyont is fel lehessen használni.² Ez újabb ok volt Lajosnak arra, hogy hozzájuk csatlakozzék, mert így a papsággal is szabadon rendelkezhetett. Külföldi segítségre is gondoltak, követül Dóczy Ferenczet küldték a nürnbergi dietára.³ Mivel a főnemesség csak hozzájárult a királyi előterjesztésekhez, azt látni az 1523-iki törvénczikkekből, milyen módon gondolta lehetségesnek az udvar Magyarország megmentését és az új rend megteremtését.⁴ Az intézkedések természetesen két nagy irányban csoportosulnak. Az egyik dolog a hadügy rendezése, a másik a sereg fentartására szükséges pénzösszeg előteremtése, a mivel meg a pénzverés kérdése állott szorosabb összefüggésben. Kisebb fontosságúak azok a rendelkezések, a melyek az uralkodó hatalmának növelésére irányulnak.

Az 1521-iki végzéseket úgy szerkesztették, hogy az adófizetés fejében az ország egész nemessége kivonta magát a hadkötelezettség alól. Az új, ideiglenes többségnek többet kellett legalább ígérnie, hogy kezébe kaphassa a hatalmat. S ígéreteikben nem is fukarok. Az ország főerejét

¹ Katona, *Historia Critica* XIX. 414.

² *Acta Tomiciana* VI. 359.

³ Országnagyok okl. 1523 VI/12-ről. Orsz. ltár. M. O. D. L. 24876.

⁴ A törvény megerősítése ugyan hiányzik, de hogy Lajos hozzájárult, kitűnik egy 1523 júl. 14-iki okleveléből, melyben ez áll: *iuxta constitutionem universorum dominorum praelatorum, baronum ac regni nostri nobilium ... ac per Maiestatem nostram approbatam et ratificatam. Garamszentbenedeki convent hit. helyi ltára. Esztergom.*

a királyi és a tiszti banderiumokban találják. A királyi banderiumnak mindig készenlétben kell lennie, mert a veszély állandóan fenyeget (17.). A főnemesi és papi banderiumokkal együtt a végekre kell vonulnia (13.), az alacsonyabb papság közül a káptalanok annyi lovast küldenek, a hány kanonok tagjuk van s azonfelül jobbágyaik tizedét (41.). Az egytelkes nemesség fejenként köteles fölkelni (19.); hadba száll a telekkatonaság is, minden tíz telek után egy ember (18.), a mi szokatlanul nagy arány. A kik nem teljesítik hadi kötelezettségüket, hűtlenség bűnébe esnek (40.). Seregfelvonulásoknál vigyázni kell arra, hogy senkinek kárt ne okozzanak, főképen ne zaklassák a nemességet (20. 21.).

A fegyverkezésre, a hadra összegyűltekre a megyékben a királytól kinevezett kapitányok ügyelnek (43.); ezek csak a királytól függenek (44.). Ez a két czikk jó volt arra, hogy egész sereg új állást teremtsen, a hol el lehetett helyezni a párt eddig mellőzött embereit.

Adózás terén eddig nagyobb részt az volt a szokás, hogy a király egy forint adót kért, a nemesség pedig megadta felét. Most egyszerre két forint adót ajánlanak meg, melynek fele azonnal, másik fele nov. 11-ig fizetendő (23.). Valószínű, hogy a nov. 11-ig beszedett adó már 1524-re is szólt. Az ily nagy megajánlás még csak egyszer történt meg, s az adószedők szeptemberben az egy forintos adó behajtóinak nevezik magukat¹ és a megyék is csak egy forint adó behajtására adnak engedelmet az adószedőknek.² Ismétlődött az előbbi évek szokása, a mikor mindig két évre szól az egy forint adó. Semmiféle kiváltság jogsultságát el nem ismerik, kivéve a vagyontalanokat és a végek lakóit, a kik úgyis eleget szenvednek az ellenségtől (24. 25.). A szokatlan sereg- és adómegajánlás hatása alatt reménykedett a lengyel követ, hogy még meg lehet menteni Magyarországot, csak legyen arra való ember.³

¹ 1523 IX/13-iki oklevél. Függlék LI. sz.

² Pl. 1523 szept. 16-án Abaújmegeye. Függlék LII. sz.

³ Acta Tomiciani VI. 290. Spem esse adhuc nonnullam tutandi regni, modo sit, qui id curet.

Az adószedő bizottság nagyjában olyan, a milyen volt két évvel ezelőtt. Minden adómegajánlásnál új bizottság kell, mert a megszavazás mindig egy vagy legfőlebb két esetre történik s van olyan év, a mikor nem fizetnek adót, mert nem is szavazták meg. A megyékben egy-egy királyi ember állítja össze a kirovó bizottságot (4.). A ki az adót meg nem adja, azt kétszeresére büntetik (6.); az ispánok az ő hibájukból elveszett pénzekért felelősek (7.). A hátralékok beszedésére az eddiginél nagyobb gondott kell fordítani (8.).

Így rendelkezvén az adózás ügyében, következik a végső intézkedés, mely a beszedett pénzek hováfordításáról szól: „Ő Felsége a fentírt két forintból semmiféle adósságot ki nem fizethet, sem azt más czélokra nem fordíthatja, hanem csak az ország védelmére és a leendő háborúnak költségeire használhatja föl“ (27.). De e mellett megengedik a királynak, hogy az idegenektől ígért hadi segítségnek bármely nemét beszedhesse (12.).

A forgó pénznek rossz minősége Lajos idejében folytonos tárgya volt a panaszoknak. Ulászló alatt még elég jó pénzt vertek, de utódjának már rosszabb volt a helyzete. Most elrendelik, hogy a király jobb pénzt veressen s előre is kényszerforgalmat biztosítanak neki (29. 30. 36.), de a régi pénzeket haszonkeresésből senki sem tarthatja magánál (31.). Egy ezüst márkának törvényes értéke 6 frt 50 denár (32.). Igyekeznek gondoskodni, hogy elég nemes fém legyen (33—35.). Pénzt verni csupán a királynak szabad¹ (39.), eddig különösen a Thurzóknak volt megengedve.² A pénzegységet kisebbitik, az új pénzből kettő ér meg egy régít (37.).

Ebben a korban még nem volt külön budget és külön civilista, tehát az ország jövedelmeinek rendezésével csaknem egyenlő fontosságú a királyi jövedelmek jó karba helyezése. Ez okból a kettő között igen szoros a kapcsolat

¹ Mégis Lajos 1524 X/27-én engedelmet ad Keserű Mihály boszniai püspöknek és Szerecsen Imrének, hogy a délvidék sajátos viszonyai miatt egy éven át pénzt veressenek. Orsz. ltár. M O. D. L. 24006.

² 1522 IX/16-án kap engedélyt 3000 frt verésére. U. o. 23683.

és egyiknek mogromlása szükségképen vonja maga után a másikat. Ezért mindenekelőtt a tényleges viszonyokkal akarnak tisztába jönni s elrendelik a királyi jövedelmek átnézését, mert csak úgy lehet tudni, mennyit lehet belőlük elkölteni (1.). Ha ez megvan, a király gondoskodjék róla, hogy mindezeket pontosan be is fizessék az államkincstárba s. a kezelők kezén el ne vesszenek (28.). Egyike ez is azoknak a törvényeknek, a melyek most merülnek fel először. Oly kevés szóval ezt a dolgot eddig sohasem tudták elintézni. A ki ezt javasolta, tagadhatatlanul praktikus ember volt, kevéssel sokat akart elvégezni; de ha végrehajtották volna is a rendelkezésnek első felét, valószínű, hogy a másodiknak végrehajtása nagyon sok akadályba ütközött volna. A baj az volt, hogy a rendezés ily irányban, a mely tényleg eredményre vezethetett volna, soha meg nem történt.

Nevezetes az 1523-iki dieta egyháztörténelmi szempontból is. Ez az első eset, a mikor nálunk az országgyűlés tudomást vesz a reformatióról. Ha nézzük hazánk hagyományait, más határozatot nem lehet várnunk, mint a minőt itt találunk. A pápaság mindig oly jó indulattal volt Magyarország iránt, hogy vallási ügyekben lehetetlen volt máshoz csatlakozni, mint a Curiához. A rendelet az, „hogy az összes lutheranusokat, pártfogóikat, a hozzájuk csatlakozókat, mint nyilvános eretnekeket és a Boldogságos Szűz ellenségeit Ő Felsége, mint katolikus fejedelem fej- és jószágvesztéssel büntetni méltóztassék“ (53.). Ennek a határozatnak csak egyik fele egyházi, mert reactio is a német felekezet ellen.

Az országgyűlés befejezése után a megyék megadták adószedőiknek az engedelmet a megszavazott adónak behajtására.¹ Az engedély egy forint adóról szól most, épp úgy 1524-ben,² a mi kétségtelenné teszi, hogy a dietán történt két forint megajánlás két évre szólt. Ezért nem tartja Lajos

¹ Pl. 1523 IX/16-iki okl. Függelék LII. sz.

² 1524 VI/8-iki okl. Függelék LV. sz. — 1524 VII/18-iki okl. Függelék LVI. sz.

szükségesnek azt, hogy 1524-ben a rendes Szent György-napi terminuson országgyűlést tartsanak, mert az adó 1524-re is meg van szavazva.¹ Országos ügy csak a török ellen való védekezés volt, de ezt annyira részletezte az 1523-iki diéta, hogy a király elégnak tartotta a főnemességekkel való tanácskozást.² A köznemesség annál erőszakosabban követelte az országgyűlést. Oka erre az, hogy a mult évben nála nélkül adta át Lajos a kormányt a tisztán főnemesi pártnak. Hogy a legfőbb hatalomról náluk nélkül intézkedtek, arra úgy feleltek, hogy nem adták meg az adót, és 1524-ben már erőszakkal is kell az adót behajtani.³ A király időt akar nyerni, 1524 szeptember 8-ára halasztja az országgyűlést, de a köznemesség azzal fenyegetőzik, hogy a király akarata ellenére is tart diétát.⁴ Lajos lengyel követséget kér, hogy az segítsen neki a leendő zavarok lecsillapításában. Zsigmond lengyel király el is küldötte a kért követséget a Kisasszony-napi diétára.⁵

A köznemesség fenyegető fellépése körültekintésre és óvatosságra bírta a kettészakadt főnemesi pártot. Érintkezésbe lépnek egymással. 1524 februárjában Werbőczy István sűrű levélbeli összeköttetésben áll az 1522 augusztus 22-iki szövetséghez tartozó Báthory Andrással s nem habozik őt tiszteletreméltó pártfogójának nevezni.⁶ 1524 márcziusában Budán a vajda, Drágffy János, Kanizsay László stb. együtt tanácskoznak „jövendő jólétükről”,⁷ de még nem tudni, mi lesz a nádorral.⁸ A vajda tehát csatlakozik mult évi ellenfeleihez és ebből előre látni Báthory sorsát. A szövetkezett főnemességnek első programmpontja a letett nádornak hivatalába való visszahelyezése. Báthory Endre látszik

¹ Acta Tomiciana VII. 80.

² U. o. 74.

³ 1524 VI/21-iki okl. Orsz. Itár. M. O. D. L. 23928.

⁴ Acta Tomiciana VII. 80.

⁵ U. o. 81., 83.

⁶ 1524 II/26-án írt levelének címében: fautori meo praecolendo. Orsz. levéltár. M. O. D. L. 23894.

⁷ Agitur de salute communi. 1524 III/5-iki levél. Függelék LIV. sz.

⁸ U. o. De domino palatino nihil scio dicere nec boni, nec mali.

az új párt fejének s intézkedik,¹ mint lehetne a visszahelyezést épp úgy dietán véghezvinni, a mint dietán történt a nádor letétele. A főnemességet személyes megjelenésre szólítja és arra, hogy fegyveres néppel jelenjen meg az országgyűlésen. A fegyveres dieta fogja restituálni a nádort. Aug. 6-án már megnyerték a király kegyét és beleegyezését.²

A főnemesség igyekezett előre megszállni a leendő dieta helyét. A köznemesség Varsányt akarta a dieta helyéül,³ az aristokratia és a király Budát. Ide is küldötték fegyvereseiket, oly nagy számban, a mint csak tehették.⁴ A primás, Szalkay szept. 1-én már Budán volt,⁵ a hol a király a kitűzött napon meg is nyitotta az országgyűlést. Az egybegyűltek meghallgatták a király előterjesztését, mely az 1524-iki adószedés sikertelensége miatt segély megajánlására buzdította őket. A propositiókat a fennálló kedvezőtlen viszonyok tették szükségessé. De ezekre nézve a gyűlés és a király s tanácsosai egymással megegyezni nem tudtak. A gyűlés követelte a némségnek a kormányból való kizárását: a pénzverés beszüntetését; a főnemességnek hadi kötelezettségére való szorítását.⁶ A nemesség helyzetét a királylyal szemben megkönnyítette Szörény ostroma és két várnak a dieta ideje alatt történt elfoglalása; az udvari pártot gyöngítette az, hogy a német segítség a török ellen elmaradt. A nürnbergi birodalmi gyűlés a a török segítség ügyét levette a napirendről és elhalasztotta a következő birodalmi gyűlésre, noha azt a gyűlés programja elsőrangú fontosságúnak jelölte meg.⁷

¹ 1524 VIII/6-iki levele Perényi Ferencz váradi püspökhöz. Függelék LVII. sz.

² U. o. bonam . . . spem esse et pristinae dignitatis recuperandae aditum patefactum.

³ U. o. De congregatione nobilitatis in Warsan futura.

⁴ 1524 VIII/6-iki levél. Acta Tomiciana VII. 84.

⁵ E napon Budáról datál. Orsz. ltár. M. O D. L. 23990.

⁶ Acta Tomiciana VII. 84., 85.

⁷ 1524 ápr. 27-iki levele Ferdinándnak V. Károlyhoz. Cs. és kir. házi udv. és áll. levéltár. Reichstagsakten 1524. A. I.

Ezeken a pontokon szenvedett hajótörést minden tanácskozás. A köznemesség pedig szószólójává választja Werbőczyt és egy négytagú küldöttséggel Lajoshoz küldi, hogy figyelmét Szörény ostromára felhívja.¹ Werbőczy kijelentette, hogy az ország nagyon közeleg romlása felé, azért a nemesség erélyes uralkodásra és az országról való gondoskodásra szólítja föl királyát; ígérik, hogy ők is segíteni fogják mindenben. Hasonlit ajánlkozásuk a főnemesség 1522-iki szerepléséhez, de igen fukar az ígéretben s ez teszi megokolttá a király válaszát. Lajos az esztergomi érsek által adja tudtukra, hogy ezt meg fogja tenni, csak a köznemesség is legyen segélyére.² A küldöttség ígéretek nélkül tért vissza a köznemességhez.

Werbőczynek hűvös fogadtatása eldöntötte a gyűlés sorsát. A köznemesség látta, hogy nincs eredmény s ott hagyta a diétát, a melynek tartására ő kényszerítette királyát. Eltávozásuk előtt erélyes hangú határozatokat hoznak, hogy így mutassák kifogásukat és elégedetlenségüket a német uralommal, meg a rossz kormányzással szemben.³ Írásba azonban nem foglalják végzéseiket, hanem megbizottaikat hagyják hátra a végzések szövegezésére. A többséget eltávozásukkal elvesztik, az uraknak nem kerül nagy munkájukba az erélyes hangnak tompítása, a mihez a köznemesi megbizottak is hozzájárulnak.⁴ Még október elején eloszlott a diéta;⁵ hol lehetnek a végzeményei, nem tudjuk. Az 1525: XLI. t.-cz. szerint újra tárgyalták őket, a mi a főnemesség beavatkozása után természetes következmény volt, de melyek az 1525-iki decretumban az új czikkelyek s melyek valók még 1524-ből, eldönteni már nem lehet.

Így tehát a köznemességnek nem sikerült a kierőszakolt gyűlésen eredményt elérni. Egy történt csak, a mi

¹ Marino Sanuto XXXVII. 95.

² 1524 X/11-iki jelentés. Függelék LVIII. sz.

³ Acta Tomiciana VII. 84.

⁴ Acta Tomiciana VII. 84. *Confectisque durissimis articulis discesserunt, quos moderati sunt quidem domini nuntiis assentientibus.*

⁵ 1524 X/11-iki jelentés. Függelék LVIII. sz.

tényleg nyomot hagyó intézkedés volt a sok eredménytelenség között. A király visszahelyezte állásába a nádort, a kit a mult évben hivatalából letenni kényszerült.¹ Visszahelyezésében volt része a lengyel királynak is,² de legnagyobbbrészt mégis csak a magyarországi viszonyoknak a következménye. Az egész főnemesség Báthory mellé állott, ellenük a király nem szegülhetett.

A visszahelyezés idejét nem tudjuk, de valószínűleg megtörtént mindjárt a dieta első napjaiban. Báthory Endre iránt nem volt hálátlan Lajos a közvetítésért; már szept. 12-én adományt ad neki, kedvelt hívének nevezi.³ Ekkorra föltétlenül megvolt a nádor visszahelyezése; a zavargó köznemességet pedig fékezte az aristokratia fegyveres ereje. A Szapolyai család felé is különös kegygyel fordul a király, novemberben zalamegyei királyi biztossá nevezi ki Szapolyai Györgyöt, a ki sohasem felejtí ki a királyi kegynyilvánítás e jelét említeni.⁴ Mikor megbízatása megszűnik, címei közé akkor is felveszi a „volt“ királyi biztosi nevet.⁵ Valószínű, hogy a nádor visszahelyezése miatt nem ajánlottak meg semmit az alacsonyabb nemesek, mert így akartak felelni Lajosnak. Különös azonban, hogy a nádor visszahelyezése miatt egy szó sem hangzik fel a gyűlésen.⁶

Különben ennek teljesen megfelelőjét már láttuk a letételnél. Akkor Báthory nem tiltakozott egy szóval se méltóságától való megfosztása ellen. Nem is lehetett. A király személyes akaratából lett nádor, a felség szabad

¹ Acta Tomiciana VII. 84. Palatinum regni... restitutum. Burgio 1524 IX/19. Non è fatto altro che restituire lo Palatino deposito a lo officio suo.

² Acta Tomiciana VIII 198. Eius ope magistratus... amissos recuperaveram.

³ E napi oklevele. M. N. Muzeum. Forgách-levéltár.

⁴ 1524 XI/9. Orsz. levéltár. M. O. D. L. 36746. 1524 XI/28. M. N. Muzeum Törzsanyag.

⁵ 1525 II/5. „pridem commissarius“ Orsz. levéltár. M. O. D. L. 24075.

⁶ Burgio levele és az Acta Tomiciana IX/19-ről jelentik a visszahelyezést, míg a zavarokat az Acta Tomiciana X/6-ikáról, Marino Sanuto (XXXVII. 95.) okt. 11-ikéről.

tetszése szerint bánhatott vele. A nádor fölött való szabad rendelkezés jogát Lajos mindig fentartotta magának. Báthory restitutiójával pedig nagyot vesztett a köznemesség, mert helyreállott a főrendek egysége és ez megnehezítette a támadást a nádor ellen. A bajt csak tetézte Szapolyainak népszerűtlensége a köznemesség előtt, a mely párt talán azért nem követelte 1523 tavaszától a következő év őszéig a nádori méltóság betöltését, mert nem volt jelöltje erre a tisztségre. A vajda már nem kellett nekik, ott is hagyta őket. Idő haladtával kerül választottjuk, ez volt Werbőczy István. Báthory visszahelyezése mindenesetre a köznemesség ellenére történt, de a befejezett dieta után a főnemességben uralkodó érzelem nem a diadalé, hanem a következő országgyűléstől való félelemé volt.¹

¹ Acta Tomiciana VII. 84.

A köznemesség első győzelme.

Báthorynak a nádorságba való visszahelyezése természetes következményképen vonta maga után azt, hogy nem tartották meg az 1524-iki országgyűlés végzeményeit.¹ Nehéz is lett volna, mert Magyarországon már nem lehetett pártokon felül álló kormányt alkotni. A király nem kormányzott, de nádora se; nem is voltak meg erre való képességei. Burgio 1525 április 13-án azt jelenti a pápának, hogy Magyarországot hárman kormányozzák: Szalkai László esztergomi érsek, Sárkány Ambrus² és Wárdai Pál, az egri püspök. Emeli befolyásukat az, hogy a királyné is velük tart. Ez a párt pedig mindenáron pénzt akar szerezni és ezért kész mindenre. Szalkai olyan nagy befolyással van Lajosra, hogy nála nélkül nem történhetik Magyarországon semmi. A pápai követ úgy gondolja: meg lehetne próbálni, hogy a főpapok és a főurak csináljanak rendet, de ezeknek privát érdekük a rendetlenség. A főurak közvéleménye azonfelül annyira papellenes, hogy ha kezükbe jutna a hatalom, örökre vége lenne itt a papságnak.³ A törökre nézve ennek a rendnek az a felfogása, hogy meg kell vele békélni a köznemesség miatt. A főnemes-

¹ Lajos végrehajthatóknak hitte őket. Van oklevele, mely 1524 X/15-én a szept. 8-iki gyűlésen hozott végzések egyik pontjának végre hajtását rendeli el. Tkalčić, Monumenta lib. reg. civ. Zagrabiae. III. 242. Egy másik pontot az 1525 (Hatvan): XXXIX. t.-cz.-ből ismerhetünk meg.

² 1525 IV/24-ikén kap a királytól nagy adományt. Orsz. levéltár. M. O. D. L. 24133.

³ De li ecclesiastici actum esset.

séggel e szerint nem lehet Magyarországot kormányozni. Következniek most a köznemesség, de ez a nagy tömeg nem egységes, hanem három részre szakad: 1. a katonákra, a kik az urak zsoldján a végvárakban katonáskodnak és éppen ezért teljesen tőlük függenek; 2. a falusiakra, a kik nem jönnek a dietára, hanem a megyék által választott követekre bízzák szavazatukat; 3. a gazdagokra, a kik akarják is a belső békét. Feje ennek a résznek Werbőczy. Azonban ezek is függenek az uraktól, de Burgio nem mondja meg, hogyan. A rákosi gyűlésre eljöhet ugyan mindenki, de az urak kifárasztják a nemességet és így az ő akaratuk megy keresztül. Mivel pedig e szerint a köznemességben se lehet megbízni, Magyarországon senki sem segíthet.¹

Ez a rajza annak a hivatalos Magyarországnak, melylyel a török ellen való védekezés problémáját a királynak meg kellett volna oldania. Az ország pénze nagyon rossz volt, a nép azt kívánta, hogy vonják ki a forgalomból.² A kincstárnok, Thurzó Elek lemondott, Lajos 1525 április 24-ikén fel is mentette állásától.³ A belső bajok nagy száma mellett se ezt tartották az országban legfontosabbnak, nem is a török részéről fenyegető veszedelmet, pedig ezért hívták össze az 1525-iki dietát.⁴ A lelkeket egészen más foglalta el; a köznemesség egyenesen az udvar ellen fordult, a mely most már egyedül vitte a kormányt. A királyt az említett három embere vezette kénye-kedve szerint, a királynét meg Brandenburgi György; a főnemesség kezében is látszólagos volt a hatalom. A legfontosabb kérdéseket úgy intézték el, hogy ha pl. Szalkai akart valamit, Sárkány vagy Wárday terjesztette elő; a primás ellenezte, ezek rábeszélni próbálják, ő pedig nagynehezen enged kérésüknek.⁵ Ezek magyarazzák meg, mért oly heves

¹ Burgio 1525 IV/13-iki jelentése a Mon. Vaticana II. sor 1. kötetében.

² Burgio 1525 II/13.

³ 1525 IV/24. Orsz. levéltár. M. O. D. L. 24123.

⁴ Burgio 1525 II, 13. és V/8. Marino Sanuto XXXVIII. 297.

⁵ Burgio 1525 IV/13.

mindig a támadás Szalkai ellen. A nemesség ráfogja, hogy rendjének már származása miatt is ellensége, őt teszik felelőssé az ország romlásáért;¹ rajta kívül legfőlebb a német befolyást okolják. Ellenük indul meg a harcz, a jelentéktelen Báthory ellen egyelőre szünetel minden komolyabb támadás.

Az országgyűlést Lajos 1523⁵ május 7-ére hívta össze a Rákosra, valamivel későbbre, mint rendszeren szokás volt. Mindenfelől tömegesen jelent meg azon a fegyveres nemesség. Megjelent a föltűnni kezdő új nemzeti hős, Jajcza megmentője, Frangepán Kristóf.² De megjelenésének nemcsak a sikerekre kellett figyelmeztetni az országot, hanem a veszedelmekre is. Ő volt a remény képviselője, a félig-meddig fölkelő nap, a kinek személyes jelenléte elősegíthette volna azok teljesítését, a miket a királynak kellett követelnie.

Szerdán, 1525 május 10-én Szent Péter pesti egyházában gyűlt össze a nemesség és előre kijelentette, hogy nem teszi le fegyvereit, mert tudta, hogy ebben van ereje, hanem kéri a királyt a rossz pénz megsemmisítésére. A közhangulat mindjárt kezdetben Szerencsés Imre és Báthory István ellen nyilatkozik, mert azt az ország pénzügyi bajai okozójának, ezt pedig Belgrád elvesztése előidézőjének tartják. Az egybegyűlteket felkeresi a király küldötte, a nyitrai püspök is tudtukra adja a felség izenetét. Ha már mindnyájan együtt vannak, a király hajlandó közéjük menni és eléjük terjeszteni, miért gyűjtötte össze őket. Azt felelik, halaszsa el a Lajos az előterjesztéseket két napig (szerdáról péntekre), akkor akarják meghallgatni. Úgy látszik, Lajos felkérte őket fegyvereik lerakására, de azt válaszolják, hogy nem teszik le.

A közbeneső egy napra a gyűlés megváltoztatta színhelyét, átment Budára a Szent János egyházba. Ez a nap is eredmény nélkül telt el, de előrevetette árnyékát az az esemény, a melynek bekövetkezése elé aggódva nézett

¹ Burgio i. h. Nixo altro è in colpa, si non Strigoniense.

² Istvánfi I. VIII.

mindenki. Talán tájékoztatásul, bevezetésül akart szolgálni ez a jelenet a későbbiekhez, és a nemesség így akarta telezni, mit tart az országra nézve fontosabbnak a királyi propositiók tárgyalásánál. Mielőtt a felség nyilatkoznék a gyűlés tárgyaról, ők már megjelölték annak egy pontját. Azt kérdik, mi az oka annak, hogy a mult évi országgyűlés határozatát nem hajtották végre. Vannak, a kik Werbőczytől akarnak választ nyerni kérdésükre. De közbeszólnak mások: „Mi szükség azt Werbőczytól kérdezni, nem másnak vétke ez, mint az esztergomi érseknek, Szalkainak“. E mellett követelik, hogy a németeket távolítsák el a királyi udvarból és újra kijelentik, hogy nem teszik le fegyverüket. A primás ezen a napon azt írta a pápai követnek: „Ennek az országgyűlésnek igen zavaros a kezdete, nem tudom, mi lesz a vége“.

Május 12-én a Rákoson végre megkezdődnek a tárgyalások. A király maga nem jelent meg népe körében, hanem másokat küldött, egy püspököt és egy bárót, hogy előadják a királyi előterjesztéseket. A propositiók hangja és tartalma a régi volt: nem lehet tudni, nem tör-e a török az országra, azért tanácskozzék a nemesség arról, a mi a teendő; adjon segedelmet a királynak a védekezéshez. A választ a rendek másnapra ígérték. Ezen a napon pedig folytatódnak a támadások Szalkai és a pénz rosszsága ellen. A nuntius bemutat a királynak és a főnemeseknek egy pápai bullát, mely segílyt ígér a török ellen. Ugyanezt teszi e gyűlésen is, a hol szavait igen szívesen fogadják és a pápának jóakarataért köszönetet mondanak. Ezenfelül buzgó egyetértésre buzdítja még a rendeket a nuntius, de küldetésének eredménye nem lett. A rendek figyelmét a felségnek szóló felirat foglalta el.

Kivánalmaikat gyorsan egybeállították és ígretükhöz képest másnap (május 13.) hatvan tagú küldöttséggel küldték el Lajoshoz. Kivánságaikat négy pontban foglalták össze: 1. Az összes németeket bocsássák el a királyi udvar szolgálatából, helyükbe tegyenek magyarokat. Követelésük oka kettő: nemzeti ellenszenv, és felelet Ferdinándnak, a ki a magyarokat elűzte udvarából; a másik oldala

vallási. A németek Luther hívei, ők pedig nem akarnak fellázadni Isten és az apostoli szék ellen, a kinek mindig tapasztalták segítségét. 2. Távozzanak az országból a német és a velencei követek, mert nem lehet tudni, mi célból vannak itt. A német követ beavatkozik az ország ügyeibe, a velenczések pedig békében vannak a szultánnal, világos tehát, hogy az országot kémlelik ki a török számára. 3. Reformálja a király a tanácsot. 4. Végül büntesse meg Szerencsés Imrét, a zsidóból lett keresztényt. Kijelentik azt is, ha a király öt nap alatt nem távolítja el a németeket, ők maguk ölik meg őket.

A nemesség ezzel nem adott választ a királyi előterjesztésekre, mert nem arra feleltek, a mit a felség kért, hanem a maguk kérését terjesztették elő. De könnyű belátni, mit akart ezzel a nemesség. Azt a politikát követte, a mely két évvel ezelőtt bevált: az adó megajánlásának feltételhez való kötésével akarta kivívni követelésének teljesítését, addig nem szándékozott adót megszavazni, míg kívánalmi nem teljesülnek. Az ellenpárt tétlenül áll velük szemben, csak Szalkait látjuk cselekedni. Kijelenti; indítson ellene a király vizsgálatot, akkor majd kiderül ártatlansága. Lajos a pápai követet biztosította, hogy hű szolgáját el nem hagyja. A papság azonban többet nem szerepel a gyűlésen, félreállott nem is vett részt rajta.¹

A nemesség május 14-ikére, másnapra várta a király válaszát. Meg is jelent köztük egy főpap és egy főúr, hírül hozván az uralkodótól, hogy ma nem felelhet, mert az oly nagy fontosságú ügyek alapos megfontolást kívánnak, másrészt vasárnap lévén ezt a napot pihenésre, istenes dolgokra fordítsák; másnap fog válaszolni. A köznemesség beleegyezik az egy napi halasztásba, de többet nem ad, nehogy határozathozatal nélkül oszolja el az országgyűlés. A dietán pedig az a hír terjed el, hogy Lajos fel akarja fegyverezni a budaiakat és a pestieket. A fegyveres országgyűlés elhatározza, hogy ez esetben táborra alakul át és kiéhezteti a királyt.

¹ Marino Sanuto XXXIX. 91.

Másnap, hétfőn 120 tagú küldöttség előtt nyilatkozik Lajos. Feleletét a megbízottak tudtára adják küldöiknek, kiknek felhevülését egy kevésbé fontos esemény csak fokozta. Néhány nemes egyik királyi apródnál egy fegyveres katonát ábrázoló fabábút talált; ezt a magyar király a lengyel Zsigmondnak szánta ajándékol. Ezt a bábút viszik most a gyűlés elé, a középre teszik és így szólnak: „Látjátok, ilyen dolgokra költik az ország pénzét; látjátok, milyen sereggel akarja a király megvédelmezni birodalmát; ilyen katonákat szűnnek a királyné udvarhölgyei!” Bosszút úgy állottak a bábún, hogy egy fára felakasztották.

Ilyen volt a köznemesség hangulata, mikor a király felelete megérkezett; ez a válasz pedig éppenséggel nem volt a kedvük szerint való. Lajos kijelentette: az idők nem olyanok, hogy a németeket vagy Velenczét ellenségünké tehetnők a követek megokolatlan kiutasításával. Hogy ez helyes felfogás volt, el kell ismerni; a megoldásnak nyitját a király szerint másutt kell keresni; ő rajta lesz, hogy többé ne legyen ok a panaszra. Szerencsés Imrére nézve válasza az, hogy kész ellene a törvényes eljárást megindítani mindazokra vonatkozólag, a mikkel vádolták. A királyi tanácsra nézve nem felelt semmit.

Ez a felelet nem csillapította le a felingerült nemeséget, a mely kiméletlen szavakban fakadt ki a válasz ellen. Kijelentik, hogy nem engedik magukat megcsalni, ezt a dolgot pedig folyton halasztani. Rögtön meg is szabják követendő eljárásukat: elhatározzák, hogy Lajost meghívják gyűléseikre. Ha eljön, engedelmes jobbjai lesznek, ha nem, akkor maguk kényszerülnek rendelkezni az uralkodó nélkül, hogy rend legyen idebenn, mert az országnak elvesznie nem szabad. Elmennek tehát a legvégső határig, a hol a törvényes alapot már csak egy lépés választja el a forradalomtól, a kérdést pedig úgy állítják fel, hogy az esetleges törvénytelen-ség őket igazolja. Nem akarnak a lázadás terére lépni, csak akkor, ha a királytól kényszerítettnek, de ez esetben a következményekért az uralkodó felelős. Azt az elvet állítják fel, hogy az ország java előbbrevaló a királynál s arról ennek hozzájárulása nélkül is lehet, sőt kell is gondoskodni.

Május 17-én ismét felkerekedik a 120 nemesi küldött, hogy Lajost az országgyűlésbe meghívja. Egyszermind elhatározza a nemesség azt, hogy nem tárgyalja az előterjesztéseket, míg a király meg nem érkezik közéjük, hogy kivánalmaik ki ne tudódjanak s a főnemesség ne készüljön előre is a válaszra. A küldöttség azt hozza hírül, hogy a felség holnap eljön a dietára.

Lajosnak ez az elhatározása ellentétes volt tanácsosainak, de főleg Burgiónak, a pápai nuntiusnak véleményével. Azokat az bántotta, hogy a nemesség külön kívánatképen sorolta fel azt, hogy a király őket ne vigye magával Rákosra. Mellőzésükön kívül fájt nekik a köznemesség azon kijelentése, mely ezt a kívánalmat megokolta: „Azt hiszszük, ti vagytok azok, a kik rossz tanácsot adtok Ő Felségének.“ Burgio a királyi tekintély roppant csökkenésének vélte, ha a királyt alattvalói úgy idézik maguk közé és hatalmat akarnak felette gyakorolni. Arra is kérte Lajost, hogy ne engedje ezt a torzsalkodást rendei között s figyelmébe ajánlotta az egyházi rend érdekeit.

De a király nem engedett s csütörtökön, május 18-ikán megjelent Rákoson. Azt hitte, hogy megjelenésével rendbe fog hozni mindent és meg kellett jelennie, hogy a köznemesség őt ne vethesse oda, mint minden bajnak okozóját. Föllépésének fényt éppen váratlan erélye kölcsönöz. Nagyjában Imre királyunkhoz hasonlítható ez egy jelenetben, a ki fegyver nélkül, az uralkodói tekintély csodás varázsával akarja legyőzni ellenfeleit. De a helyzet most egészen más volt, ezért nincsenek arányban a következmények.

Lajos ugyan nem csalódott az eredményben, a melyet személyes föllépésének sikerétől várt. A köznemesség igen nagy tisztelettel fogadta és igen nagy tisztelettel tette fel urának azt a kérdést, a mely ebben a formában egyszer már elhangzott ezen az országgyűlésen: „Kik voltak az okai, hogy az 1524-iki törvényeket nem hajtották végre?“¹

¹ Burgio diariuma: „... che l'ordine posto per avante non s'exequisse“.

Most tűnt ki, hogy a főnemesség simitásai az 1524-iki végzéseken a köznemesség kívánalmait nem vették le a napirendről. A király válaszáat előre is tudhatták volna. Ezt felelte: „Én nem voltam“. Ez igaz; a köznemesség decretumát az urak alakították át, de föltétlenül nem Lajos tudta nélkül.

Védekezését a köznemesség elfogadja és erre az alapra helyezkedve rendeli el az orvosságot. Ki akarja venni a kormányt a főnemesség kezéből és helyébe Lajos személyes uralmát kívánja állítani. Felszólítják a királyt a hatalom gyepelőinek megragadására, arra, hogy legyen a maga ura. Ez úton elszakadna az uraktól, a köznemesség pedig azt igéri, hogy megvédi őt bárkitől. Ajánlkoznak tehát a kormányra, de csupán a kért négy pontnak a teljesítésével. Kivánságukat Werbőczy tolmácsolta, az eredmény az lett, hogy a király a felelésre egy napi határidőt kért, a nemesség pedig azonnal követelt választ. A tanács átalakításába azonban a király mindjárt beleegyezett s távozott a gyűlésből. Ugyanezen a napon jelent meg a dietán a főnemesség is, hogy megkérdezze, miért nem hívták meg őt is. Azt felelik: úgy is velük van egész éven át a király. A baj az volt, hogy a főnemesség folytatta a panaszkodást ezután is, a király pedig nem felelt.

A köznemesség a halogatás által kijátszva látta magát, ezért abban hagyta eddigi politikáját, a melynek alapja az uralkodóval való legteljesebb egyetértés lett volna és ismét maga rendelkezett, épp úgy, mint 1524-ben. Kimondják a tizednek országos czélokra való lefoglalását: a végek fenntartására és Szalánkemén felépítésére; de másrészt még egyszer kísérletet akarnak tenni arra, hogy a tárgyalások fonalát újra felvegyék, mert most azokat tovább folytatni nem lehet. Szent Iván napra Hatvanba új fegyveres gyűlést rendelnek, a melyen az egész nemesség meg fog jelenni és gondoskodni fog az országról, hogy el ne veszszen. Meghívják a dietára az urakat is, a ki pedig el nem jön közülök, azt hazaárulónak bélyegzik.

Utolsó teendőjüknek azt tartják, hogy határozataikat az illetékes körökkel közöljék. Kifejtik Campeggio apostoli

követ előtt a tized lefoglalásának okait, hogy rossz keresztényeknek ne higgye őket. Campeggio az egyetértésre buzdítja őket, de ellene van mindkét végzésüknek: a tized lefoglalásának is, a gyűlés tartásának is. Mindenesetre elégedettséggel vették azonban tudomásul a király rendelkezését, a ki Szerencsés Imrét börtönbe vetette s megígérte, hogy négy németnél többet nem tart udvarában; de ő is kérte a gyűlést: ne foglalják le a tizedet, ne hirdessenek új dietát, halaszszák azt későbbre. A nádor visszakérte a királytól kötelezvényét, melyet választásakor adott neki. Mi volt ebben a kötelezvényben, nem tudjuk. Következtetések alapjául csak az az egy mondat szolgálhat, melylyel ezt Burgio jelentése megokolja. E szerint a köznemesség a kötelezvény adását az ország szokásával ellenkezőnek ítélte.¹ Ebből más nem következtethet, mint az, hogy a köznemesség a nádort nem a királytól, hanem az országtól függő állami hivatalnoknak tekintette és Werbőczynek „regni Hungariae palatinus et servus“ neve szintén az országtól, nem pedig a királytól való függését akarja kiemelni. Az országgyűlésnek azt a felfogását mutatja ez, hogy itt tudatos eszme a nádornak, mint a kormány fejének a felelőssége, de ez a felelősség nem lehet egyoldalú, a mint a kötelezvényadásból következik, t. i. csak a királylyal szemben érvényesülő. Fel kell tételeznünk, hogy a köznemességnek ez a véleménye nem ebben a perczen keletkezett és ha Báthory ennek azonnal engedelmeskedett, annak az oka nem lehetett egyéb, minthogy ő, a királylyal és a dietával szemben egyaránt a felelős kormány feje, a királynak olyan tettéért, melyet az ő ajánlata ellenére tett, a felelősséget viselni nem akarta. E perctől kezdve az ő állásának erősségét nem a király, hanem az országgyűlés bizalma adta meg. Bukása is az országgyűlésen következett be.

Másnap, május 21-én tudtára adta a köznemesség Lajosnak végső kívánságát. Mivel Lajos a legfőbb pontok-

¹ Perche populi allegavano che era stata fatta quelle obligatione contra la consuetudine del regno.

ban engedett, várhatták, hogy többi kívánalmukhoz is hozzá fog járulni, ezért nem mondtak le egyik határozatukról sem. A halasztás által magukat kijátszani nem engedték. Lajost zavarba hozta ez a határozott és erőteljes követelés és tanácsosai ajánlása ellenére sem felelt; a mire azt hitték, hogy a köznemességhez csatlakozott. Egy nap mulva tudatta csak elhatározását, a mely abban állott, hogy mindenben hozzájárult követeléseihez, kivéve a tized és az országgyűlés ügyében hozott végzéseket. De a közrend sem vont vissza semmit, hanem május 22-ikén eltávozott, megbízottait — 150 embert — hagyván az országgyűlésen, a kiknek feladata a végzemények szövegezése volt. Szándékuk a teljes megvalósításhoz nem jutott el, de sokat értek el, mert a király hozzájárult ahhoz, hogy az idegenek az országból kizárassanak, a kormányzatban pedig a nemzeti szellem jusson diadalra.¹

Lajos tehát a legfontosabb pontokban nem fogadta el a köznemesség követelését, de ez nem akadályozta meg őket abban, hogy kívánalmaikat törvénykönyv módjára össze ne foglalják. A Rákoson alkotott 46 cikkelyt nem szentesítette ugyan a király, de későbben, a hatvani dietán hozzájuk járult.² Ezek a törvények kimondották a Fuggerék kiűzését, a császári és a velencei követek eltávolítását és ehhez még hozzácsatolták a lutheránusok megégetését (4.), törvénybe vették azt, hogy a tisztviselők csak magyarok lehetnek (2.); azt, hogy az összes jövedelmek a királyi kincstárnok kezébe folyjanak, Szerencsés Imrét pedig büntessék meg (5.); ne verjenek rossz pénzt, a mostani csak június 24-ikéig járjon; vizsgálják meg, kiknek van törvényes joguk a pénzverésre, a kiknek nincsen, azoktól vegyék el (20—23.); ne pazarolják a jövedelmeket (19.);

¹ Kútfők a dietára: Burgio, *Diarium Conventus statuum regni Hungariae Pestini celebrati X—XXII. Maii 1525.* Marino Sanuto XXXVIII. 297., XXXIX. 67—71., 91—93., 105. Szerémi Emlékiratai 87. A Mill. tört. IV. köt. tévesen veszi ide Császár Emlékiratát (Horvát, Werbőczy Eml. II. 208. skv. 1.), mely a hatvani és az 1526-iki rákosi gyűlésekről szól.

² Burgio, 1525 VII/11.

hajtsák végre az elhunyt esztergomi érsekek végrendeletét (26., 27.); vegyék el Tahi Jánostól a horvát bánságot (24.); tartsák meg az alsó részek szabadságait (30.). s végül reformálják a tanácsot, a mit a király a május 18-iki vála-szában már úgy is megígért.

A tanács reformja pedig a következő. A király válaszs-zon magának új tanácsosokat a főnemesség köréből; a hatvani gyűlés lefolyásáig egyedül ezeknél lesz a hatalom, a királylyal együtt ők határoznak, mert a többi tanács-tag csak véleményt mondhat. Fentartják tehát az eddig is meg-levő főnemesi kormányt, annak eltávolítása a hatvani gyű-lésre maradna. A törvény szerint ennek az intézkedésnek czélja lenne a tanács belsejében levő ellentétek megszüntetése. Jogköre a tisztségek betöltése és a jövedelmekre való felügyelet (1.). Idegenek a tanácsban részt nem vehetnek (2.).

Követelményeiknek törvényczikkbe öntésén kívül rendelkeznek az ország hadügyéről. Ebben nincs új, jó-részt a régi intézkedések felelevenítése. A mely nemes 50 lovast kiállítani nem tud, az a megye zászlója alatt kato-náskodik; a megyei katonaság vezére a választott megyei kapitány (12.). A választási rendszer, azaz a köznemesség befolyásának bevitele ezóta szerepel katonai dolgokban. Azt isa közrend őrzi ellen (13.), kiállítja-e a főnemesség banderiumait, de a hadsereg kiállításához hozzá kell járulniok a királyi és királynői városoknak, a káptalanoknak és a zselléreknek is (15.).

Végül törvénybe iktatják azt, a mit Lajos legjobban ellenzett: a hatvani országgyűlést. Nem láthatunk semmi csodálatost abban, ha kimondják, hogy ezen sereggel kell megjelenni, de idegeneket odavinni nem szabad (38.). Meg vannak híva erre a dietára: az összes nemesek, job-bágyas és egytelkes egyaránt, hogy dominálhassanak (31.); az alsó részek megyéi: Temes, Torontál, Bács, Valkó, Sze-rém, Pozsega a végek őrizetére való tekintettel otthon maradhatnak, de követeket küldenek, épp úgy, mint Erdély és Szlavónia is (36., 37.); végül a káptalanok, conventek, pré-postok, apátok (32.). A kik nem jelennek meg, hazaárulók (39.). A dézsma fizetése szünetel (42), az országgyűlés tartama alatt pedig a biráskodás is (43.).

Az új dieta egybehívásának okát abban jelölik meg, hogy az addig hozott végzeményeket bizonyos zavargók miatt sohasem lehetett végrehajtani (31.). Ezek megfékezésére fog szolgálni a hatvani gyűlés, melynek folytatnia kell majd a reformot a királyi tanács rendezése és a tisztviselői állások betöltése körül. A köznemesség gyökeresen akar a helyzeten változtatni, hogy megkaphassa a végrehajtó hatalmat, hogy megvalósíthassa határozatait. Addig marad minden hatalom a főrendek kezében, de előre kimondják, hogy föltétlenül véget fognak vetni az 1516 óta hol nyiltan, hol titokban érvényesülő külföldi befolyásnak, a mely a főnemesi kormánynak volt leghathatósabb támogatója.

A köznemesség a végrehajtó hatalom birtokában.

A köznemesség be akarta váltani szavát, készült a hatvani országgyűlésre; az urak pedig minden erejükkel törekedtek annak megakadályozására. Az a főnemesi párt, a melyhez a vajda még mindig hozzátartozott, nem akarta a kormányt kezéből kiadni. Alig fejeződik be a rákosi diéta, szétoszlásának napján, 1525 május 22-ikén összegyűlekeznek ennek a pártnak nagyjai a budai várban és a bekövetkezendő bajok elhárítására új szövetséget kötnek egymással. A confoederatiónak feje a primás és a nádor; az ő helyzetük volt leginkább veszélyeztetve, ők is őrizték maguknál az aláírt szövetséglevélnek egy-egy példányát. A főnemesi szövetkezők közt megjelent Szapolyai György, a vajda testvére és mindkettőjük nevében hozzájárult a szövetséghez. Az aristokratia és Szapolyai közt 1519 márc. 8-ika óta fennálló szövetség, ebből látni, nem szűnt meg egy perczig sem.

A szövetkezők körvonalazzák, milyen módon akarják vezetni Magyarország kormányát. Ez az eljárásuk előre is várható volt, mivel felelni kellett a rákosi végzésre, a mi korántsem volt törvény, hanem kormányzati program. Felteszik, hogy a király velük tart, az ő segélye a főrendi kormány fenmaradhatásának alapja. A királyi tanácsbó száműzni akarnak mindenkit, a ki a királyi akarat és az ő hozzájárulásuk nélkül jut oda; ez a rákosi végzések végrehajtásának megakasztása. Megnyerni igyekeznek azonban a köznemességet is a rákosi decretum első pontjának

elfogadásával: az idegeneket ők is kizárják a tanácsból. Úgy tesznek, mint az 1518-iki bácsi dieta után: ki szeretnék sajátítani a közrend programját, hogy kormányuk megmaradhasson. Azt is kijelentik, hogy szövetkezés nem irányul az alacsonyabb rendbeliek ellen. Sőt bizonyos tekintetben még tovább is mennek ellenfeleiknél: egyenesen arra kéri Lajost, hogy magyar udvartartást rendezzen be. De ennek fejében azt követelik, hogy a hivatalok betöltésénél a főnemességet a köznemesség elé helyezték. A pénzügyi bajok javulását a királyi méltóság emelésétől várják. Ez a szövetkezés megszüntet minden ellenkező conföderatiót, és a szövetkezők csatlakozásra készülnek szólítani mindenkit, a kiról gondolják, hogy hozzájárul, de ha ellenáll, küzdeni fognak ellene.¹ A szövetkezés tehát lényegében nem egyéb, mint a régi főnemesi párt tagjainak éberségre való figyelmeztetése, a régi taktikának felelevenítésével, a nemzeti párt némely követelésével való kaczerkodással.

A köznemesség megnyerése azonban nem sikerült, mert a szövetkezők nem akarták megengedni a júniusi dietát, a mihez viszont a közrendnek kellett ragaszkodnia, hacsak a komolyság minden színétől nem akarta megfosztani magát. A király örömmel csatlakozott a főrendi szövetkezéshez, sőt saját maga is beállott azok közé, a kik ennek a pártnak híveket akartak szerezni. Első szándéka az volt, hogy ígéreteket tesz és engedményeket ad a megyéknek, ha nem mennek el a hatvani dietára.² De szerencsére jobban meggondolta a dolgot, mégse állott be pártembernek és az ígérető rész kimaradt abból a körlevélből, melyet Lajos 1525 jún. 5-ikén a megyékhez intézett és a melynek szétküldését június 8-ikán meg is kezdték.³ Ebben a rendeletében a király röviden összefoglalta a májusi eseményeket, hozzátévéen: „Nem látjuk át, mi jót hozhatna ez a gyűlés ránk vagy az országra, mert a mit az ország szabadsága és haszna érdekében meg kell tenni, azt mindig igen szívesen

¹ 1525 május 22-iki okl. Függelék LX. sz.

² Burgio 1525 VI/6.

³ II. Lajos számadáskönyvei M. Tört. Tár. XXII. 192.

megtesszük, és e szándékunkkal főpapjaink és főuraink se ellenkeznek“. Kijelenti, hogy Hatvanba el nem megy, oda menni az urakat se engedi; mivel pedig a nemesség egymaga nem határozhat, azért a megyék se jelenjenek meg, hanem maradjanak otthon; büntetés nem fogja érni őket, de az elmenőkre se szab büntetést. Viszont kész elismerni, hogy vannak hiányok, melyeken segíteni kell, azért Szent Mihály napjára Budára hívja össze alattvalóit; a hely megjelölése maga kizárja a fegyveres gyűlést. Elrendeli még azt, hogy ez idő alatt mindenki fizesse a tizedet.¹ A király parancsának erélyes hangját az magyarázza, hogy Morvországból 1500 katona érkezett Magyarországra,² de a mi csak még inkább ingerelhetette a köznemességet. Lajos úgy oszlatta el ezt a kedvezőtlen hangulatot; hogy a katonaságot a végekre küldötte. Jellemző azonban a zavaros helyzetre az, hogy még a legutolsó percekben is beszéltek arról, hogy a király a köznemességgel tart;³ viszont a köznemesség külön hívta meg Hatvanba a főnemességet, de főképen a főpapságot, a mely Rákoson nem volt jelen.⁴

A király által ajánlott módozat, ha hallgattak volna rá, tényleg alkalmas lehetett volna arra, hogy mindenki elfogadja. Megóvja ez a király tekintélyét, mert a dietát ő hívja össze, teljesül a nemesség kívánsága, mert összegyűl az országgyűlés. A megyéket azonban nem hatotta meg a királyi szó, se az, hogy a németiség ellen hozott határozatok teljesedésbe mentek. A császári követ titokban elhagyta Budát és őt követte a velencei követ is.⁵ A mint 1519-ben nem óvta meg, úgy most sem mentette meg a főnemességet a Szapolyaival való szövetség attól, hogy a közrend május végén magában Buda várában, fölkelést ne rendezzen ellene. Ennek hatása alatt határozza el magát Lajos a németek kiűtésére, de másrészt arra is, hogy a

¹ Pray, *Epistolae procerum* I. 190. Kovachich, *Vestigia* 582/3.

² Burgio 1525. VI/6.

³ Campeggio 1525. VI/5.

⁴ Marino Sanuto XXXIX. 91.

⁵ *Quellen und Forschungen* etc. 136 l.

hatvani gyűléshez való járulását ismételten megtagadja.¹ A délvidék azonban mozgolódott, Baranya-, Somogy-, Valkó-, Tolna- és Zalamegyék elhatározták, hogy fegyveresen el fognak menni a hatvani dietára.² A pécsi püspökség területén csakhamar összegyűlt vagy 1500 lovas és fegyveres és innét még mások is készültek Hatvanba. A király és tanácsa hiába értettek egyet, eredményt el nem érhettek. Szerencséje volt a nemesi pártnak, hogy táborában sok volt a szegény nemes, akiknek nem volt mit veszteniök, akik örültek a mástól szerzett prédának és készek valának egybegyűlni Lajos akarata ellenére is.³ A gyűlés főtárgyául az eddigi tisztviselők letétele,⁴ újak választása⁵ és a pénz megváltoztatása⁶ voltak kitűzve.

A dolgot azonban csakhamar megváltoztatta az, hogy a főnemesi confoederatio belátta gyöngeségét ellenfeleivel szemben; Szalkai nem szegült ellene továbbra is a köznemesség terveinek, hanem közvetve azok irányítója akart volna lenni. Tervének kivitelére a királynőt gondolta alkalmas eszköznek. Rá akarta bírni Máriát arra, hogy járuljon hozzá a hatvani gyűlés megtartásához, de igyekezzenek vezetőit maguknak megnyerni. Ha ezek melléjük állanak, nem lesz semmi jelentősége a közrend fegyveres egybejövetelének. El lehet érni pedig ezt úgy, hogy Werbőczynek, azaz a köznemességnek megígérik a követelt reformok teljesítését. A királyné szereplésének fontosságát világosan mutatja az, hogy a hatvani gyűlés az adó egynegyedét (25 denárt) szavazza meg neki ajándékol.⁷ A tized lefoglalása meg az adómegtagadás elég ok volt arra, hogy Lajos se vigye a végletekig az ellenkezést.⁸ A primás ugyan szerfölött bízott Szapolyaiban, hogy segítségével meg lehet

¹ Palacky, i. m. V. 2. 552/3.

² Burgio 1525. VI/20.

³ Campeggio 1525. VI/18.

⁴ Marino Sanuto XXXIX. 105. Burgio 1525. VII/11.

⁵ Marino Sanuto i. h.

⁶ Német napló. Kovachich, Supplementum III. 6.

⁷ 1525: XXXVII. t.-cz. a hatvani gyűlés végzései közt.

⁸ Campeggio 1525. VI/18.

akadályozni az országgyűlést, ezért a főnemesség nem is készített semmiféle teret a júniusi dietára.¹ Ezért tudott oly könnyű diadalt aratni a köznemesség.

Az alsóbb nemesség nem sokkal Szent Iván-napja (jún. 24.) után egybegyűlt. A király nem ment mindjárt közéjük, mert úgy látszik, hogy a két fél közt akkor még folytak a tárgyalások. A köznemesség engedett Lajos kívánalmainak, megadott neki minden biztosítékot, a mit csak kívánt és pedig írásban. A király azért egyezkedett a köznemességgel, mert remélte, hogy általuk megnyeri a királyi hatalmat, a melybe a bárók annyira beavatkoztak.² Az egyezés után a dieta hatvan tagú küldöttséget választ, hogy hívják meg a gyűlésbe az uralkodót, a ki késznek nyilatkozik hívei kérésének teljesítésére.³

Lajos július 2-án indult meg Budáról Hatvanba, 3-án reggel jutott el rendei közé. Nagy tisztelettel fogadják, elébe mennek lóháton, fegyveresen, huszároknak öltözködve. Így kísérik a gyűlés közepébe őt is, meg a vele jövőket is: Burgiót, a pápai nuntius, a lengyel követet, a tanácsbelieket, a nádorispánnal együtt. A gyűlésbe beérvén, meg akarják mutatni a királynak a népet, a mely itt egybesereglett. Meg kellett lepnie mindenkit annak a nagy rendnek, a mi a gyűlésen uralkodott. A tanácskozások helyét kettős korlát veszi körül, két kapu van rajtuk, egyik a lovasoknak, másik a gyalogosoknak; mindkettő mellett fegyveres őrség áll. Az egybegyűltek jó elhelyezéséről szintén gondoskodnak. A tér közepén emelvényt állítanak fel, a hova a felség megy tanácsosaival és a két idegen követtel. Erről a magasabb helyről kényelmesen tekinthetett körül azon a tizennégyezer főnyi fegyveres nemességen,⁴ mely

¹ Burgio 1525. VI/23.

² Császár Naplója (Horvát István, Werbőczy Emlékezete II. 208—222.) 47. és 48. §.

³ U. o.

⁴ Egy német nyelvű egykorú napló szerint. Kovachich, Supplementum. III. 6. — Marino Sanuto szerint „sono venuto a cavallo da numero X milia Hungari et 5000 pedoni.“ Burgio 1525 VII/11-iki jelentésében mondja, hogy csak Magyarországból tizezren jelentek meg.

ott tömörült körben az emelvény körül, míg a legutolsó körökben állók már lóháton voltak, hogy az apróbb rendetlenkedéseket rendbe hozzák. Nehéz feltennünk, hogy ennek a nagy tömegnek mindegyik tagja meghallotta volna azt, a mit a király körül szónokoltak s valószínűleg úgy kiáltottak igent, vagy nemet, a mint a közhangulatból kivették.

A mikor a fogadás következtében mozgásba jött elemek valamennyire lecsillapodtak, előállott egyik a köznemesség köréből, megköszönte Lajosnak, hogy középük jött. Rámutatott a körülállókra, a kik alig alkotják negyedét az egész nemességnek, és kijelentette, hogy mindez a királyé lenne, pénzbe se kerülne a sereg, csak szánná rá magát Lajos az uralkodásra.

Az üdvözlés után mindjárt rátértek a gyűlés tulajdonképeni tárgyára és folytatták ott, a hol Rákoson a múlt tanácskozáson elhagyták. Werbőczy emelkedett szóra, hogy kifejezze mindazt, a mit a pártja kívánt. Nagyszabású beszédet mondott ékes magyar nyelven, azzal az eloquentiával, a mely őt kora leghíresebb szónokainak díszes sorába méltán emelte. Sajnos, szónoklata nem maradt ránk, csupán a legfőbb pontok, melyek körül beszéde forgott. Kezdte a szájalmas helyzet leírásán s a fenyegető veszedelmet említette föl, melybe a boldogtalan ország jutott. Majd áttért arra, hogy a köznemesség iparkodott ugyan kifürkészni az emésztő bajok eredetét, de a gyógyító orvosság, melylyel a beteget új egészségre hozni akarták, keveset, nagyon keveset használt. Megismerték most, hogy a nyomorúságok nem erednek a királytól, mert az ő természete a legjobb, hanem alávaló tanácsosaitól, a kik mindig a maguk önző hasznát nézik, nem pedig tönkrejutott hazájuk jólétének megteremtésén fáradnak. Kéri a fölséges uralkodót, hajtson jóakaró szavukra, bocsássa el gonosz tanácsadóit, alkalmazzon helyettük újakat a királyi tanácsban. Ha ez a kérésük teljesül, megmutatják, hogy még nem halt ki a magyar virtus, a melyet az ellenség annyiszor tapasztalt. Végül a nemességhez fordult megkérdezni, az ő igazi kívánságaiknak adott-e hű kifejezést.

A két óráig tartó beszéd roppant hatását elképzelni szinte lehetetlenség. Maga a szónoklat olyan volt, hogy az idegent, a pápai nuntiust is bámulatra ragadta. Kiáltotta is mindenki, akár eljutottak hozzá a beszéd egyes töredékes hangjai, akár nem: „Szabadítsa ki magát és minket Felséged a gonosz tanácsadók zsarnokságából!”

A súlyos vádat kimondták, de a nagy törvényszéknek, a gyűlésnek, meg kellett hallgatnia a védelmet is. Szólásra emelkedett az, a ki az országnak legmagasabb egyházi méltóságára jutása óta állandó célpontja volt a támadásoknak, beszélni akart a primás, Szalkai László. Kijelenti, hogy ő hűen kormányzott, míg kancellár volt; ezt a hivatalát, mihelyt primás lett, azonnal le akarta tenni, de Lajos nem egyezett bele. Még az utolsó perczben, a Budáról való elindulásakor is át akarta adni a pecséteket, de azok nem fogadtattak el. Védekezésének alapja tehát az, hogy nem oka semminek, mivel az uralkodó határozott akaratának engedelmeskedett. Beszédét a nemesség és a király apostrophálásával fejezte be: rövid idő múlva meg fogják ismerni hű szolgálatait. Ezzel elhallgatott. Míg szólott, csendesen, figyelemmel és tisztességgel hallgatta mindenki, de a mikor befejezte védekezését, felhangzott a kiáltás: „Tegyük le, mert varga fia s a nemességet is parasztá akarja tenni, mint a milyen ő maga.” Kitűzött célja végrehajtását, a hivataloknak új kezekbe való adását rajta akarta kezdeni a köznemesség.

A sor a nádorra került. A vádak ellene talán még nagyobb számmal emelkedtek, mint a primás ellen, mert Lajos helyett neki kellett volna kormányoznia. Most tűnt ki, miért követelte a nemesség a Rákoson azt, hogy a nádor az országgyűlésnek legyen felelős. Még magánéletét is szemére vetik, hogy csak az ételre és italra gondol, másval nem törődik semmivel.¹ Alázatosan szólott Báthory a nemességhez, de beszédéből az önérzet sem hiányzott. Nem toltá át a maga hibáit senkire, hanem kifogása volt az ellen, hogy a király tanácsosait ítélethozatal nélkül fosz-

¹ Verancsics Antal Munkái II. 138.

szak meg méltóságuktól; még akkor is késznek nyilatkozott akár életével adni számot mindenért, ha tiszttségének elvesztésére ítélik; szívesen áll törvény elé, de más ítékezést nem fogad el.

Kijelentései olyanok voltak, hogy megoszlatták a nemesiséget. Az egyik résznek véleménye az, hogy meg kell tenni a nádor óhaját, el kell halasztani a letétel tárgyalását, a másik fél nem szándékozott engedni, azonnal akarta az ítéletet végrehajtani. A gyűlés vádló és bíró lett egy személyben.

A védekezés tovább folyt, az országbíró, Sárkány Ambrus folytatta. Indulata magával ragadta, a mikor kérelmével az uralkodóhoz fordult, hogy az alávaló rágalmaknak ne adjon hitelt. Dicsekvően sorolta fel a király és az ország érdekében tett szolgálatait s heve annyira ragadta, hogy e szavakkal zárta be beszédét: nincs az országban két-három ember, a ki nála érdemesebb volna. Talán szólt volna még többet is, de nem engedték. Kijelentése csak olaj volt az a nélkül is lobogó tűzre. Egy emberként kiáltja neki mindenki: „Hazudsz mint egy áruló, hogy jobban szolgáltál, mint bárki közülünk, mi közülünk, a kik a végeken voltunk“. Oly erővel támadt neki a nemesség, hogy a tettegességtől csak Lajos személyes jelenléte tartotta vissza őket. A hitelt vesztett országbíró le is vonta ezekből a következményeket és még azon éjjel elhagyta az országgyűlést.

Mindenki elmondta azt, a mit a maga mentségére, igazolására fel tudott hozni; a vádlottak közül csak egy hallgatott, a lemondott kincstartó Thurzó Elek. Pedig neki is ugyancsak volt mit hallgatnia. De nem védekezett. Lehet, hogy belátta a vádak igazságát; valószínűbb, hogy hiába valónak, czéltalannak tartotta a beszédet. — Egész sereg vád emelkedett Korlátkövy Péter tárnokmester ellen is, a kit a királyi könyvek meghamisításával vádoltak.¹ — A vádaskodás végeztével a köznemesség választ kért a királytól, a ki feleletét másnapra ígérte.

Azonban az összegyűltek július 4-ikén hiába várták Lajos válaszát. Türelmetlenségüket a vádak felelevenítésére

¹ 1525 VIII/8-iki oklevél. Függlék LXI. sz.

fordították; főképp a nádor ellen keltek ki és heves hangon követelték hivatalából való letételét. Majd megsürgetik követekkel és meg is kapják a király feleletét: Lajos nem tartja helyesnek, hogy tisztviselőit ítélet nélkül fossa meg állásuktól, azért vizsgálatot rendel el azok ellen, a kik ellen panaszt emeltek. A Korlátkövy ügyében megindult vizsgálat irományai¹ ránk is maradtak.

A király álláspontja tehát egészen conservatív volt, de nem vette számításba a köznemesség izgatottságát, a mely fegyveres erejében bizakodva, nem akart megelégedni ígéretekkel, még pedig olyan ígéretekkel, a melyek még akkor sem nyujtanak eredményt, ha beváltatnak. Ekkorra a nemesség is megállapodott követendő eljárásában, legyűrte azt az ellenzéket, a mely Báthory beszéde után még erőlesen tudott nyilatkozni. Mintegy 300 ember lehetett csak már olyan, a ki helyeselte a király választát, a többinek az ígéret nem kellett. A szóharcz mezejéről áttértek a tettekére.

Báthoryt leteszik a nádorságból, helyébe egyhangúlag Werbőczyt emelik, a ki eleinte vonakodott ezt a méltóságot elfogadni, de aztán mégis beleegyezett. Azt mondják, attól félt, hogy az egész nemességgel nem bírt, már pedig az ő véleménye szerint e nélkül a nádor nem állhat meg az ország élén.² Személyének fölmerülése 1498 óta való szereplése után éppen nem váratlan. Az az idő, a mikor még Szapolyait akarták nádorrá tenni, elmúlt; a nemesi párt volt feje elhagyta pártját, 1525 május 22-ikén immár másodízben csatlakozott a legfeltünőbb módon az aristokrátiához. Különös, hogy mind a mellett nem szűnt meg a vajda összekötése a köznemességgel. A mikor a gyűlés után Lajos elrendeli a vizsgálatot Korlátkövy rágalmaztatása ügyében, egész sereg nemeset találnak budai házában, de minden valószínűség a mellett szól, hogy ezek nem valók voltak a köznemesség zöméből valók, mert az nem állott Szapolyai pártján.

¹ 1525 VIII/8-iki oklevél. Függelék LXI. sz.

² Császár naplója i. h. 218. ... et palatinus sine omnium favore et amicitia cuncta agere et iudicare deberet, et tunc multa illegitima forent, quae sine magno discimine bene agere non posset.

A gyűlés követséget menesztett Lajoshoz, tudtára adta a történeteket, kérte, járuljon hozzá az eddigi intézkedésekhez, másnap ismét jelenjen meg a diétán. A király előzetesen is belenyugszik Werbőczy megválasztásába, megígéri, hogy elmegey közējük.

Július 6-ikán másodszer is megjelent Lajos az országgyűlésen. A ceremonia egészen röviden folyt le. Beleegyezett a nádorválasztásba, a többi tisztviselők megválasztásába, kegyesen hallgatta meg Werbőczy beszédét, a ki főleg a tanács rendezésére hívta fel figyelmét és nyolcz új köznemesi ülnököt kért. A király elfogadta a köznemesség előterjesztéseit, melyekben benne van a rákosi törvények elismerése is, s így magyarázható, hogy a törvénykönyvben sok olyan czikk van, a mely a rákosi végzésekből való. Azoknak elfogadását ily módon akarták jelezni, noha kívülők új czikkelyeket is alkottak. Lajosnak kifogása volt az ellen, hogy ennyire beavatkozzanak az uralkodó jogkörébe, de ezzel a felelettel vigasztalják: „Tegyen Felsőged, a mit akar, mi nem avatkozunk semmibe!”

Kölcsönös engedmények után oszlik szét a gyűlés, miután az előleges tárgyalások alapján összefoglalták a törvényeket, melyek a köznemesség kívánalmait tartalmazták. Szóban megalkottattak már a gyűlésen, szóbelileg már itt szentesítették, de a törvényes forma az írás volt, ezt kellett megerősíteni, Budára vinni, hogy a király ígérete szerint járuljon hozzájuk. A diéta békésen fejeződött be, elmaradt a fegyveres összeütközés, a melynek bekövetkeztétől annyira félték.¹ De a királynak nem volt katonasága, ezért küzdelem nélkül kellett meghajolnia a köznemesség ereje előtt.² A gyűlésen követett eljárásának megokolása szeren-

¹ Marino Sanuto XXXIX. 93. Magna timenda est corporis et sanguinis Ungarici effusio.

² Kútfők a diéta egész lefolyásáról: Burgio jelentése 1525 VII/2. és VII/11-ikéről; Császár Mihály Naplója (i. h.), egy egykorú német napló (Kovachich, Supplementum III. 6—17.); Marino Sanuto XXXIX. 105, 319. Verancsics Munkái II. k. 137—150 e czímen: A Lándorfejevár elvesztének oka ez volt és így esett; Istvánfi I. VIII. Szerémi 74. (helytelenül 1516-hoz téve, de az elbeszélés maga hiteles).

csére ismeretes előttünk. Lajos állítólag azért járult mind-
ezekhez, mert nem tetszett neki az az erőszak, melylyel a
főnemesség világi része az ország kormányzásába beavat-
kozott.¹ Azonfelül a nádor vezetése alatt álló világi hiva-
taltokok igen erősen akarták ellensúlyozni az esztergomi
érsék befolyását a kormányzásban.² Ezért tudta Szalkai
megnyerni a királyt és királynét arra,³ hogy a köznemes-
ség mellé álljanak, a vajda viszont igyekezett ismét jó
viszonyba lépni a köznemességgel és előttünk ismeretlen
módon régi befolyását feleleveníteni. Az országban az a
pletyka járta, hogy a királyt másvilágra küldik uralkodni,
a vajdát teszik királylyá s a királynét adják hozzá felesé-
gül.⁴ Szalkai aligha gondolta, hogy ennyire emelkedni fog
Szapolyai tekintélye és befolyása, ha a vajda ismét a köz-
nemességhez csatlakozik. A vajdáról azt írja a pápai követ,
hogy az új nyolcz ülnök az ő embere, épp úgy a 42 megyei
kapitány is és így a fegyveres erő is az ő kezében van.
Attól félték, hogy már túlságosan is nagy lett a hatalma.
Viszont Szalkainak nem volt kifogása az új kancellár-
jelölt, a veszprémi püspök ellen, mert ez az ő embere.

Mivel Lajos nem járult hozzá a rákosi végzésekhez,
ennek a gyűlésnek első dolga az, hogy azoknak főbb pont-
jait megismételje, törvénybe foglalja, minthogy a király
most már nem tagadta meg a határozatokba való beleegye-
zését. A tanács rendezése most is főprogrammpont marad,
de eltér a multkoritól, mert bevesznek nyolcz köznemesi
ülnököt is. A jövő évi június 24-ikéig ez a tanács intézkedik,
de a királylyal egyetértésben (1.). Változatlanul marad azon-
ban mindaz, a mit egy hóval előbb a hivatalnokok nem-
zetiségéről és a megyékben választandó kapitányokról (12.),
a Fuggerekről (2, 4.), a végvárakról (14.), a katonáskodás-
ról (18.), a királyi jövedelmekről (19.), a pénzről (23, 24.),⁵

¹ Császár naplója.

² Burgio, 1525 VII/15.

³ Megígérte, hogy a németek udvarában maradhatnak.

⁴ Burgio 1525 VII/11.

⁵ Ennek végrehajtását l. Lajos 1525 szept. 1-i oklevelében. Füg-
gelék LXII. sz.

a végrendeletekről (26, 27.) elhatároztak, legfeljebb az időközben megváltozott adatok vannak benne megváltoztatva.

Némi új dolog is van a hatvani törvényben. A jövedelmek most is a kincstárnok kezébe folynak, de bizonyos felelősséget állapítanak meg, mert a kincstartónak 1526 január 6-ikán el kell számolnia a tanács előtt. Legfőbb jövedelem, a mi kezébe kerül, az adó. A rákosi gyűlés erről nem intézkedett semmit, most egy forint adót ajánlanak meg, de ebben benne van a *lucrum camerae* is. Az adó nem egészen a királyé, 25 denár belőle Máriáé (37.).¹ Egy másik pont (35.) ismét elrendeli a rákosi dietán letiltott tizedfizetést, a mi világosan mutatja, hogy a gyűlés a főnemességnek csupán világi része ellen irányult, de nem a papság ellen is. A megokolása a végzésnek szinte megmondja ezt: mivel eloszlott minden akadály, a mi miatt eddig felfüggesztették, a tizedet ezután fizetni kell. Ez az akadály pedig az volt, hogy a papság Rákoson nem járult hozzá a végzésekhez, mert solidaris volt a világi aristokrátiával, azóta pedig ezek ellen fordulva a köznemességhez csatlakozott, hogy a kormányra való befolyását megtarthassa.

Az idegenellenes hangulat erősen csökken. Nem utasítják már ki őket (4.), mint egy hóval azelőtt, de ezt előre is megígérték Máriának. A kormányzást belügyekben igyekeznek megszerezni, hogy náluk legyen a teljes végrehajtó hatalom: ispán csak olyan lehet, a kinek kinevezését nem ellenzi a köznemesség. Szapolyai János visszaadja a nála levő zólyomi harminczadokat, de cserében megkapja az Újlaky-féle javakat (38.). Végül jövő évi április 24-ikére a Rákosra új dietát rendelnek, melyen össze fogják gyűjteni az ország törvényeit, ezt a munkát addig elő kell készítenie a királynak (32.). Itt határoznak majd a jövendőről.

A hatvani dieta tehát egy újabb szövetkezéssel gyarapította az eddigiek számát. A május 22-iki *confoederatio*

¹ Lajos 1526. IV/6-iki oklevele így is hangzik: *dicatoribus et exactoribus praesentis subsidii nostri septuaginta quinque denariorum.* Függelék LXVIII. sz.

felbomlott, Szapolyai és a papság csatlakoztak a köznemességhez, a világi főnemességet teljesen kizárták a kormányból. Az új szövetezés a legnagyobb mértékben természetellenes volt. A köznemességtől nem lehetett várni, hogy nagyobb részt enged a kormányban a főpapságnak, mint a melyet eddig adott a világi aristokratia; hát még ha hozzávesszük a két rend közt fennálló nagy ellentéteket. Ez az állapot soká nem tarthatott, csak addig, míg azok, a kik a köznemességgel egyesültek, az oroszánrészt nyerték a hatalomból; ha innét kizárják őket, vissza fognak térni oda, a honnét a köznemességhez átpártoltak.

A főnemesség előkészülete a köznemesi kormány megbuktatására.

Magyarország belső békéjét a hatvani dieta nem teremthette meg. Föltétlenül nagy vívmánya volt azonban a köznemességnek, hogy Szalkait megnyerte magának. A primás meg a vajda a gyűlés után otthagyták a május 22-iki szövetséget és újat kötöttek,¹ bevették ebbe Werbőczyt, az új kincstartót s megnyerték a királyt és királynét is. De a mint elhagyta Szalkai első szövetségeseit, úgy nem volt semmi biztosíték arra nézve, hogy most megbízhatóbb lesz. A vajda megnyerte a király és a királyné kegyét,² pártja igen erős befolyást gyakorolt az ispánok kinevezésére, választotta a megyei fegyveres erőt vezérlő kapitányt. Mind a mellett igen nehezen ment a hatvani végzések megszövegezése.³ A király, ha nem nyilvánosan is, de több ízben annak a nézetének adott kifejezést, hogy csak azért járult a hatvani határozatokhoz, mert a forradalmat akarta elkerülni; állítólag már 1525 július 5-ikén tett ilyen nyilatkozatot.⁴ A letett hivatalnokok se ismerték el törvényesnek a hozott határozatokat. A nádor megjelent a július 11-iki tanácsülésen, el akarta foglalni helyét és tiltakozott letétele ellen. Werbőczy azt felelte neki: kétszer választottak meg nádornak és kétszer fosztottak meg e tisztségtől és engem választottak meg.

¹ Burgio 1525 VII, 30.

² U. o. VII/11.

³ U. o. VIII/9.

⁴ Acta Tomicianae VIII, 23.

A király és a tanácsosok eltávoztak és magukra hagyták a vitatkozókat. Végül a primás rávette Báthoryt, hogy távozzék el Budáról,¹ de Báthory e mellett, a mennyire a körülmények engedték, végezte a hivatalával járó kötelességeket. Az alája rendelt hatóságok közül egyik-másik el is fogadta a letett nádor parancsát és elküldte a hozzáintézett mandatumra a köteles relatiót.² Másrészt Báthory régi pártfogójához, Zsigmond lengyel királyhoz fordult és közbenjárását kérte.³ Kijelentette, hogy némelyek mesterkedése miatt tették le,⁴ főképen pedig a nép dühének⁵ esett áldozatul. Magának Lajosnak azonban az volt az álláspontja, hogy a letétel törvényes volt, mert a király nevezi ugyan ki a nádort, de a nemesség meghallgatásával; ha tehát kérésükre méltóságából letette első tisztviselőjét, beleegyezésük nélkül nem is helyezheti vissza állásába. De nem mondott le mégsem arról, hogy még egyszer tárgyalni fogják ezt az ügyet,⁶ mivel szerinte a baj ott van, hogy Werbúczy nem szavazattal, hanem zavargások segélyével⁷ lett nádor. A hatvani dietán hivataluktól megfosztottak sem veszítették el teljesen a király kegyét. Igaz, hogy Drágffy János lett az új országbiró,⁸ de a letett Sárkány Ambrus is megtartotta zalai ispánságát,⁹ noha nem valószínű, hogy személye megfelelt volna a hatvani dieta XXXIII. törvénycikkének.¹⁰ Korlátkövy is megtartotta főudvarmesteri hivatalát, noha Lajos külön vizsgálatot rendelt el Hatvanon történt rágalmaztatása

¹ Quellen und Forschungen zur vaterländischen Gesch. Lit. und Kunst. 133. Guidoto végjelentése.

² Pl. a leleszi convent 1525 XI/19-ikén. Kállay levéltár. Magy. Nemz. Muzeum.

³ Acta Tomiciana VIII. 191.

⁴ U. o. 196. Quorundam machinatione.

⁵ U. o. 194. Propter furorem popularem.

⁶ Acta Tomiciana VIII. 205.

⁷ Lajos 1526 V,9-iki oklevele szerint a letétel „tumultuose“ történt. Magy. Tud. Akademia, Podhraczký-kéziratok

⁸ Országos levéltár, M. O. D. L. 27825.

⁹ U. o. 24278.

¹⁰ E szerint „honores comitatum . . . talibus personis conferre dignetur, quae ipsius nobilibus placitae et acceptabiles videbuntur“.

ügyében,¹ sőt személyes bizalmának jeléül nov. 22-ikén királyi biztosnak nevezte ki Komárommegyébe.² A király a diéta rendelkezése ellenére megkezdte az összeköttetést a Fugyekkel.³ Látni tehát, hogy a mult és a tervezett jövő szépen megfér egymás mellett, a szakítás nem volt olyan merev, hogy az a köznemesség uralmát biztosította volna. Lajos előtt nyitva állott az út arra is, hogy visszatérjen a világi főnemességhez. A bizonytalanságot csak növelte az, hogy a pontosan nem szövegezett hatvani végzéseket némelyek nem fogadták el, noha a Hatvanban rendelt adó fizetését az ilyenek se tagadták meg,⁴ mert a köznemesség ígéréte- nek nem teljesítésével nem akarta elveszteni a király bizalmát. De lassan folyt be az adó, Lajos október derekán kénytelen volt adószedőit gyorsabb eljárásra utasítani.⁵

Különben a kormányból kibuktatott főnemesség egyelőre nem sokat gondolkozott a terven, hanem ugyanarra az útra szándékozott lépni, melyet a köznemesség taposott előtte. A Hatvanban meg nem jelenő aristokratia, meg a hivataluktól megfosztott tisztviselők fegyveres diétára készültek,⁶ melyen az erősebb fél győzhetett volna; de az urak féltek ettől a lépéstől.⁷ Alig fejeződik be a hatvani gyűlés, talán még 1525 júliusában, létrejő a főnemesség új szövetsége, a mely sokkal tartósabb lett a májusinál. Az új confoederatio Szapolyai és Werbőczy ellen irányul, ellene a primásnak sincsen kifogása.⁸ Egyelőre nem lehetett tudni, mit akarnak, mivel nagy titokban tárgyaltak. Azonban az a hír keringett, hogy kormányzót akarnak állítani a király mellé,⁹ mivel a felség ennyire határozatlannak bizonyult s ily viszonyok mellett folytonos kormányválságtól kell tartani. Számítanak azokra,

¹ Függelék LXI. sz.

² Országos levéltár, M. O. D. L. 24223.

³ 1325. IX/27-ikén. U. o. 24194.

⁴ 1525. X/1. Függelék LXIII. sz.

⁵ 1525. X/18. Függelék LXIV. sz.

⁶ Burgio 1525. VIII/9.

⁷ U. o. VII/30.

⁸ U. o.

⁹ U. o. X/29.

a kik nem jelentek meg Hatvanban, azt remélve, hogy ezek nem fognak hozzájárulni az ott hozott végzésekhez. Kétszáz taggal alakul meg a szövetség, de száma mindinkább gyarapodik.¹ Báthory csatlakozásra szólította az egész főnemességet.² Ez a confoederatio az ú. n. kalandosok szövetsége, fő tanácskozó helyük Kecskemét.³ A szövetség alapszabályaihoz még decemberben hozzájárul a király és a királyné. A szövetség főnemesség megtagadta a hatvani végzéseknek való engedelmeskedést: seregeiket a végekre nem állították ki.⁴

Úgy látszik, mindössze egy ember volt, a ki a hatvani decretum alapján rendet akart volna teremteni az országban és ez az ember az új nádor, Werbőczy István.⁵ De az ő sorsa talán már előbb eldőlt, mint hivatalát átvette.

¹ Verancsics Munkái II. 150. 3000-re teszi számukat.

² Guidoto augusztusi jelentése i. h.

³ Burgio 1525 XI/16.

⁴ U. o. X/29.

⁵ U. o. X/10.

A köznemesi kormány bukása.

A hatvani gyűlésen a köznemesség átadta a nádorságot Werbőczynek s azt hitte, evvel biztosítva van pártjának uralma. A kalandosok szövetkezete azonban elég láthatóan mutatta, mily erős a főnemesség ellenállása. Werbőczy nem is vállalkozott arra a lehetetlen feladatra, hogy rendet teremtsen az ország egész belsejében; ehhez való hatalmat nem adtak a kezébe, sőt még azt sem tudjuk eldönteni, milyen volt viszonya a végrehajtó közegekhez. Címe arra mutat, hogy nem kérkedik állásával: „Regni Hungariae palatinus et servus”-nak¹ nevezi magát, talán akaratlanul is jelezve azt, mily szolgálai függésű az ő állása. Megpróbálta magát függetleníteni, s mindjárt olyan ügyben, a mely éppen az ország egyik leghatalmasabb emberének magánérdekét érintette.

Még 1493-ban kötöttek Szapolyai István és Ujlaky Lőrincz olyan szerződést, mely szerint a két család kötelezte magát arra, hogy az egyik család kihalása esetén birtokait a másik örökli. A szerződés ellenkezett az 1351-iki törvénnyel, a mely ez esetben a királyt teszi örökössé. Az első fórum ítéletét megfelebbezte a vajda, a nádornak kellett ítélkeznie. Báthory a pör tárgyalása alatt is tiltakozott Werbőczy illetékessége ellen és pedig azon a czímen, hogy őt nem törvényesen tették nádorrá,² de ez a tiltakozás nem akadályozta meg az új nádort abban, hogy ítéletével a király-

¹ Pl. 1526. I/20-iki oklevele. Magy. Nemz. Mzeum. Törzsanyag.

² Burgio 1526. II/2.

nak adjon igazat.¹ Evvel eltaszította magától a vajdát, a kinek fontosságát a hatvani eseményeknél az mutatja, hogy a köznemesség ismét magához fogadta, noha Szapolyai hagyta ott pártját.

Ezalatt pedig mindinkább közeledett 1526 április 24-ike, mikorra a hatvani gyűlés az új dieta terminusát kítűzte és a mikorra remélte az aristokratia, hogy elbánhat Werbőczyvel² De a főnemesség maga se tudta, mit csináljon ezzel a diétával; lehetőleg szabad helyen akarta megtartani, hogy érvényesülhessen az a fegyveres erő, melynek segedelmével a hatvani végzéseket megsemmisíteni és a régi kormányt visszaállítani szándékoztak. Eleinte azt gondolták, hogy erre legalkalmasabb hely lesz Szeged vagy Pécs, de végül is a budai, illetőleg a rákosi diétában állapodtak meg.³ Kellemetlen volt azonban rájuk nézve, hogy a vajda terveivel nem lehetett tisztába jönni. Az a hír kerengett róla, hogy testvérével együtt erősítgeti az erdélyi várakat, el akar menni a diétára, de egymaga szándékozik ott rendet teremteni. A pápai követ attól tartott, hogy Szapolyai az országgyűlésen kormányzóvá akarja magát választatni, a mi aztán teljesen tönkretenné a királyi hatalmat. Burgio utasítást is kért a pápától, mint viselkedjék ebben az esetben: a király mellé álljon-e?⁴ A kalocsai érsek viszont arról biztosította őt, hogy a vajdának nincsen semmiféle veszedelmes szándéka a király ellen, sőt inkább azt ígérte, hogy Erdélyből pénzt küld Ő Felségének.⁵ A királyi tanács márczius végén tartott ülésén igyekezett magát biztosítani a jövőre nézve: kijelentik, ha az ország elvész, ezt nem lehet nekik tulajdonítani, mert ők jó tanácsot adtak a királynak. Aligha gondolták, hogy a dieta is követni fogja őket ezen a kényelmes úton.

Báthorynak pártja, sőt minden valószínűség szerint a letett nádor is, készülődött a leendő gyűlésre, melyen

¹ Burgio 1526. II/2., II/13., II/15.

² U. o. III/5.

³ Burgio 1526. III/27.

⁴ U. o. III/9.

⁵ U. o. III/27.

vissza akarta szerezni elvesztett hatalmát. Eljárásuk módja meglehetősen ismeretes lehetett előttük még 1524-ből. Báthory mindenekelőtt a lengyel királyhoz fordul és arra kéri, ne vonja meg tőle közbenjárását, melylyel egyszer már visszaszerezte néki hivatalát,¹ írjon Lajosnak visszahelyezése iránt. Zsigmond küldött is levelet Lajosnak.² De a lengyel befolyást nem nagyon kedvelték Magyarországon. A király azt felelte, hogy a restitutio nem az ő dolga, hanem az országgyűlésé. Ennek megnyerésére azonban volt gondjuk Báthoryéknak. Báthory András, a letett nádor testvére 1526 február 25-ikén már a leghatározottabban jelenti ki Dóczy Ferencznek, hogy nincs miért kétségeesni bátyja sorsán és hozzáteszi: „Még a mi házunk előtt is verőfény kelhet“.³ Báthory András úgy tesz, mint 1524-ben: akkor is sereggel való megjelenésre buzdította pártfeleit,⁴ most is kérve-kér mindenkit, hogy legyen ott a Szent György-napi dietán, a melyen testvére, a nádor is kétségtelenül ott lesz.⁵ A fegyveres pártfelekhez csatlakozott volna a letett nádor, a ki 500 lovassal jött a gyűlésre.⁶ Sokan voltak, kik példáját követték. Nagyot segített rajta az, hogy nemcsak a szövetkezett kalandosok, hanem április elején az urak is teljes számmal csatlakoztak hozzája. Teljes elégtételt akarnak adni Báthorynak s nem elégszenek meg visszahelyezésével, hanem úgy határoznak, hogy méltóságával együtt visszaadják neki a temesi ispánságot is, a melytől még 1523-iki letétele alkalmával fosztotta meg Lajos. A volt nádor nagy önérzettel feleli a király követének: ha Magyarország összes tisztségeit neki adnák is, nem fogadná el, csupán csak a nádorságot, mert attól igazságtalanul fosztották meg.⁷

¹ Acta Tomicianiana VIII. 197.

² Ismeretlen, de megvan az erre vonatkozó válasza Lajosnak. Acta Tomicianiana VIII. 205.

³ E napi oklevele. Függelék LXVI. sz. A rettenetes latinságú oklevélben ezek a szavak magyarul vannak.

⁴ Kaprinay gyűjtemény. T. B. III. 55—57, Egyet. Könyvtár.

⁵ Függelék LXVI. sz.

⁶ Burgio 1526. IV/25.

⁷ U. o. 1526. IV/3.

A király tehát minden föntartás nélkül csatlakozott a szövetségzőkhöz s vele tartott felesége is. Minden tervet titokban tartottak, csak a gyűlésen nyilatkoztak róla. Szándékuk nem merült ki Werbőczy letételében, hanem éppen úgy irányult a mult évnek másik két főszereplője, a vajda és a primás ellen. Szalkai azonban valahogyan mégis kibékiült velük, ezért békében hagyták,¹ sőt az új tanácsosok közé is bevették. A királyt főleg azzal nyerték meg maguknak, hogy megígérték méltóságának helyreállítását.²

Ily előzmények után nyílt meg 1526 április 24-ikén az az országgyűlés, a melyen a főnemesség sereggel jelent meg, míg a vajda tüntetőleg tartotta távol magát a diéta színhelyétől.³ A pápai legatusnak az volt a véleménye, hogy a gyűlés teljesen a szövetségzők kezében van.⁴

Az egybegyűltek azonban nem kezdtek azonnal ez érdemleges tárgyalásokhoz. Ismétlődött az, a mi a mult évben történt: egy bevezető jelenetet rendeztek, a mely mintegy tájékoztatásul akart szolgálni. A néphangulat irányítására Szent János templomában az az Ártándi Pál kezdett beszélni, a kit a mult évben a nemesség árulónak kiáltott ki s a ki a megöletéstől akkor az urak segélyével szabadult meg; de szintén nem vesztette el Lajos kegyét, mert a király 1525 szeptember 12-ikén már adományt adott „hű” szolgájának.⁵ Szavai egyelőre még csak a Hatvanban lett kanczellár, Brodarics István ellen irányultak.

A közhangulat ellenségessé kezdett válni Werbőczyre nézve és ez kényszerítette a nádort arra, hogy hivatalát elhagyja. Április 27-ikén Lajos elé járult, elmondta, hogy a mult évben csak kényszerűségből vállalta el a nádorságot, most tehát lemond róla. Szavaira határozott választ nem kapott, azonban apósa, Zobi Mihály kíséretében a király engedélye nélkül még azon az éjjel eltávozott Budáról. Egy

¹ Burgio 1526. V/15.

² U. o.

³ 1526. IV/29-ikén Szászsebesről datál. Magy. Nemz. Muzem. Törzsanyag.

⁴ Burgio 1526. V/15.

⁵ E napi oklevele. Orsz. ltár. Másolatok. M. O. D. L. 28497.

emberét küldötte az uralkodóhoz, hogy az mentse ki őt. Czimét letette¹ s legfőlebb Magyarország szolgájának nevezgette néha-néha magát.² Menekülése jel volt ellenfeleinek a cselekvésre; a köznemesség pedig ezáltal fej nélkül maradt magára a rákosi síkon, nem tudva, mit tegyen.

Április 18-ikán követek jelentek meg a Rákos mezején, a kik hírül adták a nemességnek a király elhatározását, a a mi pedig nem egyéb, mint hozzájárulás az aristokratia kívánalmaihoz. Az előterjesztés meglehetősen hosszú volt. Részletes visszapillantást vetett a mult év eseményeire, melyekből a jelen helyzet kifejlődött; azután áttért arra, hogy tegnap megjelent előtte a letett és az új nádor, s mindkettő igazságos ítéletet követelt. Az ügy fontossága miatt lehetetlen volt azonnal felelnie, azért most adja tudtul válaszáat: Werbőczy megszökött, ezzel bűnösségét beismerte, ő tehát Báthoryt visszahelyezi nádorságába. A nemesség épp oly kitörő örömmel fogadja visszahelyezését, mint a mily ujjongással fogadta kevéssel előbb letételét. Hogy Lajos okoskodása helyes nem volt, világos; Werbőczy eltávozása nem bizonyít semmi mást, mint saját gyöngeségét. A félelemre volt oka, mert házát egész éjjel körülfogva tartották Báthory emberei, a kiknek céljuk lett volna uruk versenytársának meggyilkolása.

Másnap a köznemesség küldöttsége járul a felség elé, megvívén neki alattvalóinak kívánságát a honvédelmi meg a pénzügyi dolgokban. Követelik azt is, hogy Werbőczyt idézze meg, ügyében három nap leforgása mulva hozzon ítéletet.³ A király hozzájárul, de a nép már előre is végre akarná hajtani a végzést, a letett nádor házát csak az uralkodó kérésére kiméli meg. Báthory köszönetet mond a gyűlésnek. Sárkány Ambrus is kéri visszahelyezését, de a gyűlés ezt a királyra bízza.

¹ 1526. VI/12-iki oklevelének aláírása csak: Werbewczy m. p. Magy. Nemz. Muzeum. Törzsanyag.

² 1526. VI/27-iki oklevél aláírása: Stephanus de Werbecz regni Hungariae servus etc. U. o.

³ A vádlevelet kiadták: Pray Annales R. H. V. 87.; Katona, Hist. Crit. XIX. 584.; Kovachich, Supplementum, III. 68.

Az idézőlevélben kitett három nap letelt, de Werbőczy és Zobi nem jelentek meg. Ez kétszeresen könnyíté az ítélet kimondását: nem emelkedett hang, mely a vádlottakat védte volna: meg nem jelenésüktől következtetni lehetett, hogy bűnösöknek érzik magukat. A király május 3-ikán ítélkezett és ítéletét 4-ikén közölte a rendekkel. E szerint Lajos a volt nádort és ipát, a kik minden tekintetben okai voltak a mult évi sajnálatos eseményeknek, proscribálja, az ország ellenségeinek jelenti ki, a nádort pedig ezenfelül érdemtelenül viselt hivataláról is leteszi.¹ A nemesség elfogadja vezérének elítélését.

Érdekes volna tudnunk, miért hagyta el pártja Werbőczyt. Erre nézve adataink nincsenek. Valószínűleg azért, mert elhagyta a vajda is. Az bizonyos, hogy a megfosztással szemben nem mutat annyi erélyt, mint Hatvanban Báthory. De az is tény, hogy április 30-ikától kezdve csak 150 ember képviselte az országgyűlésen a köznemességet és ez, ha nem is mindent, de sokat megmagyaráz. Alkotmányos szempontból e dolog igen érdekes, mert Werbőczy kormánya az országgyűlésen jó létre és ott is bukik meg, a mi szintén csak erősíti a fentebb említett hypothesisünket, a mely szerint a köznemesség a Rákoson tiltakozott a nádor egyoldalú felelőssége ellen.

A gyűlésen azonban legkevésbé tárgyalták azt, hogyan találjanak módot a török ellen való védelemre,² pedig a jelenben éppen az lett volna a legfontosabb tárgy. E helyett a dieta a királyt teljes hatalommal ruházta fel, hogy cselekedjék a fenyegető bajokkal szemben úgy, a mint legjobbnak látja. Ez történelmileg sokkal fontosabb volt, mint az előbbi, a nádor visszahelyezése. Az ország népe egyhangúlag tesz óvást az irányban, hogy őket a bajokért valaha okolják, mert ők a király kezébe adtak minden hatalmat.

Erre lehetetlen volt másképp feleletet adni, mint a hogyan Lajos válaszolt. Kijelentette, hogy hálás szívvel fogadja jóindulatukat, kész megtenni, a mit tehet a haza és a

¹ Katona, Hist. Crit. XIX. 596—598.

² Burgio 1526 V/9.

királyi tekintély megvédésére, a mint azt eddig is megselekedte. De lehetetlenségre nem akar vállalkozni, azért nyíltan megmondja: ha valami szerencsétlenség éri az országot, azt ne tulajdonítsák neki. A következményekért való felelősséget tehát egyik fél sem akarta elvállalni. A rendelkezésre álló eszközök a királynak adnak igazat.¹

A köznemesség már április 30-ikán választott 150 megbizottat, a többiek lassankint eltávoztak, május 4-én már alig voltak mások ott. A megbizottaknak dolga pedig a törvénykönyv megszüvegezése. A dieta végzései teljes összhangzásban vannak a tanácsnak és a gyűlésnek eljárásával. A mit azok előre elmondottak, hogy t. i. minden bekövetkezendőért Lajos felelős, ugyanazt iktatja most törvénybe is a dieta. Tudjuk, hogy a király szóbelileg hozzájárult a törvényekhez és megerősítésük mégis hiányzik. Valószínű, hogy ezen cikkelyek miatt maradt el, mert az uralkodóezekhez hozzá nem járulhatott. Az igazi, szó szerint kimondott felelősségrevonás persze nincsen benne a decretumban, de ha belevették azt, hogy ők minden hatalmat Lajos kezébe adtak, ez a bukás idején csak azt a választ vonhatja maga után, hogy a bukás oka a király, a kinek a kezében volt minden hatalom, de azt felhasználni nem tudta.

A törvény első cikke kijelenti, hogy az országgyűlés felkérte a királyt: éljen tekintélyével és hatalmával és minden ügyét az országnak igazítsa el a maga tetszése szerint. Ez annyit jelentene, hogy a nemesség lemond mindarról, a miért eddig küzdött, lemond minden rendi befolyásról és törvényesen állítja az ország élére a királyi abszolutismust. Történik pedig mindez a nélkül, hogy okát adnák, miért rendelnek minden hatalmat a király kezébe és a nélkül, hogy módot nyújtanának az uralkodónak az abszolút hatalom gyakorlására. Ez a cikk lett volna arra hivatva,

¹ Kútfők a dieta egész történetére: Burgio, *Diarium comitorum Pestini celebratorum* XXIV. Apr.—VIII. Maii 1526. Quello che si è trattato in la dieta di San Giorgio nell' anno 1526 Császár Mihály Naplója (Horvát I. Werbőczy Emlékezete II. 222—236). Verancsics Munkái II. 151. Szerémi 75, 76. (helytelenül 1518-ra) Istváni I. VIII. Burgio 1526-V/15-iki jelentése.

hogy a jövő előtt tisztázza az esetleges bajokért a nemességet.

De nemcsak a hatalomról mondanak le, hanem a tisztségek betöltésénél eddig élvezett befolyásukról is. Csupán a nádori méltóság lesz ezután az (2.), a melyet a király a nemesség meghallgatásával tölt be, a többi hivatalnokokat e korlátozás nélkül nevezi ki. Éppen így állítják vissza Lajos jogát az adományozás terén (21.) és csupán azzal korlátozzák, hogy az idegeneket kizárják azok sorából, a kik adományt nyerhetnek.

A mint cserbenhagyta elveit a köznemesség, éppen úgy hagyják magukra azokat, a kik az ő megbízásukból viselték hivatalukat. Kijelentik, hogy „Ő Felsege tiszteinek vétkes gondatlansága folytán nem kismérvű pazarlás szokott előállni“, ezért új kincstartót kell a királynak kineveznie (3.). A törvény szövegezői eredetileg három havonként választandó és a nemességnek felelős kincstárnokot akartak, de a királyné azt mondta: Egy király, egy fejedelem, a mire a fenti javaslatot elejtették.¹ E helyett azonban elfogadták azt, hogy a thesaurarius hivatala három évig tartson, sőt azt is megengedték neki, hogy szabadon választhasson maga mellé hivatalnokokat (7.). A király a tavaly felmentett² Thurzó Eleket nevezte ki kincstartóvá, de Thurzó a tanács előtt lemondott hivataláról. A tanács mégis meghagyta, azonban megengedte neki, hogy csak annyit fizessen, a mennyit tud és felmentették a felelősség alól.³ A kincstárnok feladata, hogy gondoskodjék a végekről és a király seregének kiállításáról (4, 5.).

A király banderiumára szükség van a török ellen. Mivel pedig Lajos hatalma és jövédelmei a végzések szerint nagyot nőnek, jónak látják a királyt arra kérni, hogy nagyobb sereget állítson ki, mint a decretum kívánja (8.). Ezenfelül kiáll a teljes insurrectio (9.), sőt van bátorságuk arra, hogy végső szükség esetén a parasztokat is hadba

¹ Burgio, 1526 V/15.

² 1225 IV/2-iki oklevél. Orsz. Itár. M. O. D. L. 24123.

³ 1526 VII/9-ike körüli oklevél. Függelék LXX. sz.

szólítsák (10). Erdélyre és Szlavonországra nézve érvényben marad az ottani szokás (12.), Magyarországon azonban minden megyében azonnal meg kell kezdeni a katonaszámlálást (29.).

A hadsereg természetes vezére a király, melléje katonai tanácsot, vezérkart rendel a törvény (13.) és felhatalmazza egy vagy két főkapitány kinevezésére (18.). A nádori czikkek szerint (1485: IV. t.-cz) ugyan a nádor a főkapitány, de Báthory erre testi fogyatkozása miatt nem volt alkalmas.

Mi most már az a pénzügyi segédforrás, a melynek rendeltetése az, hogy a török elleni vállalatot sikeressé tegye? Egyik az a pénz, a melyet a nem teljes banderiumú nemes fizet a megyének (27.), a másik az 50 dénár hadi adó (39.). Az elsőnek nagyobb fontossága nem volt, annál inkább azonban a másíknak. Az adó fele annak, a mit Mátyás alatt fizettek és azonkívül benne van a kamara haszna is, így csak 30 dénár a rendkívüli hadi segély. Az áldozat tehát igen kicsiny, mert az ígéretekben nem vettek a pártok, most nem volt két párt, melynek egymásra kellett volna ígérnie, hogy a hatalmat egyikök megkaphassa; sőt ezt az adót is csak november 11-ikére kell megadni. Maga a törvény is sürgősebbnek látja, hogy először azt szedjék be, a mi hátralék a tavalyi megajánlásból és ezt többnek mondják a most kivetett összeg felénél (38.). Azaz Magyarországon mindig csak felére lehetett számítani a kirótt adónak; majdnem hasonló az arány 1494 ben is. Az új taxát siet szigorúan behajtani Lajos,¹ de a befizetési határidő olyan késő, hogy a folyó évi hadviselés már nem veheti hasznát. A másik út pénz teremtésére a papság vagyonának felhasználása. A dieta befejezésének napján, 1526 május 4-ikén kelt VII. Kelemen pápának az a bullája, a mely megengedte az egyházi javak lefoglalását a hadjárat céljaira.²

A többi czikkelyek jórészt bírálatot mondanak az eddigi eseményekről. A diéták tartására nézve végzeményük az,

¹ 1526 V/3-iki rendelete Biharmegyéhez. Függelék LXIX. sz.

² 1526 V/4-iki bulla. Országos levéltár. M. O. D. L. 24282.

hogy a jövőben az országgyűlési rendes terminuson kívül nem tarthatni összejövetelet (16.), tehát az 1458: XIII. t.-cz. értelmében évente egyszer. Mivel pedig a hatvani diéta ennek a követelménynek meg nem felel, a visszaható erővel felruházott törvény szerint, összes végzései érvényen kívül helyeztetnek (17.). A közjogi érvénytelenség azonban nem érinti a magánjogit, mert az ott választott nádor törvénytelen ugyan, de a törvényes formák megtartása mellett kibocsátott kiadványai érvényesek (32) és róluk Báthory köteles új okmányt kiadni.

A Werbőczy ellen kiadott proscriptiót a törvények közé iktatják (26.) és a sok zavargás után véglegesen rendezik a nádorság betöltésének módját (22.). A nádor hatásköre a régi marad, azonban zavargások felhasználásával méltóságától meg nem fosztható, hanem csak törvényes jogi úton, különben tisztsége életfogytiglan tart. Báthory visszahelyezése után a főnemesség teljesen kivette a nádorságot a rendi befolyás köréből és arról, a míg be volt töltve, országgyűlésen tárgyalni nem lehetett. Kárpótolta érte a köznemességet azzal, hogy nyolcz helyet engedett neki a királyi tanácsban (31.), felét annak, mint a mennyit a köznemesek azelőtt kapni szoktak. A főnemesség győzelme teljes volt.

FÜGGELÉK.

I. OKLEVELEK.

I.

1516 márcz. 26. Tudósítás Veszprémből Miksa császárhoz arra nézve, minő intézkedéseket kellene tenni egyrészt az ápr. 24-iki országgyűlésen, másrészt a végeken Miksa Magyarországon való uralmának biztosítása érdekében. Az utóirat figyelmezteti a császárt arra, hogy a lengyel követek is megjelennek a dietán és így a császárnak annál inkább sietnie kell intézkedéseivel.

Sacratissima imperialis Maiestas et domine domine gratiosissime felicitatem advotam et mei servitutisque meae humillimam commendationem ad pedes Maiestatis vestrae.

Invictissime Caesar, intellexit iam, procul dubio, vestra imperialis (Serenitas) Wladislaum regem nostrum, fratrem Maiestatis vestrae vita decessisse. Qui cum filium imbecillum et ad munia regis obeunda minime adhuc per aetatem idoneum reliquerit, vereor, ne regnum hoc maximum incommodum patiat, nisi Maiestas vestra serenissima opituletur et serenissimum dominum Lodovicum regem suis auxiliis, suis consiliis et sua autoritate confirmet. Quod quum semper facere debuit, nunc profecto maxime velle debet, tum propter affectionem et benevolentiam, qua prius etiam coniuncta fuit, tum propter eam necessitudinem, quae inter Maiestates vestras intercessit, tum vero protissimum ob confederationem et fraternitatem, quae nuper in pulcherrimo fere et augustissimo orbis theatro coram multis utriusque ordinis principibus cum maxima solemnitate et incredibili omnium gaudio et laetitia facta est. Quare si opitulari constituit, si imbecillum serenissimi domini Lodovici regis filii sui aetatem sublevare, ut videtur, cupit, pernecessarium est, ut aliquem oratorem magnae autoritatis virum ad proximum

conventum, qui ad festum sancti Georgii martyris Budae celebrandus est, mittat et quidem absque procrastinatione, ut aliquot dies ante celebrationem ipsius conventus Vienneae maneat, ubi a rectè sentientibus ac regi fidelibus et de ingressu ad conventum et de nonnullis aliis rebus certior fieri possit. Id tamen satis non erit, si Celsitudo vestra imperialis regnum hoc et serenissimum dominum Lodovicum regem defensare, ut debet, voluerit, sed mittendae erunt ad me aliquae copiae ad illas provincias hosti finitimas ad minus quattuor milia peditum ex Stiria et Carinthia et aliquot centum equites gravis armaturae, quibus copiis primum partes illae a perfidissimis christiani nominis hostibus defendentur. Deinde erunt ad omnes casus, ad omnes conatus, quamquam accommodatissime neque certe quicquam video, quod vel amplitudini celsitudinique et gloriae Maiestatis vestrae vel commodo statuique ac dignitati filiorum suorum hoc tempore magis conducatur, quam si illas copias quam primum paratas in illis partibus tenuerit, quod Maiestas vestra serenissima et facile facere poterit, et vix ulla alia re hac aetate facilius commodiusque serenissimo domino Lodovico regi filio suo opitulari valebit, neque tamen id solum illis copiis consequetur, sed etiam dum illis partibus, quae sunt scuta et propugnacula christianitatis pulcherrima, hoc pacto opitulatur, provincias suas a perfidissimis hostibus tuetur, ita cum aliena protegit, sua defendit Sed quid de mea miseria dicam. Triennium ferme est, quod illas provincias tuor privatis potius meis et fratrum ac amicorum facultatibus, quam publicis et cum me illis curis laboribusque et anxietatibus eliberare posse crederem, moritur rex, quod non solum me non eliberavit, sed etiam magis et magis prioribus me curis et sollicitudinibus involvit; nam cum antea vivente serenissimo rege pauca ad eorundem conservationem mihi administrata sunt, nunc neminem video, qui illis subveniat. Serenissimus enim dominus Lodovicus rex adhuc imbecillus est, et ut ad gubernacula regni minime aptus, domini tepide nimis ea curant, meas vero et fratrum et amicorum facultates iam omnes consumpsi. Superest, ut nisi Celsitudo vestra imperialis, in qua omnis spes est,

tempestive succurrat, opituleturque omnium auxilio destituta funditus pereant, quae si peribunt, regnum Hungariae periclitabitur, status serenissimi domini Lodovici regis filii Maiestatis vestrae serenissimae labefactabitur et provinciae ipsius Celsitudini vestrae imperialis gravissimam iacturam suscipient. Non enim ignorat Maiestas vestra provincias illas scuta et propugnacula esse non solum regni Hungariae et illarum Maiestatis vestrae provinciarum, sed totius christianitatis. Quare Celsitudini vestrae humillime supplico, dignetur ex suo officio subvenire christianitati, opitulari huic regno et serenissimi Lodovici regis filii sui imbecillitatem suis consiliis, sua autoritate, sua potestate sublevare. Quod si, ut spero, fecerit, consulet procul dubio, non solum statui totius christianitatis, sed etiam gloriae, amplitudini celsitudinique suae et filiorum suorum. Haec autem ad Maiestatem vestram sacratissimam tum pro mea erga eam fide et devotione, tum consulentibus quibusdam amicis fidelibus certe ipsius serenissimi domini regis Lodovici filii Celsitudinis vestrae scribere volui, quibus rebus quicquid Maiestas vestra serenissima et praesertim de mittendis copiis et oratore agere decreverit, non dedignetur me quam primum reddere certiolem, supplico. Magna enim celeritate opus est, si non vult Maiestas vestra et filium et regna haec communia gravi exponere periculo, quia principiis obstandum est, eo quod non minus ab intra, quam ab extra timendum est. Commendo me et servitatem meam imperiali vestrae Celsitudini, quam Deus optimus maximus pro reipublicae christianae statu et incremento multos annos conservet. Ex Wesprimio XXVI. Martii 1516.

Eiusdem sacratissimae imperialis
Maiestatis vestrae

servulus
p. Wesprimiensis.

Post scripta. Conventus nostratium frequentissimus, ut ex certis signis apparet, futurus est, ob id, quod vereor, ne sit tumultuarius, ob magnarum variarum gentium col-

luviem. Ad quem quidem conventum, prout revera intelleximus, regia quoque Maiestas regni Poloniae solennes oratores missura est, vel forte personaliter comparebit, studiosissima enim est memor fraternae in se pietatis, nepotem in regnis et dominiis confirmare et statum eius usque quaque stabilire. Quod pietatis officium stantibus praecipue tot egregiis necessitudinum vinculis ad imperialem clementiam imprimis spectat. Igitur danda opera est, ut vestra imperialis Maiestas hoc tempore per quam necessario filiis suis orphanis non desit, sed pro sua fere divina prudentia et consilio et auxilio et armis, si opus erit, suo filio Lodovico opem ferat regnaque sua et dominia, quae vestra Maiestate Caesarea communia sint, confirmet stabiliatque. Magna autem celeritate, ut scripsi, opus est.

Eredetije papiron, kissé rongált állapotban és egy jó másolata megvan a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltár „Maximiliana“ gyűjteményében.

II.

1516 ápr. Miksa császár levele a magyar országgyűléshez a II. Lajos fölött gyakorlandó gyámság ügyében.

An den lanttag von Ungarn.

Weil unser lieber pruder und oheim mit tot ist verschiden und uns aus sunderm lieb und vertrauen seinen liebsten sun kunig ludwig peffelhen sein lieb für sein sun haben und nie in nichts verlassen.

So ist unser pegeren an ewch, ihr werdet dass regiment und regirung dermasen annemen, unsern liebsten sun Kunig Ludwig auch uns zu guten und bei gutem fride zwischen einander (?) pehalten.

Doch da wir auff disen lantag auserhalb unser wilen und wisen nicht peschlesen, wann wir des willens sind, pald mit unser eigner perso. hinab in unsere Lant komen.

Und da wollen wir ewer ffürnemen auch gerne herren auch dar zu retten und helffen, dass seliche regirung

unserm liebsten sun kunig Ludwig und uns auch dem kunigreichen zu allen gutte schel kummen auch wo es nett woll sein, unsern liebsten sun kunig ludwig in nichts verlasen, der unser in sunderheit ist peffelhen worden von seinem lieben vatter.

Fogalmazat a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltár „Hungarica“ osztályában.

III.

1516 ápr. Brandenburgi György és Bornemisza János kötelezvénye az 1516 Szent György-napi országgyűlésnek a nevelésükre bízott Lajos király nevelése ügyében.

Nos Georgius marchio Brandenburgensis etc. ac Johannes Bornemýza comes etc. recognoscimus et praesentium serie fatemur, quod cum serenissimus princeps et dominus dominus Wladislaus Dei gratia rex Hungariae et Boëmiae etc. dominus noster gratiosissimus tam in vita, sanus scilicet mente et corpore existens, quam etiam in extremis agens filium suum charissimum serenissimum principem et dominum dominum Lodovicum eadem gratia regem praefatorum regnorum Hungariae et Boëmiae etc., dominum ittidem nostrum gratiosissimum educandum, fovendum, alendum et custodiendum nutriendumque in praesentia praelatorum spiritualium et saecularium assistentium Maiestate sua tunc in ipso mortis articulo constituta, mente tamen sana existente ore et manu sua regia nobis testamentaliter commiserit et universi quoque praelati, barones, proceres et nobiles huius regni Hungariae, qui illi testamentariae commissioni intererant, quam etiam alii in praesenti dieta et conventionione eorum generali pro festo beati Georgii martyris novissime praeterito celebrata hic existentes huiusmodi commissionem regiam ratam et acceptam habuerunt unanimumque consensu illam approbaverunt. Ideo nos quoque eisdem dominis praelatis, baronibus proceribusque et nobilibus ipsius regni Hungariae iuxta eorum requisitionem et optatum iureiurando ad fidem scilicet nostram

christianam et humanitatem nostram singillatim uterque: Ego marchio, verbo meo ducali et ego Johannes verbo meo militari per manus spectabilis et magnifici domini Emerici de Peren, comitis perpetui comitatus Abawŷvariensis regni Hungariae praedictae palatini et iudicis Cumanorum promisimus, prout exnunc promittimus, quod nos praefatum dominum nostrum Lodovicum regem infra maturam et adultam eiusdem aetatem fideliter, sedulo ac animis faventissimis educabimus, fovebimus, nutriemus, custodiemus et curam ipsius geremus omnem. Praeterea nullum consilium nullamque informationem verbo aut exemplo ipsi domino nostro regi Lodovico dabimus, quod aut quae contra vetustam huius regni legem ac libertatem alias semper usque huc tentam publiceque observatam in periculum aut perniciem alicuius privatae personae aut totius nobilitatis vel regni vergeret atque cederet, sed ad hoc pro virili nostra suam Maiestatem dirigemus, docebimus ac instituemus, ut quemlibet singulariter et unumquemque statum atque ordinem generaliter in sua libertate iureque et iustitia conservet; ceterum nulla via nulloque exquisito colore suam Maiestatem, praeter scitum consensumque et voluntatem dominorum praelatorum et baronum regnique nobilium consiliariorum scilicet suae Maiestatis, qui ex universali regni decreto mansuri sunt sedulo in curia suae Maiestatis, ex hoc regno Hungariae ad vicina vel quaecunque alia extera regna educemus, aut educi facere procurabimus, neque aliis educere patiemur aut permittemus, sed potius in hoc regno suae Maiestatis Hungaria, uti eisdem dominis pro tempore ad manendum in curia deputatis ex decreto universali tunc praesentibus videtur una cum universis rebus et thesauris suis, quae in potestate nostra essent, pro incremento regiminis utilitateque et commodo ipsius domini Lodovici regis omni posse nostro retinebimus et conservabimus harum nostrarum chirographo nostro consignatarum sigillisque nostris clenodialibus communitarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum.

IV.

1516 máj. 1. Perényi Imre nádor a „praelatusok és a bárók“ által április 24-ikére összehívott diétán átírja Ibrányi István esztergomi örkanonok egy oklevelét.

Nos Emericus de Peren comes perpetuus comitatus Abauŕwariensis ac regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum memoriae commendamus per praesentes, quod nobis in praesenti dieta sive congregatione generali omnium dominorum praelatorum ac baronum necnon procerum et nobilium dicti regni Hungariae pro festo beati Georgii martyris proxime praeterito de edicto dictorum dominorum praelatorum et baronum celebrando unacum eisdem dominis praelatis, baronibus ac proceribus et nobilibus hic Budae constitutis et existentibus, venerabilis magister Stephanus Ibrany de Waŕa custos et canonicus ecclesiae Strigoniensis personaliter nostram veniendo in praesentiam exhibuit et praesentavit nobis quasdam literas pargameno privilegiales, super quibusdam quartis seu proventibus dictae custodiae suae de quibusdam villis inferius in tenore earundem literarum specificatis et denotatis provenientibus confectas tenoris infrascripti, petens nos idem magister Stephanus Ibrany in persona sua debita cum instantia, ut nos easdem de verbo ad verbum praesentibus literis nostris transsumpti et transcribi facere sibi iuris sui ad cautelam dare et concedere dignaremur Quarum tenor talis est. (Következik az átírt oklevél.)

. . . Nos itaque huiusmodi petitionibus ipsius magistri Stephani Ibrany nobis propterea porrectis tanquam iustis et iuri consonis ac rationabilibus inclinati praefatas literas dicti condam domini Chanadini archiepiscopi praesentibus literis nostris patentibus de verbo ad verbum sine omni diminutione et augmento aliquali inseri transcribique et transsumpti faciendas dictoque magistro Stephano Ibrany iuris sui ad cautelam duximus concedendas communi iustitia requirente. Datum Budae praedicto octavo die congrega-

tionis generalis praenotatae anno Domini millesimo quingentesimo decimo sexto.

Eredetije papiron, rányomott pecséttel az esztergomi káptalan magánlevéltárában lad. 53. fasc. 3. j. a.

V.

1517 aug. 1. II. Lajos király Nagylucei Damjánt, Lászlót és Gergelyt a legközelebb tartandó diétára megidézi.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris conventui ecclesiae sancti Benedicti de Juxtagron salutem et gratiam. Mandamus fidelitati vestrae harum serie firmiter, quatenus alias literas nostras pro parte nostra necnon fidelium nostrorum egregiorum Georgii, Alexii et Johannis Thurzo de Bethlenfalwa comitum Zolensium et camerae nostrae Crempniciensis fidelibus nostris egregiis Damiano, Ladislao et Gregorio de Naghlwczce praeceptorie sonantes cum praesentibus vobis exhibentes per vestrum idoneum testimonium eisdem Damiano, Ladislao et Gregorio exhiberi et praesentari faciatis; qui si personaliter reperiri poterint et in termino per nos in praefatis literis nostris praeceptorii praefixo coram nobis se comparituros allegaverint, bene quidem, alioquin de domibus habitationum suarum sive solitae eorum residentiae amoneat eosdem dicatque et committat eisdem verbo nostro regio, ut ipsi in dieta seu conventionem generali universis dominis praelatis ac baronibus et ceteris regnicolis nostris per nos indicenda et primitus post diem datarum praesentium celebranda personaliter et non per procuratorem coram nostra Maiestate comparere debeant et teneantur de nota infidelitatis et scelere patrato in aliis literis nostris praeceptorii expressato expurgaturi, certificando eosdem ibidem, ut sive ipsi termino in praescripto coram nobis compareant, sive non, nos ad partis comparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod dictaverit ordo iuris. Et post haec huiusmodi exhibitionis, amonitionis seriem terminum ad praedictum

nostrae Maiestati fideliter rescribatis. Datum Budae in festo ad vincula beati Petri apostoli anno Domini millesimo quingentesimo decimo septimo.

Eredetije papiron, zárlatán pecsét töredékével az Országos levéltárban M. O. D. L. 23306 sz. a.

VI.

1518 márcz. 14. II. Lajos király meghívója az 1518 ápr. 24-iki országgyűlésre.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc.

Spectabilis et magnifice, fidelis nobis sincere dilecte. Talia tantaque sunt pericula confinibus nostris et toti huic regno nostro undique incumbentia, ut literis explicari iam nequeant, neque satis conveniens tutumque sit amplius, quam per se patent, illa publicari. Quamquam autem duas hoc anno conventiones habuimus in eum finem per nos celebratas, ut in illis de avertendis huiusmodi periculis consuleretur, undecunque tamen contigit nostra haec tam bona voluntas, ut notum est omnibus, perduci ad effectum non potuit. Ne igitur hisce periculis per maiorem moram negligentiamque obrui-mur, nam si tardaverimus nec vitari, nec differi poterunt, statuimus generalem dietam pro festo beati Georgii martyris proxime venturo hic Budae iterum celebrare, ut in ea vobis ceterisque dominis et regnicolis nostris in medium consu-lentibus saluti et conservationi huius regni et omnium vestrum prospiciatur et quod hucusque undecunque neglectum est, iam tandem resarciatur. Quare fidelitatem vestram hortamur eidemque mandamus sub poena decreti firmiter, quatinus acceptis praesentibus ad praedictum festum beati Georgi martyris huc Budam ad Maiestatem nostram non cum exer-citu, sed convenienti numero, animo ad bonum rei publicae propenso et bene disposito venire debeatis de praenotatis periculis propellendis una cum ceteris dominis et regnicolis nostris, quos similiter convocari fecimus, consulturi et ea facturi, quae quisque bonus et fidelis pro salute patriae in

extrema necessitate facere consuevit, secus poena sub praemissa facere non ausuri. Datum Budae in dominica Laetare anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Commissio propria regiae
Maiestatis.

Eredetiye papiron az Országos levéltárban M. O. D. L. 23010. sz. a.
Kiadva néhány eltéréssel: Kovachich, Supplementum. II. 500.

VII.

1518 márcz. 31. Szapolyai János levele Báthory Istvánhoz, melyben őt az ápr. 24-iki országgyűlésen követendő együttes eljárásra szólítja fel.

Magnifice domine et amice nobis honorandissime. Abeunte nuper a nobis domino palatino in ascensu suo ad Budam, quae de rebus ante nos stantibus nobiscum tractavit, seriatim suomodo dominationi vestrae magnificae perscripsimus. Nunc autem in reditu suo de Buda rogaverat nos unacum reverendissimo domino episcopo, ut ad spatium duorum miliarum abhinc ubi et ipsi de itineribus ipsorum digressi constituerentur erga dominationes suas iremus. Visum itaque exstitit nobis petitionibus dominationum suarum obtemperare debere. Ivimus igitur erga dominationes suas, ubi de hiisdem (sic) rebus ea, quae nobiscum tractaverunt, volumus dominationi vestrae magnificae seriatim perscribere. Primo meminerat de bona ipsorum voluntate amoreque et fraternitate ac amicitia erga dominationem vestram magnificam et dominum Transsilvanensem et nos impensis offerendo in futurum quoque eadem et maiori semper adesse velle et ad praesens quoque respectu earundem fraternitatis et amicitiae hoc praesens iter ipsorum fatigasque et labores fecisse et nulla alia causa Budam ascendisse, nisi pro rebus vestrarum dominationum et nostris pariter. Multa quidem et alia verba, quae longum esset praesentibus implicare, fecerunt. Inter cetera tamen summa summarum haec est: quod id per eos esset iam ordinatum, ut officium illud castellanatus Budensis, quod ad praesens ipse Bornemÿza

possidet, per eum resignaretur regiae Maiestati, et per Maiestatem regiam alteri conferretur, ita ut Bornemÿza in arce Budensi non possideret et nullam auctoritatem possidendi haberet, quo liberalis erga suam Maiestatem dominum nostrum gratiosissimum esset nobis aditus et ad negotia suae Maiestatis et regni eo commodius providere possemus, dareturque locus nostris verbis, quae dixeramus, ut scilicet interim, quoadusque ipse Bornemÿza castrum Budense possidebit in eum non intrabimus. Rogaveruntque summo-
pere nos, ut et nos ad ista accederemus. Itaque nos ad haec praescripta ipsis dominis nihil penitus sine scitu et voluntate dominationum vestrarum respondimus, sed asserentes eis superinde prius dominationes vestras avizare totamque seriem rei, ex quo unanimiter cum dominationibus vestris concernit, eisdem significare velle et quicquid agendum seu faciendum fuerit, cum dominationibus vestris simul et una voluntate consilioque facere vellemus. Imposuerunt itaque iidem domini hoc ad nos, ut rem hanc dominationi vestrae magnificae et item domino episcopo Transsilvanensi significarem et perscriberem, habitaque superinde ab ipsa dominatione vestra magnifica et domino episcopo Transsilvanensi relatione intellectaque mente et voluntate earundem, quis scilicet in ea re fuerit animus dominationibus vestris, eisdem dominis rursus perscriberem, ut tempestive scirent ad ea providere, quia dicunt, si dominationes vestrae et nos ad ista accedemus et dominationibus suis scire dabimus, tunc regiae Maiestati significabunt et statim Bornemÿza castellanatum castri Budensis adhuc ante nostrum ad Budam ascensum resignabit. Eam ob rem videat et cogitet dominatio vestra magnifica, quid in ea re faciendum et concludendum sit; nos ut praemisimus, nihil absque voluntate dominationis vestrae magnificae et domini episcopi Transsilvanensis fecimus seu conclusimus, neque facere aut deliberare volumus, sed exspectamus de dominationibus vestris. Igitur quicquid dominationi vestrae magnificae videbitur, nobis citissime significare velit. Praeterea constat magnificae dominationi vestrae, ut de mutuo consilio et unanimi voluntate inter nos deliberatum est, diximusque,

ut futurae dietae vel fieri poterit inter nos concordia, vel non, tamen modis omnibus intererimus ascendereque volumus, atque ad ea, quae bonum commodumque Maiestatis regiae domini nostri gratiosissimi et regni requirunt, sine intermissione aliquali providere illisque, tanquam fideles decet servitores, insistere volumus. Nunc autem misit ad nos Maiestas regia literas suas, quarum paria cum praesentibus dominationi vestrae magnificae mittimus, quibus mandat nobis sua Maiestas ad ipsam futuram dietam non multa comitiva ascendere illique dietae interesse debere, prout et dominationi vestrae magnifice similes literas misisse non dubitamus. Itaque si videretur dominationi vestrae magnificae in ascensu nostro fieret unusquisque nostrum cum ducentis saltem equitibus et alios servitores nostros dietae necessarios praemitteremus in tempore in curibus sew alias, ut visum foret, ad ipsam dietam, ut interessent tempestive rebus nostris provisuri et diligenter auscultaturi, non enim sicut anno praeterito, ut dieta ipsa diu incoante nullus nostrorum servitorum intererat, et dum nos ipsi intraremus, si necesse foret, facile nostri obviam ipsi servitores exire possent; nichilominus tamen qualitercunque magnificae dominationi vestrae visum fuerit, significet omnem superinde animum suum nobis, nos absque voluntate magnificae dominationis vestrae et ipsius domini reverendissimi episcopi Transsilvanensis nihil facere volumus, ex quo res est una. Reliquum autem est, ut magnificam dominationem vestram semper feliciter ad sua vota valere cupimus, cui nos unice commendamus. Ex Thokaÿ, feria quarta maioris ebdomadae anno 1518.

Joannes comes et wayvoda
Transsilvanus etc.

U. i. Ceterum autem rogabant domini, ut tribus aut quattuor diebus, vel si fieri possit, una adhuc ebdomada ascenderemus ante dietam. Nos dominum episcopum Transsilvanensem in Debreczen praestolabimus, itaque significet dominatio vestra magnifica mentem suam, utrum simul et semel intrare debeamus, aut ubi conveniens sit. Nostro

iudicio bonum foret non longe alicubi a Pesth invicem attingeremus. Interim per literas significet voluntatem suam, ubi simul constitui de rebus nostris tractare possemus.

Praeterea dominus episcopus Quinqueecclesiensis a coepto itinere suo ad Cracoviam ad preces dominorum retentus est et illud iter suum dimisit, neque Cracoviam intrabit.

Reliquum autem est, ut multae nos temptationes ab eo tempore, quo ab invicem seiuncti sumus, circumvenerunt, tamen nos auxiliante Deo sequimur nostram sectam et dominatio quoque vestra magnifica sit firma in fide.

Adhuc dominationem vestram magnificam summopere rogamus, velit voluntatem et animum suum omnem, quid scilicet voluerit, nobis citissime significare, ut sciamus voluntati dominationis vestrae magnificae nos conformare.¹

Kivül: Magnifico domino Stephano de Bathor, comiti Themesiensi partiumque inferiorum capitaneo generali etc. domino et amico nobis honorandissimo.

Eredetiye papiron, zárópecsét töredékével az Országos levéltárban M. O. D. L. 24392. sz. a. Kiadva nem teljesen és sok eltéréssel Pray, Prior. Aurean. 73 s. kk. 1. után Katonánál. Historica critica XIX. 69—73. 1.

VIII.

1518 ápr. 5. Báthory György levele Báthory Istvánhoz, melyben örömét fejezi ki, hogy testvére Szapolyai Jánossal az országgyűlésen követendő eljárásra nézve megegyezett.

Magnifice domine, frater noster Stephanus amantissime salutem com (sic) fraternali amore. Ingentissimas gratias, quod vestra magnificentia nobis misit curum (sic) com equis eidem agimus et etiam quod vestra magnificentia, domine frater misit duas tunellas piscium marinorum, nam nos simus

¹ Külön papiron más tintával.

propinquoires mari, nobis licuisset mitere (sic) vestrae magnificentiae, domine frater, quam vestrae magnificentiae, domine frater, sed videmus, quo ista munera fieri non potuerunt, nisi ex sincera charitate vestrae magnificentiae, domine frater, nam ostendit vestra magnificentia, domine frater maiorem caritatem, quam nos, quia pisces marinos non citius mitere potuissemus, sed tepidi fuimus, de quibus veniam petimus. Ubi scribit vestra magnificentia, domine frater. quod si aliquis (sic) acta eiusdem male interpretarent, credere nollemus, sciat vestra magnificentia, domine frater, quod ab omnibus male interpretantur, si tantos dolores supportavissemus, sicuti in primis supportaveramus, sufferre (sic) non poteramus; amissimus libertatem eis menciendi et iam neque credere scimus. Sed ubi vestrae magnificae dominationes scribitis, quod contra auctoritatem regiae Maiestatis nichil egistis, sed magis pro auctoritate suae Maiestatis et pro commodo regni, hoc nobis gratissimus (sic) audire extitit. Ubi vestra magnificentia, domine frater scribitis se cum domino Waÿuoda mutuam intelligentiam habere, gaudemus certe, carissime frater nimirum, et nos sic consulimus, estote firmi, ne vos derideant. Ubi vestra magnificentia, domine frater scribit, quod nobis Lucam Cutosÿ inculparent, hoc certum est, nam nos in aliis nostris literis omnes, qui ipsum inculparent, eidem enodaveramus, si ipse est sine culpa, videmus ipsum gratissimo animo, com insimul com vestra magnificentia, domine frater personaliter constituimur. Plura scribitis explicari et nos audiemus, ubi scribitis familiariter, vestros hic existentes ad dietam paratos esse faciemus libentissime, solomodo (sic) in tempore nobis detis ad scitum. Ex Babolcha, feria secunda festi Pascae anno Domini 1518.

Georgius de Bathor.

Kivül. Magnifico domino Stephano de Bathor, comiti Temesiensi et partium inferiorum capitaneo generali, domino et fratri amantissimo dentur.

Eredetije papiron, zárópecsét nyomával az Országos levéltárban
M. O. D. L. 25596. sz. a.

IX.

1518 máj. 7. II. Lajos király az 1518 Szent György-napi dietán átírja és tartalmilag megerősíti Kutasy Lukácsnak azon okleveleit, melyek úgy sérültek meg, hogy a török megtámadta lakóhelyét, míg ő az országgyűlés miatt hazulról távol volt.

Commissio propria domini regis de consilio.

Nos Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nobis in praesenti dieta seu conventionem generali universorum dominorum praelatorum et baronum regnique nostri procerum ac nobilium eisdem pro festo beati Georgii martyris proxime praeterito per nostram Maiestatem indicta atque celebrata constitutis et existentibus, fidelis noster egregius Lucas de Kwthos vicecomes Themesiensis et partium regni nostri inferiorum vicecapitaneus generalis nostrae Maiestatis et eorumden dominorum et praelatorum ac baronum et regni nostri nobilium lateri nostro adhaerentium veniendo in conspectum querulosa lamentabilique voce exposuit et declaravit, quod cum ipse iuxta mandatum nostrae Maiestatis instar aliorum fidelium regnicolarum nostrarum ad hanc ipsam dietam ad terminum sibi praefixum erga nostram Maiestatem advenisset, tunc in festo beati Marci evangelistae novissime evoluto magna multitudo Thurcorum classe et navali expeditione instaurata oppidum ipsius Lucae exponentis Kabol appellatum in comitatu Bachyensi habitum et in rippa (sic) fluminis Danubii situm furtim subintrando totaliter et ex integro devastasset atque domum ac curiam nobilitarem eiusdem exponentis ibidem habitam evertendo universas literas et literalia instrumenta factum cunctorum bonorum et quorumlibet iurium suorum possessionariorum ubilibet habitorum et adiacentium tangentes et concernentes non solum privilegiales, verum etiam causales unacum universis rebus suis mobilibus domo in eadem repositis praedae exposuisset cominissetque et plus serico ac cerae tribuens, quam scripturae et literarum continentis deferens partim dilavisset, partim vero pedibus conculcatis et sigillis dirutis in partes scidis-

set, ceram et cordas sericeas, quibus sigilla pendebant, secum abductis, ad extremum autem totum ipsum oppidum unacum ecclesia parochiali ac claustro fratrum minorum ordinis beati Francisci confessoris de observantia nuncupatorum domoque et curia ipsa nobilitari ignis voragine conflagrasset. Post cuius quidem miserabilis casus et infelicis excidii finem praefatus Lucas exponens veloci transitu illuc rediens fragmenta quarundam literarum suarum privilegialium inter partes proiecta reperisset, quae Maiestatis nostrae ac ipsorum dominorum praelatorum et baronum regnique nostri nobilium pro tunc penes Maiestatem nostram existentium producens et offerens conspectui supplicavit eidem Maiestati nostrae humillime, ut eiuscemodi literas. modo quo praefertur comminutas et sigillis destitutas, prout tamen ex serie et continentia earundem literarum clare liquet, vero, bono et iusto modo confectas et emanatas literis nostris privilegialibus verbotenus inserere easque approbare pariter et ratificare dignemur. (Következék az oklevelek tartalmi felsorolása.) Quibus exhibitis et praesentatis, quia praemissa memorati Lucae de Kwthas expositio simul et literarum praedeclaratarum comminutio notoria palpabilique experientia manifesta et cunctis evidentissima erat, ideo nos praenotata supplicatione eiusdem Lucae Kwthasꝝ tanquam iusta, vera et manifesta inclinati tenorem praescriptarum licet in partes dilaniatarum inter alia sua privilegia de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transcribi et transsumpti praesentibusque literis nostris privilegialibus inseri facientes de consilio sanaque et matura deliberatione praefatorum dominorum praelatorum ac baronum ceterorumque consiliariorum nostrorum approbantes et ratificantes pro memorato Luca de Kwthas sive heredibus et posteritatibus universis perpetuo valituras confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Budae in festo beati Stanislai episcopi et martyris anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum praedictorum anno tertio.

Eredetije hártján, függő pecséttel a gr. Festetics-család keszthelyi levéltárában. Acta Zalad. nro. 226a j. a.

X.

1518 máj. 26. Bakócz Tamás tudósítja X. Leo pápát a részben még együtt levő Szent György-napi országgyűlésről.

Beatissime pater et domine clementissime.

Post oscula pedum Sanctitatis vestrae beatorum. Scripsi proximis hiis diebus ad Sanctitatem vestram primores ac nobilitatem fere omnem huius regni Hungariae huc Budam ad dietam convenisse. Unde ne nunc quidem primores et natu auctoritateque maiores discesserunt. Verum nobiles gregarios rebus omnibus infectis atque in confusione relictis iam tum discessisse significavi, cum ad Sanctitatem vestram literas dabam. Qui vero adhuc Budae remansimus, nihil aliud hactenus frequentibus immo continuis consultationibus nostris pro statu et conservatione regni effecimus, quam quod quandam taliam de nostris bonis pro militum stipendio ad defensionem arcium finitimarum deputatorum ordinavimus. Praeterea decrevimus, ut pro rata sua copias quisque suas expediat et paratas habeat. Itaque detinemur adhuc in iisdem negotiis et haeremus in eodem luto. Sed si quaerat ex me Sanctitas vestra, quid boni pro statu regni consultum iri sperem, aut in quo loco res regni eiusdem positae mihi esse videantur, respondere nequaquam possum, eas esse in tuto, aut bono loco sitas esse mihi videri. Quia summa est (ut prius etiam scripsi) omnium licentia et nulla prorsus obedientia etc. prout etiam reverendus pater frater Nicolaus Sanctitatis vestrae nuntius, qui omnia novit et qui infra triduum ad Poloniam hinc migrabit, perscribere, vel Sanctitati vestrae referre poterit. Oratores Caesarae Maiestatis, item serenissimi regis Poloniae ad hanc dietam destinati (qui parum profuerunt) nondum sunt a nobis dimissi. Thurcarum vero oratores hiis diebus induciis non obtentis dimittentur. Quicquid amplius hic de rebus regni et statu regis consulatur, finita absolutaque hac dieta curabo Sanctitatem vestram e vestigio et quam diligentissime certiore reddere. Cum quali autem resolutione praefatus frater Nico

laus dimittetur, idem ut est impiger et prudentissimus, abunde faciet Sanctitatem vestram certiozem. Elaborabo insuper ego quoque, ut etiam ista Maiestas tandem respondeat ad ea, quae Marsupinus de mente Sanctitatis vestrae in negotio expeditionis contra Thurcas iam aliquoties scipsit. Deus optimus maximus Sanctitatem vestram pro felici statu sanctae sedis apostolicae totiusque reipublicae christianae augmento faustam diu et incolumem conservare dignetur. Cuius pedum pulveribus me humillime commendo. Datum Budae XXVI. Maii MDXVIII.

Eiusdem Sanctitatis vestrae
humillimus servulus et creatura
Thomas cardinalis Strigoniensis manu propria.

Eredetije a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai között.

XI.

1518 jún. 17. II. Lajos király Batthyányi Benedeknek és Laczovics Péternek olyan birtokokat adományoz, melyek úgy szállottak a királyra, hogy tulajdonosuk a Szent György-napi dietán távollevők birtokait megtámadta.

Nos Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitatibus et fidelium servitorum gratuitis meritis fidelium nostrorum magnifici Benedicti de Bathÿan castellani castris nostri Budensis ac egregii Petri Laczowycz de Bwchÿncz per eos sacrae imprimis huius regni nostri Hungariae coronae deindeque Maiestati nostrae pro locorum et temporum diversitate cum omni semper fidelitatis constantia exhibitis universa bona ac possessiones portionesque et quaelibet iura possessionaria intra ambitum regni nostri Slavoniae ubivis et in quibuscunque comitatibus existantia et habita, quae egregii Stephani de Gwdowcz praeuissent, sed ex eo, quod his proximis praecedentibus diebus sub

generali scilicet dieta sive congregatione universorum dominorum praelatorum et baronum ac regnicolarum nostrorum pro festo beati Georgii martyris proxime praeterito de nostro regio mandato in campo Rakos et hic Budae celebrata idem Stephanus de Gwdowcz missis et destinatis nonnullis hominibus suis manibus armatis et potentiariis ad domum et curiam nobilitarem nobilis Laurentii Horwath de dicta Bwchÿncz affinis scilicet sui in eadem Bwchÿncz in comitatu (.) existentem existentem (sic) habitam isticque eundem Laurentium Horwath studiose et deliberate nece crudelissima interemi fecisse dicitur, ad nos consequenterque collationem nostram regiam iuxta huius regni nostri veterem legem et consuetudinem rite et legitime devoluta fore perhibentur et redactae simulcum cunctis eorundem et earundem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, silvis, vineis vinearumque promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum earundem integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub ipsorum veris metis et antiquis existentibus praemissis sic, ut fertur, stantibus et se habentibus memoratis Benedicto de Batthÿan ac Petro Laczowÿcz ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dedimus donavimus et contulimus, immo damus donamusque et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Budae feria quinta proxima post festum beatorum Viti et Modesti martyrum anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum praedictorum Hungariae et Bohemiae etc. anno tertio.

Relatio reverendi domini Michaelis Kesserew
episcopi Boznensis secretarii regiae Maiestatis.

Eredetiye papiron, meglehetösen romlott állapotban a Magyar Tud. Akadémia oklevelei között.

XII.

1518 aug. 2. A tolnai országgyűlésen a megyék követei az ország szükségleteire ezer forint kölcsönt vesznek fel Bakócz Tamás esztergomi érsektől.

Nos Lodovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod fideles nostri egregii et nobiles Stephanus Kesserew de Gýbarth praedicti regni nostri Hungariae vicepalatinus, Franciscus Bodo de Gýeurgý, Nicolaus et Michaël Morgaý, Johannes Ewz de Zerdahel, Andreas Thýbwrcz de Henýe, Johannes de Mathwchna, Albertus de Kakon, Andreas de Zabar, Johannes de Reeth, Benedictus Morgaý, Georgius Doma, Georgius Horvath de Kaýdach Tholnensis, Nicolaus Desew, Paulus de Salgo Nitriensis, Georgius Illýes de Illeshaza, Mathias de Tharcha, Urbanus Kathona Poseniensis, Georgius de Endred, Johannes de Thapolchan Barsiensis, Nicolaus Pangracz de Zenthmýklos, Daniel de Madachhaza, Benedictus de Wýdafewlde Lyphoviensis et de Arwa, Sebastianus de Segnýe, Johannes Fýsý de Magýarad de Saros, Oswaldus de Janok, Georgius Kewer de Welezd, Michaël de Gagh, Nicolaus de Zend Wývariensis, Benedictus de Nadasd, Franciscus Dobaý Thornensis, Emericus de Balaý, Ladislaus de Fýnke, Franciscus de Lengýeld Borsodiensis, Nicolaus de Derenchen, Georgius de eadem, Johannes de Rýmazech, Johannes de Feled Gewmeriensis, Paulus de Kowar, Lazarus Dacho de Kezýholcz, Georgius de Sýnk, Michaël Dwbrawýczký, Johannes de Býl, Johannes de Balog Hontensis, Michaël de Zob, Sigismundus de Rohman, Oswaldus Tharnok de Peesthýen, Thomas de Thold, Andreas Orbonaz de Zýwgh, Georgius de Gorthwa, Stephanus de Herenchen Newgradiensis, Michaël Kenderessý de Gýal, Michaël de Katha, Emericus Pechethes de Palota, Stephanus Chýk de Tharcha, Johannes de Leb, Valentinus Angýal de Petherý, Nicolaus Glesan de Welýkemelleke Pesthiensis, Abraham Ispan de

Zenthendre, Johannes de Zomor Pylisiensis, Petrus de The-
thethlen, Nicolaus Darabos, Mathaeus literatus de Chepchÿ,
Johannes Borza de Chorna, Georgius de Hanÿk, Stephanus
Sÿmonfÿ de Meeghÿ, Johannes Walalos de eadem Solthen-
sis, Sigismundus de Zalok, Stephanus de Bessenÿew He-
wesiensis, Martinus Porkolab de Magoch, Nicolaus de
Werth, Stanislaus Polyak, Thomas literatus de Bessenÿew,
Blasius de Rawazd Chongradiensis, Vitus Capithan, Georgius
de Chÿmor Bachiensis, Melchior de Parlag, Johannes de
Apagh Zabolch, Paulus de Arthand, Johannes de Zthar,
Johannes de Baÿon Bÿhoriensis, Johannes de Bak Theme-
siensis, Stephanus Gÿwlaÿ de Ratholth, Blasius de Chab,
Franciscus de Beer Zaladiensis, Ambrosius Kolos de Nema,
Mathias Zakeczÿ Wesprimiensis, Jacobus Kolos de Nema,
Johannes Bogayÿ, Lucas de Markhaza Komaromiensis, Seba-
stianus de Katha, Ladislaus de Nene Zolnokexterioris,
Paulus Zalaÿ de Monostor, Andreas Pethes de Barthan de
Bodrog, Emericus Fanchy, Paulus Chawlowÿth de Gÿwkowcz,
Iasaÿas de Menÿewd Albensis, Ladislaus de Kwhanowcz,
Andreas de Ozorowcz Trinchiniensis, Stephanus de Heder-
wara Jauriensis, Stephanus Josa de Orozwar de Moson,
Blasius Novak de Lwkachowcz Posega, Johannes Fanchÿ
de Gordowa, Georgius de Kyrsano Simigiensis, Nicolaus
Maczedonÿay de Perÿemes, Thomas de Thelegh, Mathias
Bako, Ladislaus de Chaak Chanadiensis, Georgius de Oztro-
lwka, Balthazar de Radowancz Zoliensis, Franciscus de
Chahol, Franciscus de Filepes Zathmariensis, Christophorus
Thewke de Chepanfalwa, Petrus de Polyanka Scepusiensis,
David de Zenthpether, Sigismundus de Thernowcz Thwroc,
Johannes Isthwanfÿ de Kÿsazzonfalwa, Johannes Bika de
Theremhegh Baranÿa, Johannes et Stephanus de Kaald
Castriferrei, Georgius de Bozzas Crazna, Anthonius de Doba
Zolnokmediocris comitatum electi coram nostra personali
praesentia personaliter constituti sponte ac libere sunt con-
fessi in hunc modum: quomodo ipsi pro quibusdam necessi-
tatibus eorum totum hoc regnum nostrum Hungariae tan-
gentibus expediendis a reverendissimo in Christo patre
domino Thoma tituli Sancti Martini in montibus sacrosanctae

Romanae ecclesiae presbitero cardinale Strigoniensi ac patriarcha Constantinopolitano et sanctae sedis apostolicae de latere legato etc. mille florenos paratis in pecuniis Hungaricalibus nomine veri mutui et sub spe restitutionis levassent et accepissent, quos ad festum Epiphaniarum Domini proxime venturum eidem domino cardinali et legato, aut eo interim (quod Deus avertat) decedente egregiis Petro Erdewdÿ de Monÿorokerek ac Wolfgango et Stephano filiis egregii condam Valentini similiter Erdewdÿ de Chabrag fratribus et nepotibus eiusdem domini cardinalis vel illi, cui forsitan ipse testamentaliter legaverit, plenarie reddere et persolvere sub fidei christianae ac honoris et humanitatis eorum vinculo promisissent et assumpsissent, prout promiserunt et assumpserunt nostrae personalis praesentiae in conspectu tali modo talique conditione mediante, quod si ipsi praescriptam mille florenorum summam paratis in pecuniis Hungaricalibus praefatis domino Thomae cardinali et legato vel in casu praemisso fratribus et nepotibus suis praenominatis terminum ad praedictum plenarie et effective reddere et persolvere nollent, sew non curarent quovismodo, extunc idem dominus cardinalis et legatus, aut fratres et nepotes eiusdem praedicti mox elapso praenotato Epiphaniarum Domini festo, huiusmodi scilicet solutionis termino solum vigore praesentium eosdem universaliter nostrae Maiestatis in conspectu ad eum, quem maluerit diem et terminum per literas nostras exhibitorias et amonitorias evocari facere valeat atque possit, quando nos extra omnium iudiciorum terminos omnique dilatione, exceptione et subterfugio semotis ex parte ipsorum iuxta praenarrata eorum obligamina memoratis domino cardinali et legato aut fratribus et nepotibus suis praescriptis meri iuris aequitatem impendendi et id quod iudicialiter decreverimus, debitae etiam executioni indilate demandandi plenariam et omnimodam habeamus facultatem harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido Tholnensi feria secunda in crastino scilicet festi ad vincula beati Petri apostoli anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Eredetije papiron, rányomott pecséttel az esztergomi káptalan magánlevéltárában lad. 10 nro. 8. j. a.

XIII.

1518 aug. 19. Tudósítás a tolnai gyűlés azon határozatáról, mely a Szent Mihály-napi bácsi dietát kimondotta.

Illustrissima et excellentissima signora mia et patrona observandissima, perche l'altra mia lettera a vestra Excellentia sera tarda, per esser retornato in dietro il messo ferito da un schioppetto non ho voluto lasciare, con questa altra mia significarli, come contra la volonta et del serenissimo mio patrone et delli altri baroni e stato concluso in questa dieta che et la Maesta regia et gli baroni et nobili sotto pena de rebellione habbino a venire a Bachii confine de Turchi personalmente et armati a questo sancto Michele, il che è stato la petition de nobili quali sono da XL milia cavalli ne se li e potuto persuadere con ragione alcuna, de quanto danno et di quanto pericolo potria esser questa cosa, maxime che se tien per fermo che li Turchi habbiano a lasciarsi vedere e stato necessario condescendere alla mala sua consultata determinatione, altramente apertamente dicevano non voler dar la dica al re che importa cinquecento milia ducati, et se teneva de dissensione, qual era manifesta ruina de questo regno. Io per questo stanotte me ne andaro in Cracovia per significare il tutto a quel re sicche vestra Excellentia po comprendere che dove se credeva viver un poco senza fastidi se li edentro più che mai et non senza pericolo, alla quale baso la mano. In Buda ali XIX de Agosto 1518.

Eredetije a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai között.

XIV.

1518 aug. 29. II. Lajos király felhatalmazza Máté pannonhalmi apátot, hogy a királynak adott 320 frt kölcsönét, a melyet a Tolnán megszavazott félförintos adó behajtásakor megkapni nem tudott, a legközelebbi adószedés alkalmával szedje be.

Nos Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. recognoscimus per praesentes, quod nos a venerabile et religioso fratre Matheo abbate sancti Martini sacri montis

Pannoniae ad necessitates nostras et castrorum nostrorum finitimorum inevitabiles sub spe restitutionis trecentos et viginti florenos levaveramus, quos eidem mediantibus aliis literis nostris superinde emanatis ex praedicta contributione seu taxa nostra regia reddere et restituere promiseramus; quia tamen idem abbas huiusmodi creditum suum ex ista taxa nostra praeterita medii floreni contra articulos per regnicolas nostros in conventu Tholnensi editos rehabere non potuit, volentes ipsum rursus et de novo de talis summae pecuniarum rehabitione certificandum et assecurandum et sibi gratiose duximus annuendum et concedendum, ut ipse abbas illos trecentos et viginti florenos solum vigore praesentium de bonis abbatiarum sancti Martini et Somogwariensis tempore contributionis nostrae taxaeque aut subsidii seu lucri camerae primitus post praesens subsidium faciendae usque ad illam summam excipere possit et valeat, non obstantibus quibuscunque aliis literis nostris ad importunas praeces fortasse datis vel dandis, quibus omnibus praesentes praeire volumus, immo certificamus et assecuramus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Budae in festo Decollationis beati Johannis Baptistae anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Eredetije az Országos levéltárban. Másolatok. M. O. D. L. 37348 szám alatt.

XV.

1518 szept. 11. II. Lajos király Pilezperger Farkasné és Haraszthy Ferencz pörösügyét a Szent Mihály-napi bácsi országgyűlés utánra elhalasztja.

Nos Lodovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. memoriae commendamus per praesentes, quod egregii Wolffgangus Pylezperger pro generosa domina Felicitate consorte sua filia videlicet egregii condam Martini Czobor de Czoborzenthmyhal cum procuratoriis literis capituli ecclesiae Bachiensis ab una ac Franciscus de Harazthj

partibus ex altera coram nostra personali praesentia personaliter constituti sponte et libere confessi extiterunt in hunc modum, quomodo partes praescriptae ordinatione et compositione nonnullorum proborum hominum et signanter egregii magistri Pauli Bol्यानý personalis praesentiae nostrae protonotarii interveniente depositione illius iuramenti, quod memorato Francisco Harazthý in quadam causa inter ipsas partes ratione, ut dicebatur, invasionis domus et curiae nobilitaris praefatae dominae Felicitatis in possessione Naghetes vocata in comitatu de Bodrog existentium, habitarum coram nostra Maestate mota et tandem per dictam nostram personalem praesentiam in praesentiam palatinalem transmissa in eadem praesentia palatali quindecimo die festi beati Michaëlis archangeli proxime affuturi tertiose nobilibus coram conventu ecclesiae Sancti Benedicti de Juxtagron deponendo fuisset adiudicatum, in alium terminum distulissent et prorogassent, et tam causam praemissam, quam etiam alias universas differentias inter utrasque partes ac earundem partium necnon dicti Wolffgangi homines tempore eiusdem Wolffgangi subortas revisioni et complanationi praefati magistri Pauli et aliorum proborum hominum per eundem magistrum Paulum penes se eligendorum submisissent, immo memoratus Wolffgangus nomine et in persona dictae dominae consortis suae virtute procuratoriarum praenarratarum, antefatus vero Franciscus de Harazthý personali sua astantia distulerunt et prorogarunt submiseruntque coram nobis eomodo, ut si annotatus magister Paulus una cum aliis probis hominibus penes se, ut praefertur, ad hoc eligendis in uno competenti termino ac loco post solutionem dietae pro dicto festo beati Michaëlis archangeli proxime, ut praefertur, affuturum, Bachiae celebrandam ad huiusmodi causae revisionem partibus ipsis deputandis easdem partes unire, pacificare et ad concordiam ducere causamque praemissam ac alias differentias inter easdem partes sopire et complanare poterit, bene quidem, alioquin praenominatus Franciscus Harazthý praescriptum suum iuramentum in termino per ipsum magistrum Paulum protonotarium ad id de novo profigendo et

deputando coram dicto conventu ecclesiae sancti Benedicti de Juxtagron, modo et ordine in literis palatinalibus adiudicatoriis pariter et iuramentalibus superinde confectis declaratis et specificatis deponere debeat et teneatur. In cuius rei testimonium praesentes literas nostras patentes partibus praedictis duximus concedendas iuris earundem ad cautelam. Datum Budae sabbato proximo post festum Nativitatis beatissimae virginis Mariae anno Domini millesimo quingentesimo octavo.

Eredetije papiron, rányomott pecséttel a garamszentbenedeki convent hiteleshelyi levéltárában fasc. 12. j. a.

XVI.

1518 szept. 27. Tudósítás a pártok állásáról a leendő bácsi dietán.

Illustrissima et excellentissima signora patrona mia observandissima. Ad una di vestra Excellentia di XXIII de Julio ricevuta a questi di non accade replicare altro circa le nozze della signora reina de Pollonia per lo diffuso di Giovanni Thomaso Manfredi et mio succinto aviso, resta che la intenda essa signora reina ritrovarsi bene de la gravidanza gia nel quinto mese senza alcun disturbo, desiderio de quelli che spesso sogliono appetire donne gravide, secundo che di la riporta esso Giovanni Thomaso novamente venuto e qual son certo piu copiosamente ne darà a vestra Excellentia aviso.

Qua altro di novo non havemo, se non che fra sei giorni lo illustrissimo signor patron mio partira per trovarsi ad un loco chiamato Bachia el qual è fra Tissa alias Tibisca et el Danubio lontan di qua sei giornate, dove serà la Maesta di questo re con tutti li baroni e nobiltà di questo regno, la qual è molta e riccha et viene unita armata manu per adaptar le cose di esso re et qualche disordine del regno. Et dicta nobiltà ha eletto, per quanto intendo, questo loco per essere in parte, dove possino resistere alli baroni, quando volissero contradire a quanto essi mostrano

voler preponere per utilità del re et regno, perche a questi di dei nobili fecero fra loro unione con demonstrar di voler gareggiar contra li baroni, allegando che di essi alcuni usurpavano il re et non spendeano direttamente le entrate del regno. La cosa se adaptò, e alhor si deliberò questa generale dieta alla quale altre volte li regi passati et baroni non andavano molto voluntieri, per non essere in poter de nobili, li quali sono in gran numero et concordi, ne mai furno più ricchi, intendo chel re Mathia vi fu da essi nobili chiamato già, et che dopo haver recusato pur riten-tato, vi andò ma con un exercito grandissimo, con lartigliarie et ogni altra cosa pertinente alla guerra, talmente che li nobili hebbero di gratia di tacere over parlar di cose che al re fussero in piacere. Si spera che ogni cosa passara bene perche ogniun tendera allutilità del re et regno. Queste cose io le scrivo a vestra Excellentia come le intendo, mi sforzarò, quando seremo in facto intendere più che potrò et ne darò ad essa aviso benche so (sic) ne sarà da più certo loco avisata non restarò percio, che di quanto potrò sapere non ne dia a vestra Excellentia quella notitia chio potrò, poiche la si degna di leggere le lettere mie. El signor mio patron sta bene dio gràtia et la famiglia, li freddi incominciano, si adoperano le fodere, dico quelle che in Italia el Genaro si portano, et le persone che hormai attendono alle commodità et a quali si è incominciato a intepidire il sangue hanno posto man alli scaldaletti, se io dicessi a vestra Excellentia chio fussi uno de quelli mi parrebbe di far carico a leta mia, che pur io son ancor giovane, io lo pur dito heri sera gli ne feci dar una manina legiermente, ma poche persone il sanno. Anchor non si e incominciato a vindemiare, se ne aspetta assai bona copia et noi aspettiamo de star qua questo inverno e far un piacevole carnevale come fu laltro alla barba de quelli che sono in Italia, a vestra Excellentia humilmente baso le mani. In Agria XXVII. Septembris 1518.

XVII.

1518 okt. 18. Perényi Imre nádor az 1518-iki tolnai országgyűlés határozatára való hivatkozással, Nagylucsei Dóczy Lászlót a király elé idézi.

Amicis suis reverendis capitulo ecclesiae Posoniensis Emericus de Peren comes perpetuus comitatus Abawywariensis, regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in persona egregii Francisci Doczy de Naghlwche, quomodo circa festum ad vincula beati Petri apostoli proxime praeteritum egregius Ladislaus de dicta Naghlwche, ignoratur quibus respectibus, missis et destinatis quampluribus hominibus et familiaribus suis manibus armatis et potentiariis in et ad oppidum Zarnocza vocatum in comitatu Barsiensi existens habitum abindeque quendam familiarem et iobagionem ipsius exponentis Hanozwhrÿk dictum, per ipsum in dicto oppido Zarnocza ratione administrationis universorum proventuum pro tempore constitutum expelli et quendam equum eiusdem viginti florenos valentem cum omnibus ipsius equi apparatus abduci, universos denique proventus, utputa de theoloneo (sic) et molendinis in eodem oppido habitos cum aliis universis proveniuntibus de pertinentiis eiusdem eidem exponenti provenire debentibus, plus quam sexcentorum florenorum auri se extendentes pro se ipso usurpari ac pertinentias eiusdem pro se occupari fecisset occupationeque teneret et conservaret erga se etiam impraesentiarum potentia mediante in praeiudicium et dampnum dicti exponentis valde magnum. Quia autem iuxta contenta articulorum pro festo beati Jacobi apostoli proxime praeterito per universitatem electorum nobilium in conventionem eorum particulari in oppido Tolnensi formatorum ac tandem per regiam Maiestatem de consensu dominorum praelatorum et baronum confirmatorum acceptorumque universi actus potentiarii a die huiusmodi constitutionis per quoslibet et contra quoslibet inferentes et committentes per dictam regiam Maiestatem, ubilibet et ubicunque eadem constituatur, infa exitum et condescensionem

ipsius generalis exercitus more et instar brevis brevium iudiciorum iuxta loci distantiam, ubi evocandus resideret aut constitueretur, adiudicari et terminari possent atque debent, pro eo vos harum serie requirimus diligenter, quantum acceptis praesentibus alias literas nostras praeceptorias praefato Ladislao Naghlwcheÿ sonantes pro parte annotatae exponentis confectas et emanatas cum praesentibus vobis exhibitas per vestrum testimonium fide dignum eidem exhibere et praesentare faciatis. Qui si personaliter reperiri poterit et in termino per nos in aliis literis nostris praeceptoriiis specificato compariturum se allegaverit, bene quidem, alioquin de domo habitationis, sive solitae residentiae eiusdem amoneat eundem dicatque et committat eidem verbo nostro, ut ipse tricesimo secundo die a die exhibitionis praesentium sibi fiendae computando coram regia Maiestate, ubicunque eadem Deo duce tunc constituetur, personaliter vel per procuratorem suum legitimum comparere modis omnibus debeat et teneatur, certificando eundem, quod si in praescripto termino coram nobis comparuerit, sive non, dicta regia Maiestas ad partis comparentis instantiam id faciet in praemissis, quod dictaverit ordo iuris. Et post haec huiusmodi exhibitionis et amonitionis seriem cum amoniti nomine terminum ad praedictum, ut fuerit expediens, eidem Maiestati regiae suo modo fideliter rescribatis. Datum Bachiae in festo beati Lucae evangelistae anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Eredetije papiron, zárópecsét töredékeivel az Országos levéltárban.
M. O. D. L. 23092. sz. a.

XVIII.

1518 okt. 19. Perényi Imre nádor az 1518-iki tolnai végzések értelmében
özv. csehíói Szabary Andrásné a király elé idézi.

Amicis suis reverendis conventui ecclesiae Saxardien-
sis Emericus de Peren comes perpetuus comitatus Abawy-
wariensis, regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum
amicitiam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis

nobilium magistri Dionisii Rwbÿn de Hathwan, stili nostri palatinalis notarii et dominae Sophiae consortis eiusdem, quomodo circa festum assumptionis beatissimae Mariae virginis proxime praeteritum nobilis domina Katharina consors nobilis Andreae Zabarÿ de Chehfew missis et destinatis provido Georgio Thoth iobagione suo ac quodam Johanne literato divago, nonnullis etiam aliis complicibus eiusdem Georgii Thoth manibus armatis et potentiariis ad domum et curiam nobilitarem praefatorum exponentium in portione ipsorum possessionaria in possessione Chehfew praedicta in comitatu Tholnensi existentem adiacentem habitam eandemque domum et curiam invadendo praenomina- tam dominam Sophiam exponentem diversis verbis vituperiosis et iniuriosis dehonestari fecisset potentia mediante in praeiudicium et dampnum ipsorum exponentium valde magnum. [Quum] vero iuxta constitutionem et ordinationem universitatis electorum nobilium pro festo beati Jacobi apostoli proxime praeterito [ad] oppidum Tholna congregatorum ibidem factam ac per regiam Maiestatem necnon dominos praelatos et barrones (sic) dicti regni Hungariae admissam et approbatam universae causae ratione quorumcunque actuum potentiariorum a die eiusdem constitutionis infra exitum et condensationem istius generalis exercitus per quoscunque patratorum et commissorum contra quoslibet motae et movendae per dictam regiam Maiestatem ubilibet, ubi scilicet sua Maiestas constituta fuerit, instar causarum iudicium breve brevium concernentium in termino dumtaxat iuxta loci distantiam, ubi scilicet evocandus resideret aut personaliter constitutus inveniretur, discuti adiudicarique et finaliter terminari debent, pro eo vestram amicitiam petimus diligenter, quatinus acceptis praesentibus alias literas nostras praeceptorias pro parte annotatorum exponentium confectas memoratae dominae Katharinae sonantes et directas cum praesentibus vobis exhibitas per vestrum testimonium fide dignum eidem exhiberi et praesentari faciatis. Quae si personaliter reperiri poterit, bene quidem, alioquin de domo habitationis suae sive solitae eiusdem residentiae ammoneat eandem dicatque et committat eidem, ut ipsa tricesimo

secundo die diei exhibitionis praedictarum literarum nostrarum requisitionalium, sive amonitionis huiusmodi exhibenda computando coram dicta regia Maiestate ubicunque, ut praefertur, sua Maiestas tunc constituetur, personaliter vel per suum procuratorem legitimum comparere modis omnibus debeat et teneatur, praescriptum etiam iobagionem suam, prout ad ipsam pertinet, eidem statuere committendo certificando eandem, ut sive ipsa termino in praescripto coram dicta Maiestate regia compareat dictumque iobagionem suam statuatur, sive non, eadem ad partis comparentis instantiam id faciet in praemissis, quod iuris ordo dictabit; et post haec huiusmodi exhibitionis, ammonitionis et certificationis sive insinuationis seriem cum amonitae et statui commissae nominibus terminum ad praedictum, ut fuerit expediens, dictae regiae Maiestati suo modo fideliter rescribatur. Datum Bachiae feria tertia proxima post festum beati Lucae evangelistae anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Eredetiye papiron, zárópecsét töredékeivel az Országos levéltárban
M. O. D. L. 30548. sz. a.

XIX.

1518 nov. 11. II. Lajos Som Gáspárt az 1518-iki bécsi végzések által a király hitelezőivel 1519 jan. 25-ikére kitűzött tárgyaláson való megjelenésre fölhívja.

Commissio propria domini regis.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fideli nostro magnifico Gaspari de Som salutem et gratiam. Accepimus, qualiter tu cives civitatis nostrae Colosuariensis ad exolutionem quorundam duorum millium florenorum, quos fideli nostro reverendo in Christo patri domino Petro episcopo Wesprimiensi, cum ipse tempore paternae Maiestatis thesaurarius ageret, ad Jaŷczae conservationem te dedisse dicebas, vigore quarumdam literarum nostrarum ad ipsos cives Colosuarienses in ea sententia datarum, ut

tibi praescripta duo millia florenorum vel semel, vel successive de taxis et censibus eorum ordinariis et extraordinariis persolvere deberent et te superinde assecurarent ac tibi promitterent, velles coarctare et compellere ac propterea eosdem etiam damnificare. Unde licet nos bene meminerimus eiusmodi literas ad praefatos cives in tui favorem dedisse, quoniam tamen, ut intelligere potuisti, in dieta proxime praeterita Bachiae celebrata totius regni consensu et decreto id ordinatum est, ut omnia bona nostra qualitercunque et quibuscunque obligata et inscripta sublatis et cassatis omnibus obligationibus pure nobis remittantur, propterea non convenit, neque salvis ordinationibus totius regni fieri poterit, ut praefati cives nostri Colosuarienses ad obligationem tibi faciendam compellantur. Constitutum autem est, ut omnes domini consilarii et assessores ad vigesimum diem festi Epiphaniarum Domini proxime venturi cum omnibus illis, qui vel bona vel proventus nostros sibi obligatos habuerint, apud nos compareant et computus cum illis ponatur et de debitis nostris, quae iusta visa fuerint, persolvendis ita statuatur, ut creditoribus nostris ex proventibus ad hoc ordinatis cum tempore satisfiat. Quod cum ita sit, fidelitati tuae harum serie firmiter mandamus, quatinus acceptis praesentibus praefatos cives nostros Colosuarienses ad aliqualem obligationem super praescriptis duobus millibus florenis tibi faciendam vel ad eorundem exolutionem cogere, vel eos propterea damnificare aut arestare nullo pacto audeas, sed eos quietos in hac re atque inoffensos relinquant. Cum autem adveniet vigesimus dies praedicti festi Epiphaniarum Domini, tu quoque hic apud nos comparere tunc poteris, quo tempore sicuti cum aliis creditoribus nostris, ita etiam tecum super iustis debitis per praenotatos consiliarios et assessores nostros tunc concordabitur. Secus igitur facere non praesumas, praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Budae, in festo Beati Martini episcopi anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

XX.

1518 nov. 29. Werbóczy István levele Veszprémmegyéhez, melyben az országgyűlés által részére megszavazott telkenként öt dénár adó behajtását kéri.

Egregii et nobiles viri, domini fratres et amici mei praecolendi, post mei et obsequiorum meorum commendationem. Ex praecedentibus literis meis ad egregias dominationes vestras per me datis easdem intellexisse credo causam et rationem laboresque et fatigia ac expensas meas, quibus intuitis illi quinque denarii per totum hoc regnum mihi fuerint oblati, qui licet in plerisque comitatibus restituti etiam et exoluti habeantur, in medio tamen egregiarum dominationum vestrarum nondum sunt soluti. Et quia ipse eisdem aequae ac aliis comitatibus et nobilibus servitia non exigua praestiti praestareque et exhibere etiam in futurum sum paratus, ideo egregias dominationes vestras intime rogo, velint iam tandem ipsorum obsequiorum simul et sumptuum meorum rationem habere atque praetactos quinque denarios de singulis sessionibus eorum iobagionalibus absque ulteriori mora reddi et restitui facere atque manibus illius iurati fratris vestri, qui ad exactionem pecuniarum pro gentium conservatione dicandarum et contributionem presbiterorum deputabitur, assignare, ne ampliores expensas pro illis facere cogar, qui in hoc quoque itinere meo ad sumptum pontificem et Caesaream Maiestatem magnos sumptus ultra eam summam, quae mihi ad id oblata est, facere debebo, et quicquid beneficii egregiae dominationes vestrae mihi largientur et impertientur, ubi Deo glorioso duce remeavero, obsequiorum meorum exhibitione eisdem cumulate rependere curabo, quas et felicissime valere semper opto. Budae in vigilia festi beati Andreae apostoli anno Domini 1518.

Magister Stephanus de Werbewcz, personalis praesentiae regiae Maiestatis locumtenens manu propria.

Kivül: Egregiis et nobilibus viris universitati nobilium comitatus Wesprimiensis dominis fratribus et amicis meis praecolendis.

Eredetije papiron, a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltár «Hungarica» osztályában. — Néhány szónyi eltéréssel kiadta Kovachich, Supplementum II. 427.

XXI.

1518 decz. 8. II. Lajos király még a bácsi dietán megszavazott adó behajtásának megkezdése előtt 800 forintot kér Eperjes városától.

Commissio propria domini Regis.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Quamvis fideles nostri universi domini praelati, barones et regnicolae in dieta Bachiae nuper celebrata certas ordinationes fecerint, per quas et bona nostra obligata inscriptique proventus remitti nobis debeant et ultra hoc ad confiniorum defensionem certum etiam subsidium de bonis suis obtulerunt, tamen antequam tempus huiusmodi praestandi subsidii adveniat et priusquam de bonis et proventibus nostris nobis remittendis, ex aliqua parte iam etiam remissis aliquid percipere queamus, necesse nobis est confinibus nostris et praesertim Jayczae, cui extrema iam pericula impendent, quamprimum subvenire et cum id aliunde per nos hoc tempore fieri nequeat, ipsa necessitas nos impellit, ut a vobis ceterisque civitatibus nostris regalibus, quas alioquin non libenter hoc tempore gravaremus, ad succursum defensionemque confiniorum nostrorum et imprimis Jayczae aliquid subsidii expetamus. Quare fidelitati universitatis vestrae harum serie firmissime mandamus, quatenus acceptis praesentibus, non sicuti alias morose vel cunctanter, sed citissime, omni mora, omni excusatione subterfugioque postpositis nobis e medio vestri octingentos florenos disponere ac ad manus hominis thesaurarii nostri praesentium ostensoris quam citissime consignare debeatis, quibus ingruentia undique confinibus,

ut praemissum est, pericula devitare possimus nec aliquos ex vobis propterea ad nos vel thesaurarium nostrum supplicaturos mittatis, nam in hoc aliud nullomodo nullaque ratione facere possumus et neque volumus, quod pericula confinium, pro quibus hoc subsidium a vobis postulamus, moram pati nullam possint. Alioquin si vos in hoc tardos et negligentes esse perceperimus, ita vos puniemus, ut aliis etiam cedetis in exemplum. Datum Budae in festo conceptionis beatissimae Mariae virginis anno Domini millesimo quingentesimo decimo octavo.

Kivül: Prudentibus et circumspicis iudici et iuratis ceterisque civibus ac toti communitati civitatis nostrae Eperÿes, fidelibus nobis dilectis.

Eredetije papiros, zárópecsét töredékeivel a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában.

XXII.

1519 márcz. 8. Frangepán Gergely, Szapolyai János, Szathmáry György, Wárday Pál és Báthory István szövetséglevelé.

Nos Gregorius de Frangapanibus archiepiscopus Colonicensis et Joannes de Zapola comes perpetuus terrae Sepusiensis et waywoda Transilvaniae, Georgius episcopus Quinqueecclesiensis, Franciscus de Warda, episcopus Transilvanensis, Stephanus de Bator, comes Themesiensis recognoscimus per praesentes, quod nos considerantes teneram et immaturam aetatem serenissimi principis domini Lodovici regis Hungariae et Bohemiae domini nostri gratiosissimi eiusque ac totius regni statum variis periculis expositum, quo efficacius et utilius suae Maiestati servire et regni huius tranquillitati consulere eaque pericula, quae vel ad praesens imminet, vel imposterum suboriri possunt, avertere et propulsare iuraque ac libertates omnium statuum huius regni tueri ac defendere valeamus, omnibus odiis ac dissensionibus (si quae forte inter aliquos nostrum hactenus fuere) ex nostris cordibus radicitus evulsis ad talem inter nos

fixam stabilemque amicitiam, fraternitatem et unionem devenimus: Imprimis quod eidem serenissimo principi domino Lodevico fideliter ac sincere (ut alioquin tenemur) serviamus eiusque statum, auctoritatem et dignitatem in quibuslibet rebus curare et promovere totis viribus omnique conatu debeamus. Praeterea quod quilibet nostrum a[li]terius] honorem, commodum, statum et dignitatem tamquam propriam coram sua Maiestate et ubicunque opus fuerit, omnibus modis, viis et rationibus tueri, defendere ac procurare debeat et sit obligatus. Item si contigerit (quod Deus avertat), ut Maiestas sua adversus aliquem nostrum temporis successu ex qualicunque aemulorum nostrorum delatione malave in informatione indignationem conciperet, omnes teneamur tam coniunctim, quam divisim pro gratia et reconciliatione laborare et in tali casu nulla ratione eum relinquere nec cessare, donec eiusmodi gratia et reconciliatio sibi obtineatur (?). Item quod praesentes studiose ac sincere res absentium et vicissim absentes res praesentium procurent et promoveant. Item ubi de periculo personae, status, officii¹ vel honoris alicuius nostrum ageretur, quilibet nostrum resistere et impedire teneatur. Quicquid etiam contra personam, honorem vel statum alicuius nostrum alter nostrum agi, tractari, vel machinari ab aemulis et malivolis nostris, vel a quocunque nostro calumniatore, seu quovis alio sentiret, aut intelligeret, nostrum alteri quam primum notificare et totis viribus repellere et propulsare sit obligatus, ita, ut alter alterum adversus quoscunque adversarios foveat, iuvet, protegat. Denique in omni casu, conditione et varietate fortunae quisque nostrum alterius sive prospera, sive adversa ea fide ac caritate suscipiat et curet, ac si in suis propriis rebus versaretur, hanc quoque unionem ita inconcusse et firmiter servet, ut nihil unquam quovis quaesito colore attentet, quod vel in minimo huic confoederationi derogare aut praeiudicare possit. Quae omnia nos omnes supranominati stipulatis manibus ad honorem ac humanitatem et sub fide nostrae Christianae promittimus fideliter, sincere ac in-

¹ Betoldás.

violabiliter sine dolo et fraude observare et nullo modo nullaque ratione directè vel indirecte, palam vel occulte contravenire harum nostrarum, quas propria quisque nostrum manu subscripsit, et quibus sigilla nostra cum veris armis nostris impressa affiximus, vigore ac testimonio literarum. Budae, die octava Martii 1519.

Gregorius de Frangapanibus. archiepiscopus Colocensis manu propria subscripsit.

Johannes comes et waywoda etc. manu propria.

Georgius episcopus ecclesiae Quinqueecclesiensis manu propria subscripsit.

Franciscus episcopus ecclesiae Albensis Transilvanæ.

Stephanus de Bathor comes Temessiensis manu propria.

Eredetije papiron, öt rányomott pecséttel az Országos levéltárban M. O. D. L. 23150. sz. a. (Kiáll. 44. sz.)

XXIII.

1519 márcz. 8. Tudósítás a megürült nádori szék betöltésére irányuló mozgalmakról.

Illustrissima et excellentissima signora e patrona mia observandissima. Ringratio vestra Excellentia che si degni così gratiosamente rispondere a tutte le mie, però continuerò poi che con la presentia non posso farle reverentia, con lettere suplire, ne restarò qual si siano de le occurentie de qua darle quel più aviso chio potrò. A questi giorni morse il conte palatino gran personaggio, si per conto dell officio qual è il primo dopo il re fra li baroni temporali, si per essere ricco e che maneggiava gran parte di questo regno più chel re proprio, et si havea usurpata tanta auctorità, che poteva quasi el tutto; per ancor non se ne è creato altro. Gli aspirano fra li altri dui in primis: el vaivoda de Transilvania, e conte de Temesvar, ambidui gioveni. Alcuni pensano che quando la sorte non venga in loro che tenerano via per

far un Ducha Lorenzo, il qual e molto vecchio e di poco valore, si perche loffitio vachi presto, si perche in tal dignità sia persona che poco possa impedire le actioni loro e seriano come due imagini il re et il palatino, il primo per esser putto laltro, come di sopra dico bon pastore perche di questo regno se ne straniano li parti a modo suo, et ognun attende al particular suo, glie vero che hora questi nobili pur persisteno gagliardamente. Contra li signori e fanno sforzo perche si exequisca, quanto ne la congregatione di Bachia si concluse talmente che essendo a questi giorni li consiglieri del regno adunati in Buda in casa del cardinale di Strigonia per tractare de le cose, parlandosi che quelli che tenevano de le cose del re dovessero restituire, fra li altri un vecchio, il quale ha nutrito il re che si chiama Bornemisse, che in questa lingua vol dire vin non beve come in effetto è, essendo astretto a restitution de cose che ancor lui tiene in pegno, rispose gagliardamente non voler restituire e disse parole molto brave, glie persona ardita et di bon ingegno, non ha figlioli alcuni e tiensi che tutto el suo ogni modo lassara al re, ma per gara che è fra esso et il vaivoda, il quale è uno de li consiglieri, si crede che voglia resistere allegando che vol vedere che li altri che tengono più di lui restituiscono E questo è il vaivoda, il qual tiene per più di XX milia ducati de entrata de quel del re et che egli al re è come padre et che ogniun de credere che non sol quel che a sua Maiesta partiene è per lasarli ma il proprio ancor. Sucesse adunque che instando li nobili a questo et essendoli data tal risposta con grandissimo impeto adunati in bon numero con larme se ne andorno alla casa de dicto cardinale e voleano butar la porta: el cardinale pur si assicurò e venne accompagnato dal vaivoda e dal conte de Temesvar et sedorno la cosa, ma si è dicto che bisogno che di nuovo giurassero di observar li articoli trattati in Bachia. Come è dicto, la gara è grande fra questo Bornemisse e vaivoda, la causa son certo che vestra Exellentia l'habia intesa, pur la replicarò brevemente: lanno passato essendosi ordinato di far una dieta in Buda, fu che ebbe qualche suspitione chel vaivoda unito con il

vescovo di Transilvania e conte sopra dicto volessero machinar contra la persona del re, per il che essendo questi tre signori insieme venuti per entrar nel castello, dove si fanno li consigli accompagnati da maggior numero di persone che non soleano et con larme: questo Bornemisse il qual è castellano, fece levar li ponti e non volse che intrassero: e dissegli alla scoperta che non volea che entrassero, si non loro soli e senza arme. Essi non volsero e sdegnati se partirno di Buda, de voleano venir all'altra dieta si non che pur vi si interposero questi altri signori et adaptorno la cosa, ma perche dicevano haver facto voto de non entrar, mai in quel castello mentre che colui era castellano, in quel tempo se diede li chiavi a un altro, si tiene adunque quel vaivoda sia stato il nutritore de tal insulto per rendergli il servitio; e che lo fa credere e che quello che exhortò li nobili al insulto è persona che sta a servitij del vaivoda con provision de ducati mille lanno. E cosi vanno le cose di questo povero re e regno, el qual si dio non lo aiuta, un giorno non sara de christiani.

Un nuntio del Turcho è venuto, il qual chiede treuga, credesi per che se intenda el sophi in quelle bande talmente astringerlo chel sia sforzato a cavalcargli in persona, contra si tiene non sequira dicta treuga, perche el turcho se ha preso assai di questo regno: e sole servargli poco fede.

Credesi chel re questa estate andra in Boemia per esser chiamata da quelli signori con grande instantia, et di loro in bon numero son venuti de li primi a posta in Buda per tal causa e ne hanno promissione: piacia a dio che lui vada in Bohemia, e noi in Italia che hormai seria tempo, come e ancor di finire questa longa bibia, che forsi a vestra Excellentia parera fastidiosa, alla qual humilmente baso le mani.

In Agria VIII. Marzo 1519.

XXIV.

1519 ápr. 6. Idézet II. Lajos egy okleveléből, a miből kitűnik, hogy a király a nádorválasztó országgyűlést már összehívta.

Ludovicus II. rex rescribit universitati regni Sclavoniae de dato Buda feria quarta proxima ante dominicam Iudica 1519. sequentibus: „Supplicatis, ut dominum episcopum Zagrabiensem et alios dominos gentes habentes in Sclavonia non cogamus venire ad dietam, ne terra illa vacua gentibus relinquatur in dissipationem hostium, vel si omnino eos venire et exire voluerimus, committamus eis, ut aliquam partem gentium suarum ibidem relinquere debeant“. Responsurum se medio mittendi commissarii promittit.

Kovachich, Repertorium actorum dietalium I. 345. M. N. Muzeum. Kézirattár 158. Fol. Lat.

XXV.

1519 máj. 16. A sági convent jelenti II. Lajos királynak, hogy Dóczy Ferenczhez és Liphay Damjánhoz intézett, őket a bácsi dieta végzéseinek értelmében a legközelebbi országgyűlésen való megjelenésre megidéző parancsát kézbesítette.

Serenissimo principi et domino domino Ludovico Dei gratia regi Hungariae et Bohemiae etc. domino ipsorum gratiosissimo Franciscus praepositus et conventus ecclesiae beatae Mariae virginis de Saag orationum suffragia devotarum perpetua cum fidelitate. Vestra noverit Serenitas nos binas literas eiusdem vestrae Serenitatis unam exhibitoriam nobis et aliam praepceptoriam egregiis Francisco Doczŷ et Damiano Lŷpthaŷ sonantes pro Maiestate vestra confectas et emanatas (recepisse), quarum prima litera videlicet exhibitoria talis est:

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris conventui ecclesiae de Saag salutem et rgatiam. Mandamus fidelitati vestrae harum serie firmiter,

quatinus alias literas nostras praeceptorias egregiis Francisco Doczy et Damiano Lypthaÿ sonantes pro parte Maiestatis nostrae emanatas cum praesentibus vobis exhibentes per vestrum testimonium fide dignum eisdem Francisco Doczy et Damiano Lyptheÿ exhiberi ac praesentari faciatis et post haec quicquid illi ad contenta earundem aliarum literarum nostrarum fecerint vel responderint, id Maiestati nostrae suomodo fideliter rescribatis. Datum Budae feria quinta proxima post festum inventionis Sanctae Crucis anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono. Altera siquidem earundem litera scilicet praeceptorium sequitur in haec verba:

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris egregiis Francisco Doczy et Damiano Lypthaÿ salutem et gratiam. Scitis bene, qualiter iuxta articulos Bachienses universa bona et proventus nostri regii apud quorumcunque manus habita et existentia remitti debent nobis et resignari. Cum igitur intelleximus castra Lypche et Saaskew per quandam obligationem et inscriptionem esse in manibus vestris, volumus et vobis serie praesentium firmiter committimus et mandamus, quatinus ad dietam proxime venturam universas literas et inscriptiones, vigore quarum ipsa castra tenetis, vobiscum huc Budam afferre et coram nobis et consiliariis nostris exhibere et producere modis omnibus debeatis, ut posita vobiscum recta ratione et iusto computo iuxta ordinationem regni castra ipsa de manibus vestris occupemus et eliberemus, vobisque de eo, quo obligati remanserimus, satisfaciamus. Secus facere non praesumatis, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Budae feria quinta proxima post festum inventionis Sanctae Crucis anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono.

Unde nos mandatis Serenitatis vestrae in omnibus obedire cupientes, ut tenemur, unum ex nobis, religiosum videlicet fratrem Benedictum presbyterum socium nostrum conventualem ad praemissa suomodo fideliter peragenda nostro pro testimonio fide dignum duximus destinandum, qui tandem exinde ad nos reversus nobis ad conscientiae suae puritatem retulit in hunc modum, quomodo ipse feria sexta proxima ante dominicam Jubilate proxime praeteritam

ad castrum Lypche accessisset, ubi praefatum Damianum Lypcheÿ invenisset, sed mimine intromissus fuisset, quo facto tribus vicibus praefato Damiano Lypcheÿ nunciasset, ut eum immitteret, vel si eum immittere nollet, personaliter exiret et literas Serenitatis vestrae per eandem eidem missas reciperet, quae omnia ipse Damianus Lypcheÿ renuisset. Postremo tandem et quarta vice idem tandem nunciasset, qui Damianus Lyphthay ultimatim talem eidem per quendam suum familiarem relationem fecisset, quomodo ipse pro nunc gravi praepeditus esset infirmitate et nichil ei cum monacho agendum esset, vellet tum etiam, si mortem subire deberet, infra quattuor dies Budae coram Serenitate vestra constitui; praelibatum autem Franciscum Doczÿ minime reperiisset, quia ipsum Budae fore dixissent. Seriem itaque executionis praemissarum literarum vestrae Serenitatis eidem Serenitati vestrae fideliter duximus rescribendam. Datum quarta die diei executionis praemissae anno Domini supradicto.

Kivül: Domino regi pro Maiestate vestra regali exhibitionis relatio.

Eredetije papiron, zárópecsét töredékeivel az Országos levéltárban
M. O. D. L. 23164. sz. a

XXVI.

1519 jún. 1. II. Lajos király az ezután esedékes adó terhére Korpona városától száz forint előleget kér.

Commissio propria domini regis.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Urgentibus nos variis necessitatibus tum castrorum huius regni finitimorum, tum etiam curiae nostrae cogimur a vobis in sortem proximi futuri subsidii nobis per regnicolas nostros praestandi aliquod subsidium exnunc expetere et exigi facere. Quare volumus et vobis harum serie firmiter praecipiendo mandamus, quatinus statim acceptis praesentibus omni mora

et excusatione postposita nobis e medio vestri in sortem dicti proxime futuri subsidii nostri florenos centum disporre et ad manus thesaurarii nostri vel hominis sui praesentium ostensori quam citissime dare et assignare debeatis et teneamini. Assecuramus autem et certificamus vos, quod huiusmodi centum florenos tempore dicationis et exactionis praescripti subsidii nostri futuri vobis istic relaxari et defalcari faciemus; casu vero quo istic sew in medio vestrum non complerentur, extunc residuum sive defectum eorundem etiam de censu vestro ordinario vobis reddi et restitui faciemus. Secus igitur facere non praesumatis, praesentes potestis superinde pro vestra reservare expeditione. Datum Budae feria quarta proxima ante festum ascensionis Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo decimo nono.

Kivül: Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus ac toti communitati civium oppidi nostri Corpona, fidelibus nobis dilectis.

Eredetije papiron, zárópecséttel, a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában.

XXVII.

1519 jún. 12. Tudósítás a nádorválasztó dietán kitört zavarokról.

La dieta per l'elezione del palatino era stata assai turbolenta, perchè una gran parte de' nobili era stata guadagnata dal vaivoda. La parte di quest' ultimo erasi sollevata, e prese le armi, arriavasi contro il castello, ove trovavasi il re con tutti i signori. Il che visto, quei del castello prese le armi essi pure si spinsero fuori del ponte contro di loro, e scaricando certi schioppi all'aria, li posero in fuga, e fecerli ripassare oltre il Danubio, dove era il luogo solito per le diete. Gli altri che tenevano pel re e pel palatino si firmarono, nè mai vollero convenire cogli altri quantunque più volte quelli di Buda, (che congregavansi ogni mattina, come era uso in tai tempi) chiamassero quelli di

Pest a Buda, e quelli che erano a Pest ricchi edevano quelli di Buda di convenir con loro. Finalmente davanti al castello nel luogo debito fu pronunciato per il palatino: qual onore e officio davasi per voce de baroni e comitati, esaminate le voci, esso ne ebbe più, e fugli dato il giuramento di fedeltà e dell' amministrazione della giustizia, e finalmente portato in trionfo dal popolo, che lo alzò tre volte con gridi e segni di molta gioia. E così le cose si andarono rassettando.

Eredetije a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevél-másolatai között.

XXVIII.

1519 júl. 8. Báthory István nádor Sulyok Lajost, a félforintos adó beszédjét egy hatalmaskodási ügyben maga elé idézi.

[Amicis] suis reverendis capitulo ecclesiae Colo[censis] Stephanus de Bathor regni Hungariae palatinus iudex Comarorum] ac comes Themesiensis et partium [regni Hungariae inferiorum (?) capitaneus generalis salutem cum] honore. Dicitur nobis in persona egregii . . . Paulus de Varda praepositus ecclesiae Sancti Stephani . . . et ratione debitorum ipsius exponentis, quibus videlicet eadem eidem exponenti ex voluntate et mandato ipsius regiae Maiestatis domini nostri gratiosissimi pecuniae regalis subsidii medii floreni iam pridem ubilibet in hoc regno dicati et connumerati, de bonis scilicet et iuribus possessionariis ipsius exponentis ubilibet et in quibuscunque comitatibus huius regni existentibus et habitis eidem regiae Maiestati provenire debentibus pro se ad exigentiam deputaverit, nihilominus tamen in festo Nativitatis beati Johannis Baptistae proxime praeterito egregius Ludovicus Sulyok de Lekche, dicator huiusmodi regalis subsidii medii floreni comitatus de Bodrog in eodem comitatu iam connumerati necnon nobilis Paulus Loranth de Boroth iudlium praedicti comitatus de Bodrog, ignoratur quibus intuitis, missis et destinatis nobilibus Gregorio Zenth-

lászlói de dicta Lekche vicecomte et Martino Zel de Kakath iudlium eiusdem comitatus de Bodrog ac aliis nonnullis hominibus ipsorum armatis et potentiariis manibus in et ad possessionem Bakozeles vocatam in eodem comitatu de Bodrog adiacentem consequenterque portionem possessionariam ipsius exponentis ibidem habitam, unde complurimas (sic) pecudes et pecora providorum Fabiani literati, Mathaei Kiss, alterius Fabiani Bodo et Nicolai Kereztes Byro iobagionum ipsius exponentis in eodem portione possessionaria commorantium abigi et depelli et tandem sub pactativa solutione certae pecuniarum summae eisdem iobagionibus ipsius exponentis restituissent potentia mediante in praeiudicium et damnum ipsius exponentis valde magnum. Super quo vestram amicitiam praesentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Benedictus de Reegh, aut alter Benedictus Erdely de eadem, vel David Cheh de Budi-Zenth-Miklós, sive Mathias de Ordod, sive Stephanus Török de Aranyan aliis absentibus homo noster scita prius praemissorum mera veritate evocet praefatum Ludovicum Sulyok et alios praescriptos contra annotatum exponentem iuxta vim et formam generalis decreti regni superinde editi et stabiliti ad tricesimum secundum diem diei evocationis huiusmodi exhinc fiendae computandum nostram in praesentiam rationem de praemissis redditurum efficacem, litis pendentia, si qua foret inter ipsos, non obstante, insinuando ibidem eisdem, ut sive ipsi termino in praescripto compareant coram nobis, sive non, nos ad partis comparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod iuri videbitur expediri, et post haec huiusmodi inquisitionis, evocationis et insinuationis seriem cum evocatorum et insinuatorum nominibus terminum ad praedictum nobis suo modo amicabiliter rescribatis. Datum Budae feria sexta proxima post festum visitationis beatissimae virginis Mariae anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono.

XXIX.

1519 nov. 13. II. Lajos király Dóczy Ferencz és társainak Lipcse és Saskő várak birtokára vonatkozó ügyének elintézését az 1520. febr. 6-iki országgyűlésre halasztja és erre őket megidézi.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. memoriae commendamus per praesentes, quod nos discussionem et deliberationem illius causae, quam nos diebus exactis contra egregios Franciscum Doczÿ de Naghlwche ac Damianum, Ladislaum et Gregorium de eadem Naghlwche ratione et praetextu castrorum Lÿpche in Zolÿensi et Saskew in Barsiensi comitatibus existentium habitorum motam habuimus, et quae tandem per nostram Maiestatem certis et rationabilibus ex causis ad octavas festi beati Michaëlis archangeli proxime praeteriti fuerat prorogata, de consilio dominorum praelatorum et baronum magistrorumque protonotariorum et sedis nostrae iudicariae iuratorum assessorum ad dietam et conventionem generalem pro festo beatae Dorotheae virginis et martyris proxime venturam, per nostram Maiestatem eisdem dominis praelatis ac baronibus et regni nostri nobilibus indicendam atque celebrandam duximus prorogandam, imo prorogamus et differimus eo modo, ut in ipsa eadem dieta praefati Franciscus Doczÿ ac Damianus, Ladislaus et Gregorius de Naghlwche coram nostra Maiestate comparere, universa etiam eorum iura et literalia instrumenta, si quae pro eorum parte habent confecta et emanata, coram eadem nostra Maiestate absque ulterioris prorogationis confidentia producere debeant et teneantur. Datum Budae tricesimo nono die octavarum festi beati Michaëlis archangeli anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono.

Eredetije papiron, rányomott pecsét töredékével az Országos levéltárban M. O. D. L. 23273. sz. a.

XXX.

1520 márcz. 1. II. Lajos király tanácsa felszólítja Veszprém megyét az 1518-iki bácsi és az 1520 febr. 6-iki országgyűlés rendeletei közül a katonakiállításra és az adóbeszedésre vonatkozó czikkelyeknek végrehajtására.

Egregii et nobiles domini fratres et amici nobis honorandi. Quemadmodum in generali illa Bachiensi dieta, in qua fere totum hoc Hungariae regnum interfuit, constitutum et ordinatum est, ut pro regni huius defensione tam contra externos quoslibet hostes, quam etiam internos eos potentes, qui legibus eiusdem regni parere nollent, tam domini praelati et barones, quam etiam universi nobiles gentes suas semper paratas tenere deberent, ita etiam in hac novissime transacta dieta pro festo beatae Dorotheae virginis et martyris celebrata unanimiter decretum est, ut ipsae gentes statim et sine mora ubilitet et per quoslibet dominos ac nobiles praeordinentur, paratae de cetero semper conserventur, quoniam sine gentibus nulla defensio regni, nulla etiam executio contra rebelles, qui iuri, ut praefertur, parere et legibus uti nolunt, aliosque malefactores, qui res et bona aliena male diripiunt et iobagiones abducunt, fieri poterit. Constat autem dominationibus vestris, quod haec constitutio iureiurando firmata est et in hac quoque dieta novissime praeterita sub poena periurii roborata est et praeterea ordinatum est, quod in quolibet comitatu a dicatoribus super huiusmodi pecuniis ad ipsarum gentium conservationem iam exactis per se aut homines thesaurariorum vestrorum ratio iusta et recta accipiatur pariter et exigatur, nam adeo maxima in ipsis pecuniis commissa est dissipatio, ut vix medietas earum ad manus ipsius thesaurarii devenisse perhibeatur. Quapropter dominationes vestras diligentissime rogamus, quatenus pecunias ad conservationem gentium necessarias statim et sine mora de vestri medio exigere et absque defectu manibus thesaurarii vestri assignare velint, ne in conservatione gentium ipsarum defectus com-

mittatur et regnum istud ab hostibus externis et qui etiam treugarum temporibus fines et confinia regni invadere non cessant et aliis quoque diffidatoribus et malefactoribus periculum patiatur. Ceterum dicatores quoque vestros ad dandam rationem super praenarratis pecuniis exactis, dum thesaurarius ipse per se venerit, aut hominem suum in vestri medium miserit, cogere illosque qui ipsas pecunias de bonis eorum non exolvissent, ad exolvendum coartare velint, nam alioquin auctoritatem dedimus eisdem thesaurariis, ut ipsi omni via et modo huiusmodi pecunias de talium bonis exigere et exigi facere valeant et insuper si quid periculi acciderit, non nobis, qui in tempore haec significavimus, sed dominationes vestrae sibi ipsis imputare debebunt, quas et felices valere cupimus. Ex Buda feria quinta proxima post festum beati Mathiae apostoli anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo.

Universi assessores sedis iudiciariae
regiae Maiestatis.

Titulus: Egregiis et nobilibus viris universitati nobilium comitatus Vesprimiensis dominis fratribus et amicis nobis honorandis.

Eredetije az Országos levéltár másolatai között M. O. D. L. 23338. sz. a. Kiadva kevés eltéréssel, Pray, Epistolae procerum regni Hung. I. 134—136.

XXXI.

1520 márcz. 21. II. Lajos király felszólítja Veszprémmege hatóságát, hogy az 1518-iki bácsi gyűlésen ok nélkül meg nem jelentektől a bírságot szedje be.

Commissio propria domini regis
de consilio.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris comiti vel vicecomiti et iudlium comitatus Vesprimiensis salutem et gratiam. Meminisse potestis in conventu Bachiensí in eos, qui ad eundem conventum spreto

publico nostro mandato venire noluissent et neglexissent, certam poenam pecuniariam in articulis ibidem confectis specificatam fuisse per totum regnum statutam, quam quidem poenam ab omnibus eiuscemodi publici mandati nostri transgressoribus vel violatoribus vigore praedictae constitutionis Bachiensis de consilii nostri deliberatione severius exigi faciendam decrevimus. Quare fidelitati vestrae harum serie sub poena amissionis officiorum vestrorum firmissime mandamus, quatinus acceptis praesentibus de his omnibus, qui modo praemisso absque rationabili causa et in contemptum publici mandati nostri ad praedictum conventum Bachiensem venire noluerunt, aut non curarunt, pro fidelitate vestra nobis debita diligenter experiri et eos nominatim cognitos praedicta pecuniaria poena iuxta continentias dictae constitutionis Bachiensis praeter omnem favorem moramque punire proventusque Maiestati nostrae exinde provenire debentes fideliter administrare debeatis et teneamini. Aliud poena sub praemissa nullomodo facere audeatis, praesentes autem pro vestra superinde poteritis reservare expeditione. Datum Budae feria quarta proxima post dominicam Laetare anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo.

Eredetije papiron, rányomott pecsét töredékeivel az Országos levéltárban M. O. D. L. 23355. sz. a. Kiadva néhány eltéréssel, Pray, Epistolae procerum I. 137—138.

XXXII.

1520 ápr. 2. II. Lajos király meghatalmazza Széchy Tamás vasmegyei ispánt, hogy a királynak kölcsön adott 2000 frt. fejében ennek az összegnek erejéig beszedhesse Vas- és Zalamegyék 1520. ápr. 15-ikén esedékes adóját.

Nos Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. recognoscimus per praesentes literas nostras, quod fidelis noster magnificus Thomas de Zeech, comes comitatus Castriferrei ad solutionem banorum nostrorum Jaýczensium et ad alias nostras necessitates expediendas dedit ad requisitionem nostram sub spe futurae restitutionis duo milia

florenos, super quorum certissima rehabitione ipsum de nobis taliter assecurandum et certificandum duximus et eidem promisimus, quod in proxime futura dicatione subsidii nobis ad dominicam Quasimodo proxime futuram per regnicolas nostros polliciti Castriferrei praedictum et Zaladiensem comitatus eidem Thomae Zeechÿ et nemini alteri ad dicandum pecuniasque illorum exigi faciendum dabimus et deputabimus, ita videlicet, ut per homines suos, quos ipse ad id deputaverit et hominibus thesaurarii nostri in huiusmodi dicatione adiunxerit, praescripta duo milia florenorum de pecuniis eiusdem subsidii dictorum comitatum solum vigore praesentium exigere et excipi facere ac pro se reservare possit, residuam vero summam pecuniarum ultra huiusmodi duo milia florenorum ad manus praefatorum hominum ipsius thesaurarii nostri integre assignari et administrari curet et permittat, imo assecuramus promittimusque harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Budae feria secunda proxima post dominicam Ramispalmarum anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo.

Relatio magnifici domini Benedicti de Bathyan thesaurarii regiae Maiestatis.

Eredetije papiron, rányomott pecsét töredékével az Országos levéltárban M. O. D. L. 23360. sz. a.

XXXIII.

1520 máj. 12. Batthyányi Benedek kir. kincstartó meghatalmazza Széchy Tamást, hogy Zala- és Vasmegyék adójából a királynak adott kölcsön fejében 2000 forintot a maga számára behajthasson.

Nos Benedictus de Bathÿan thesaurarius regius etc. fatemur et recognoscimus per praesentes, quod nos magnifico domino Thomae de Zeech etc. in comitatibus Zaladiensi et Castriferrei eidem domino Zeechÿ in praesenti subsidio medii floreni pro media parte ad dicandum datis nullam interim deputationem cuiquam facere promisimus, donec illa duo milia florenorum regiae Maiestati ad urgentissimas

necessitates castri Jaycza creditorum plene et integre de eisdem comitatibus excipere poterit, immo promittimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Budae sabbato proximo ante festum Ascensionis Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo.

Benedictus de Bathŷan
thesaurarius regius
manu propria.

Eredetije papiron, rányomott pecsét töredékével az Országos levél.
tárban. M. O. D. L. 24396. sz. a.

XXXIV.

1520 máj. 29. Biharmegye hatósága jelenti II. Lajos királynak, hogy az 1520. márcz. 16-ikán kelt és az 1518-iki bácsi törvényekre való hivatkozással kiadott királyi rendelet értelmében a vámok összeírását elvégezte.

Serenissimo principi domino et domino Ludovico Dei gratia regi Hungariae et Bohemiae etc. domino ipsorum naturali et gratiosissimo Joannes Scepešsy de Endreed et Sigismundus Thorday de Bolch vicecomites et quattuor iudices nobilium comitatus Bŷhoriensis servitia cum perpetua fidelitate. Vestra noverit Serenitas, quod cum nos unacum nonnullis nobilibus eiusdem comitatus Bŷhoriensis in possessione Zenth János vocata, loco videlicet sedis nostrae iudiciariae constituti fuissetus, extunc quasdam literas vestrae Serenitatis perceptorias nobis ac universitati nobilium praenotati comitatus Bŷhoriensis praesentarunt, quarum tenor talis est:

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris egregiis et nobilibus universitati nobilium comitatus Bŷhoriensis salutem et gratiam. Inter alia, quae Bachiae ordinata sunt, est unus articulus de revisione et limitatione tributorum et theloneorum conscriptus, qui ut executioni demandetur, volumus et fidelitati vestrae harum serie ex deliberatione consilii nostri firmiter mandamus, quatinus statim acceptis praesentibus secundum praenotatum articulum octo probos nobiles eligatis, committentes

eisdem sub strictissimo iuramento, quibus nos quoque per praesentes committimus, ut ipsi cuncta tributorum siccorum loca et quae in aquis quoque exigi solent, aliaque tributa, pontes et repleturas habentia peragrarare et oculata fide singula conspicerere, deinde a vicinis et commetaneis eorundem nobilibus et ignobilibus super quantitatem exactionis huiusmodi tributorum, quantum scilicet de uno curruque equite ac pedite exigi in eisdem consueverint; quae pontes et repleturas habeant et quae simpliciter sicca sint, vel aquatica, certo certius edocere et omnimodam de singulis experiri omni favore excluso veritatem, et quicquid per eos in praemissis compertum fuerit, sub suis ac vicecomitum et iudicum nobilium sigillis dominis et assessoribus consiliariis nostris ad vigesimum diem festi Beati Georgii martyris proxime venturi fideliter rescribere debeant; quod ut faciant, vigore praenotati articuli ipsos octo viros ad hoc urgere et coarctare debeatis. Secus facere non praesumatis. Datum Budae feria sexta proxima post dominicam Oculi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo.

Quibus exhibitis et praesentatis nos praeceptis et mandatis vestrae Serenitatis in omnibus obedire cupientes, ut tenemur, secundum continentiam praescriptarum literarum vestrae Serenitatis praeceptoriarum ad praemissa fideliter peragenda octo probos et nobiles viros, videlicet Michaelem de Sarand, Andream de Bodohaza, Joannem de Komadi, Nicolaum Endes de Kÿs-Zamlye, Paulum Haranghi de Ewsi, Gregorium de Pand, Ladislaum de Gezth et Valentinum Isoo de Begees fratres et consocios nostros de medio nostri eligentes et deputantes ac sub strictissimo iuramento duxissemus transmittendos, qui tandem exinde ad nos reversi nobis retulerunt uniformiter, quomodo ipsi feria tertia proxima post festum beatorum Philippi et Jacobi apostolorum praenotatorum et aliis diebus ad id aptis et sufficientibus in praefato comitatu Bÿhoriensi processerunt. (Következik a vámhelyek és vámtételek felsorolása).

Quibus determinatis praefatam quoque fassionem praedictorum octo proborum et nobilium virorum per nos ad reambulationem revisionemque universorum tributorum

seu theleoneorum in isto comitatu Bihoriensi exigi solitorum eligendorum et deputandorum nobis in relatione factam literis quoque nostris inseri ac sigillis nostris et iudlium eiusdem comitatus Bihoriensis consignari pro finali deliberatione revisioneque et determinatione eiusdem eidem vestrae Serenitati ad vigesimum diem festi beati Georgii martyris proxime transacti fideliter rescribi fecimus transmittendo. Datum in possessione Zenth János predicto loco videlicet sedis nostrae indiciariae feria tertia proxima post festum sacri Pentecostis. Anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo.

Eredetije papiron, könyv formában az Országos levéltárban M. O. D. L. 23.348. sz. a.

XXXV.

1520 jún. 17. Tudósítás a bácsi végzések végrehajtásáról.

Li assessori instano senza mora alla executione de li articoli bachiensi si come ne l'altra mia ha dicto, cusi tardamente si exannisano, ut anchora non hanno voluto dar la dica, ma pur credo la darano. De la taxa de presi si e facto como de la altra cosa et sparuto, ne computo alcuno se ne e visto . . .

A giorni passati omnino li signori et assessori voleano remover el Marchese et Bornemissa de la cura del re, ma el cardinale non li ha cosentito et solum hano deliberato, il re non faccia cosa alcuna senza li consiglieri electi in Bachia; al che il Bornemissa et Marchese hanno dicto che sua Maësta faccia il parer suo et che ipsi non recognoscono altro principe che lei, qui li comandara o cum consilio o no la obedirano in licitis et honestis . . . Per il che questi signori cercano de trovar una certa promessa facta al regno per el condam serenissimo re Ladislao, quando fu coronato el re Ludovico. El Bornemissza e parato responder, e fa instantia omnino chel re vadi in Boemia, dicendo che lo ritornara cum tanta auctorita sel scampa che sara re et non subdito.

Eredetije a Fraknói-iratok közt. M. N. Muzeum. Kézirattár.

XXXVI.

1521 jan. 21. Báthory István nádor a bácsi végzések értelmében és nádori méltósága által magára vállalt tisztének megfelelően kijelöli a kún és a jász birtokok határait.

Nos Stephanus de Bathor regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum ac comes Themesiensis et partium inferiorum capitaneus generalis memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum superioribus annis regnante adhuc et in humanis agente serenissimo principe condam domino Wladislao praedicti (sic) Hungariae et Bohemiae regnorum rege, domino nostro gloriosissimo felicitatis reminiscendae inter certos nonnullosque nobiles ab una ac Comanos et Philisteos regios ab altera partibus ratione et praetextu distractionis et abolitionis certarum metarum in plerisque locis per excellentissimum et invictissimum principem condam dominum Mathiam regem, immediatum praedecessorem suae Maiestatis laudandae memoriae medio fidelis sui egregii condam Stephani Eermen denominati castellani provisorisque castris sui Budensis adhibitis et deputatis penes eum certis magistris prothonotariis rectificatarum et renovatarum occupationisque terrarum arabilium culturarum et inculturarum ac pratorum fenilium, rubeorum stagnorumque arundinetorum utro citroque, ut dicebatur, factae et in alterutrum patratae variae lites et differentiae, caedes etiam et sanguinum effusiones inter partes praenotatas ex eo motae subortaeque et suscitatae fuissent ac huiusmodi periculosae cruentaeque contentiones ad aures suae regiae Maiestatis usque devenissent. Frequentibus tandem querelis nobilium proxime in hac parte laesorum et damnificatorum Maiestas sua regia propulsata, licet huiusmodi differentias per certos fideles suos magistris prothonotarios ac provisorem suum Budensem locis in plerisque metali etiam distinctione atque consignatione rectificari fecerit, arduis tamen praedicti regni sui rebus et negotiis tum ex parte infidelium Turcorum, tum vero internarum seditionum diutim emergentibus praeoccupata et fere obruta

finem ipsi differentiae imponere nequiens, etiam publico generalique decreto easdem rectificandas et pro qualitate iurium partium praedictarum finiendas obtulisset, verum antequam id effectui mancipare potuisset, divina vocatione de medio sublatus exstitisset differentiis et litibus praenarratis in suspenso indeciseque remanentibus. Serenissimo itaque principe et domino domino Ludovico, eius filio unico domino nostro clementissimo in solium paternum feliciter sublimato et regni gubernacula adepto dum universis dominis praelatis ac baronibus et regni nostri nobilibus generalem quandam dietam et conventionem pro festo beati Michaëlis archangeli in anno gratiae millesimo quingentesimo decimo octavo Bachiae celebrandam indixisset certosque articulos pro regni sui commodo et quiete ipsi domini praelati ac barones et nobiles secum pariter edidissent, inter alias sanctiones hoc quoque constitutum fuisset, ut praenotatae differentiae iuxta praemissam oblationem paternam rectificarentur et perfecta exequutione de facto roborarentur. Quamvis igitur Maiestas sua regia huiusmodi constitutioni Bachiensi et ipsi quoque paternae oblationi satisfacere volens certos ex fidelibus suis magistris prothonotariis et iuratis assessoribus sedis suae iudicariae numero binario deputaverit et destina-verit, illi tamen (certis impedimentis semper occurrentibus et interiectis) eas rectificare et complanare nusquam potuissent, unde sequutum fuerat, ut partes praenotatae dietim magis ac magis ad mutuas caedes aspirare viderentur. Nos igitur qui ex suscepti palatinatus nostri officio calamitosis eiusce-modi contentionibus et differentiis viam praecludere tene-mur, nolentes id amplius tollerare ex scintillaque modo prae-declarato excussa facem et ignem succendere permittere, sed fontem totius contentionis et zizaniae e medio tollere Maiestatemque regiam aetatem adhuc teneram agentem tantis querelis clamoribusque liberare ac partes praenotatas ulterioribus fatigiis et sumptibus exonerare pariter et absol-vere ac in pacis unionem reducere cupientes, provinciam hanc complanationis et rectificationis differentiarum ipsarum cum sponte nostroque proprio motu, tum praefato domino nostro Ludovico rege singulariter requirente subeundam in

nos ipsosque levandam duximus. Cum itaque die dominico proximo post festum beati Pauli primi heremite novissime praeteritum aliisque diebus immediate sequentibus ad id scilicet aptis et sufficientibus ad facies possessionis Hegyes nominatae partim praefati domini nostri Ludovici regis et partim egregii Michaëlis Kenderessy de Gyal ac aliorum nobilium de eadem Hegyes in comitatu Hewesiensi existentis et habitae consequenterque territorio inter eandem possessionem Hegyes et villas Thomay et Banhalma magnifici Sigismundi de Lossoncz necnon Gyanda nominatas egregii Francisci Kompolth de Nana in eodem comitatu Hewesiensi habitas adiacentium vicinis et commetaneis suis nobilibusque et ignobilibus comprovincialibus pariter per ipsas partes praefatos videlicet Michaëlem Kenderessy aliosque nobiles et Comanos regios in praedicta possessione Hegyes residentes necnon praelibatum Sigismundum de Lossoncz illuc adductis et aggregatis memoratis etiam Michaële Kenderessy et Sigismundo de Lossoncz praesentibus cum annotatis Mathia de Barath priore et provitore ac magistris Stephano de Werbewcz personalis praesentiae regiae Maiestatis locumtenente et Johanne de Ellewewlgh prothonotario nostro Albertoque Nadasdy direttore causarum regalium per praelibatum dominum nostrum Ludovicum regem nobiscum ad id pariter missis et destinatis plenaria cum auctoritate suae Maiestatis nobis in hac parte per eandem data et attributa personaliter venissemus et eadem territoria, quantum ad usum eorum iuxta demonstrationes et ostensiones partium praedictarum pergrassemus atque perlustrassemus, plurimos deinde testes nobiles videlicet et ignobiles bonae famae honestaeque conditionis homines per easdem partes nostrum in conspectum exinde adductos strictissimo sub iuramento examinassemus. Quia ex fassionibus et attestationibus huiusmodi testium per utramque partem, ut praefertur, adductorum antefatum Michaëlem Kenderessy certosque nobiles et Comanos regios de praedicta Hegyes in dominio et usu reali terrarum arabilium culturarum et inculturarum ac pratorum feniliumque et pasuorum sub inclusionibus metarum infra specificandarum adiacentium et existentium tam vivente

memorato quondam domino Wladislao rege, quam etiam postea libere pacificeque semper exstitisse et novissimis dumtaxat diebus per colonos antefati Sigismundi de Lossonc in praetactis possessionibus suis Thomaÿ et Banhalma residentis in illis turbatos fuisse comperimus manifeste, ideo sana primum cum praenominatis magistris Stephano locumtenente regiae Maiestatis et Johanne prothonotario et ceteris nobilibus nobiscum constitutis et existentibus exinde prae-habita deliberatione metas ipsius possessionis Hegÿes quantum ad usum territoriorum praedictorum modo subnotato peregrinus: . . . (következik a határjárás).

Datum in oppido Nadwdwar octavo die termini praenotati anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo.

Eredetije hártján, függő pecséttel az Országos levéltárban M. O. D. L. 23504. sz. a.

XXXVII.

1521 febr. 18. II. Lajos király felhatalmazza Dóczy Ferenczet, hogy a félforintos adót szükség esetén karhatalommal is behajthassa.

Commissio propria domini regis.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fideli nostro magnifico Francisco Doczÿ gubernatori castris nostri Owar salutem et gratiam. Quamvis multoties fidelibus nostris comitibus de Sancto Georgio et de Bozÿn in eo mandarevimus, ut praesens subsidium nostrum medii floreni comitatus Mosoniensis manibus dicorum nostrorum quam citissime administrare deberent, tamen illi vel non curatis literis nostris, vel aliis negotiis ipsorum, quae nuper inter nos et ipsos comites agebantur, intenti, illud in hunc diem administrare recusassent, quorum negligentia id factum est, ut non solum illi, quibus nos vel thesaurarius noster in eodem comitatu deputasset, illud libere et absque ullo impedimento nullo penitus contradicente distraherent, verum etiam alii plerique nobiles eiusdem comitatus pro se ipsos retinere sint ausi in manifestum periculum castrorum huius

regni nostri finittimorum, ad quorum conservationem hoc ipsum subsidium per totum hoc regnum fuerat deputatum. Ne itaque ex tam lenta et morosa administratione atque exolutione dicti subsidii nostri aliquid detrimenti confiniis huius regni eveniat, volumus et fidelitati vestrae harum serie firmiter mandamus, quatinus acceptis praesentibus non obstantibus quibuscumque deputationibus vel nostris vel thesaurarii nostri cuiquam datis vel dandis, praedictum subsidium nostrum per omnia onera et quaelibet gravamina ac etiam (si necesse erit) per depraedationes bonorum ad manus dicorum nostrorum et nullius alterius administrare et exolvi facere praeter omnem moram et difficultatem debeas et tenearis. Secus nullomodo facere praesumas auctoritate nostra regia praesentibus vobis in hac parte attributa mediante. Datum Budae feria secunda proxima post festum beati Valentini episcopi anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo.

Eredetije papiron, rányomott pecséttel az Országos levéltárban
M. O. D. L. 23516. sz. a.

XXXVIII.

1521 márcz. 7. II. Lajos király vizsgálatot rendel el az iránt, vajjon tényleg zavarta-e Orbonáz András a bácsi országgyűlésen megszavazott adó beszédését.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidei nostro egregio magistro Nicolao de Mylethyncz, personalis praesentiae nostrae prothonotario salutem et gratiam. Noveritis, quod nobis feria secunda post dominicam Oculi proxime praeteritam unacum nonnullis dominis praelatis ac baronibus et regni nostri nobilibus, sedis scilicet nostrae iudicariae iuratis assessoribus hic Budae constitutis et existentibus nobilis Andreas Orbonaz de Zywgh nostrae Maiestatis veniendo in conspectum contra nobilem Thomam Soos de Polthar vicecomitem comitatus Newgradiensis similiter coram nostra Maiestate personaliter astantem et mediantibus aliis literis nostris exhibitoriis per testimonium capituli ecclesiae Waci-

ensis ad praedictam feriam secundam in nostri praesentiam evocatum proposuit eomodo, quomodo his superioribus diebus praefatus Thomas Soos, ignoratur quo ductus spiritu, assumptis secum nonnullis complicibus suis ad possessionem eiusdem Andreae Orbonaz Felsewkalanda vocatam in eodem comitatu Newgradiensi existentem habitam irruiisset, abindeque ratione officii decem boves quorundam providorum Martini Lapididae et Johannis Gonda iobagionum suorum in dicta possessione Felsewkalanda vocata commorantium quinquaginta florenos vel citra valentes abigi fecisset, quod de iure et antiquo consuetudine illius comitatus Newgradiensis minime facere potuisset, ex eo quod nunquam vicecomes ad aliquam extorsionem birsagiorum, etiam si universitas nobilium eiusdem comitatus una voluntate ipsum vicecomitem exmitteret, sine literis eorundem nobilium exire valuisset, prout in decreto etiam regni nostri Hungariae id evidenter constaret et ultra hoc nec ipsos boves ad literatorium mandatum nostrum regium praefatis iobagionibus eiusdem Andreae Orbonaz restituere usquam modo curasset, ex parte cuius idem Andreas Orbonaz per Maiestatem nostram sibi iuxta contenta praefati decreti regni nostri Hungariae superinde editi et stabiliti iudicium et iustitiam impertiri supplicavit. Quo audito egregius Franciscus Balassa de Gyarmath comes dicti comitatus Newgradiensis pro praefato Thoma Soos vicecomite suo penes eundem astans respondit ex adverso, quod ipsa depraedatio seu abactio boum praenotatorum propterea facta fuisset, quia dum idem Thomas Soos vicecomes quosdam malefactores pro poena ipsis infligenda ad oppidum Zewchen vocatum, locum scilicet sedis iudiciariae dicti comitatus Newgradiensis importare habuisset et penes domum ipsius Andreae Orbonaz in possessione Kalanda appellata constructam pervenisset, sicut ceteris nobilibus propinquis, sic etiam eidem per nobilem Petrum de Wyselen nunciasset, ut et ipse Andreas Orbonaz sub oneribus sex marcarum cum eodem vicecomite ad Zechen venire deberet, ne ipsos malefactores manu violente (sic) ab eodem auferrent et ex quo praefatus Andreas Orbonaz venire recusasset, sic tandem de voluntate et deli-

beratione universitatis nobilium dicti comitatus Newgradiensis praefatis prius malefactoribus pro demeritorum ipsorum qualitate punitis ipsum Andream Orbonaz depraedatus fuisset, hocque et id attestationi praefatorum nobilium dicti comitatus Newgradiensis submitteret et cum eisdem comprobare paratus esset. Qui quidem Andreas Orbonaz replicando proposuit eomodo, quod licet dictus Petrus de Wÿselen tempore praescripto ad eum venerit eumque amicabiliter petendo rogaverit, ut ad dictum oppidum Zewchen cum eisdem veniat, sed ex quo superioribus ante temporibus dictus Thomas Soos vicecomes coram certis probis viris eidem Andreae Orbonaz dixisset, quod eius inimicus esset, non licuisset sibi cum inimico suo ambulare, tum propterea, tum vero quia non esset libertinus vel woÿnik ipsius Thomae Soos vicecomitis, dum vero de more et consuetudine comitatus illius per iudicem nobilium, in cuius processu habitaret, sicuti solitum est, toti communitati seu universitati nobilium dicti comitatus per praefatum iudicium edictum sew renunciatum fuisset, sic et ipse illac ire paratus fuisset, sed ex quo tempore infligendae poenae dictorum malefactorum nedum ipsa universitas nobilium totaliter in dicto oppido Zechen pro tunc interfuisset, imo neque maiori parti eiusdem universitatis nobilium, quod istic convenire seu comparere deberet, indictum aut intimatum fuisset et neque constitutio ipsa super depraedatione bonorum dicti Andreae Orbonaz pro tunc fieri potuisset, nec etiam depredatio ipsa de voluntate dictorum universitatis nobilium facta fuisset, ideo ipse etiam Andreas Orbonaz attestationem ipsam fiendam benivole acceptavit. His itaque sic habitis iterum praefatus Franciscus Balassa in nostri exurgendo praesentiam proposuit eomodo, quod dictus Andreas Orbonaz in negotiis etiam nostris, in oblatione videlicet subsidii nostri medii floreni per regnicolas nostros pridem oblatus interturbator ac alias wlgo fondorlo exstitisset et hoc per universitatem nobilium illius comitatus Newgradiensis comprobare paratus esset; quo audito praefatus Andreas Orbonaz respondit ex adverso, quod in illo comitatu Newgradiensi essent nobiles plus quam ducenti, nec esset inter eos unica per-

sona talis auctoritatis, ut si universaliter aliquid fieri nollent, id ipsa unica et privata persona contra voluntatem eorum efficere posset, ideo ipse non fuisset interturbator, sew ut ulgo praefertur fondorlo negotiorum nostrorum praemissorum et neque contra voluntatem praefatorum universitatis nobilium unica persona existens aliquid efficere vel interturbare potuisset, sed relationem, quam dicatori seu homini nostro ad id deputato superinde fecissent, uno voto et hanc fecissent, et id quod Bachiae Maiestati nostrae obtulissent, plenarie et fideliter persolvissent, hoc etiam subsidium dicti medii floreni, si ceteri regnicolae Maiestati suae offerrent, sic et ipsi Maiestati nostrae offerre parati essent et in huius documentum, sicuti ceteri regnicolae, sic etiam ipsi persolverunt et ideo idem Andreas Orbonaz ipsam attestationem dictorum nobilium superinde fiendam benivole acceptavit. Nos igitur unacum praefatis dominis praelatis et barronibus (sic) et regni nostri nobilibus sedis nostrae iudiciariae iuratis assesoribus habito superinde consilio praematurato ipsam attestationem iudicialiter fieri celebrandam decernentes et committentes, te igitur unacum testimonio capituli ecclesiae Waciensis, quod ad id per ipsum capitulum serie praesentium transmitti volumus et iubemus pro utrisque partibus fide dignum, ad huiusmodi executionem et attestationem perficiendam duximus deputandum atque transmittendum. Mandamus fidelitati tuae serie praesentium firmissime, quatinus ad feriam quintam post festum Pascae Domini proxime venturam cum praefato testimonio dicti capituli ecclesiae Waciensis ad dictum oppidum Zechen, locum scilicet iudicarium dicti comitatus Newgradiensis accedere et convocatis etiam illuc ac congregatis universis nobilibus illius comitatus, quos vobis partes ipsae dixerint, nominandos, quos scilicet et nos serie praesentium sub onere sedecim marcarum gravis ponderis iuxta contenta decreti regni nostri superinde editi per nos irremissibiliter exigendarum vestri in praesentiam accedere iubemus, ibique eos seorsum et singillatim eodem die aliisque diebus ad id aptis et sufficientibus semotis etiam partibus et procul ablectis ad fidem eorum Deo debitam fidelitatemque nobis et sacro nostro regio diademati observan-

dam tacto dominicae crucis signo praestandam amore, odio, timore ac favore partium postergatis solum Deum et eius iustitiam ferendo prae oculis super praemissis actionibus dicitarum partium superius specificatis et praesertim de eo, utrum vicecomes sine literis universitatis nobilium birsagiare quemquam valuisset proprio motu et an de voluntate universitatis nobilium dicti comitatus praefatum Andream Orbonaz birsagiasset et si praefatus Andreas Orbonaz interturbator seu ut vulgo dicitur fondorlo negotiorum nostrorum praescriptorum iuxta partium allegationem existeret, vel ne, diligenter inquirere et investigare et si necesse fuerit et aliqua partium voluerit, ad eos, qui istac testimonium veritati perhibere venire non valerent, illac quo vos invia-verint ire ibique illos etiam, quos vobis duxerint nominandos, modo simili ad fidem eorum super praemissis examinare et attestari facere ac tandem tu et praefatum testimonium dicti capituli ecclesiae Waciensis quinto decimo die festi beati Georgii martyris proxime venturi seriem evocationis et attestationis praenotatae nobis fideliter referre praesentesque literas nostras in specie reportare debeatis et teneamini; secus non facturi. Datum Budae quarto die termini praenotati anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo primo.

Eredetije papiron, rányomott pecsét töredékével a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában.

XXXIX.

1522 febr. 15. Várday Pál veszprémi püspök Báthory István és Szapolyai János pártjához csatlakozik.

Nos Paulus de Warda electus ecclesiae Wesprimiensis recognoscimus per praesentes, quod quia spectabiles et magnifici domini Stephanus de Bathor comes et palatinus ac Johannes de Zapolya comes et wayvoda Transsilvanus etc. necnon totius regni Hungariae ad expeditionem contra Thurcos capitanei generales per regiam Maiestatem electi nobis in omnibus rebus, promotionibus et aliis negotiis no-

stris et apud regiam Maiestatem et alias ubivis prae ceteris omnibus dominis et fautoribus nostris promptiores et magis solitos semper invenimus, igitur volentes eisdem dominis nos quoque omni posse nostro vices reddere promittentes ipsis fide nostra christiana mediante, quod post Maiestatem regiam et fidelitatem ipsius observandam eisdem dominis palatino et wayvodae adhaerebimus et eosdem supra omnes post Maiestatem suam observare et omnia negotia eorum fovere, cum eisdem quoque tam in prosperis, quam in adversis unum esse et eisdem adesse et assistere contra omnes volumus immo promittimus harum literarum nostrarum manu nostra propria scriptarum et sigillorum, quo utimur, consignatarum vigore et testimonio mediante. Datum Budae sabbato proximo post festum beati Valentini martyris anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Paulus electus Wesprimiensis,
qui supra manu propria.

Eredetiye papiron, rányomott pecséttel az Országos levéltárban.
M. O. D. L. 23614. sz. a.

XL.

1522 febr. 16. II. Lajos király Csehországban való távolléte idejére
Báthory István nádort helytartójává nevezi ki.

Nos Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. recognoscimus per praesentes, quod nos attendentes et considerantes fidelitatem et in rebus gerendis dexteritatem aliasque virtutes et servitia fidelis nostri spectabilis et magnifici domini Stephani de Bathor regni nostri palatini comitisque Themesiensis, quibus paternae Maiestati nobisque exceptione sine ulla se semper promptissimum et obsequentissimum summo cum studio et fidelitatis fervore exhibuit, eidem gratia regiam concernenti dignitatem pro tantis meritis respondere volumus. Nostra itaque in hac in Bohemiam profectio, quam subire coacti sumus, quo regno nostro tantis in periculis constituto exterarum quoque

gentium auxilio subvenire possimus, ipsum dominum palatinum nostrum locumtenentem ordinavimus et declaravimus instar aliorum regum praedecessorum nostrorum, qui dum aliqua necessitate instante extra regnum proficisci cogebantur, palatinos regni in locum sui substituere solebant, nos quoque eundem dominum palatinum omni honore atque dignitate pro suis meritis accumulare cupientes, omnem auctoritatem ipsam locumtenendi dignitatem concernentem eidem usque felicem nostrum redytum (sic) concedimus. Ut autem tale officium suum pro dignitate nostra regia, cuius vicibus in absentia nostra fungitur, administrare et exercere commodius possit, singulis mensibus ad equites ducentos et mensae suae conservationem florenos mille per thesaurarium nostrum dandos decrevimus et praesentium vigore decernimus; sique aliqua bona per defectum seminis vel notam quampiam absentibus nobis in Maiestatem nostram devolverentur, ea omnia ad numerum duorum et triginta iobagionum pro arbitrio suo disponendi et conferendi, cui-cunque voluerit, concedimus facultatem et si medio tempore felicitis nostri redytus in ecclesiis regni nostri Hungariae beneficia ecclesiastica vacare contigerit, ea quoque exceptis archiepiscopatibus, episcopatibus, praeposituris maioribus, ecclesiarum cathedralium abbatibus et de quibus nostrum ius patronatus regium alicui dominorum praelatorum contulissemus, ut quibus velit, ex animi sui sententia conferre possit, annuimus et praesentium per vigorem concedimus, et quod omnes causas iuxta articulos decreti regni nostri motas vel movendas decidere et adiudicare valeret. Vobis itaque universis et singulis dominis praelatis et baronibus, nobilibus et cuiusvis status et conditionis hominibus in hoc regno nostro Hungariae partibusque sibi subiectis constitutis per praesentes quoque committimus et mandamus, sicuti aliis nostris literis ad omnes dominos et comitatus datis mandavimus, ut ipsum dominum palatinum per Maiestatem nostram locumtenentem nostrum declaratum et pronunciatum observare et recognoscere et in omnibus, quae ad ipsam locumtenendi dignitatem pertinent, usque felicem nostrum ex Bohemia redytum ipsi obedientes esse

*Tokas
nem nostrum
dy*

debeatis, secus non facturi. Praesentes autem cum appensione secreti sigilli nostri fecimus communiri. Datum Budae in festo beatae Juliannae virginis et martyris anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo, regnorum nostrorum Hungariae et Bohemiae etc. anno sexto.

Eredetije hártján, függő pecsét töredékeivel az Országos levéltárban M. O. D. L. 23615. sz. a.

XLI.

1522 febr. 24. Ráskai Gáspár és Werbőczy István, az ország kincstárnokai kötelezik magukat arra, hogy az 1521-iki országgyűlésen megszavazott adóból a Lajos királytól vett kölcsönt mielőbb vissza fogják fizetni.

Nos Gaspar de Raska comes comitatus Newgradiensis et Stephanus de Werbewcz personalis praesentiae regiae Maiestatis locumtenens thesaurarii regni recognoscimus et praesentium serie fatemur serenissimum principem et dominum dominum Ludovicum Dei gratia regem Hungariae et Bohemiae etc. dominum nostrum gratiosissimum ad evitanda et propellenda imminencia ex parte infidelium huic regno pericula ad supplicationem universorum dominorum praelatorum et baronum ac regni sui nobilium impraesentiarum cum sua Maiestate existentium de rebus suis aureis quadringenta septem marcas tria milia et septingentos sexaginta florenos auri valentes manibus nostris, veluti regni sui thesaurariorum, ut in florenos cuderentur, vel aliter in pecunias converterentur ac ad gentes pro eiusdem regni defensione conducendas per nos dissiparentur, mutuo et sub spe restitutionis gratiose dedisse atque assignasse, de quarum rehabilitatione praefatum dominum nostrum regem certum reddere volentes, praescriptam summam trium milium et septingentorum sexaginta florenorum, postquam stipendia illorum trium milium hominum bellatorum, quos spectabiles et magnifici Stephanus de Bathor palatinus et Johannes comes Scepusiensis waywoda Transsilvanus capitanei gene-

rales pro defensione regni conducent, ex subsidio regni in dieta festi beatae Elizabeth proxime praeteriti ordinato iuxta promissiones nostras eisdem dominis capitaneis superinde factas persolvemus et ultra hoc, postquam etiam illa quinque circiter milia florenorum, quos pro conducendis gentibus ad regni defensionem a diversis creditoribus mutuo levavimus, ex eodem subsidio secundum nostras obligationes restituemus, his omnibus persolutis mox et ante omnia pretia praedictarum rerum aurearum regiae Maiestatis, si in florenos cusae fuerint, in auro Maiestati suae ad festum Penthecostes proxime venturum, si interim tanta pecunia ad manus nostras ultra praemissas solutiones per nos fieri debentes ex eodem regni subsidio proveniet, persolvemus, si vero impignoratae fuerint, redimemus et Maiestati suae reddemus, alias post festum praenotatum idem faciemus et primas quasque pecunias, quae scilicet ad manus nostras ultra praenotatas solutiones ex eodem subsidio vel ante vel post festum Penthecostes provenient, ad restitutionem praedictarum rerum aurearum convertemus et dabimus, promissimus autem Maiestati suae per fidem nostram christianam, quod praemissa omnia Maiestati suae observabimus immo promittimus praesentium vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Budae in festo beati Mathiae apostoli anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Eredetiye papiron, a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában.

XLII.

1522 márcz. 3. II. Lajos király tudósítja a nürnbergi birodalmi gyűlést arról, hogy a magyarországi követeket a gyűlésre elküldötte.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. reverendissimis, illustrissimis, spectabilibus et magnificis dominis Caesariae Maiestatis locumtenentibus, palatinis, principibus aliisque ordinariis consiliariis sacri Romani imperii in conventu Nurembergensi constitutis amicis nostris charissimis salutem et prosperitatis continuum incrementum.

Redditae sunt nobis literae vestrarum dominationum, ex quibus intelleximus, quod egregio ac propenso cum ipsius Caesareae Maiestatis fratris nostri charissimi et colendissimi suasu, tum sua sponte ad subveniendum nobis adversus hostem christiani nominis potentissimum, essent animo et voluntate; de quibus ingentes agimus vestris dominationibus gratias rogamusque eas, velint, quod pro regni nostri proque istius imperii defensione optimum habent propositum, ad exitum perducere. Nullum profecto hoc saeculo maius fuit nostrae religioni a Turcis periculum, quod tamen Maiestatis Caesareae aliorumque fratrum nostrorum ac dominationum vestrarum maturo praesidio et tempestivis auxiliis Deo optimo favente speramus in hostium capite posse converti. Oratores nostros, quos Caesarea Maiestas vestraeque dominationes in istum conventum suadent mittendos, expeditivimus, nec dubitamus, quin unacum serenissimi patris vestri Poloniae regis oratoribus in tempore sint affuturi, per quos ea, quae ad huiusce belli ferendique nobis auxilii rationem pertinent, tum etiam locorum situs et opportunitates planius et apertius poterunt cognoscere. Iterum rogamus dominationes vestras, velint maximis, quibus poterunt viribus, rem christianam iuvare atque defendere, hostes enim nunquam vel potiores vel evertendi imperii christiani cupidiores magisque avidos magisque instructos et paratos habuimus. Dominationes vestras valere cupimus felicissime. Datum in arce nostra Holych tertio die Martii anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Ludovicus rex
manu propria.

Kivül: Reverendissimis, illustrissimis, spectabilibus et magnificis dominis Caesareae Maiestatis locumtenentibus, palatinis, principibus aliisque ordinariis consiliariis sacri Romani imperii in conventu Nurembergensi constitutis, amicis nostris charissimis.

Eredetije a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltárban
Reichstagsakten fasc. I. j. a.

XLIII.

1522 máj. 5. Szathmáry György esztergomi érsek felszólítja Zemplén-megye összes papjait, hogy az 1521-iki országgyűlés által kivetett adót mielőbb fizessék meg.

Georgius miseratione divina archiepiscopus ecclesiae Strigoniensis, primas regni Hungariae et legatus natus etc. universis et singulis reverendis, venerabilibus, honorabilibus et discretis abbatibus, praepositis regularibus et saecularibus, necnon capitulis, conventibus, lectoribus, cantoribus, custodibus, archidiaconis, vicearchidiaconis et capellarum ac altarium rectoribus, necnon parochialium ecclesiarum plebanis ubivis in comitatu Zempliniensi constitutis et existentibus praesentes visuris salutem et paternam in Domino benedictionem. Praesens subsidium, quod generaliter tam spirituales quam saeculares omnium ordinum ad necessariam defensionem huius regni et conservationem christianitatis exsolvere debent, non in aliud finem est in proxime praeterita dieta ordinatum, quam ut hostes et inimici Cristi (sic) a cervicibus et in gula christianitatis propelli possint, quod certe et nos ratione tam boum, porcorum aliorumque animalium, quam ceterarum rerum nostrarum in bonis nostris iam exsolvimus. Volumus igitur et vobis quoque ac vestrum cuilibet in virtute Salvatoris obedienda auctoritate nostra metropolitana, qua fungimur, harum serie firmiter praecipimus et mandamus, quatinus absque ulla mora subsidium huiusmodi iuxta tenorem articulorum per Maiestatem regiam et totum hoc regnum in ipsa dieta proxime praeterita superinde confectorum ratione rerum, bonorum et proventuum vestrorum extradare et ad manus dicorum ad hoc in isto comitatu constitutorum assignare debeatis et teneamini, sicuti (ut diximus) nos quoque, tam videlicet domini praelati et barones coacti sumus et cogimur illud ex bonis et proventibus nostris sine dilatione exsolvere, ut hoc subsidio generali conservationi huius regni primum, cui hostes insultant, deinde autem quieti cristiani populi provideri possit. Aliud igitur nullomodo facere praesumatis. Praesentes

autem post earum lecturam ubique reddi volumus praesentanti. Datum feria secunda proxima post festum Inventionis sanctae Crucis anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Nicolaus secretarius ex commissione
reverendissimi domini.

Eredetiye papiron a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltár „Hungarica“ osztályában.

XLIV.

1522 aug. 22. Főnemesi szövetséglevél.

Nos Franciscus de Varda episcopus ecclesiae Albensis Transilvaniensis, Franciscus de Peren episcopus Varadiensis, Franciscus episcopus Czanadiensis, Joannes episcopus Sýrimiensis, Joannes Drágffý tavernicorum regalium magister, Anthonius Paloczý, Andreas de Bathor, Stephanus Rozgoný, Petrus de Peren, Ladislaus Canizaý, Franciscus Orzag, Gaspar Raskaý, Sigismundus Banffý, Franciscus Homonnaý recognoscimus per praesentes, quod nos considerantes varias dissensiones, iniuriarum illationes, item damna illata et inferenda, diversosque actus potentiarios, praesertim propter absentiam regiae Maiestatis in dies emergere, neque ab his desisti, sed potius crescere quottidie, ad evitandum (sic) igitur praemissa ad talem inter nos fixam stabilemque amicitiam fraternitatem et unionem devenimus:

Imprimis quod serenissimo principi domino Ludovico fideliter ac sýncere (ut alioquin tenemur) serviamus eiusque statum, dignitatem, auctoritatem in quibuslibet rebus curare sew promovere totis viribus omnique conatu debeamus.

Praeterea quod quilibet nostrum alterius honorem, commodum, statum et dignitatem tanquam propriam coram sua Maiestate et ubicunque opus fuerit, omnibus modis, viis et rationibus tueri, defendere et procurare debeat.

Item quod si contingerit, ut Maiestas Sua adversus aliquem nostrum successu temporis ex qualicunque aemu-

lorum nostrorum delatione malaque informatione indignationem conciperet, omnes teneamur tam coniunctim, quam divisim pro gratia et reconciliatione laborare et in tali casu nulla ratione eum relinquere, nec cessare, donec eiusmodi gratia et reconciliatio obtineatur.

Item quod si cuiquam ex nobis confoederatis successu temporis a quopiam inferretur aut damnum, aut iniuriarum aliquid, vel bonorum occupationes aut similes actus potentiarii fieri contingeret contra iura, libertates et consuetudines huius regni sive in bonis, sive in rebus, sive etiam in persona, singuli nostrum tam coniunctim, quam divisim teneamur et simus obligati apud turbatorem partes nostras interponere et totis viribus fideliter laborare pro liberatione et quiete laesae partis; quod si verbis, petitionibus et opera nostra ab huiusmodi inquietatione turbatorem conquiescere et condescendere, vel damnum illatum recuperare non possemus, unusquisque nostrum modo praemisso teneatur et sit obligatus etiam facto et expensis totisque viribus laborare tam pro iniuriis illatis, quam pro recuperatione damni illati tamdiu et ab iniuriis liberabitur et damnum suum recuperabitur.

Item quod praetextu praesentis confoederationis nemo ex nobis confoederatis alicui inferat aut damnum, aut iniuriarum aliquid, aut ad occupationem bonorum procedat, aut aliquam inimicitiam contrahat, nam si quis nostrum inconsultis nobis aliquid praemissorum attentaverit, tali non teneatur isto casu neque adhaerere neque assistere, neque opem ferre, sed talis rebus suis solus provideat.

Item quod si quis ex nobis confoederatis ratione bonorum hereditariorum movit, aut moveret litem contra alium vel alios ex nobis sive in sede nobilium, sive in curia regiae Maiestatis, libere possit in causa huiusmodi procedere iuxta consuetudinem huius regni, neque censeatur talis isto casu hanc praesentem confoederationem violasse.

Item quod post emanationem praesentis confoederationis nemo ex nobis confoederatis inferat aut damnum, aut iniuriarum aliquid, aut aliquos actus potentiarios attentet alicui vel aliquibus ex confoederatis. Si autem tale quid

ab aliquo ex nobis attentaretur, pars laesa teneatur reliquos confoederatos requirere et ab ipsis confoederatis iustitiam administrari petere; in hoc autem iudicio non sit necesse omnes vel singulos confoederatos convenire, sed sufficiat quinque aut sex ex eis convenire et hi possint et habeant facultatem inter partes litigantes omnem differentiam discutere, cognoscere, iudicare et sententiam ferre. Item quod inferens damnum aut iniuriam, teneatur stare iudicio aliorum confoederatorum, quod si non staret iudicio aliorum, censeatur ipso facto exclusus ab huiusmodi confoederatione. Pars autem laesa, sive actor liberam habeat facultatem requirendi et iure agendi coram quovis iudice maluerit, neque censeatur isto casu praesentem confoederationem violasse.

Item quod si regia Maiestas, vel reginalis etiam Maiestas ex suggestione delatorum contra iura, libertates et consuetudinem huius regni potentialiter bona alicuius ex nobis occuparet, aut in personam aliquid iniuriarum facere committeret, alii confoederati tam coniunctim, quam divisim teneantur et sint obligati pro eo intercedere et supplicare partesque suas interponere tamdiu, donec in gratiam suarum Maiestatum redierit et bona occupata vel damna illata rectificentur et de . . . impedimentis eliberabitur.

Item quod si ante emanationem praesentis confoederationis aliquis ex nobis similem confoederationem seu obligationem cum aliquo hic non expresso contraxisset, et talis contra aliquem ex nobis nunc confoederatis aliquid ex praemissis attentaret, ex quo simili confoederatione est illi obligatus, possit quidem partes suas interponere verbisque et petitionibus pro laeso noviter confoederato instare et laborare, sed facto potentiae aliquid attentare vel cum aliis nunc confoederatis contra illum potentialiter insurgere non sit astrictus contra fidem prius illi praestitam et contra formam confoederationis inter ipsos initam; contra omnes alios autem, qui in confoederatione inter ipsos prius inita expressi et nominati non sunt, ad omnia modo suprascripto sit obligatus ei assistere et opem ferre simul cum aliis noviter confoederatis. Hunc autem articulum volumus intelligi tan-

tummodo de domino episcopo Transilvaniensi, ne cogatur vigore praesentis confoederati6nis contra sibi confoederatos, si qui essent, facto potentiae insurgere, sed potius in hoc sit laboretque, ut etiam illos ad hanc praesentem confoederationem inducat, ut sic mutuo sese praesidio tueri possint.

Quae omnia praemissa nos omnes supranominati ad honorem et humanitatem et sub fide nostra christiana promittimus fideliter, syncere ac inviolabiliter sine dolo et fraude observare et nullo modo nullaque ratione directe vel indirecte, palam vel occulte contravenire harum nostrarum, quas propria quisque nostrum manu subscripsit et quibus sigilla nostra cum veris armis nostris impressa affiximus vigore et testimonio literarum. Datum Budae feria quarta proxima ante diem beati Augustini episcopi et confessoris anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Franciscus de Homonna manu propria.

Gaspar de Raska manu propria.

Franciscus Orzag manu propria.

Franciscus episcopus Transsilvanus manu propria.

Franciscus episcopus (?) manu propria.

Franciscus episcopus Czanadiensis.

Joannes Orz(ag) episcopus Syrmienensis manu propria.

Joannes Dragffy manu propria.

Andreas de Bathor manu propria.

Petrus de Perin manu propria.

Eredetiye papiron, 9 rányomott pecsétel az Országos levéltárban M. O. D. L. 23668. sz. alatt. — Wagner egy kézírata után sok eltéréssel és nem teljesen kiadta Katona, Historia critica XIX. 381—385. l.

XLV.

1522 aug. 24. Burgio András felel Báthory István nádornak 6t az ország állapotáról tudósító levelére.

Spectabilis ac magnifice domine domine mihi plurimum honorande. Accepi literas magnificentiae vestrae mihi proxime per Franciscum Atziel redditas, gaudeo de tran-

quillo ad praesens illius regni statu. Ceterum cum dominus Franciscus hic omnia publica et privata gubernaverit, supervacaneum duxi literis meis magnificentiam vestram onerare, is enim enucleabit singula, quae nisi ipse illuc proficisceretur, ego magnificentiae vestrae perscriberem. Unum hoc addicio et non tam hortor, quam observo, ut magnificentia vestra pro sua solita erga regem et patriam fide, sicut hactenus fecit, insudet, ne quippiam perfidi hostis Turcae truculentia ab illo florentissimo regno abstrahatur. Demum magnificentiam vestram Deus optimus maximus novis et his felicibus successibus contra Turchas in dies magis magisque florentem per longa annorum curricula custodiat, cui me ut domino mihi plurimum honorando etiam atque etiam commendo. Pragae in die Bartholomei anno Domini 1522.

Ad servitia dominationis
vestrae magnificae
Andreas Burgus.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Bathor comiti Themesiensis, incliti Hungariae regni palatino ac generali capitaneo domino mihi plurimum observando.

Eredetije papiron, zárópecséttel az Országos levéltárban. M. O. D. L. 25661. sz. a.

XLVI.

1522 aug. 28. A Szent Lőrincz-napi országgyűlés — a király utólagos jóváhagyásának fentartásával — kijelöli a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldendő követeket.

Nos praelati et barones ac proceres et nobiles regni Hungariae in dieta et conventu pro festo sancti Laurentii martyrís nomine totius regni Budae celebrata constituti memoriae commendamus praesentium serie recognoscentes, quibus expedit universis, quod nos de fide, integritate dexteritate ac prudentia rerumque gerendarum sufficienti peritia reverendissimorum in Christo patrum dominorum Johannis

de Gozthon episcopi ecclesiae Jauriensis ac Ladislai de Macedonia electi ecclesiae Syrmienensis, necnon magnificorum Joannis Drágffy tavernicorum, Petri de Korlathkew curiae Maiestatis regiae magistrorum ac Stephani de Werbewecz personalis praesentiae eiusdem Maiestatis regiae in iudiciis locumtenentis, item generosorum Joannis de Gethÿe vicepalatini regni Hungariae, Sigismundi Pogan de Cheeb et Michaëlis Kenderessy de Gyal oratorum fratrum et amicorum nostrorum ad plenum confisi eisdem post serenissimum principem dominum Ludovicum Hungariae et Bohemiae etc. regem dominum nostrum clementissimum plenum mandatum plenamque et omnimodam facultatem dedimus et concessimus damusque et concedimus per praesentes in proximo conventu principum sacri Romani imperii circa festum beati Egidii abbatis proxime futurum in civitate Nurembergensi celebrando cum invictissimo ac catholico principe domino Carolo electo Romanorum imperatori semper augusto etc. necnon serenissimo principe domino Ferdinando principe Hispaniarum, archiduce Austriae Burgundiaeque et vicario ipsius sacri Romani imperii etc. item illustrissimis ac illustribus, reverendissimis ac reverendis, necnon spectabilibus, magnificis, generosis, strenuis, nobilibus ac prudentibus electoribus ceterisque principibus, ordinibus et statibus eiusdem imperii Romani de et super negotiis expeditionis contra Thurcos totius christianae reipublicae atrocissimos hostes suscipiendae deque ratione et forma belli gerendi, necnon auxilio huic regno Hungariae ferendo aliisque rebus omnibus ad huiusmodi expeditionem et auxilium praestandum necessariis agendi, tractandi, disputandi concludendique et eorum omnium, quae per eosdem et eorum consensum conclusa fuerint, nos obligandi et nostro nomine promittendi aliaque omnia et singula ad praemissa pertinentia faciendi, quae nos ipsi facere possemus, si personaliter interessemus, etiam si talia forent, quae mandatum exigent magis speciale, quam praesentibus est expressum, promittentes sub bona fide nostra, quod quicquid per praedictos dominos oratores, fratres et amicos nostros, aut si aliquem vel aliquos ex ipsis sive propter infirmitatem, sive

alium quemcunque casum abesse contingeret, aut si Maiestas regia dominus noster gratiosissimus loco illius vel illorum alium vel alios eligeret, non obstante illius vel illorum absentia, per quoscunque ex ipsis iuxta informationem per nos eis datam actum, gestum, tractatum, conclusum, promissum atque obligatum in praenominatis negotiis fuerit, post Maiestatem dominum nostrum clementissimum inviolabiliter sincereque observabimus, et si opus erit, in reditu eorum omnes actiones atque conclusiones de praedicto negotio per ipsos factas post Maiestatem regiam dominum nostrum clementissimum corroborare atque confirmare pollicemur, sumusque parati. In cuius rei fidem et testimonium praesentes literas nostras sigillis nostris autenticis pendentibus communitas duximus concedendas. Datum Budae, XXVIII. Augusti anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Eredetije a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltárban. Mainzer Reichstagsakten 4b) j. a.

XLVII.

1522 aug. 30. Báthory István nádor és kir. helytartó a Szent Lőrincz-napi országgyűlés végzése értelmében követeli Abaujmegyétől annak még az 1521-iki dieta decretuma folytán esedékes adóját.

Stephanus de Bathor regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum ac comes Themesiensis serenissimique principis et domini domini Ludovici Dei gratia Hungariae et Bohemiae etc. regis domini nostri gloriorissimi in hac absentia suae Maiestatis locumtenens etc. egregiis et nobilibus universitati nobilium comitatus Abawjwariensis salutem cum favore. Etsi sciamus fratres vestros ad proximum conventum pro festo beati Laurentii martyris novissime transacto praeteritum deputatos et ad vos iam reversos omnes constitutiones et articulos de communi (voluntate) omnium dominorum praelatorum barronumque (sic) et regni nobilium electorum formatos vobis ad unguem usque declarasse, nihilominus

nos quoque volumus easdem vobis in parte recensere. Subsidium namque in generali conventu regnicolarum pro festo beatae Elizabeth viduae proxime praeterito de regio edicto celebrato ad regni defensionem oblatum implerisque (sic) comitatibus nondum est exolutum, itaque in praescripto novissimo conventu festi beati Laurentii martyris idem superinde inter cetera stabilitum est atque conclusum, ut ad proximum festum beati Egidii abbatis quilibet dominorum ac nobilium de bonis suis contributionem ipsam per fumos iam pridem ubique in hoc regno dicatam et connumeratam sub amissione omnium bonorum suorum ad manus dicatorum administrare et administrari facere, dicatores vero manibus homini dominorum regni thesaurariorum ad hoc deputatorum assignare debeant et teneantur. Proinde requirimus et hortamur vos nihilominus etiam in persona et auctoritate praefati domini nostri regis, qua impraesentiarum (sic) fungimur, vobis committimus et mandamus, quatinus visis statim praesentibus universas pecunias praescripti subsidii fumalis de bonis vestris ad manus praefatorum dicatorum vestrorum dare et administrari facere et per eosdem dicatores sine ulla mora ad manus dictorum hominum regni thesaurariorum et ad loca per eos ad id deputata dari et administrari facere modis omnibus debeatis et teneamini. Qui si feceritis, bene quidem, alioquin auctoritatem dedidimus eisdem hominibus praefatorum dominorum thesaurariorum, ut bona omnium renitentium pro Maiestate regia occupare valeant atque possint. Secus igitur non facturi, praesentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Budae sabbato proximo post festum decollationis beati Johannis Baptistae anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo secundo.

Ex propria commissione domini palatini.

Eredetije papiron, rányomott pecséttel a M. N. Muzeumban, a Máriássy család levéltárában.

XLVIII.

1522 szept. 4. Báthory András értesíti bátyját, Báthory Györgyöt, hogy testvérük, a nádor, az országgyűlés miatt Budára hívatta.

Magnifice domine et frater noster honorandissime. Posum (sic) eidem vestrae magnificae dominationi intimare negotium meum cum domino palatino fratre utriusque nostro et certe non solum meum, sed magis posum (sic) dicere etiam vestrae magnifice dominationis. Fecerat me huc ad Budam vocare causa congregationis regni, sed magis causa castrum Bwÿak et paratus fui eidem obedire in omnibus licitis et honestibus, sed noluit acceptare (sic), ubi non aliud video, nisi (sic) ut me minus iuste perdere et damnificare vult cum meis et tuis parvissimis filiis (sic) orphanis. Ideo misi ad vestram magnificam dominationem hunc servitorem meum Mathiam Thusay, quem rogo amore Dei et postmodum nostri cum tota familia mea, ut ipsum benigne exaudire debeat et cum bona relatione ad nos remitat (sic) nam si (sic) hucusque servire vestrae magnificae dominationi nescivi, extunc amodo deinceps cupio unacum filiis meis parvissimis fideliter servire in omnibus, nam et ego sum orphanus et frater tuus, quoniam si mecum ita perverse agit dominus palatinus forte et vestram magnificam dominationem tentabit in futurum. Valeat eadem dominatio vestra magnifica, cui me et mea servitia commendo unacum filiis Andre(a) Bonaventura et Georgio ac Clara filia, qui sunt tui, sicuti mei. Ex domo Budensi feria quarta ante Nativitatis Mariae virginis 1522.

Andreas de Bathor
frater minimus.

Kivül: Magnifico domino Georgio de Bathor comiti Simigiensi et magistri (sic) agazonum regiae Maiestatis domino meo honorando detur.

Eredetije papiron, zárópecséttel az Országos levéltárban. M. O. D. L. 23679. sz. a.

XLIX.

1522 decz. 6. A nürnbergi birodalmi gyűlésre küldött követek sürgetik a gyűlés válaszáat, hogy az 1523 jan. 6-ikára összehívott magyar dietára haza mehessenek.

Admonitio oratorum Hungariae.

Serenissime princeps et domine domine nobis gratiosissime. Quinquagesima tertia dies agitur hodie, quod in hanc urbem venimus et decima quinta, quod exauditi sumus, in quibus quidem diebus licet nullum penitus responsum habere potuerimus, tamen patienter tolleravimus et revera neque modo infesti aut importuni sollicitatores (sic) vellemus videri, nisi extrema nos necessitas urgeret. Novit enim Maiestas vestra ex literis regiae Maiestatis domini nostri clementissimi conventum generalem in regno Hungariae ad proximum Epiphaniarum Domini festum esse indictum, qui ad festum beati Martini iam elapsum debebat celebrari, si nos hinc ad propria poteramus revertisse. Novit praeterea Serenitas vestra a festo beati Nicolai episcopi ad diem natalem Domini viginti dumtaxat dies intercedere et festum ipsum Epiphaniarum post Natalem domini tredecimo die celebrari. Novit etiam Maiestas vestra hoc tempore brevissimos dies et viam gelu ipso asperissimam esse, centumque miliaribus Budam ab hac urbe distare, supputet itaque, supplicamus, Maiestas vestra, quot diebus poterimus Budam redire, qui uno die cum gravibus curribus ad tam longinquum iter praeter tria miliaria vix poterimus conficere, a Maiestate autem domino nostro clementissimo in mandatis habemus, ut ad diem conventus (si non prius) omnino redeamus, nam aliter conventus ille penitus subverteretur, quod in maximum apertumque illius regni periculum et iacturam vergeret. Et cum alias ignoremus, quid causae sit tantum temporis in expeditione nostra et responso absumi, ubi Caesarea Maiestas sacratissima subsidium ipsum, quod nunc petimus, non cum aliquibus conditionibus, de quibus disputandum foret, sed absolute et directe, prout suae Cesareae Maiestati per hoc sacrum imperium fuit oblatum, in Hungariae

tutelam et subsidium convertit. Ideo rursus supplicamus Serentati vestrae, veluti domino nobis gratiosissimo, dignetur apud reverendissimos ac illustrissimos magnificosque et generosos dominos principes huius sacri imperii operam dare efficereque, ne amplius hic detineamur, sed quam primum absolvamur, et ita quidem expediamur, ut Maiestas regia, dominus noster clementissimus una cum toto regno suo Hungariae Serenitati vestrae et eisdem dominis principibus imperialibus meritas propterea gratias agere et hanc vicem omni amoris fraternae gratitudinis, benivolentiae et bonae vicinitatis officio rependere possit.

Eiusdem serenissimae Maiestatis vestrae

servitores

Oratores Hungari.

Eredetije a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltárban
Mainzer Reichstagsakten 4. b) j. a.

L.

1523 júl. 26. II. Lajos király elrendeli, hogy Dóczy Ferencz és társainak perét, a melyet azok még Báthory István nádor előtt kezdettek, a nádornak méltóságától való megfosztása miatt személyes jelenléte előtt tárgyalják.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris conventui ecclesiae de iuxta Gron salutem et gratiam. Exponitur nobis in personis fidelium nostrorum egregii Francisci Doczy de Naghlwche ac nobilium Georgii de Koztholan et Benedicti de Hada, qualiter feria secunda proxima post festum beatorum Viti et Modesti martyrum proxime praeteritum quaedam causae inter egregium Gregorium de praefata Naghlwche, ut actore ab una ac eosdem exponentes, veluti in causam attractos ab alia partibus ratione et praetextu certorum negotiorum in quibusdam binis literis vestris exhibitoriis et amonitoriis superinde confectis declaratorum coram magnifico Stephano de Bathor pridem praedicti regni nostri Hungariae palatino ac in absentia nostra locumtenenti nostro motae tandemque prae-

fato Stephano de Bathor dignitate palatinatus nobis ita volentibus privato et causae praedictae in nostram personalem praesentiam deductae et habitae fuerint, in quarum processu eadem causae ex eo, quod procurator ipsorum exponentium tempore adiudicationis praemissarum causarum certas rationes et allegationes ac exceptiones, quas in robur et defensionem iurium praefatorum exponentium facere debuisset, praetermisisset, ad quasdam iuramentales depositiones per eosdem exponentes binis post sese vicibus semper novo quilibet videlicet eorum tertiose nobilibus vigoribus quarundam binarum literarum nostrarum adiudicatoriarum iuramentaliū exinde confectarum vigesimo die reditus praefati Francisci Doczÿ exponentis de Alemania fienda coram nobis deponendas per dictam nostram personalem praesentiam decretae pariter et adiudicatae extiterint, cum tamen si praefatus procurator eorundem exponentium tempore discussionis et adiudicationis praemissarum causarum praemissas rationes et allegationes dicere, allegare in mediumque proferre non praetermisisset, sperassent iidem exponentes se in causis ipsorum praemissis aliud iudicium a praedicta nostra personali praesentia reportare potuisse, prout posse sperarent etiam de praesenti. Supplicatum itaque fuit Maiestati nostrae pro parte eorundem exponentium, ut ipsis circa praemissa de opportuno iuris remedio providere dignemur. Nos igitur, qui huiusmodi casus nocivos et defectus subditorum nostrorum in processu iuridico contingentes per opportuna iuris remedia in melius reformare de iure et consuetudine regni nostri admittimur (sic), accepta supplicatione pro parte ipsorum exponentium nobis propterea porrecta id eisdem gratiose duximus annuendum et concedendum, ut ipsi non obstante praemissa adiudicatione nostra in causis ipsorum praemissis novum iudicium recipere ac praemissas rationes et allegationes atque exceptiones, quas in deffensionem (sic) iurium ipsorum facere voluerint in medium proferre et allegare possint et valeant. Quocirca fidelitati vestrae harum serie firmiter praecipiendo mandamus, quatinus acceptis praesentibus literas obmissionales praefato Gregorio de Naghlwche actori dare et con-

cedere minime audeatis, quin potius vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente Stephanus Balwaný de eadem, vel Petrus aut Benedictus Thajnaý de eadem, seu Albertus de eadem, seu Michael de Kostholýan aliis absentibus homo noster de curia nostra regia per nos ad id specialiter transmissus, evocet praefatum Gregorium de Naghlwche contra annotatos exponentes causis in praemissis novum iudicium recepturum ac praescriptas literas nostras adiudicatorias iuramentales simul cum cunctis ipsarum processibus exhibiturum ad quintum decimum diem diei evocationis huiusmodi exhinc fiendae computandum praedictam nostram personalem in praesentiam rationem superinde redditurum efficacem, litis pendentia si qua foret inter ipsos non obstante, insinuando ibidem eidem, ut si venerit et in praemissis novum iudicium receperit ac praescriptas literas nostras adiudicatorias simul cum praedictis ipsarum processibus causis in praemissis qualitercunque sequutis exhibuerit, bene quidem, alioquin nos non obstante eius absentia ad partis comparentis instantiam id faciemus in praemissis, quod iuri videbitur expediri. Et post haec huiusmodi evocationis et insinuationis seriem cum evocati nomine terminum ad praedictum, ut fuerit expediens, nostrae personali praesentiae fideliter rescribatis. Datum Budae die dominico proximo post festum beati Jacobi apostoli anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

Eredetiye papiron, zárópecsét töredékével az Országos levéltárban
M. O. D. L. 23788. sz. a.

LI.

1523 szept. 13. II. Lajos király felszólítja Erdőteleky Tamást, az egyforintos adó szedőjét, indítson vizsgálatot az iránt, van-e Apafi Mihálynak joga Adkar nevű birtokán a vámszedéshez.

Commissio propria domini regis.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris egregio et nobilibus Thomae Erdewtheleký cubiculario nostro, dicatori praesentis subsidii unius floreni comitatus Hewesiensis et iudlium eiusdem comitatus salutem

et gratiam. Diebus superioribus supplicavit nobis fidelis noster egregius Nicolaus Apaffy de Apanaghfalwa de annuentia theloni in territorio possessionis suae Adkar in isto comitatu habitae erigendi. Ad cuius supplicationem antequam respondeamus, volumus et fidelitati vestrae harum serie firmiter mandamus, quatinus acceptis praesentibus ad faciem loci illius, ratione cuius theloneum concedi idem Appaphy (sic) supplicat, personaliter accedere debeatis considerantes ibidem et aestimantes, utrum sit talis locus, ratione cuius theloneum iuste exigi vel a nobis sine praeiudicio aliorum concedi possit, cuius rei veritatem nobis fideliter rescribatis, secus non facturi. Datum in curia nostra Wysesgradiensi die dominico proximo ante festum exaltationis Sanctae Crucis anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

Eredetije papiron, rányomott pecsét töredékével az Országos levéltárban M. O. D. L. 23821. sz. a.

LII.

1523 szept. 16. Abaujvármegye hatósága felhatalmazást ad Bárczay János alispánnak és a vármegye szolgabiráinak az egyforintos adó beszédésére.

Nos universitas nobilium comitatus Abawyvariensis memoriae commendamus per praesentes, quibus expedit universis, quod nos iuxta mandatum et continentiam literarum serenissimi principis et domini domini Ludovici Dei gratia regis Hungariae et Bohemiae etc. domini nostri gratiosissimi praeceptorie nobis sonantium et directarum hanc egregio domino Johanni Barczaÿ vicecomiti nostro legitimo et iudlium nostris praesentibus auctoritatem contulimus, ut ipsi vicecomes et iudlium nostri praesens subsidium unius floreni iuxta emissionem nostram per dicatores suae Maiestatis connumerati et dicati per birsagia solita suae Maiestati ab omnibus tam minorum, quam nobilium colonis omnem habeat exigendi potestatis facultatem, ne per negligentiam administrationis huiusmodi Maiestati regiae et huic regno aliquid detrimenti accadat, imo damus et conferimus praesentium per vigorem, quas iuxta antiquam consuetudinem sedis nostrae iudiciariae sigillis iudicum nobilium nostrorum com-

muniri fecimus. Datum Garadnae loco sedis nostrae iudicialiae feria quarta proxima post festum exaltationis Sanctae Crucis anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio.

Jászay Pál kéziratai. M. N. Muzeum. 2164. Quart. lat. 3.

LIII.

1523 szept. 20. Tomory István erdélyi alvajda igazolja, hogy Forró Tamás az esedékes adóját kifizette.

Egregii domini et amici nobis honorandi. Requirimus vos et nihilominus in persona domini nostri generosissimi domini Johannis comitis et waywodae vobis committimus, quatinus bona egregii Thomae Forro de Haporthow in illo comitatu vestro Thordensi existentia nusquam depraedari facere debeatis, quia idem Thomas Forro praesentem (sic) subsidium regiae Maiestatis omnino manibus nostris assignavit. Datum in Chwth die dominico ante festum beati Mathaei apostoli anno Domini 1523.

Stephanus Thomory de Chwth, vicewaywoda Transsilvanus et Siculorum vicecomes.

Kivül: Egregiis et nobilibus comitibus vel vicecomitibus et iudlium comitatus Thordensis dominis et amicis nobis honorandis.

Eredetije papiron, zárópecsét nyomaival a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában.

LIV.

1524 márcz. 5. Az egi püspök tudósítja Báthory Andrást a király és az urak budai tanácskozásáról és jelzi, hogy a dietáról még nem tud bizonyosat mondani.

Magnifice domine honorandissime. Rhetoricam magnificentiae vestrae legi et literas intellexi: posset forte Cicero cultiores illis scribere, verum et ipse in sensu commisceret. Breviter ita respondeo, regia Maiestas iam est Budae. Expectat dominos. Hic est dominus waywoda, domini Dragffy,

Banffy Janos, Tahy Janos, Ladislaus Kanisay. Venient et alii. Magnificentia quoque vestra expectatur. Tractabitur de re Turcica. Tempus est expergisci, ne ab hostibus excitemur. Consultius est illis obviam prodire, antequam veniant. Magnificentiae Vestrae aliud consilium dare non possum, nisi ut cito veniat. Hoc enim tempore nec labores sunt curandi, nec expensae, quia agitur de salute communi. De dieta generali futura nondum quicquam audivi, de domino palatino nihil scio dicere nec boni nec mali; de aliis plura coram. Deus conservet magnificentiam vestram incolumem et felicem ad plurimos annos, cui me et servitia mea commendo. Ex Buda sabbato ante Laetare 1524. hora noctis duodecima.

Servitor Agriensis manu propria.

Kivül: Magnifico domino Andraeae de Bathor comiti Zathmariensi domino meo honorando.

Eredetije papiron, zárópecsét nyomával az Országos levéltárban.
M. O. D. L. 23901. sz. a.

LV.

1524 jún. 8. Abaújvármegye hatósága fölhatalmazást ad Bárczay János alispánnak és a vármegye szolgabíróinak az egyforintos adó beszédésére.

Nos universitas nobilium comitatus Abawyvariensis memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos iuxta continentiam literarum serenissimi principis domini Ludovici Dei gratia regis Hungariae et Bohemiae etc. domini nostri gratiosissimi praeceptoriarum egregio domino Johanni de Barcza vicecomiti nostro ac iudlium sonantes et directas (sic) hanc praesentibus dedimus damusque auctoritatem, ut ipse iuxta connumerationem et dicationem unius floreni noviter dicati de omnibus jobagionibus tam nostris, quam dominorum unum florenum sew praesentem dicam per opportuna remedia ac solita birsagia exigere et ad manus dicatorum administrare possit et valeat, ut sua Maiestas celerius negotiis suis providere possit, imo damus et conferimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum, quas sigillis iudlium

nostrorum iuxta antiquam consuetudinem sigillari ac ipsi domino vicecomiti extradari iussimus. Datum Garadnae loco sedis nostrae iudiciariae feria quarta proxima ante festum beati Barnabae apostoli anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto.

Jászay Pál kéziratai. M. N. Muzeum. 2164. Quart. lat. 3.

LVI.

1524 júl. 18. Ferencz alkinestartó elismeri, hogy Apafi Miklós Heves-megye alispánja az egyforintos adóból 160 forintot beszolgáltatott.

Ego Franciscus literatus vicethesaurarius regius recognosco, quod dominus Nicolaus Apaffy vicecomes comitatus Hewesiensis illos centum et sexaginta florenos, qui apud ipsum ex pecuniis subsidii ultimi unius floreni restabant, administravit et ad manus meas dedit, super quibus eundem dominum Nicolaum quittum reddidi et expeditum commisi harum mea manu scriptarum vigore et testimonio. Datum Budae feria secunda ante festum beatæ Mariæ Magdalænæ anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto.

Idem Franciscus vicethesaurarius
manu propria.

Eredetiye papiron, rányomott pecséttel az Országos levéltárban.
M. O. D. L. 23973. sz. a.

LVII.

1524 aug. 6. Perényi Ferencz váradi püspök utasításokat és tudósítást kér Báthory Andrásról a jövődő dietára és a letett nádorra vonatkozólag.

Magnifice domine, frater nobis observandissime post salutem nostrorum servitiorum commendationem. Eadem hora, qua hominem nostrum erga magnificam dominationem vestram expediebamus, redditæ sunt nobis litereæ eiusdem magnificæ dominationis vestræ a domina ac fratria nostra nobis missæ, in quibus scribit nobis magnifica dominatio vestra de congregatione nobilitatis in Warsan futura.

Sumus ad eam nos quoque vocati, sed interesse non poterimus. Quod autem scribit magnifica dominatio vestra, ut servitores nostros illuc mitteremus ad confirmandam factionem domini ac fratris nostri domini palatini, cuius negotia bene tam apud regiam, quam reginalem Maiestates et dominos haberentur, et si intelligebamus nos etiam antehac bonam de negotiis praefati domini ac fratris nostri spem esse et pristinae dignitatis recuperandae aditum patefactum, quod tamen certiores per magnificam dominationem vestram facti sumus, eidem tanquam domino ac fratri referimus, quicquid cum probis servitoribus nostris poterimus, in nullo deerimus, serviemus, quantum maximum poterimus. Quae de bonis suis in isto Byhoriensi comitatu existentibus Naghleta scilicet etc. scribit eadem magnifica dominatio vestra, ea quoque intelligimus. Erunt nobis curae perinde ac propria nostra bona. Ceterum magnificentia vestra nunc est Budae. Scit, quomodo bona domini ac fratris nostri domini ducis Laurentii bonae memoriae ad nos spectant. Rogamus eandem magnificam dominationem vestram, ut interim, quoad ad proximam dietam ascendemus, eadem velit invigilare et tueri, ne in ipsis bonis, quae ad nostrum ius pertinent, dampnum aliquod patiamur; eadem enim bona, quae nos concernent, etiam vestras dominationes cum domino palatino fratre nostro spectant. Praeterea credimus magnificam dominationem vestram intellexisse, quid mali ipsis dicatoribus regiae Maiestatis nuper in nostra civitate contigerit: non enim dubitamus ipsum dicatorem, qui apud dictam regiam Maiestatem fuit, suas pressuras declarasse. Nunc dominus comes Themesiensis nobis irascitur, quod suos servitores in ipsa civitate nostra praeter nostram voluntatem conspirantes in ipsos dicatores regios ac pecunias etiam regias insolenter grassari non permisimus. Qui profecto a nobis bono animo accipere potius deberet; quod a tam temerariis conatibus contra regiam auctoritatem inflatos vilissimos homines retraximus. Itaque si aliquid moliri contra nos magnificentia vestra intelliget, velit nos defendere, et efficere, ut regia Maiestas domini gratiosissimi nostri, pro cuius auctoritatis tuitione a benevolentia praefati domini

comitis exulamus, dignetur nos protegere. De Sewrinio putamus magnificae dominationi vestrae manifestum esse, illud non solum obsideri, sed iam etiam oppugnari. Fuimus nos apud dominum wayvodam, a quo nudius tertius, eodem scilicet die, quo apud eum fuimus, Waradinum regressi sumus. Conatur ferre auxilium obsessis sed gentes sunt modicae; vix una cum domino comite Themesiensi ac fratre nostro domino Petro et Johanne Kallaÿ habent supra mille huzarones sexcentos armigeros, peditum vero pixidariorum nuper bona pars amissa est. Nescimus, quantum hominum numerum ex Transsilvanis partibus et Walachis accolis scilicet proximarum partium sint habituri; hoc certum est: ita castrum victualibus prorsus carere, ut nisi quam citissime succurratur, illud iam amissum potius, quam per nostros teneri putemus. Nos eo proposito redimus Waradinum, ut si nobilitatem inducere ad hoc possemus, saltem a decimo quoquo colono gentes levaremus et quam citius ad ferendum auxilium proficisceremur, et quantum maximum possemus, huic periclitanti patriae serviremus. Quod reliquum est, magnificam dominationem vestram rogamus, ut nos de ventura dieta velit edocere, qualis videlicet illius facies appareat, et quo proposito regnicolae conveniant, ut sciamus rebus venturis prospicere et pro dignitate familiae nostrae ad ascensum nosmet apparare. Alia etiam nova si qua habentur, velit magnifica dominatio vestra nobiscum quam primum communicare. Et ut paucis multa complectar, doceat et praemoneat magnificentia vestra etiam ea, de quibus eandem requirere nescimus, quae felix valeat. Ex arce nostra Waradiensi in festo Transfigurationis Domini anno eiusdem 1524.

Franciscus de Peren comes et
episcopus Waradiensis etc.

Kivül: Magnifico domino Andreae de Bathor, comiti comitatus Zathmariensis etc. domino ac fratri nostro observando.

Eredetije papiron, zárópecséttel az Országos levéltárban. M. O. D. L.
23982. sz. a.

LVIII.

1524 okt. 11. Tudósítás arról, hogy az országgyűlés küldöttsége Werbőczy vezetése alatt felhívta a király figyelmét a magyarországi várak veszélyeztetett állapotára. Lajos felelete.

Come essendo quasi dissolta la dieta, et partiti bona parte delli nobeli, uno nominato domino Stephano Verbez uno delli capi della nobilita, comparse avanti la Maesta regia qual era con parte della nobilita del regno, et per nome de dicta nobilita con grave querella expose, et li fece intendere, che nel tempo della bona memoria del quondam serenissimo suo padre erano sta presi piu de 200 castelli di quel regno, et di continuo se andava perdendo con manifesta ruina de loro nobeli et non picciola ignominia de sua Maesta, la qual benche in ogni caso l'havesse parenti dove confuger loro, tamen nobili non havevano altro che quanto tenivano in dicto regno, pregando sua Maesta volesse assumer come le dovea il governo, et proveder come la poteva, perche loro non li mancheriano, de tutto quello potranno et non provedendo sua Maesta loro sariano astretti, et ad ogni modo volevano proveder alle necessita sue. Sua Maesta li fece risponder per il reverendo Strigoniense, che lei non havea in alcun tempo manchato et non mancheria nel advenir per quello la poteva per la conservation de quel regno, qual li era più caro delli altri, et delli sui parenti et amici, et che la perdita sequita al tempo del condan serenissimo suo padre et suo era processa dalla potentia del inimico et dalla sorte che cosi havea permesso, et che non mancheria de far ogni provisione se etiam da loro sara aiutato con exponer etiam la persona propria a talo effecto et con questo fu licenciato dicto domino Stephano con li altri.

Come quelli che sono al governo de dicta Maesta non sono alieni al accordo con il signor Turco, qualunque apertamente non se intendi, la qual non ponno concluder senza la volunta delli nobeli, ma che facil cosa sara adiuvar dicti nobeli alla pace, per star in qualche riposo et maxime

havendosi facto intender li signori Poloni che sono a quella corte apertamente chel suo serenissimo re sia per adoptar et aconciar le cose sue con Turci et Tartari.

Come lo giorno precedente che fu de x era venuta nova, il loco de Severino intesa la partita del vaivoda de Transylvania et del conte di Temesvar da quelle parte, haversi dato a Turchi a pacti, quali non se intendevano, et cosi in dicto giorno de XI era venuta la confirmation. Come de li se existimava dicta perdita de Severino, et dicevassi che saria di maggior danno di quella di Belgrado, per esser piu nelle viscere del regno, et che hora la Transylvania se teniva per persa per opinion de quelli che intendano.

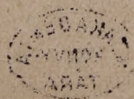
Come quella Maesta con quelli altri signori stavano in consiglio sopra questo facto, et se diceva che dicta Maesta cavalcherà con le sue gente verzo quelle bande.

Eredetije a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai között.

LIX.

1524 okt. 11. II. Lajos király az 1523 Szent György-napi országgyűlés végzése értelmében rendelkezik özv. Bárczay Lászlóné hitbéréről.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris conventui ecclesiae de Jazow salutem et gratiam. Dicitur nobis in persona fidelis nostri egregii Johannis de Barcza vicecomitis comitatus Abawyvariensis, quomodo ipse nobili dominae Cristinae relictæ condam Ladislai de dicta Barcza fratris ipsius exponentis condivisionalis de et super dote ac rebus paraffernalibus eidem dominae Cristinae relictæ de totalibus portionibus possessionariis dicti condam Ladislai Barczaÿ in possessionibus Felsew- et Also-Barcza, item Hwthka, Kokso, Pere et Thwşa in Abawyvariensi ac Jekelffalwa et Zenthmargÿtha vocatis in Scepusiensi comitatibus existentibus habitis iuxta huius regni nostri consuetudinem provenire debentem debitam ac congruam satisfactionem impendere dictasque portiones

possessionarias praefati Ladislai Barczaÿ simul cum literis et literalibus instrumentis factum earundem portionum possessionarium tangentibus et concernentibus, nunc apud manus eiusdem dominae Cristinae existentibus et habitis, pro se rehabere vellet iure admittente legeque ac consuetudine dicti regni nostri Hungariae requirente. Quia autem iuxta constitutionem universorum dominorum praelatorum et baronum ac huius regni nostri nobilium in dieta vel congregatione eorum generali pro festo beati Georgii martyris in anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo tertio transacto praeterito Budae de mandato nostro celebrata factam et per Maiestatem nostram approbatam et ratificatam inter cetera universae causae factum dotis et rerum paraffernalium tangentes de cetero movendae atque suscitandae more brevis brevium iudiciorum pro quinto decimo die a die amonitionis exhinc fiendae computando discuti debent et adiudicari, pro eo fidelitati vestrae harum serie firmiter committimus et mandamus, quatinus praesentes literas nostras praefatae dominae Cristinae relictae condam Ladislai de Barcza dictarum portionum possessionariarum detentrici per vestrum testimonium fide dignum exhiberi et praesentari faciatis, quae si personaliter requirere poterit, ibidem personaliter, alioquin de domo habitationis sive solitae eiusdem residentiae amoneat eandem dicatque et committat eidem verbo nostro regio, ut ipsa praescriptas dotem et res suas paraffernales eidem de dictis portionibus possessionariis praefati condam Ladislai Barczaÿ iuxta huius regni nostri Hungariae consuetudinem provenire debentes ab eodem exponente tollere et levare easdemque portiones possessionarias ipsius condam Ladislai Barczaÿ simul cum literis et literalibus instrumentis factum, ut praemittitur, earundem portionum possessionariarum tangentibus et concernentibus eidem Johanni Barczaÿ exponenti remittere et resignare debeat et teneatur. Quae si id fecerit, bene quidem, alioquin praescripto quinto decimo die a die huiusmodi amonitionis exhinc fiendae computando coram nostra personali praesentia personaliter, vel per procuratorem suum legitimum comparere debeat et teneatur, rationem superinde

redditura efficacem, certificando eandem ibidem, ut sive ipsa termino in praedicto coram dicta nostra personali praesentia compareat, sive non, eadem ad partis comparentis instantiam id faciet in praemissis, quod iuri videbitur expediri, et post haec huiusmodi exhibitionis amonitionis et certificationis seriem cum amonitae nomine terminum ad praedictum, ut fuerit expediens, eidem personali praesentiae nostrae fideliter rescribatis. Datum Budae feria quinta proxima post festum beati Francisci confessoris anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quarto.

Eredetiye papiros, zárópecsét nyomaival a M. N. Muzeumban, a Máriássy-család levéltárában.

LX.

1525 máj. 22. Főnemesi szövetséglevél.

Nos Ladislaus archiepiscopus ecclesiae Strigoniensis, summus et secretarius cancellarius regius et primas regni Hungariae, legatus natus, Paulus de Warda, episcopus ecclesiae Agriensis, Simon episcopus Zagrabiensis, Joannes Gozton episcopus Transsilvaniensis, cancellarius reginalis Maiestatis, Franciscus de Peren episcopus Waradinensis, Philippus More de Chwla episcopus Quinqueecclesiensis, Thomas de Zalahaza episcopus Vesprimiensis, Blasius Paxÿ episcopus Jauriensis, Stephanus Podmanÿczkÿ episcopus Nitriensis, Ladislaus Macedonÿaÿ episcopus Sirmiensis, Laurentius praepositus Albensis; item nos Stephanus de Bathor regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum, comes Ambrosius Sarkan de Akoshaza iudex curiae regiae Maiestatis, Georgius de Zapolÿa perpetuus comes Scepusiensis pro se et pro fratre suo spectabili et magnifico Joanne comite similiter Scepusiensi, waÿwoda Transsilvano et comite Siculorum, Alexius Thurzo de Bethlenfalwa thavernicorum regalium magister et thesaurarius regius, Petrus Korlathkewÿ de Bwchan magister curiae regiae Maiestatis, Petrus Perenÿ comes Abawÿwariensis, Ladislaus Kanÿsaÿ comes Castriferrei, Anthonius Paloczÿ comes

Zempliniensis, Joannes Banffÿ, comes de Werewcze, Franciscus Orzag de Gwth cubicularius, Emericus Orzag de Gwth magister cubiculariorum regiae Maiestatis, Thomas Zeechÿ de Felsewÿndwa comes Castriferrei, Sigismundus Banffÿ de Lÿndwa, Petrus Erdewdÿ, Wolfgangus comes de Bozÿn et de Sancto Georgio, Franciscus Hampo et Emericus Bebeek secretarius regius regocnoscimus per praesentes, quod cum in tanta rerum omnium perturbatione nihil sit vel ad tuendam regiae Maiestatis auctoritatem, vel ad huius regni libertates retinendas magis necessarium, quam mutua inter nos et fraterna charitas, omnibus odiis et simultatibus; quibus hactenus utcumque dissidebamus, depositis in bonam et optatam concordiam consensimus secundum articulos infrascriptos:

Imprimis, quod supplicabimus Maiestati regiae et tam publice, quam privatim elaborabimus, ut utrumque ordinem in suo gradu, existimatione et auctoritate cum in consiliis, tum in aliis rebus habere et parem utrique ordini fidem velit praestare et pro sua quemque dignitate et conditione complectatur. Alter vero in alterius magistratum, dignitatem aut officium nequaquam se debeat intromittere. Si voluerit Maiestas regia privatim cum aliquo dominorum praelatorum et baronum colloqui, non licebit id cuiquam recusare, haec tamen adhibeatur cautio, ut in illa negotia, quae ad consilium sunt referenda, unus aut alter se non intromittat, sed ut suspicio omnis tolli e medio nostri possit, suadeat Maiestati suae, ut cum ceteris quoque dominis, qui tunc in curia adfuerint, huiusmodi negotia communicet. Et si tanti fuerint ponderis aliqua regni negotia, ut de illis absentes quoque erunt admonendi (modo res ipsa et temporis conditio ferat), potiores domini, etiam absentes per literas consulantur. Nemo vero Maiestati regiae ita placere studeat, ut contra subditorum iura et communem iustitiam commo- dum aliquod aut emolumentum proponat suae Maiestati. Si qui externi aut quivis alii non ex his ordinibus contra huius regni libertatem se ad consilia Maiestatis regiae quovis modo, praeter regiam voluntatem et nostrum assensum communem ingesserint, hos modis omnibus studebimus

amovere. Domini utriusque ordinis mutuo nos diligemus, et tam apud Maiestatem regiam, quam alibi, ubi fuerit necessarium et opportunum, honorem, commoda, iura et immunitates nostras invicem tuebimur ac non minus absentes, quam praesentes fraterne et amice fovebimus ac omni consilio et praesidio, salva tamen iustitia ac nostra erga Maiestatem regiam fide iuvabimus. Cum vero aliqui dominorum baronum e vita decesserint, coniugem, liberos pupillos et fratres eorum relictos apud Maiestatem regiam omni ope necessaria pro viribus nostris iuvabimus et eos, quantum in nobis erit, iniuste opprimi non patiemur. Testamenta vero legitima utriusque ordinis, ut rata sint et observentur, efficere fideliter curabimus. Quod si inter aliquos nostrorum ordinum contentiones, iniuriae, lites et controversiae suboriantur, unusquisque nostrum pro suis viribus sopiendas et exstinguendas curet diligentissime. Quae si componi, aut sedari alia ratione et mediis non possent, in administrando iure non amoris, odii aut alicuius affectionis, sed merae iustitiae ratio et respectus habeatur. Si forte dominorum aliquis ab homine externo aut non nostrorum ordinum contumeliis verborum affectus fuerit, aut quodcunque genus iniuriae acceperit, uterque ordo huiusmodi contumeliae aut iniuriae auctorem admonere et corripere debeat, qui nisi respiscat, partes praelati aut baronis offensi omni ratione, prout aequum videbitur, iuvare et defendere teneamur. Huius autem concordiae fidutia nemo nobilibus aut quibusvis aliis inferioris conditionis hominibus iniurias, damna, violentias inferat. Nam si quis fraterne prius per nos admonitus vel desistere ab illicito, vel satisfacere laesis et offensis nollet, hunc contra iustitiam et aequitatem defendere nullo pacto simus obligati, sed oppressi potius ac laesi partes, quisquis is fuerit, salva amititia liceat defendere. Si quis dominorum apud Maiestatem regiam quacunq; causa fuerit accusatus, summo studio ac fideliter instabimus, ne illi Maiestas sua incognita causa succenseat et irascatur, nec eum iniuste punire, officio privare, damno, aut ignominia velit afficere. Cum aliquos magistratus aut officia ordini baronum convenientia mutari, aut vacare con-

tigerit, uterque ordo omnem quam poterit operam fideliter apud Maiestatem regiam adhibeat, ut si quis ex ipsis dominis baronibus sano et bono iudicio ad illius officii aut magistratus administrationem idoneus inventus fuerit, atque id ille desideraverit, inferioris status hominibus praeferatur. Alioquin nobilibus bene meritis aditus ad honores, magistratus et officia non sit interclusus. Maxima, qua poterimus industria laborabimus, ut proventus regii non minuantur, sed in dies magis ac magis, citra tamen subditorum praeiudicium crescant et augeantur, ut habeat Maiestas sua unde et regna defendere et regiam conditionem et dignitatem retinere, et in eos, qui merentur, liberalitatem suam possit exercere. Nec feremus, quantum in nobis erit, ut quippiam proventus regios dissipent, aut male sibi possint usurpare.

Quoniam autem interdum Maiestas regia barones alioqui bene meritos ad talem evehit magistratum, quem propter inopiam rei familiaris ut eorum dignitas postulat, nequeunt administrare, supplicabimus igitur Maiestati regiae, ut talibus tam gratiose subveniat, ut eorum officia commode et honeste valeant exercere. Supplicabimus praeterea Maiestati regiae et suadebimus, ut liberos dominorum vetustioris familiae, qui aliquam futurae virtutis indolem prae se ferunt, domestica tamen premuntur paupertate, in curiam suam clementer accipere ac instituendos et fovendos curare atque eorum penuriam, ut in curia et servitiis Maiestatis suae perseverent, dignetur sublevare. Et ne quis subditorum Maiestatis regiae queri possit de iustitia sibi denegata, aut parum sincere administrata, persuadebimus Maiestati regiae ac iudicibus regni ordinariis, ut aliorum quoque dominorum accedente consilio rectum in administrando iure modum ac rationem inveniat, virisque probis ac peritis iudices ordinarii suas vices committant. Tales etiam adhibeantur iudicibus assidentes, quibus nec virtus, nec probitas, nec legum desit peritia. Si qui externi aut etiam huius regni incolae quacunque inducti ratione contra Maiestatis regiae dignitatem, aut contra statum, libertates, commoda, officia et praerogativas dominorum praelatorum, baronum aut nobilitatis

rem aliquam novam et inusitatam vellent attentare, universi domini utriusque ordinis ac quilibet nostrum sese opponere ac totis viribus resistere teneatur.

Ut autem haec omnia citra aliquod impedimentum possint observari et haec concordia atque animorum coniunctio magis efficax et stabilis maneat, omnes nostrae mutuae intelligentiae aut etiam confoederationes, si quae forte his aliqua in parte contrariae initae aut factae essent, aboleantur ac nullius deinceps sint momenti aut vigoris. Haec vero ad augmentum dumtaxat auctoritatis et dignitatis regiae et pro communi totius regni et omnium eiusdem statuum libertate et commodo nos rata habituros et observaturos bona fide ac per honorem nostrum manu etiam stipulata fatemur et promittimus. Ad quorum omnium firmam observationem absentes quoque fratres et amicos nostros requiremus et inducere modis omnibus studebimus. Qui si in his sentire nobiscum recusarent, aut huic nostrae concordiae quovis modo adversarentur, salva nostra erga Maiestatem regiam fidelitate nos talibus unanimes opponemus. Per hanc autem unionem et concordiam nostram nulla ex parte intendimus auctoritati regiae Maiestatis ac regni libertati derogare. In quorum fidem et testimonium praesentes literas sigillis nostris munitas duximus emanandas. Datum in arce Budensi feria secunda Rogationum anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

Eredetiye papiron, 24 rányomott pecséttel az Országos levéltárban, Másolatok. M. O. D. L. 24148. sz. a. Egy nem teljes másolata megvan a Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt. Egy jobb másolata található a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltár «Hungarica» osztályában, a melyről kiadta az Országos levéltár szövegétől több helyen eltérően, nem teljesen és önkényesen «die 22. Junii anno Domini 1525»-ről datálva Firnhaber, Quellen und Forschungen 124—126. l. Harmadik másolata van a br. Jeszenák-család levéltárában (M. N. Muzeum). Ebben Báthory István nádor írja át az oklevelet; bevezetését és befejezését itt adjuk: Nos Stephanus de Bathor regni Hungariae palatinus et iudex Cumanorum etc. damus pro memoria, quod cum feria secunda Rogationum novissime praeterita pro fraterna et amica quadam unione atque confoederatione inter nos et ceteros dominos utriusque ordinis infranominandis inita in hac arce Budensi una cum eisdem dominis utriusque ordinis convenissemus ipsamque unionem per literas

nostras ratam et firmam haberi curavissemus et quo tutius securiusque caedem literae conservarentur, easdem sub uno sensu et forma verborum sigillis nostris communitas duplicandas iidem domini alteras earundem reverendissimo domino Ladislao archiepiscopo ecclesiae Strigoniensis primati Hungariae, legato nato summoque et secretario cancellario regiae Maiestatis etc., alteras siquidem nobis tanquam manibus fidelibus ad conservandum assignassent. Mox iidem domini utriusque ordinis singillatim cupientes pro se habere paria earundem, decrevimus unanimiter, ut praefatus dominus Strigoniensis dominis ordinis sui sub suo, nos vero dominis nostri ordinis sub nostro sigillis ipsa eadem paria in transsumpto literarum nostrarum dare et concedere deberemus. Quarum quidem literarum tenor talis est: (Következék az oklevél.) Quas nos de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transscribi et transsumi praesentibusque literis nostris inseri facientes magnifico domino Joanni Banfi, comiti de Werócze etc. duximus concedendas. Datum in arce Budensi praedicto vigesimo die termini praenotati anno Domini praenotato.

LXI.

1525 aug. 8. A budai káptalan tanúságtétele a hatvani országgyűlésen megrágalmazott Korlátkövy Péter ügyében eszközölt tanúkihallgatásokról.

Nos capitulum ecclesiae Budensis memoriae commendamus per praesentes, quod nos literas serenissimi principis et domini domini Ludovici Dei gratia regis Hungariae et Bohemiae etc. domini nostri gratiosissimi praeceptorias universis et singulis dominis praelatis, baronibus ac egregiis et nobilibus necnon alterius cuiusvis status et plebeae conditionis hominibus, pridem videlicet in congregatione generali universorum regnicolarum pridem in festo Nativitatis Beati Johannis Baptistae proxime praeterito in oppido Hathwan celebrata constitutis et existentibus sonantes nosque in certa sui parte tangentes recepimus in haec verba: Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris universis et singulis dominis praelatis, baronibus ac egregiis et nobilibus necnon alterius cuiusvis status et plebeae conditionis hominibus, pridem videlicet in congregatione generali universorum regnicolarum nostrorum pro festo Nativitatis beati Johannis Baptistae proxime praeterito in oppido Hathwan celebrata constitutis et existentibus

praesentium notitiam habituris salutem et gratiam. Exponitur Maiestati nostrae in persona fidelis nostri egregii Gasparis Czobor de Czoborzementyhá, alias de Holycz, quomodo quaedam causa inter ipsum exponentem ab una ac magnificum Petrum de Korlatkew, magistrum curiae nostrae ab alia partibus ratione quorundam verborum per nonnullos homines in eadem congregatione regnicolarum nostrorum contra dictum Petrum Korlathkewy per modum proclamationis prolatorum mota fuisset, quorum quidem verborum occasione idem Petrus Korlathkewy eundem exponentem aggravari facere vellet; et quia huiusmodi verborum proclamationes contra dictum Petrum Korlatkewy in eadem congregatione palam et manifeste et ad auditum vestrum factae fuissent, quae vobis dilucide evidenterque constarent, unde nunc fassionibus et attestationibus vestris pro iurium suorum sustentatione idem exponens summe indigeret essetque necessarium, pro eo fidelitati vestrae harum serie firmiter praecipiendo mandamus, quatinus acceptis praesentibus dum et quandocumque per fidelem nostrum nobilem magistrum Johannem Chorba minoris cancellariae nostrae notarium praesente cum eodem testimonio honorabilis capituli ecclesiae Budensis, quod per ipsum serie praesentium ad id transmitti iubemus, nomine dicti exponentis fueritis requisiti, aut alter vestrum fuerit requisitus, sub onere sedecim marcarum gravis ponderis super vos, qui amoniti et requisiti super interrogatis testimonium veritati perhibere recusaveritis, vigore generalis decreti regni nostri inter cetera exinde editi per Maiestatem nostram immediate et irremissibiliter exigendarum simul, vel divisim ad fidem vestram Deo debitam fidelitatemque nobis et sacrae coronae nostrae observandam, qualis de et super verborum praemissorum prolationibus in dicta congregatione regnicolarum contra dictum Petrum Korlathkewy proclamatis constat certitudo veritatis, suo modo fateri dicereque et testificari modis omnibus debeat et teneamini. Super quibus quidem fassionibus et attestationibus vestris literas tandem ipsi exponenti iuris sui ad cautelam necessarias ad relationem dicti nostri et ipsius capituli ecclesiae Budensis hominum per dictum capitulum

dari volumus et mandamus communi iustitia requirente et secus non facturi, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Budae feria sexta, in profesto beatissimae Mariae de Nive virginis anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto. Iuxta quarum continentiam nos mandatis praefati domini nostri regis in omnibus obedire volentes, uti tenemur, una cum nobili magistro Johanne Chorba minoris cancellariae regiae notario nostrum hominem, videlicet honorabilem magistrum Benedictum de Zegedino socium et concanonicum nostrum ad praemissa fideliter peragenda nostro pro testimonio fide dignum duximus destinandum, qui tandem exinde ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt eomodo, quod ipsi in festo Transfigurationis Domini proxime praeterito testes infranominati nomine praefati exponentis requisiti sub onere sedecim marcarum gravis ponderis super eos, qui in locis subscriptis amoniti et requisiti super interrogatis testimonium veritati perhibere recusassent, vigore generalis decreti praelibati domini nostri regis inter cetera exinde editi per praefatum dominum nostrum regem immediate et irremissibiliter exigendarum simul vel divisim ad fidem eorum Deo debitam fidelitatemque praefato domino nostro regi et sacrae suae coronae observandam, qualis de et super verborum praemissorum prolationibus in dicta congregatione regnicolarum contra annotatum Petrum Korlathkewÿ proclamatis constitisset certitudo veritatis, modo et ordine infrascripto fassi fuissent et attestati et primo nobiles Stephanus Agardÿ et Martinus de Bozograd in domo spectabilis et magnifici domini Johannis de Zapolÿa, comitis perpetui terrae Scepusiensis ac Waÿwodae Transsilvanensis Budae¹ prope claustrum religiosorum fratrum minorum de observantia habita reperti iurati et examinati fassi fuissent uniformiter, quod ipsi in praenotata congregatione regnicolarum in dicto oppido Hathwan celebrata audivissent ab innumerabilibus nobilibus, de quorum nominibus (ex quo curam superinde minime gessissent) non recordarentur, praenominatum Petrum Korlathkewÿ, magi-

¹ Más tintával, betoldás.

strum curiae praefati domini nostri regis variis vituperiis et verbis dehonestatoriis affectum fuisse et inter ceteros quendam Albertum Gÿanthÿ Albae Regali commorantem coram regia Maiestate et conventu regnicolarum proclamantem dixisse: Petrus — inquit — Korlathkewÿ est homo iniustus, omnia enim bona mea occupavit, consortem meam in aquam demergi et proiici facere voluit, et me sine ullis meis culpis et demeritis exigentibus oppressit. Item egregii ac nobiles Stephanus Konde de Portheleke, Ladislaus de Tarcha, alter Ladislaus de Serÿen, Andreas de Karthal, Franciscus Gezthÿ, Georgius Horwath, Stephanus Ramocha, Michaël Aranÿ, Franciscus Chorba, Michaël Horwath, Petrus Jaxÿth, Blasius Nagh de Weche et Andreas de Zenthpal in eadem domo dicti domini Johannis waÿwodae reperti iurati omnes et examinati pari modo attestati fuissent audivisse praefatum Albertum Gÿanthÿ praedicta verba contra annotatum Petrum Korlathkewÿ dixisse et proclamasse, alios etiam innumerabiles nobiles, quorum nomina ipsis minime constarent, proclamasse contra eundem Petrum Korlathkewÿ: Non meretur — inquit — Petrus Korlathkewÿ domos regias intrare, quia libros regios perfricare consuevit et privetur officio, quia proditor est. Fassi fuissent etiam testes iidem audivisse alia etiam nonnulla verba vituperiosa et ignominiosa contra eundem Petrum Korlathkewÿ a multis nobilibus, de quibus non recordarentur. Item nobilis Georgius de Czÿrÿak similiter in eadem domo ipsius domini Johannis waÿwodae repertus iuratus fassus fuisset per omnia, sicuti testes proxime praecedentes adiecto etiam hoc per ipsum Georgium Czÿrÿakÿ, quod ipse audivisset ab ore Francisci Bezeredÿ dicentis: Petrus — inquit — Korlathkewÿ dignus esset, ut comburreretur (sic), ex quo libros regios perfricat. Item egregii Stephanus Both de Baÿna, Petrus More, Ladislaus de Thold et circumspetus Franciscus de superioribus calidis aquis Budensibus in domo reverendissimi condam domini Thomae cardinalis Strigoniensis similiter Budae in platea Sancti Georgii habita reperti similiter iurati et examinati attestati fuissent per omnia, prout omnes testes praecedentes. In cuius attestationis testimonium praesen-

tes literas nostras ad fassionem praefatorum regii et nostri hominum praefato exponenti iurium suorum ad cautelam communi iustitia suadente duximus concedendas. Datum tertio die diei attestationis praenotatae anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto supradicto.

Eredetije papiron, hátára nyomott pecséttel az Országos levéltárban. M. O. D. L. 24172. sz. a.

LXII.

1525 szept. 1. II. Lajos király értesíti a szab. kir. városokat, hogy az országgyűlés határozata értelmében az új pénz verését megszüntette és tudatja velük, hogy az eddig vert új pénzekből kettő ér egy régít.

Ad civitates liberatas.

Noveritis, quod nos ad evitandam in regnis nostris omnium rerum caristiam cusionem novae monetae cessare fecimus et iam moneta antiqua iterum cudi coepta est et huiusmodi monetae antiquae cusio semper continuabitur. Ita autem una cum dominis praelatis barronibus (sic) ceterisque proceribus ac regnicolis nostris ordinavimus et conclusimus, ut omnia victualia et aliae res vendibiles ita et eomodo vendantur, sicuti ante cusionem novae monetae vendebantur. De nova autem moneta id constitutum est, ut duae novae monetae valeant unam antiquam et tantum detur pro duabus novis, quantum olim dabatur pro una antiqua et quod una nova moneta valeat unum obolum antiquum, eo quod in duabus novis monetis tantum est argenti, quantum in una antiqua. Et huiusmodi usus atque cursus monetae tam novae, quam antiquae posthac non mutabitur, neque aliter de illis constituetur; nemo itaque teneat novam monetam iam perituram, nec alium valorem, quam praemissum est habituram. Qui vero praenotatis novis monetis et antiquis aliter uterentur, quam praemissum est, et res suas aliter venderent, quam ordinatum est, mox res et bona talium per iudicem aut officialem illius loci, ubi id fieret, occupentur et auferantur, quorum tertia pars cedat

iudici vel officiali, duae vero partes domino terrestri. Quam ob rem fidelitati vestrae harum serie firmissime mandamus, quatinus acceptis praesentibus communitatem ipsius civitatis nostrae sine mora convocare et hanc nostram et regni nostri ordinationem de usu monetarum et de ratione rerum vendibilium per nos factam ipsis declarare praesentesque literas nostras exponi facere debeatis, committatisque ipsis nostro nomine, sicuti per praesentes nos quoque sub poena confiscationis bonorum eorundem committimus et mandamus, ut hanc nostram et regni nostri ordinationem quilibet observare debeat, quod si quippiam ausu temerario huic nostrae ordinationi refragarentur et res suas aliter venderent, mone-tisque novis et antiquis aliter uterentur, quam ordinatum est, vos iudex et iurati cives omnes huiusmodi ordinationis turbatores punire et poenam praenotatam ab illis exigere debeatis; quod si non feceritis, nos a vobis illam exigi faciemus; secus igitur fecere non ausuri. Datum Budae in festo beati Egidii abbatis anno Domini 1525.

Eredetiye papiron a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában. Hasonló értelemben a megyékhez szóló rendelet megvan Wagner, Diplomatarium comitatus Sarosiensis 32—33. l.

LXIII.

1525 okt. 1. Lengyel András szucsáni várnagy jelenti Bornemisza Jánosnak, hogy a vár népe a köteles szolgálatot megtagadta és a hatvani országgyűlésen megszavazott adót se akarja teljesen megfizetni. A továbbiakra nézve utasítást kér.

Magnifice domine domine mihi gratiose paratum servitium cum perpetua fidelitate. Noverit magnificentia vestra, qualiter hiis elapsis diebus iobagiones aut oppidani de Suchan una mecum coram vestra magnificentia constituti eramus et vestrae magnificentiae notum est, qualiter finitum fuit, quod ipsi oppidani laborare, arare et ad castrum vigilatorem tenere debuissent (ut promiserant coram vestra magnificentia); nullatenus servire volunt, neque obedire dicendo, quod coacti promisissent coram eandem (sic) vestra ma-

gnificentia. Hucusque omnino resistunt et nullum servitium facere volunt, quod si et capitibus plecti deberent, et hoc coram multis nobilibus dicebant; pontem etiam laborare nolunt, propter quem et theolonium est desolatum; pontem quidem laborarent, sed ut proventus theolonii ipsis cederet de pulsu autem ut pulsabant ad servos vestrae magnificentiae ut conquestus fui coram eadem (sic) nullam iustitiam mihi facere volunt. Ex hoc quod in omnibus suis rebus sunt unanimes et dicam, qua fuit dicata, ad congregacionem Hatwan per alios nobiles ut vestra magnificentia mandaverat, quod ab ipsis accepissem, unicum obulum dare volunt et sciat vestra magnificentia, quod fortalitium totaliter est desolatum, proventus etiam, qui sunt, nescio ad quem apponere ad servitores aut ad laboratores. Vestra magnificentia iam intelligere potest fidelitatem et astutiam ipsorum, semper laboraverunt sub imperio omnium dominorum forsan a mille annis aut citra, in praeterito anno exceperunt se a laboribus. Nescio, quo spiritu ducti assecuti sunt hanc libertatem et sciat vestra magnificentia, quod iam plus quinquaginta florenis exposui ambulando et mittendo ad vestram magnificentiam. Igitur eandem vestram magnificentiam rogo et bonum consilium expecto, quid cum ipsis facere debeo ad literas regiae Maiestatis et vestrae magnificentiae nihil curant neque ad praecepta, si vestra magnificentia eos non corriget, alias nunquam obedientes erunt etc. Et alia quicquid exhibitor harum literarum coram vestra magnificentia dixerit, eidem fidem adhibere dignemini, meque vestrae magnificentiae humilime (sic) commendo etc. Datum ex Suchan dominica die post festum beati Michaelis archangeli anno Domini 1525.

Andreas Lenghel

castellanus fortalicii

Suchan Servitor humillimus.

Kivül: Magnifico domino domino Joh[anni Bornemiza] provisorio castri Budensis et com . . . domino nostro gratiosissimo.

Eredetije papiron, zárópecsét nyomával az Országos levéltárban.
M. O. D. L. 24200. sz. a.

LXIV.

1525 okt. 18. II. Lajos király tudósítja Somogy megye hatóságát, hogy a margitszigeti apáczáknak somogy megyei birtokait a nov. 11-ikén esedékes egyforintos adó fizetése alól felmentette.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris comiti vel vicecomiti et iudicibus nobilium necnon dicatoribus et exactoribus subsidii nostri unius floreni festi beati Martini episcopi proxime affuturi comitatus Simigiensis salutem et gratiam. Quia nos universa bona religiosarum dominarum sanctimonialium de insula leporum in comitatu isto Simigiensi habita ob spem et devotionem nostram, quam nos in beata virgine Margaretha, in cuius nomine glorioso ecclesia sive monasterium ipsarum fundatum exstitit, specialem gerimus et habemus. eisdem in elemosinam pro vestitura earum in dicto subsidio nostro unius floreni istius comitatus deputavimus annuendo et concedendo ipsis dominabus, ut ipsae omnes pecunias ipsius subsidii nostri nobis ex eisdem bonis provenientes pro se solum vigore praesentium exigere et retinere libere valeant atque possint, immo deputamus et annuimus et concedimus per praesentes mandantes et committentes fidelitati vestrae harum serie firmissime, quatinus praefatis dominabus sanctimonialibus omnes huiusmodi pecunias subsidii nostri de dictis bonis suis in comitatu isto habitis pro se libere exigere et exigi facere permittere modis omnibus debeatis et teneamini, nec ob id bona ipsa depraedare seu depraedari facere quovismodo praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali; praesentes tandem si opus fuerit, poteritis pro vestra superinde reservare expeditione. Datum Budae feria quarta in festo beati Lucae evangelistae. Anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

Ludovicus rex
manu propria.

LXV.

1526 jan. 6. Cseröghi János alkancellár Pestmegye adószedőitől a jelenlegi 75 denáros adó terhére ezer forintot kér.

Egregii domini et amici nobis honorandi. Noveritis, quod Maiestas regia, dominus noster gratiosissimus pro certis et arduis negotiis serenissimae Maiestati reginali ex praesenti subsidio septuaginta quinque denariorum mille florenos aureos boni iustique ponderis, aut istas monetas novas in toto numero, quibus mille floreni aurei cambiri possint, in toto comitatu Pesthiensi deputavit. Qua re hortamur vos et per praesentes ex voluntate prafatae Maiestatis regiae, domini nostri gratiosissimi vobis committimus, quatinus dictos mille florenos, aut de istis pecuniis novis tantum pecuniarum, quae mille florenos aureos valeant, huic homini reginalis Maiestatis praesentium ostensori, non curatis quibuscunque aliis deputationibus in isto comitatu factis regiam ad rationem modis omnibus, praeter omnem difficultatem et excusationem dare et solvere debeatis et teneamini, praesentes vero pro vestra superinde reservetis expeditione. Datum Budae, in festo Epiphaniarum Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

Joannes de Cherewgh
vicethesaurarius in absentia supremi
thesaurarii locumtentens manu propria.

Kivül: Egregiis dominis dicatoribus et exactoribus praesentis subsidii septuaginta quinque denariorum comitatus Pesthiensis amicis nobis honorandis.

Eredetiye papiron, zárópecsét nyomaival az Országos levéltárban
M. O. D. L. 25725. sz. a.

LXVI.

1526 febr. 25. Báthory András a Szent György-napi dietára hívja Dóczy Ferenczet; azt írja: a nádor jövendőjéről nem kell kétségbeesni, mert
«még a mi házunk előtt is verőfény kelhet».

Egregie domine et amice nobis honorande. Acepi (sic) a domino fratre, domino palatino, quatinus eadem ocupari (sic) fecisset bona eiusdem Rezy vocato pro ila (sic) debita, quod (sic) solvi easdem inteligeret (sic) et cum frater ipsē meus dominus palatinus nunc habeat satis acerbam causam, quem (sic) et eadem amice domine bene scit, et ne adatur (sic) plus dolor, quam habet, nam et ista plus, quam dicii (sic) potest, est sufere (sic) eidem, nam magis nu(n)c esset amicis consolare, quam turbare, ex eo, quia omnis amicus in suo tempore probari est necese (sic) hunc est ne per eum, a quo praecipue nu(n)c obtamus (sic) omne bonum. Aut forte iam amicitia vestra dubitaret Deo, quod Deus avertat, nam . . . nu(n)quam vidi delictum et semen eius panem (?) Sed nu(n)c cogita, ut talia ne adat (sic) malum ad malum, quia nichil aliud credere est, ut iam dominatio vestra desperatus est ipsum palatinum fratrem, de quo non omnino est desperare, nam non est abbreviata (sic) manus domini; meg az mÿ hazuk (sic) elewt is verewfÿn kelhet. Ultimo rursum rogo, ut usque futurae dietae, ad quam ipse et dominus frater palatinus sine dubio hic erit, et vobis tanquam amicus optimus erit, prout semper fuit et pro me etiam faciat. Ex Buda, dominica Reminiscere 1526.

Andreas eiusdem amicus bonus.

Kivül: Domino et amico confidentissimo Francisco Doczy etc. domino detur.

Eredetije papiron, zárópecsét nyomaival az Országos levéltárban
M. O. D. L. 24267. sz. a.

LXVII.

1526 márcz. 22 Brodarics István megköszöni Ferdinánd főherczegnek kancellárrá való kinevezésénél tapasztalt pártfogását.

Serenissime princeps et domine, domine clementissime post servitutis meae commendationem.

Serenissimus et gratiosissimus dominus meus, frater vestrae Serenitatis ex gratia sua et commendatione eiusdem vestrae Serenitatis fecit me his diebus cancellarium suum; pro qua promotione mea vestrae Serenitati ingentes et quantas maximas possum, gratias ago, relaturus fidelibus servitiis meis, si Deus vitam mihi concesserit, longe uberiores. Nova hic non sunt alia, nisi quae hi domini oratores vestrae Maiestatis eidem referre poterunt. Me in gratiam eiusdem humillime commendo, quae felicissime valeat. Datum Budae 22. Martii anno Domini M. D. XXVI.

Eiusdem vestrae Serenitatis

humillimus servulus
S. Brodericus episcopus
Sirmiensis, cancellarius.

Kivül: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando infanti Hispaniarum, archiduci Austriae et sacri Imperii Romani vicario generali etc. domino mihi colendissimo.

Eredetije papiron, a bécsi csász. és kir. házi, udvari és állami levéltár «Hungarica» osztályában.

LXVIII.

1526 ápr. 6. II. Lajos király értesíti Sárosmegye adószedőit, hogy a Bertóthy Ferencz és Szaniszló birtokairól befolyó adójjövedelmet Bertóthy Szaniszlónak adományozta.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris comiti vel vicecomiti ac iudlium comitatus de Saros, necnon dicatoribus et exactoribus praesentis subsidii nostri septuaginta quinque denariorum eiusdem comi-

tatus salutem et gratiam. Noveritis, quod nos pecunias praedicti subsidii nostri de bonis egregiorum Stanislai et Francisci de Berthoth in isto comitatu existentibus provenientes deputavimus eidem Stanislao de Berthoth pro suis expensis, quas Leuchoviae nuper ad commissarios serenissimi domini regis Poloniae per nos delegatus fecit; dedimus autem praefato Stanislao omnimodam potestatis facultatem, ut huiusmodi pecunias solum praesentium vigore per se exigere et ad usus suos proprios convertere valeat. Mandamus igitur vobis harum serie firmissime, quatinus illis aliis deputationibus non obstantibus antedicto Stanislao illas libere de praescriptis bonis exigendas relinquere debeatis neque pro eisdem pecuniis nostri subsidii bona ipsa depraedare, aut aliter qualitercunque impedire praesumatis; casu vero si iam vos praefati dicatores ipsas pecunias exegissetis, reddere et persolvere integre debeatis et secus facere non audeatis; praesentes pro vestra superinde reservare poteritis expeditione. Datum Budae feria sexta proxima post dominicam Resurrectionis Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

Ludovicus rex
manu propria.

Eredetiye papiron, rányomott pecséttel a M. N. Muzeum levéltárának Törzsanyagában.

LXIX.

1526 máj. 3. II. Lajos király tudósítja Közép-Szolnok vármegye hatóságát, hogy a váradi püspökségnek e megyében fekvő javain a jelenlegi adó beszédését Perényi Ferencz váradi püspöknek adományozta.

Commissio propria domini regis.

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris egregiis et nobilibus comitibus, vicecomitibus, iudicibus nobilium ac dicatoribus et exactoribus praesentis subsidii nostri comitatus Zolnokinterioris in partibus Transsilvanis salutem et gratiam. Sciatis, quod nos uni-

versa bona episcopatus ecclesiae Varadiensis in isto comitatu habita fidei nostro reverendo domino Francisco de Peren episcopo eiusdem ecclesiae ac comiti comitatus Býho-riensis in recompensationem et refusionem expensarum suarum, quas penes Maiestatem nostram per nos vocatus et iussus fecit et nunc facit, relaxivimus et concessimus, ut dictum subsidium nostrum pro se exigere valeat. Ideo fidelitati vestrae mandamus firmissime, ut prafato domino episcopo et homini suo ad id deputando in exactione eiusdem subsidii nostri obstare, vel subditos eiusdem proptereae damnificare nequaquam praesumatis, vel si forte iam quospiam illorum depraedassetis, mox citra omnem exceptionem et excu-sationem universas res et bona illis reddere et restitui facere debeatis et teneamini. Vos autem dicatores et exactores literas nostras praesentes pro vestra poteritis servare expe-ditione; secus ne feceritis. Datum Budae in festo inven-tionis sanctae Crucis anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

Eredetiye papiron, rányomott pecsét nyomával az Országos levél-tárban M. O. D. L. 30083. sz. a.

LXX.

1526 júl. 9. II. Lajos király a legutóbbi országgyűlésen kinevezett és most a maga felmentését kérő kincstartót, Thurzó Eleket, nem menti ugyan fel állásától, de minden felelősség alól feloldja.

Nos Ludovicus Dei gratia rex Hungariae et Bohemiae etc. recognoscimus et fatemur per praesentes nostras, quod cum in dieta proxime praeterita dominorum praelatorum et baronum ac universorum regnicolarum nostrorum magna nobis cura esset de aliquo bono, fidele et industrio thesau-rario nostro praeficiendo, qui hoc tempore necessitatis nostrae nobis et huic regno nostro commode servire posset, visum est nobis neminem esse ad hanc provinciam obeun-dam magis idoneum, convenientem et sufficientem fidele nostro magnifico Alexio Thwrzo magistro thavernicorum

nostrorum. Cum itaque hoc quaestoratus nostri officium humeris ipsius imponere voluissemus, supplicavit ipse Maiestati nostrae frequenter et instantissime, ut hoc onere ipsum non gravaremus, non enim esset ad hoc genus servitii nostri sufficiens tum propter tenuitatem, paucitatem et defectum proventuum nostrorum, tum etiam quod ex propriis suis facultatibus res nostras et negotia multifaria et undique ingruentia expedire non posset. Nos etsi propter servitia ipsius Alexii Thwronis Maiestati nostrae semper exhibita libenter eius supplicationem exaudire cupiebamus, tamen rebus et necessitatibus nostris et regni huius nostri ita exigentibus ei parcere in hoc non potuimus, sed eum licet refugientem in quaestorem nostrum praefecimus. Postea vero, cum in dies videret multitudinem negotiorum nostrorum, expeditiones varias, pericula plurima affluere, quibus ex thesaurariatus ipsius officio providere deberet, proventus vero nostros nullos hoc tempore, vel admodum exiguos provenire, saepius iterum ipse Alexius Thwro tum privatim, tum coram toto consilio nostro Maiestati nostrae supplicavit, ut eum hoc officio thesaurariatus nostri immunem esse pateremur, quippe cum non posset ipse ad hoc esse sufficiens propter plurimas causas et maxime propter inopiam proventuum nostrorum, qui adeo pauci et exigui essent, ut iam ipse etiam ex suis propriis usque ad triginta duo millia florenorum vel circiter ad negotia nostra et expeditionem hanc nostram praesentem exponere sit coactus. Cum ergo et nos proventus non habeamus, et ipse quoque sua, quae habuit, iam exposuerit, timeret, ne defectus aliquis in rebus nostris et regni huius fieret, et ne propter non solutionem aliquod castrum finitimum periret, aut aliquod maius damnum eveniret et propterea ipse postea inculparetur, nos licet rationes suas, quas coram Maiestate nostra et toto consilio nostro toties proposuit et propter quas se ad hoc officium insufficientem declaravit, iustas esse arbitrati, fuerimus, tamen propter praesentis temporis periculosi conditionem, propter necessitates nostras maximas, quas habemus, et propter multas etiam alias causas ex deliberatione dominorum consiliariorum et assessorum nostrorum

hoc ipsum officium thesaurariatus apud eum reliquimus illudque ei imposuimus, existimantes ipsum Alexium Thwrzonem idem officium magis, quam quemvis alium sufferre posse, nam ubi ipse tenuitatem et paucitatem proventuum nostrorum, suam vero insufficientiam causaretur, visum est nobis et universis consiliariis et assessoribus nostris, quod non teneretur ipse ad ea facienda, quae essent impossibilia et quae expedire non posset, sed his solummodo rebus nostris, quae pro quantitate proventuum nostrorum et etiam pro viribus et facultate sua posset, providere teneretur et ultra hoc quod facere posset, nos eum cogere non possemus, neque ipse ad maiora facienda esset obligatus, quam proventus nostri et vires ipsius se extenderent. Super quibus omnibus praemissis rebus idem Thwrzo coram nobis et consiliariis nostris est protestatus, de quibus ad supplicationem ipsius praesentes literas nostras ei duximus dandas et concedendas. Datum Budae in octava visitationis Mariae anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

Ludovicus rex
manu propria.

Eredetiye papiron, rányomott pecséttel az Országos levéltárban
M. O. D. L. 24309. sz. a.

II. TÖRVÉNYEK.

Az 1516—1526-iki országgyűlések végzéseiből eredetiben egy se maradt reánk, sőt az 1516-iki törvényeknek még a másolata se. Az itt hozott végzéseknek csak egy kivonatot ismerjük a velencei követjelentésből. Ilyen kivonat négy maradt ránk: 1. az 1516-iki, a mely a velencei köztársaság számára készült.¹ 2. az 1523-iki, a melynek fölirata: *Domino principi*, valószínűleg Ferdinánd főherceg számára,² 3. az 1521-iki³ és 4. az 1526-iki,⁴ a melyek a lengyel király használatára állítottak össze. Valószínűnek kell tartanunk, hogy a külföldi követek, akár megküldötték megbízóiknak az azon a diétán alkotott összes törvényeket, akár nem, ilyen kivonatot mindenesetre eljuttattak abba az államba, a melyet képviseltek. De éppen azért, mivel ezek csak kivonatok, a törvények hiteles szövegének megállapításához semmivel nem járulhatnak.

A teljes szöveg egykorú, vagy későbbi másolatokban maradt ránk. Az egykorú másolatok közül ránk maradt az 1523-iki,⁵ a mely kimutathatólag igen röviddel a diéta befejezése után készülhetett. Ferdinánd főherceg számára jegyezték le és mivel ugyanazon évi törvényekből ismerünk egy kivonatot is Ferdinánd számára, azt lehetne következtetnünk, hogy a külhatalmak magyarországi követei sohase elégedtek meg azzal, hogy a decretum tartalmáról értesítést küldöttek uruknak, hanem közölték velük — a dolog

¹ Marino Sanuto, I diarii XXII. 250/251. — ² Cs. és kir. házi, udv. és áll. ltár Hungarica. — ³ Acta Tomiciana V. 407—415. — ⁴ U. o. VIII. 199—200. — ⁵ Cs. és kir. házi, udv. és áll. ltár Hungarica.

lényegéből folyólag valamivel később — az összes törvény-czikket is. Ugyanebből következik, hogy az ilyen másolat igen kevéssel keletkezett azon dieta után, a melynek törvényeit magában foglalja.

Másik fajtája a teljes szöveget magukban foglaló másolatoknak az, a mely valami előttünk ismeretlen gyűjtőnek a munkája, a ki nem elégedett meg egy-egy országgyűlés határozatainak lemásolásával, hanem leírta mindazokat, a mikhez hozzá tudott jutni. Ilyen gyűjteményünk több is van, de a XVI. századnál fiatalabbaknak tekintetbe vételét szükségesnek nem tartottuk: ezek annyira távol esnek attól az időtől, a melyre vonatkoznak, hogy nagyobb megbízhatóságra nem tarthatnak igényt.

A decretumok itt közölt szövegének megállapításánál tekintetbe vették a következő kéziratok:

1. A budapesti kir. m. tud. egyet. könyvtár G. 39 sz. codexe; tulajdonosa után Nádasdy-codexnek is nevezhető. Az 1557-iki törvények után adja az egykorú Magyarország leírását és ezt ezzel kezdi: Dum haec scriberentur, erat annus Domini 1558 circa initium anni. Az egész codex írásának idejéül azonban mégsem tekinthető az 1558. év, mert a codexben még szó van az 1572:II. t.-czikkről. De az bizonyos, hogy az 1516—1526 év közé eső törvényeket 1558 előtt másolták le bele, mert ezek ugyanazon kéztől származnak, mint az előbb említett chronologiai bejegyzés. Ez a kötet tartalmazza a következő decretumokat: az 1518-iki tolnai és báciai, az 1521-iki, az 1525-iki rákosi és hatvani és az 1526-iki végzéseket. A codexet valamikor átnézték és nem mindig ugyanazon kézzel és tintával javításokat tettek benne. Egy-két eset kivételével azonban ezeknek a javításoknak nincsen semmi nagyobb fontosságuk.

2. Az egyet. könyvtár G. 40. számú codexe. Korának megállapítására nincsen benne olyan pontos adat, mint az előbbeniben. Utolsó darabja az 1563-iki törvény. Hogy újabb decretum nincsen benne, az nagyon valószínűvé teszi, hogy az 1563. év körül írták, a mit különben az írás jellege is támogat. Nem egy kéz írása az egész, de kétségtelen, hogy az 1516—1526 év közé eső darabok nem régebbek

1563-nál, mert ugyanazon kéz írta őket, a mely az 1563-iki végzést másolta. Ugyanazok a decretumok vannak meg benne, mint az előbbiben, csak az 1525-iki hatvani dieta törvényei hiányoznak.

3. Az egyet. könyvtár G. 41. sz. codexe. Legutolsó darabja 1578-ból való. Az egész codex leírásának ideje se lehet sokkal későbbi ennél az évnél, mert az írása egyezik a G. 40. sz. codex egyik írásával. Az 1525-iki hatvani végzés ebből is hiányzik, még pedig szóról-szóra ugyanazon megokolással, mint az előbbeni codexből.

4. A gr. Festetics-család keszthelyi Jevéltárában levő codex. A tábláján levő évszám szerint 1581-ben kötötték be és a lapok annyira tele vannak írva egészen a lap széléig, hogy a kötés után nem írhatták bele az 1516—1526 év közé eső törvényt. Sokkal teljesebb az előbbieknél; megvannak benne ezek a decretumok: az 1518-iki tolnai és bácsi, az 1519-iki bácsi, az 1521-iki, az 1523-iki, az 1525-iki rákosi és hatvani és az 1526-iki végzések

A mi a négy codexnek az eredetihez való viszonyát illeti, arról nem lehet beszélünk, először: mert eredetét nem ismerünk, az 1523-iki másolatnak a codexszövegekkel való összehasonlítása pedig azért se adhatna megbízható eredményt, mert ez a decretum az 1., 2., 3. codexekben nincsen meg. tehát csak a 4-ikkel való összehasonlításáról lehetne szó, a mi pedig nem szolgálhatna megbízható ítélet alapjául; másodszor: mert a Ferdinánd főherczeg számára készült 1523-iki példány eléggé gondatlan másolat. Legfeljebb tehát a codexek egymáshoz való viszonyát lehet nézünk.

E tekintetben a négy kézirat három csoportba sorozható. Időrendben első a G. 39. sz.; utána jönnek G. 40. és G. 41., a melyek, ha nem is egymásnak, de feltétlenül ugyanannak az egy kéziratnak a másolatai, a mely kézíratra nézve azonban csak egy negatívumot tudunk, azt t. i., hogy az nem lehetett G. 39., mert G. 40. és 41.-ből egyaránt hiányzik az 1525-iki hatvani törvény, a mi a G. 39.-ben megvan. A Festetics-codex egészen különálló. Összeállítója rendszeres összegyűjtését akarta adni a magyar törvényeknek és ez sikerült is neki, mert két decretummal

több van benne, mint G. 39.-ben és hárommal több, mint G. 40. és 41.-ben. G. 39.-ből nem másolhatta az egézet, de az kétségtelen, hogy ismerte, még pedig olyan alakban, a mikor az átjavitva nem volt, vagy legalább is ugyanazokat a kéziratokat kellett használni, a melyeket G. 39. használt.

A kéziratok harmadik csoportja nem foglalható egységes elnevezés alá. Ide három darab tartozik: az 1518-iki Szent György-napi,¹ az 1518-iki tolnai² és az 1523-iki decretum.³ Az első teljes, a második és harmadik csonka. Az elsőnek igen nagy fontosságot ad az, hogy az 1518 Szent György-napi végzés egyik codexben sincsen meg. Ezek a darabok lényegileg nem különböznek a második csoporttól, t. i. szintén nem egyebek, mint valami törvénygyűjteménynek kitépett lapjai, de az írás jellegéből következik, hogy 1516-hoz aránytalanul közelebb esnek, mint pl. a G. 39. sz. kézirat. Egyiknél-másiknál a lap szélén a lapszám is olvasható, a mi szintén megerősíti a fenti föltevést.

Kétségtelen, hogy egyik kézirat szövege se romlatlan annyira, hogy egymagában kiadás alapjául szolgálhatna. A szöveg közlésénél tehát nem lehetett más elvet követni, mint az 1518 Szent György-napi decretumnál az Országos levéltár, az 1523-ikinál a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami levéltár példányát, a többieknél pedig a G. 39. sz. codexet véve alapul úgy közölni a szöveget, hogy esetleges értelmetlenség vagy homályosság egy másik olyan codexből pótoltsék, a hol a szöveg kétségtelenül romlatlanabb formában őriztetett meg. Természetes, hogy ez nem mentette fel a kiadót attól, hogy a lectio variansokat jegyzetekben pontosan ne adja és a decretumok nyomtatásban először közzétett szövegére is figyelemmel ne legyen.

A törvények közlése azonban nem foglalja magában a decretumok teljes szövegét, mert a kiadónak czélja az volt, hogy jó és megbízható szöveget adjon ott, a hol az eddigiek többé-kevésbé értelmetlenek vagy hiányosak voltak

¹ Országos levéltár. M. O. D. L. 31015. — ² U. o. M. O. D. L. 36365. — ³ U. o. M. O. D. L. 36369.

Az 1518-iki Szent György-napi országgyűlés törvényeiből.

*Articuli per dominos praelatos et barones ac proceres regni
Hungariae in dieta festi beati Georgii martyris anno 1518.
pro bono publico confecti etc.*¹

I. Quum in dieta festi beati Georgii martyris proxime praeteriti domini praelati et barones proceresque regni cum dominis regnicolis super his, quae eisdem nomine regiae Maiestatis de statu eiusdem ac de necessitatibus et periculis huius regni castrorumque finitimorum proposita fuerant, tractare coepissent, et cum ad ferendum subsidium pro evitandis huiusmodi necessitatibus et periculis ventum fuisset, dominique regnicolae allegantes colonorum suorum paupertatem et oppressionem non plus, quam subsidium medii floreni se daturos obtulissent et in hac opinione et voluntate ex ipso conventu discessissent, post eorum discessum iidem domini praelati et barones ac proceres circumspectis² rebus omnibus, postquam cognovissent necessitates et pericula regni castrorumque finitimorum tam magna et tam undique aucta esse, ut hoc dominorum regnicolarum subsidio medii floreni vitari nullo modo posse viderentur,³ licet ipsi quoque domini, sicuti et regnicolae rusticos suos non libenter

¹ Egykorú másolata megvan a főnti czímen az Országos levéltárban 31015. sz. a. Kovachich (jelölve: K.), ki ezt a törvényt kiadta (Suppl. II. 398—418), nem ismerte ezt a kéziratot. — ² K. circumspectis undique. — ³ K. viderent.

gravaverint, satis alioquin undique gravatos, maluerunt tamen et se et suos colonos pro bono publico et pro salute totius regni onerare, quam pati, ut et ipsi et regnicolae omnes et totum regnum una per incuriam in manifestum periculum prolaberentur. Ad provisionem itaque et conservationem ac reparationem castrorum finitimorum, necnon ad banderii regalis erectionem, ut scilicet Maiestas quoque sua regia illo instaurato ipsorum confiniorum defensionem commodius intendere possit, ad praedictum subsidium medii floreni per¹ regnicolas oblatum alium quoque medium florenum² regiae Maiestati pro subsidio addiderunt ordinaveruntque et obtulerunt per istum unum annum modis et conditionibus infra-scriptis exsolvendum sperantes quoque ipsos regnicolas hanc ordinationem oblationemque dominorum pro evitando communi periculo per eosdem factam et utilem omnibus et pernecessariam non gravatim acceptaturos.³

IV.⁴ Quod domini utriusque ordinis de bonis ecclesiarum atque monasteriorum, quorum provisores sunt, hoc subsidium exigi et per homines suos unacum praemissis bonorum suorum ad manus thesaurarii regii deferri faciant.

X. Ceterum ordinatum est, ut regia Maiestas banderium suum regale pro regni defensione erigat, domini quoque praelati et barones ac comitatus gentes copiasque suas praeparare ac levare beneque et armis et militibus instructas in pleno numero ad festum visitationis beatissimae virginis Mariae proxime venturum ad loca prius deputata sub⁵ poena de reti mittere debeant, ita, ut qui armigeros secundum formam decreti tenere debent, huzarones pro armigeris non mittant. Interim vero gentes dominorum et comitatum illorum, qui in praesentiarum in confinibus⁶ existunt, ibidem pro eorundem defensione manere⁷ debeant.

XII. Ut autem et status regiae Maiestatis pro eius dignitate et pro totius regni honore ac decore bene dirigatur et quaecumque ordinata sunt impraesentiarum, quaeque

¹ K. innét kezdve hiányzik. — ² K. eddig hiányzik. — ³ K. acceptatos. — ⁴ Ez a fejezet K-nál teljesen hiányzik. — ⁵ K. vel sub. — ⁶ K. hiányzik. — ⁷ K. manutenerere.

imposterum pro bono regiae Maiestatis et regni ordinabuntur, executioni demandentur, visum statutumque est, ut ultra cancellarium, thesaurarium, magistrum curiae et ¹ ultra alios consiliarios, quorum quilibet suum locum habet in consilio regiae Maiestatis, ² eligantur octo consiliarii, quattuor scilicet ex praelatis et quattuor ex baronibus, quorum quattuor per medium annum ³ maneant semper ad latus regiae Maiestatis et nunquam illinc discedant; elapso medio anno alii quattuor succedant, quorum officium erit, ut Maiestati suae in omnibus consulant fideliter et non patiantur animum Maiestatis suae adhuc tenerum per quoscunque huc illucque vanis aut inutilibus suasionibus distrahi vel seduci, prospiciant honori suae Maiestatis bonoque statui et decori curiae eiusdem, prospiciant denique diligentissime, ut pro bono publico proque totius regni quiete, pace, securitate ac defensione recte omnia faciant ⁴ et administrantur.

XXI. Item quod haec praesens ordinatio dominorum non amplius, quam usque ad festum beati Georgii martyris proxime venturum, tempus scilicet futurae congregationis generalis durare debeat, quo tempore, si ex rerum progressu ac ex eventu bona utilisque visa ⁵ fuerit, poterit continuari, sin minus, poterit vel ⁶ in melius reformari, vel mutari.

Et haec sunt nomina dominorum praelaturum et baronum procerumque, qui praenotatos articulos composuerunt et ad eorundem observationem compromiserunt:

Thomas cardinalis Strigoniensis, legatus etc.	Petrus Berýzlo Wesprimiensis, banus
Hippolitus Esthensis, cardinalis Agriensis	Johannes Gozthon Jauriensis
Georgius Quinqueecclesiensis	Ladislaus Podmanýczký ⁸
Franciscus de Warda Transilvanensis	Nittriensis
Simon Zagrabiensis ⁷	Michaël Kesserew Bosnensis ecclesiarum episcopi

¹ K. innét kezdve hiányzik. — ² K. eddig hiányzik. — ³ Per medium annum K-nál hiányzik. — ⁴ K. fiant. — ⁵ K. hiányzik. — ⁶ K. hiányzik. — ⁷ K. Zagrawiensis. — ⁸ K. Podnamiczky.

Necnon ¹ Paulus praepositus sancti Sigismundi, thesau- rarius	Ladislaus de Kanýsa Stephanus de Peren ⁷ Franciscus de Hederwara ⁸
Laurentius praepositus Al- bensis	Wolfgangus ⁹ comes de Sancto Georgio
Blasius Paxý ² praepositus Budensis	Moýses Buzlaý Petrus de Korlathkew ¹⁰ et Johannes Pethew ¹¹ magistri curiae
Item Emericus de Peren comes et palatinus etc.	Johannes Bornemýza ¹² co- mes Posoniensis
Georgius marchio Branden- burgensis	Emericus Therek ¹³ banus Nandoralbensis
Johannes de Zapolýa comes et wayvoda Transilvanus	Ambrosius Sarkan ¹⁴ Gaspar de Raska Gabriel de Chaak
Laurentius dux de Wýlak ³	Johannes de Zokol ¹⁵ Benedictus de Bathýan Gaspar de Som ¹⁶
Stephanus de Bathor comes Themesiensis	Michaël Podmanýczký Franciscus Balassa Georgius Mekche ¹⁷
Johannes Dragffy de Belthewk Andreas de Bathor Antonius de Palocz	Ladislaus More Franciscus de Harazth.
Stephanus de Rozgon ⁴	
Franciscus et Emericus Or- zagh ⁵	
Johannes Banffy ⁶ de Lýndwa Gabriel de Peren	

¹ K. hiányzik. — ² K. hiányzik. — ³ K. Wilack. — ⁴ K. Roczkon.
— ⁵ K. Orsack. — ⁶ K. Banpfi. — ⁷ K. hiányzik. — ⁸ K. hiányzik.
— ⁹ K. hiányzik. — ¹⁰ K. Korkathay. — ¹¹ K. Petay. — ¹² K. Bur-
nomizza. — ¹³ K. Therewk. — ¹⁴ K. Sárckán. — ¹⁵ K. Sekeyl. — ¹⁶ K.
Sum. — ¹⁷ K. Nekche.

Az 1518-iki tolnai országgyűlés törvényeiből.

*Articuli Tholnenses in profesto beati Jacobi apostoli celebrati anni 1518.*¹

II. Item² ad proximum³ festum beati⁴ Michaëlis archangeli universi domini praelati et barones ac nobiles et proceres⁵ huius regni etiam unius sessionis per singula capita bellico cum apparatu Bachiam descendere, domini videlicet iuxta status eorum exigentiam pro fide et fidelitate sacrae coronae huius regni consequenterque Maiestati regiae⁶ debita meliori, quo poterunt⁷ apparatu et modo, nobiles vero de singulis viginti sessionibus eorum iobaginalibus⁸ singulum unum equitem ad minus lanceam et clipeum habentem⁹ secum ducere, soli autem nobiles quinquaginta vel centum et plures iobagiones possidentes lori-

¹ Megvan a Nádasdy-codexben (jelölve: N.), a Festetics-codexben (F.), egy része az Országos levéltár 36365. sz. oklevelében (O.), az egyet. könyvtár G. 40. és G. 41. sz. kézírataiban; egyes cikkei először kiadva Mosóczynál (M.), az egész decretum először Kovachichnál (K.), a ki minden valószínűség szerint a G. 40. sz. kéziratból adta ki, de néhol önkényes változtatásokkal. (Vestigia, 466—474. l.) A fent közölt czím van N. és F.-ben; G. 40. G. 41. és K.-nál a czím: Articuli in oppido Tolnensi per universitatem nobilium in conventionem eorum particulari profesto beati Jacobi apostoli anno Domini 1518. formati; M.-nál: Ex Ludovici secundi decretis Tolnensis conventus anni MDXVIII. articuli potiores. — ² M. hiányzik. — ³ G. 40. K. primum. — ⁴ G. 40. G. 41., K. sancti. — ⁵ M. hiányzik. — ⁶ N. M. hiányzik. — ⁷ G. 40. G. 41. poterint. — ⁸ K. iobagionibus. — ⁹ G. 41. hiányzik.

cam galeamque vel¹ aliud genus armorum more hwzaronum habere debeant et teneantur.

XI. Item ut penes hominem suum in singulis comitatibus per universitatem nobilium unus iuratus nobilis eligatur, qui firmissimo sub iuramento una cum eodem homine domini thesaurarii promittere teneatur, ut dominus ipse thesaurarius nullo debito sibi obligatur et contributionem ipsam² probe et fideliter connumerabit et exiget a nemineque taxam ipsam tempore dicationis levabit, vel levare faciet et nihil ultra stipendium vel³ salarium suum modo subscripto⁴ limitatum pro se ratione mutui vel debiti sui ex eo reservabit et⁵ integre manibus praefati⁶ domini thesaurarii⁷ assignabit.

XII. Item quinto decimo⁸ die post ipsam⁹ connumerationem ipsius contributionis eadem ubique exigatur et exolvatur et quod iuratus ipse nobilis teneatur copiam registri¹⁰ apud se retinere et¹¹ in expeditione ac¹² conventionem¹³ generali coram regnicolis producere, ut tandem super¹⁴ eadem contributione recta ratio verusque calculus et computus¹⁵ ab ipso domino thesaurario acceptari possit.

XIV. Item Maiestas regia penes literas huiusmodi¹⁶ contributionis ad dominos universos¹⁷ et quoslibet comitatus scribere dignetur, ut ad terminum praefixum, festum scilicet¹⁸ beati Michaëlis archangeli¹⁹ Bachiam modo²⁰ praehabito exercituantium more convenire et literas ipsas dicatorum secum adducere teneantur, nam aliter ipsa contributio Maiestati suae non exolvetur. Et²¹ ne praesens contributio per homines et dicatores thesaurarii ratione salariorum et expensarum ipsorum dissipetur, prout hactenus magna in parte dissipari consuevit, quilibet dicatorum quarto²² dumtaxat

¹ N. kivételével et. — ² K. ipsarum. — ³ O. G. 40. G. 41. K. seu. — ⁴ G. 40. G. 41. K. superscripto. — ⁵ O. G. 40. G. 41. sed. — ⁶ K. hiányzik. — ⁷ O. domini praefati thesaurarii. — ⁸ K. hiányzik. — ⁹ O. hiányzik. — ¹⁰ G. 40. G. 41. registri. — ¹¹ G. 40. G. 41. K. ac. — ¹² G. 40. G. 41. K. et. — ¹³ O. connumeratione. — ¹⁴ O. semper. — ¹⁵ O. computus et calculus. — ¹⁶ O. huius. — ¹⁷ N. F. kivételével universos dominos. — ¹⁸ O. kivételével hiányzik. — ¹⁹ O. hiányzik. — ²⁰ K. cum. — ²¹ O. kikezdés. — ²² O. quattuor.

se equitibus ad dicandum proficiscatur et praeter pecunias mensuales ad ipsos quattuor equites ratione expensarum et insuper in magnis comitatibus triginta duos,¹ in mediocribus viginti quinque in minoribus vero viginti florenos pro salario eorum nullum penitus denarium accipere audeat,² super quibus iuratus ipse nobilis rationem seu³ computum servare teneatur, nam huiuscemodi⁴ superfluis expensis et salariis unus officialium regnorum confinia tenentium facile⁵ contentari poterit.

XVI. a) Item hoc quoque expresse declarato, quod universa bona dominorum praelatorum et baronum, si quae etiam per dominos eorum dicata iam fuissent, modo antelato ubilibet dicentur et connumerentur, et si quae solutio de illis iam vere et non fecte facta ac ea summa soluta ad castra finitima et confinia tenentibus distributa fuisse testimonio evidenti et iuramento domini thesaurarii comprobari poterit, illi eadem summa defalcetur et secundarie non exigatur. Nihilominus si restantia aliqua comperta fuerit, manibus thesaurarii assignetur, verum si tota quoque summa restituta, sed non ad castra finitima et officialibus finitimis distributa fuisset, non curata huiusmodi restitutione totius summae, iterato exigatur et ad necessitates superius declaratas exponetur et illi, qui solutionem fecit, regia Maiestas solutionem ipsam aliunde cum tempore refundere faciat.

XVII. Praeterea super rectificatione proventuum regiae Maiestatis et reformatione⁶ fodinarum auri et argenti ac camerarum salium regalium, quia⁷ in decreto quoque in dieta pro festo beati Lucae evangelistae in anno Domini millesimo quingentesimo decimo quarto celebrata⁸ edito et confecto mentio pariter⁹ et constitutio quaedam facta habetur et alioquin reformatio ipsa plures¹⁰ continet articulos, quibus observatis de cetero miseri atque¹¹ oppresi rustici ab ulteriori taxatione et continua dicatione praeservari pote-

¹ G. 40. G. 41. K. hiányzik. — ² F. audeant. — ³ O. et. — ⁴ F. eiuscemodi. — ⁵ G. 40. G. 41. K. hiányzik. — ⁶ N. kétszer írva és az egyik törölve. — ⁷ O. quae. — ⁸ N. kivételével celebrato. — ⁹ K. parum. — ¹⁰ G. 41. plurimos. — ¹¹ G. 40. G. 41. K. et.

runt, ideo horum declaratio ad¹ interessentiam praefatorum universorum dominorum praelatorum et baronum ac regnicolarum, dum Bachiae in unum convenient, submissa atque prorogata est, quando² intelliget nos sua Maiestas³ tanquam fideles suos optime rebus suis consuluisse⁴ ita, ut non erit opus de cetero Maiestatem suam pro subsidio offerendo nos impulsare, nec erit necessarium colonos nostros solita taxatione postea gravare, verum⁵ paucis⁶ per oratores ad regiam⁷ Maiestatem deputatos in praesentiarum quoque declarabitur.

XVIII. Item istis posthabitis⁸ recurrentum est ad iudiciorum celebrationem, sine quibus arma parum valent, quae licet contra potentes continue celebrari debeant, hoc tempore tamen tum propter assesorum carentiam, tum vero expeditionis huius generalis apparatus parumper postponi et praetermitti debent, ne nihilominus licentia male agendi cuiquam per huiusmodi iudiciorum suspensionem⁹ concessa videatur, atque ipsa expeditio quietius et securius instaurari at peragi possit, universi actus potentiarii a die praesentis constitutionis per quoslibet et contra quoslibet inferendi et committendi per regiam Maiestatem, ubilibet et¹⁰ ubicunque constituta¹¹ fuerit, infra exitum et descensionem ipsius¹² generalis exercitus, more et instar brevis brevium iudiciorum, non tamen ad tricesimum secundum diem, sed iuxta dumtaxat loci distantiam, ubi evocandus residet, semper adiudicentur, alia vero iudicia generaliter tam ecclesiastica, quam etiam saecularia interim cessent et suspensa habeantur.

¹ K. hiányzik. — ² G. 40. quum. — ³ O. sua Maiestas nos. — ⁴ F. consuevisse. — ⁵ M. sicut. — ⁶ M. hiányzik. — ⁷ O. itt végződik. — ⁸ N. F. kivételével praehabitis. — ⁹ K. suppressionem. — ¹⁰ F. ac. — ¹¹ G. 40. G. 41. K. constituenda. — ¹² G. 40. G. 41. K. eius.

Az 1518-iki bácsi országgyűlés törvényeiből.

*Articuli dietae Bachiensis anni 1518.*¹

I. Quamquam hactenus quoque multa et multoties² bona utiliaque statuta salutem et quietum statum totius regni et imprimis quidem incrementum regiminis Maiestatis regiae concernentia ordinata fuerint et conclusa, quia tamen observatio et executio³ earum constitutionum subsecuta nunquam fuit, ideo omnia in irritum⁴ transierunt, castra finitima plurima perierunt, reliquorum⁵ moenia⁶ corruerunt, innumeri homines⁷ per haec tempora tum mutua caede, tum vero hostis⁸ abductione interierunt, subsidia pecuniarum⁹ saepenumero Maiestati regiae praestita parum¹⁰ pro-

¹ Megvan a Nádasdy-codexben (N.), a Festetics-codexben (F.), az egyet. könyvtár G. 40. G. 41. sz. kézírataiban; kiadtá részben Mosóczy (M.), először teljesen Kovachich (K., Vestigia 475—500 l.), valószínűleg a G. 41. sz. kézirat után. A főnti cím N.-ből való. F.-ben címe: Articuli dietae Bachiensis pro festo beati Michaëlis archangeli anni 1518. G. 40. G. 41. és K.-ban címe: Tractatus et articuli in dieta et conventionne generali pro festo beati Michaëlis archangeli in anno 1518. Bachiæ celebrata formati (G. 41. foranti); M.-ben: Ex constitutionibus Bachiensis conventus anni MDXVIII. excerpti articuli. — ² N. M. multotiens. — ³ N. excusióból más tintával javítva. — ⁴ N. M. kivételével in irritum omnia. — ⁵ N. M. kivételével moenia reliquorum. — ⁶ F. moenia reliquorum quoque. — ⁷ Így csak M. N. immutabilia, F. G. 40. G. 41. K. innumera-bilia. — ⁸ G. 41. K. hostium. — ⁹ G. 40. pecuniaria. — ¹⁰ G. 41. parumper.

fuerunt et breviter confuso praeposteroque ordine cuncta regni et reipublicae facta tam in eius defensionis expeditione,¹ quam etiam² iudiciorum³ celebratione⁴ processerunt. Quapropter ut omnia et perprius et nunc quoque conclusa firma maneant et stabilia debitumque et perfectum finem⁵ sortiantur et consequantur,⁶ communi omnium sententia deliberatum et conclusum est, quod ad executionem et finalem perfectionem omnium negotiorum regiae Maiestatis et regni sui duo probi et fideles de medio nobilium eligantur, unus ab ista et alter ab altera parte Danubii thesaurarii et praeterea in quolibet comitatu⁷ unus pariter eligatur iuratus nobilis, qui strictissimo sub iuramento universa bona et quaelibet iura possessionaria tam dominorum quam etiam nobilium in ipso comitatu adiacentia, dominorum quidem ex eo, ut resciat numerus iobagionum, iuxta quem gentes conservare tenentur, ne in gentium eorum conservatione fraus et defectus subsequatur, nobilium vero, ut pecuniae alias ad conservationem stipendiariorum⁸ et⁹ gentium exigi¹⁰ consuetae¹¹ iuxta verum et iustum computum atque numerum primo ad manus ipsius iurati nobilis et deinde per eum manibus praefatorum dominorum thesaurariorum regnicolarum dentur et assignentur, qui secundum ipsum verum numerum gentes iuxta formam generalis decreti pro regni defensione¹² et confiniorum conservatione rerum bellicarum peritas conducere, domini etiam barones banderiatii et officiales quoque regni¹³ finitima tenentes iuxta numerum iobagionum suorum gentes eorum paratas habere et illas¹⁴ in confiniis regnorum in pleno numero conservare teneantur. Insuper domini praelati tam ratione decimarum, quam etiam¹⁵ iobagionum ipsorum semper medietatem gentium eorum¹⁶ similiter in confiniis conservare et tempore manifestae necessitatis etiam¹⁷ alteram medietatem ad literas

¹ F. expeditiones. — ² M. et. — ³ N. iudiciaria. — ⁴ F. G. 41. celebrationem. — ⁵ F. finem et perfectum. — ⁶ N. consequenter. — ⁷ N. betoldás más tintával. — ⁸ N. M. kivételével stipendiorum. — ⁹ N. kivételével sive. — ¹⁰ N. erigi. — ¹¹ F. exigi solitae et consuetae. — ¹² F. defensione regni. — ¹³ F. regni keresztülhúzza. — ¹⁴ M. illas semper. — ¹⁵ F. et. — ¹⁶ M. ipsorum. — ¹⁷ F. et.

dominorum capitaneorum regiae Maiestatis, quibus subsunt, illuc mittere, officiales quoque finitima ipsa tenentes gentes suas ratione officiorum suorum conservare debentes secum et inibi modo simili paratas tenere semper sint obligati,¹ ne gentes, ex quibus parum utilitatis hactenus habuisse dinoscitur, de cetero frustra et infructuose teneri et conservari videantur.

VIII. Praehabito itaque Dei adiutorio fundamento, quo per gentium conservationem praedeclaratam² omnia bene, ut praefertur, conclusa et etiam concludenda effectum et executionem realem exequi speramus, ad reformationem negotiorum et recuperationem bonorum proventuumque regiae Maiestatis imprimis recurrendum est. Quapropter rectificatio et remissio proventuum ac bonorum Maiestatis regiae iuxta constitutionem in generali dieta pro festo beati Lucae evangelistae in anno Domini millesimo quingentesimo decimo quarto celebrata factam fiat³ et decretum ibidem editum in hac parte observetur, ita tamen, ut omnes proventus regii quocunque nomine censeantur, una cum civitatibus et aliis bonis regiae Maiestatis in arenda vel pignore⁴ existentibus et habitis per quoslibet exnunc et⁵ de facto remittantur, quos dominus thesaurarius tam per regias, quam etiam proprias suas literas assecurare debeat, ut postea⁶ cum eis, qui proventus bonaque regiae Maiestatis habuerunt⁷ praesentibus dominis consiliariis et assessoribus recta ratione posita⁸ summam, qua illis⁹ Maiestas regia debitor remanserit, quam primum restituet. Quae quidem calculatio quinto decimo die termini celebrationis brevium iudiciorum pro vigesimo die proximi festi Epiphaniarum Domini celebrandi fiat, ut tunc universa bona proventusque regios habentes cuncta iura¹⁰ et literalia instrumenta eorum producant, ex quibus huiusmodi¹¹ computus formari debebit. Cum domino vero waywoda Transylvano

¹ G. 40. G. 41. K. alligati. — ² K. praedeclarata. — ³ G. 40. factum fuit. — ⁴ G. 41. pignoreque. — ⁵ F. hiányzik. — ⁶ G. 41. postita. — ⁷ G. 41. M. habuerint. — ⁸ Csak N. és M., másutt hiányzik. — ⁹ M. kivételével illi. — ¹⁰ F. in ea. — ¹¹ N. kivételével huiusmodi.

intelligendum¹ est debitum suum, ut² si singuli illi³ viginti denarii, qui iuxta formam praescripti decreti ad rationem redemptionis et⁴ eliberationis tricesimarum ac civitatum regiarum prae manibus suis habitarum⁵ sibi dari debent, non sufficerent,⁶ intelligant,⁷ quantum Maiestas⁸ regia superaddere et unde residuum illud solvere tenebitur, quod etiam brevi et quam primum eidem domino waywodae persolvendum est.

X. Camerae item salium tam in Hungaria quam in Transylvania Maiestati regiae exnunc similiter remittantur et de cetero nemini praeter officiales finitimos et illis quoque moderata ac iusta limitatione consiliariorum et assessorum sales⁹ dentur, sed pecuniae paratae cuilibet solvantur nemoque sales praeter camerarios regios ad hoc deputatos venditioni exponere audeat et omnes sales externi¹⁰ de hoc regno et partibus sibi subiectis eiiciantur ubilibet et infra proximum festum beati Georgii martyris exstirpentur, ita, quod si postea sales externi apud dominum vel nobilem pro usu vel venditione reperti fuerint, talis dominus vel nobilis in amissione cunctorum bonorum per regiam Maiestatem aut pro se retinendorum aut alteri conferendorum vincatur eo facto.

XIV. Item,¹¹ quod aurum et argentum de regno non educantur, manifeste continetur in decreto et modus ibidem conscriptus in hac parte observetur; ad haec autem praemissa specialiter thesaurarius regiae Maiestatis habet¹² providere. Verum de modo et ordine conditionibusque, quibus montana in pristinum florem et statum reduci queant et qualiter camerarii tam Cremnicienses, quam in Rivulo Dominarum fodinis auri et argenti pro se colere victualiaque famulis et laboratoribus suis administrare debeant, domini consilarii et assessores primum providere et ipsi thesaurario regio informationem, qualiter in hac parte procedere debeat, dare teneantur.

¹ M. statutum. — ² M. kivételével debitum suum et; ut van N.-ben. — ³ Csak N. ben. — ⁴ N. hiányzik. — ⁵ N. habitantium. — ⁶ N. sufficeret. — ⁷ M. intelligatur. — ⁸ M. Maiestas sua regia. — ⁹ G. 41. kivételével salis. — ¹⁰ K. extra. — ¹¹ M. hiányzik. — ¹² K. haec.

XVI. Item¹ ut curia Maiestatis regiae honesta et servitorum² multitudine sit referta et decorata, universa iura patronatus omnium ecclesiarum et beneficiorum ecclesiasticorum tam per Maiestatem regiam, quam etiam serenissimum quondam dominum Wladislaum regem, genitorem suae Maiestatis charissimum piae memoriae cuicumque collata revocata habeantur et de cetero cuncta beneficia ecclesiastica ab illis, qui ultra unum habent, per regiam Maiestatem pariter auferantur³ et iuxta contenta generalis decreti dividantur,⁴ ut plures Deo gratioso servire, plures etiam gentes pro defensione regni conservare possint.

XVII. Item quod universae praepositurae, abbatiae et etiam aliae ecclesiae per unionem aliis ecclesiis post obitum serenissimi principis quondam domini Mathiae regis felicitis memoriae annexae etiam per summum pontificem confirmatae demptis dumtaxat ecclesiis in decreto generali specificatis ab unione dissolvantur, et per Maiestatem regiam, quibus decet, conferantur.⁵ De praepositura vero Themesiensi domini consilarii et assessores experiantur, quibus de causis episcopatus Nitriensi sit unita, et quod pro laude Dei et ecclesiae illius decore melius honestiusque⁶ et⁷ utilius faciendum videbitur, decernatur.⁸ Antequam tamen Maiestas regia illa aliquibus conferret, apud manus suas tamdiu de illis beneficiis pinguioribus tanta et talia conservet, quousque antiqua debita sua persolvere poterit.

XXII. Item quod⁹ bani castrorum finitimorum semper in eisdem castris finitimis maneant et unus eorum sub nota infidelitatis nunquam de castro egredi audeat; et quod ad omnia castra ipsa finitima provisos¹⁰ per regiam Maiestatem constituentur,¹¹ qui tam ad ingenia, quam etiam

¹ M. hiányzik. — ² N. hiányzik. — ³ N. kivételével: Maiestas sua regia... auferat, de ez esetben az utána jövő passiv mondat érthetetlen. — ⁴ M. conferat. — ⁵ Et per Maiestatem regiam, quibus decet, conferantur csak N.-ben van meg. — ⁶ F. meliusque et honestius, G. 40. meliusque honestiusque, G. 41. meliusque ac honestius. — ⁷ N. kivételével ac. — ⁸ F. G. 40. G. 41. decernant, K. determinare. — ⁹ M. hiányzik. — ¹⁰ K. provisor. — ¹¹ K. constituantur.

victualia ¹ et alia ² eorum necessaria modo tempore quondam domini Mathiae regis observato providere teneantur.

XXIII. Item quod damna per cruciferos nobilibus illata refundantur et modo ordineque in decreto exinde edito expresso damnificatis restituantur, rebelles vero et contrarios thesaurarius regnicolarum ³ ad requisitionem literarum ⁴ vicecomitum et iudlium, aut si comites vel vicecomites essent in causa, ad literas universitatis nobilium illius comitatus, ubi damnum refundendum ⁵ est, executionem huiusmodi peragere teneatur. ⁶ Ubi vero universitas nobilium comitibus ac ⁷ vicecomitibus illis, vel etiam aliis potentibus metu vel favore adhaereret, ⁸ et literas forsitan dare renueret, vel aliter contrarium laeso et damnificato faceret, extunc unus de medio assessorum ⁹ per damnificatum ad rei veritatem experiendam ducatur, qui advenire teneatur, ad cuius tandem relationem comperta primum mera rei veritate thesaurarius ipse procedere teneatur. ¹⁰ Et de iobagionibus quoque fugitivis idem est intelligendum, per omniaque similiter executio erit peragenda. Comites vero contrarium facientes in amissione omnium officiorum et bonorum suorum condemnentur; pro nobilibus vero et damnificatis minus pauperibus et facultates educendi assessores non habentibus regia Maiestas expensas eisdem assessoribus ad eorum transitum ¹¹ dari facere dignetur.

XXIX. Quia plerique dominorum ac nobilium spreto et contempto regio mandato ad hanc dietam venire neglexerunt, quorum bona et iura haereditaria licet fisco regio applicanda forent, ex quo tamen sub poena in ¹² decreto expressa vocati sunt, ¹³ ideo poenam ibidem declaratam ¹⁴ incurrisse dinoscantur, quam ne illusive ¹⁵ praeteriisse gloriantur, ¹⁶ Maiestas regia poenam dominorum, hoc est octingentos florenos pro se tollere, nobilium vero, singulos scilicet quadringentos florenos, si pro se exigere noluerit, ¹⁷

¹ F. ad victualia. — ² G. 40. et ad. — ³ F. regius. — ⁴ N. kivetélével regnicolarum. — ⁵ N kivetélével restituendum. — ⁶ N. teneantur. — ⁷ N. kivetélével vel. — ⁸ K. adhaerere. — ⁹ G. 41. ipsorum. — ¹⁰ N. thesaurarii ipsi procedere teneantur. — ¹¹ Ad eorum transitum N. kivetélével hiányzik. — ¹² K. hiányzik. — ¹³ K. sint. — ¹⁴ G. 40. expressam. — ¹⁵ K. illusionem. — ¹⁶ K. gloriatur. — ¹⁷ G. 41. voluerit.

nobilibus egenis et miseris qui mandato suae Maiestatis obtemperantes advenerunt, per vicecomites et iudium cum consilio et iuxta limitationem universitatis nobilium singulorum comitatum distribuendos¹ donare, dare² et conferre dignetur. Si qui³ comitum aut vicecomitum aliquos nobiles pretio domi reliquissent, in amissione omnium officiorum et praeterea pro singulis nobilibus in quadringentis florenis solvendis regiae Maiestati convincantur, quos Maiestas regia ab illis indilate exigi faciat, et si per⁴ quospiam praemissorum contrarium committeretur, unde punitio nobilium non⁵ permitti videretur, extunc antefati thesaurarii regnicolarum iuxta informationem per assessores eidem superinde dandam in executione huiusmodi punitiois procedere teneantur.

XXXVIII. Item quod ex parte nobilium campi Zagrabiensis domino marchioni et e contra Maiestas⁶ regia iudicium indilate administrare faciat, ne caedes et sanguinum effusiones subsequantur.

XXXIX. Item quod tam dominus reverendissimus episcopus Waciensis, alias thesaurarius, nunc cancellarius regius super duobus florenis, quam⁷ etiam modernus thesaurarius super quinquaginta denariis ad praesentem dietam et expeditionem Maiestati regiae oblatis dominis consiliariis et assessoribus Budae in termino, quo iura proventus regios habentium produci debebunt, rationem dare teneantur.

XL. Item ut omnia praemissa robur sortiantur firmitatis, reverendissimus dominus cardinalis Strigoniensis etc, archiepiscopus Colocensis, necnon Quinqueecclesiensis, Transylvanensis ecclesiarum episcopi ac spectabiles et magnifici domini palatinus, dux Laurentius iudex curiae regiae ac waywoda Transylvanus⁸ et comes Themesiensis, item egregii Michaël de Zob, Joannes de Pakos, Franciscus Bodo de Gewrgew, Nicolaus de Macedonia, Sigismundus Pogan, Nicolaus de Pernez, Paulus de Arthand, Nicolaus Glesan,

¹ K. distribuendorum. — ² N. kivételével hiányzik — ³ M. qui autem. G. 41. hiányzik. — ⁴ F. et si qui. — ⁵ N. M. kivételével hiányzik. — ⁶ N.-ben civitasból javítva. K. civitas. — ⁷ K. quem. — ⁸ K. Transilvaniensis.

Michaël Kenderessy de Gyál, Joannes de Faÿz, Blasius Chanÿ, Nicolaus Thuroczÿ, Lucas Kutossÿ, Georgius Derechenÿ, Stephanus Amade et Gregorius de Zÿtke apud Maiestatem regiam iurati maneant¹ et in consilio regio ac² iudiciis decernendis sibi assistant et de Maiestatis regiae bona³ et laudabili institutione provideant, statum curiae suae regiae⁴ ordine bono componant, cuncta⁵ officia et dandi et auferendi cum Maiestate sua⁶ pariter auctoritatem habeant et generaliter summa omnium⁷ rerum suae Maiestatis et regni apud eos maneat, qui de nova cultura dispensationeque salium regalium, de statu et reformatione montanarum fodinarum auri et argenti, de tributorum de⁸ rebus ad montana ipsa deferendis exigendorum⁹ iusta moderatione, de privilegiorum super exemptione et tributaria¹⁰ etiam collatione confectorum, ut¹¹ unicuique suum iuste privilegium observetur, revisione, praeterea de cancellariatu et thesaurariatu necnon regiae Maiestati ac prouentuum regiorum bona per thesaurarium suum¹² dispositione et generaliter omnium negotiorum suae Maiestatis ac regni sui iusta et honesta fructuosaque directione diligenti cura exnunc et postea semper providere superintendereque teneantur, ceterorum etiam dominorum et consiliariorum loco¹³ et dignitate in consilio Maiestatis suae salvis remanentibus.

XLIII. Item quod ad praemissa omnia firmiter observanda contemplatione boni status regiae Maiestatis et totius regni sui universi nobiles, qui dietae huic non interfuerunt, in sedibus iudiciariis comitatum post nobilium hinc ad propria regressum primitus celebrandis iuramentum praestare teneantur. Si qui antem rebellionem forsitan ducti¹⁴ iurare renuerent, universae talium res mobiles per alios nobiles iuratos praedae exponantur et inter sese dividantur

¹ F. assistant et apud Maiestatem regiam et iurati maneant. — ² N. F. kivételével et in. — ³ Innét kezdve G. 41-ből hiányzik. — ⁴ G. 41-ből eddig hiányzik. — ⁵ M. ad cuncta. — ⁶ M. regia. — ⁷ F.-ben először omninak írva. — ⁸ M. ex. — ⁹ G. 40. G. 41. K. exigendis. — ¹⁰ K. tributorum. — ¹¹ N. G. 40. et. — ¹² M. hiányzik. — ¹³ K. voto. — ¹⁴ N. F. kivételével ducti forsitan.

et insuper si comprehendi poterunt, capite quoque plectantur atque puniantur. Et¹ quod universi nobiles dominorum eorum cuiuscunque dignitatis aut² conditionis existant, quos praemissis conditionibus seu³ constitutionibus ac remittendis et resignandis bonis et⁴ proventibus regiae Maiestatis palam contravenire et reluctari agnoverint, postquam⁵ hinc ad propria eos secuti fuerint, ut huiusmodi reluctatio nobilibus ipsis per assessores et thesaurarios regnicolarum innotuerit, mox deserere relinquereque et eorum servitiis renuntiare sub poena immediate praenotata⁶ debeant et teneantur.

¹ G. 41. kikezdés. — ² G. 41. et. — ³ Conditionibus seu N. F. kivételével hiányzik. — ⁴ N. F. hiányzik. — ⁵ K. postque. — ⁶ F. praenarrata

Az 1521-iki országgyűlés törvényeiből.

*Articuli dietae generalis Budensis anni 1521. pro festo
beatae Elizabeth.*¹

I. Quoniam ad magni hostis magnas vires propulsandas magnarum² pecuniarum, quae nervi belli appellantur, summa conquirenda pariter et congerenda³ est, licet igitur rusticis et ruralibus aliisque plebeae conditionis hominibus post plurimas eorum⁴ calamitates et miserias iam tandem parcendum foret, tamen extrema⁵ necessitas et imminens regni periculum cogit eos pro hac vice etiam praeter solitum subsidium praestare et modo subscripto contribuere. Quapropter universi⁶ et singuli rurales et ignobiles plebeaeque alias sortis et conditionis⁷ homines etiam⁸ in civitatibus ac⁹ oppidis liberis regiis et reginalibus¹⁰ ubilibet in hoc regno Hungariae partibusque sibi subiectis residentes

¹ Megvan a fenti címen a Nádasdy- (N.) és a Festetics- (F.) codexekben; a G. 40. és G. 41. sz. kéziratokban e címmel: Articuli in dieta et conventionem generali universorum dominorum praelatorum et baronum ac regni nobilium pro festo beatae Elizabeth viduae anno gratiae 1521. tempore Ludovici regis Bwdae de mandato regio unanimiter editi et confecti ac per regiam Maiestatem roborati. Egyes czikkelyeket kiadott belőle Mosóczy (M.) e címmel: Ex Budensis conventus constitutionibus, anni MDXXII. articuli meliores excerpti; az egészset először kiadta Kovachich, valószínűleg a G. 41. sz. kézirat után. (Vestigia 513—547.) — ² N. F. kivételével magna. — ³ G. 40. G. 41. K. congreganda. — ⁴ K. rerum. — ⁵ N. F. kivételével extrema tamen. — ⁶ G. 40. innét kezdve hiányzik. — ⁷ G. 40.-ből eddig hiányzik. — ⁸ F. et. — ⁹ G. 40. G. 41. K. et. — ¹⁰ G. 40. G. 41. K. reginalibusque.

et commorantes, insuper etiam inquilini tam in domibus propriis eorum quam etiam apud alios habitantes, uxorati tamen et usus proprios¹ seorsim habentes, si etiam in domibus et curiis nobilium residerent² (demptis duntaxat illis inquilinis et mercenariis, qui proprio victu et amictu dominorum suorum³ terrestrium utuntur) fumatim singillatimque⁴ solvant florenum unum.

XI. Item super rectificatione et eliberatione⁵ proventuum regiae Maiestatis faciat exnunc Maiestas sua rationem ponere et revideri facere, qui et quomodo proventus suae Maiestatis possident et qui iuste eos habere comperti⁶ fuerint, eis sua Maiestas dignetur solutionem facere; qui autem sinistre et indebite illos possidere et praesertim contra statuta regni se in eos ante festum beati Georgii martyris proxime⁷ transactum intromisisse dinoscentur, illis nihil solvatur, sed simpliciter et de facto ab eis auferantur. Qui vero post dietam et conventionem dicti festi beati Georgii martyris eos in arendam⁸ accepissent, ex quo in ipsa dieta determinatum fuit, huiusmodi proventus suae Maiestatis⁹ in arendam posse locari, talibus quoque eorum pecuniae¹⁰ restituantur, ita tamen, si constiterit evidenter summam huiusmodi arendae ad facta propria suae Maiestatis existisse levatam et non pro antiquis debitis arendationem ipsam sibi fuisse factam.

XV. Ceterum quia praenarratum subsidium unius floreni ac aliarum rerum modo superius declarato dicandum et contribuendum de universo hoc regno et partibus sibi subiectis tam videlicet¹¹ de bonis regiae et reginalis Maiestatum, quam etiam universorum dominorum et regni nobilium liberisque civitatibus et villarum tenentibus ac possessionibus aequali modo et ordine debet exigi, nam aliter ex varietate¹² exactionis et diversitate modi contributionis eius

¹ G. 40. G. 41. hiányzik. — ² G. 40. G. 41. K. resideant. — ³ G. 40. hiányzik. — ⁴ F. sigillatimque. — ⁵ N. F. rectificationem et eliberationem. — ⁶ G. 40. G. 41. K. probati. — ⁷ N. F. kivételével hiányzik. — ⁸ N. F. kivételével in arendam eos. — ⁹ G. 40. suae Maiestatis hiányzik. — ¹⁰ F. pecuniae eorum. — ¹¹ N. F. kivételével scilicet. — ¹² N. F. kivételével variatione.

in bonis non solum nobilium, verum etiam dominorum manifesta¹ posset evenire desolatio, ideo Maiestas regia dignetur hoc idem subsidium de omnibus suis et reginalis Maiestatis bonis ac liberis civitatibus eorumque tenutis et possessionibus iuxta modum et ordinem praedecelatum, non solum videlicet² florenum illum³ fumatim exigendum,⁴ sed etiam taxationes vinorum pecudumque et pecorum ac aliarum rerum et generaliter omnium contributionum praeallegatarum suo⁵ modo exigi permittere et recolligi⁶ facere ac totam pecuniam ex huiusmodi contributionibus recolligendam ad erectionem et conservationem banderiorum suorum regalium, dispositionem⁷ et fabricationem navium, carinarum et aliorum navalium instrumentorum ceterarumque necessitatum bellicarum ad futuram hanc expeditionem, prout conditio temporis⁸ et rerum necessitas postulabit, convertere.

XVI.⁹ Praeterea ex praemissa quoque contributione unius floreni fumatim, ut praemittitur, exigenda pro sua Maiestate cedant ubique de bonis omnium dominorum ac¹⁰ regnicolarum singillatim¹¹ denarii viginti quinque et insuper lucrum quoque camerae Maiestatis suae cum superadditione singulorum pro hac vice quinque denariorum ad proximum festum Pentecostes vel paulo post per thesaurarium suum regium non tamen fumatim, sed modo alias¹² consueto libere dicetur et exigatur; et ne in eiusmodi exactione et recollectione praenarratarum contributionum unius floreni ac aliarum rerum superius luculenter expressarum et denotarum fraus et dissipatio suboriri ac inter colonos regiae et reginalis Maiestatum necnon dominorum et¹³ nobilium ac¹⁴ regnicolarum contentio et discordia subsequi possit, Maiestas sua omnes eiusmodi census taxasque et contributiones praeter illos viginti quinque denarios in sortem

¹ N. F. kivételével hiányzik. — ² K. ut. — ³ G. 41. unum. — ⁴ G. 41. K. exigere. — ⁵ N. F. summo. — ⁶ N. F. recolligi. — ⁷ N. F. kivételével dispositionemque. — ⁸ N. F. kivételével csak temporum. — ⁹ Kikezdés csak Kovachichnál. — ¹⁰ N. F. kivételével et. — ¹¹ N. F. kivételével hiányzik. N-ben tollhibából: sigillatim. — ¹² G. 41. et alias. — ¹³ G. 41. ac. — ¹⁴ F. G. 41. et.

lucri camerae dicandos et exigendos manibus dicatorum per universitatem nobilium in singulis comitatibus modo subscripto eligendorum et deputandorum primo et ante omnes alios dari et assignari facere dignetur. Et illi demum dicatores fideliter et sub iuramento integre et indempniter¹ sub sigillis vicecomitum et iudlium illorum comitatum, in quibus bona ipsa adiacent, ad manus regiae Maiestatis² praesentare³ debeant et teneantur, et quod⁴ tempore eiuscemodi⁵ connumerationis et dicaturae iudices et iurati cives civitatum, oppidorum et villarum regiarum et reginalium cum ipsi dicatoribus intersint et pariter procedant, ne fraus et⁶ dissipatio in proventibus Maiestatum suarum perverse committatur.

XXI. Item officiales regiae Maiestatis ratione officiorum suorum gentes et⁷ banderia eorum⁸ conservare debebunt.

Item quod ad⁹ dicaturam connumerationemque et recollectionem praemissarum omnium contributionum ac subsidii unius floreni eligantur in singulis comitatibus duo probi et fideles homines nobiles, qui¹⁰ huiusmodi subsidium ac reliquas contributiones praenotatas tam in bonis regiae et reginalis Maiestatum, quam etiam omnium dominorum ecclesiasticorum et saecularium atque aliorum nobilium et cunctorum possessionatorum hominum etiam religiosorum iuxta modum et seriem ac limitationem superius exinde factam fideliter et conscientiose connumerent, peragant atque¹¹ exequantur, ita tamen, quod nec comites neque¹² vicecomites neque¹³ iudlium pro salario eorum quicquam exinde recipiant, sed in expensis ipsorum dicatorum electorum cum eis pariter procedant et ipsi quoque dicatores pro eorum¹⁴ salario non plures, quam in comitatibus maioribus ambo quinquaginta florenos, in mediocribus tri-

¹ G. 40. G. 41. idempniter; K. idem inter. — ² N. F. kivételével Maiestatis regiae. — ³ K. praestare. — ⁴ N. F. kivételével ex quo. — ⁵ G. 40. G. 41. K. huiuscemodi. — ⁶ N. F. kivételével aut. — ⁷ N. F. kivételével ac. — ⁸ G. 41. hiányzik. — ⁹ K. hiányzik. — ¹⁰ G. 41. in. — ¹¹ G. 40. G. 41. K. et. — ¹² F. nec. — ¹³ G. 41. sed. — ¹⁴ G. 40. G. 41. K. ipsorum.

ginta duos, in minoribus seu parvis viginti quinque florenos accipiant, et hoc ideo, quia pro communi bono et republica¹ agitur et quilibet pro salute quieteque propria labores subire tenetur; expensas etiam quanto pauciores de illis contributionibus facere possunt, tanto minores faciant, ne defectus magnus in eisdem contributionibus committatur et quod huiusmodi connumerationem dicatores ipsi non per aliquos ipsorum² famulos, sed in persona ipsorum³ propria totaliter peragant. Et quod iudices civitatum, oppidorum villarumque et possessionum solummodo in solutione praedicti unius floreni relaxentur et in parvis villis illius quoque subsidii medietatem persolvant, reliquas autem omnes contributiones instar aliorum colonorum reddere⁴ soli etiam ipsi dicatores teneantur.⁵

XXII.⁶ Item thesaurarii, comites, vicecomites ac iudium de vinis et pecoribus ac pecudibus proventibusque eorum pecunialibus censum praenotatum iuxta limitationem et ordinationem praenarratam pariter restituere teneantur; qui quidem dicatores antequam ad huiusmodi connumerationem et dicaturam exmittentur⁷ et egredientur, coram universitate nobilium firmissimum praestent iuramentum, quod in eodem⁸ negotio fideliter procedent et nemini timore vel amore favebunt aut parcent⁹ neminemque odio vel invidia praeter¹⁰ debitum vexabunt, et quod expensas superfluas in processu eorum non facient subsidiumque et contributiones ipsas nemini relaxabunt, nec quavis via et¹¹ occasione et colore illud et illas pro se vel aliis praeter salarium deputatum retinebunt, aut aliter dissipabunt, red fideliter et probe dicabunt atque connumerabunt et verum ac iustum regestrum ac¹² computum superinde servabunt, habita deinde¹³ huiusmodi dicatione et connumeratione quilibet dominorum et nobilium per se vel suum hominem totam

¹ K. reipublicae. — ² N. F. kivetélével eorum. — ³ G. 40. K. eorum. — ⁴ K. reddent. — ⁵ G. 41. kivetélével mindenütt hiányzik. — ⁶ N. F.-ben nincs kikezdés. — ⁷ G. 41. exmittantur. — ⁸ N. F. hiányzik. — ⁹ N. F. kivetélével parebunt. — ¹⁰ K. propter. — ¹¹ F. via aut, G. 40. et hiányzik. — ¹² Regestrum ac csak N. és F.-ben van meg. — ¹³ K. demum.

summam tam ratione proventus personae suae propriae ac occasione vinorum pecorumque et pecudum suorum in eo¹ comitatu, ubi connumeratio ipsa fuit, existentium, quam etiam iobagionum suorum in eodem comitatu residentium iuxta seriem registri dicatorum et ad brevem unum terminum per universitatem nobilium ad id praefigendum in² praesentia comitum ac vicecomitum et iudlium universitatisque nobilium³ absque defectu⁴ adducere et praesentare, quam tandem comitatus ipse cum comitibus ac vicecomitibus et iudlium⁵ thesaurariis regni modo subscripto eligendis et constituendis fideliter rescribere et eisdem per dicatores ipsos (auxilio tamen eiusdem comitatus) transmittere et illi quoque thesaurarii super rehabitione et ad manus eorum assignatione⁶ literas⁷ recognitionales et expeditorias dare debeant et teneantur, ne fraus aut⁸ dolus ex aliqua parte subsequi possit, verum tamen domini ac⁹ nobiles cuiuscunque gradus, dignitatis et conditionis existant, qui in diversis comitatibus bona et iura possessionaria habent, solutionem medietatis proventuum suorum pecunialium iuxta animosam eorum conscientiam in eo duntaxat comitatu facere debent,¹⁰ ubi residentiam specialem habent.

XXIV.¹¹ Et quia capitaneorum officium erit gentes nomine, ut praefertur, regiae Maiestatis conducere et¹² cum illis fideliter ac¹³ quo minori poterunt stipendio et salario¹⁴ concordare, exploratores tenere et de illis aliisque ad negotium tantae expeditionis pertinentibus providere, gentes etiam conducendas modo antelato a damnorum illatione pro eorum posse custodire et praeservare, propterea necessarium est de salario competenti et condigno ipsis providere, quo factis et rebus eorum officium concernentibus satisfacere valeant, ne defectum exinde sequi contingat,¹⁵ hoc

¹ N. F. kivételével hiányzik. — ² G. 40. innét kezdve hiányzik. — ³ N. F. iudicum universitatisque nobilium. — ⁴ G. 40. eddig hiányzik. — ⁵ N. F. iudicem nobilium. — ⁶ Et — assignatione N. F.-ből hiányzik. — ⁷ G. 41. literas eorum. — ⁸ F. ac. — ⁹ N. F. kivételével et. — ¹⁰ N. F. debet. — ¹¹ N. F. nincs kikezdés. — ¹² G. 40. assignare et. — ¹³ G. 40. et. — ¹⁴ G. 40. salario et stipendio, G. 41. stipendio poterunt et salario. — ¹⁵ N. F. contingatur.

declarato, quod si gentes per eos conducendae¹ aut etiam propriae vel aliter² capitaneatui ipsorum deputatae damna in eorum processu quibuslibet intulerint, mox postquam per laesos et damnificatos requisiti fuerint, vel alter eorum fuerit, de illatis damnis³ satisfactionem aut per se ipsos,⁴ aut gentes, quae damna intulerint, comperta, ut praemissum est, mera⁵ rei superinde veritate, impendere teneantur effective.

XXV.⁶ Et quod⁷ violatores ecclesiarum ac puellarum et mulierum⁸ capitali poena punire faciant et gentes in domos nobilium ac presbyterorum contra eorum voluntatem non permittant descendere.⁹

XXXII.¹⁰ Item Maiestas regia mittat suos oratores¹¹ ad principes christianos idoneos et Hungaros, nam alia natio de rebus regni non tantum intelligit; qui quidem oratores inter alia habeant informationem etiam ad electores imperii ac civitates superiorum pro¹² subsidio navium, ingeniorum, armorum et pulverum aliarumque¹³ necessitatum impetrandarum.

XL.¹⁴ Item sunt nonnulli stipendiarii certorum comitatum, qui levatis stipendiis de transacta¹⁵ expeditione et non minus¹⁶ exposit non curata capitaneorum regiae Maiestatis commissione ad propria redierunt et eorum servitutis officio satisfacere non curarunt; de quibus conclusum est, quod tales omnes et singuli ad solutionem et plenariam restitutionem stipendii per ipsos levati per omnia remedia compellantur et gratiam honoris eorum¹⁷ a regia Maiestate impetrare teneantur; de illis autem, qui non eiusdem forent comitatus nobiles et stipendiarii, comites comitatum illorum, ubi residentiam¹⁸ habent, requisiti sub amissione officii eorum similem ex parte eorum faciant¹⁹ iustitiam.

¹ K. conducendas. — ² G. 41. hiányzik. — ³ N. F. hiányzik. — ⁴ N. F. ipsum. — ⁵ M. vera. — ⁶ N. F. nincs kikezdés. — ⁷ G. 40. G. 41. K. qui. — ⁸ G. 40. G. 41. mulierum fuerint; M. mulierum qui fuerint. — ⁹ N. F. kivételével descendere non permittant. — ¹⁰ N. F. nincs kikezdés. — ¹¹ N. F. kivételével oratores suos. — ¹² Innét kezdve csak N. és F. — ¹³ Eddig csak N. és F., másutt hiányzik. — ¹⁴ N. F. nincs kikezdés. — ¹⁵ K. hiányzik. — ¹⁶ N. F. kivételével nihilominus. — ¹⁷ G. 40. G. 41. K. honori eorum; M. honorum ipsorum. — ¹⁸ N. F. kivételével residentias. — ¹⁹ G. 40. G. 41. K. similiter ex parte illorum faciant; M. similiter faciant.

XLVIII. Item quod¹ universa castra, castella, oppida, villas, possessiones ac cuncta iura possessionaria illorum, qui castra Nandoralbense et Sabacz nuper amiserunt, tamquam infidelium vigore generalis decreti condemnatorum regia Maiestas ad manus suas regias² de facto accipiat et illa nemini distribuat nunc³ sed salvum conductum illis, si voluerint et postulaverint, concedat et post factum inter eos superinde iudicium, postquam Maiestas sua regia etiam hoc modo condemnatos agnoverit et deinde in expeditione ipsa⁴ proxime affutura et aliis quoque in rebus ac factis Maiestatis suae et regno quospiam bene, fideliter utiliterque⁵ servivisse cognoverit, illis tandem Maiestas sua iuxta voluntatis suae beneplacitum (si pro se non servaverit) illa conferat, ut spe collationis servitores animati pro republica⁶ et communi bono suae Maiestatis et regni sui ferventius incumbant et contra hostes ad mortem usque decertare non horrescant.

Verum tamen si infideles ipsi, ut praefertur, voluerint et postulaverint, Maiestas regia iuxta contenta generalis decreti salvum illis conductum ad spatia quadraginta dierum concedat, intra quorum terminum⁷ in curiam suae Maiestatis accedere advenireque et innocentiam ac immunitatem eorum, is quam forsitan pro ipsorum⁸ defensione se habere confidant,⁹ declarare poterint¹⁰ et si Maiestas sua regia illos vel eorum alterum hac in parte innoxios et innocentes¹¹ merito de iure reperierit,¹² illi vel illis¹³ etiam bona sua praenotata gratiose remittat. Aliter autem, si se excusare et innocentes declarare non poterunt, sua Maiestas poenam de infidelibus declaratam infligere illis¹⁴ non omittat.

¹ N. F. kivételével item quia; M. hiányzik. — ² K. hiányzik. —

³ N. F. kivételével nunc distribuat. — ⁴ M. in ipsa expeditione. — ⁵ G. 41. et utiliter. — ⁶ K. Maiestati pro reipublica. — ⁷ N. F. kivételével: qui intra annotatum terminum. — ⁸ N. F. kivételével eorum. — ⁹ N. F. kivételével confidunt. — ¹⁰ N. F. kivételével poterunt. — ¹¹ N. F. innocentem. — ¹² N. F. reperient. — ¹³ N. F. kivételével illis vel illi. — ¹⁴ N. F. kivételével illis infligere.

Az 1523-iki országgyűlés törvényeiből.

*Articuli in dieta festi beati Georgii martyris anni 1523.
Budae celebrata pro regni tutela et quiete formati.*¹

I. Item² quod³ primo et ante omnia omnes proventus regiae Maiestatis recte revideantur et intelligatur,⁴ quantum summam faciant et quid aut quantum sua Maiestas ex eis disponere et expedire possit.⁵

II. Item⁶ quod a dicatoribus comitatum, deinde a⁷ thesaurariis regni et subsequenter a dominis capitaneis regiae Maiestatis generalibus super contributione centum denariorum, quorum viginti quinque regiae Maiestati et septuaginta quinque denarii⁸ ad gentium conservationem facere deputati nunc ratio et computus fideliter accipiat et Maiestas regia de medio dominorum ac etiam nobilium certos fideles suos ad huiusmodi rationem accipiendam immediate deputet et eligat.

¹ Megvan a cs. és kir. házi, udvari és állami levéltárban egykorú másolatban e felirattal: Domino Ferdinando (B.); egykorú másolatban az Országos levéltárban 36369. sz. a., de ez nem tartalmazza a teljes szöveget (O) és a Festetics-codexben (F.). Mosóczynál (M.) nincs közölve az egész szöveg (címe: Ex constitutionibus in dieta Budae pro festo beati Georgii martyris celebrata editis anno 1523. articuli). Kovachich adta először a teljes szöveget (Suppl. II. 515—555), de ő a bécsi példányt és az Országos levéltárét nem ismerte. — ² F. hiányzik. — ³ F. K. hiányzik. — ⁴ F. K. intelligantur. — ⁵ F. posset. — ⁶ F. hiányzik. — ⁷ F. hiányzik. — ⁸ K. hiányzik.

III. Deinde ab illis quoque, qui nomine Maiestatis regiae novas monetas cudi fecerunt, rationem similiter capere¹ faciat et illos, qui praeter scitum et consensum suae Maiestatis cudi fecerunt, iuxta contenta decreti generalis de facto puniat.²

IV. Item³ quod data et accepta ratione mox Maiestas regia ad singulos regni comitatus fideles et probos homines eligat atque mittat, qui universorum dominorum praelatorum et⁴ baronum ac nobilium, imo etiam regiae et regionalis Maiestatum bona, iura⁵ possessionaria fideliter perlustrent et ubique⁶ locorum firmissimo sub iuramento resciant et intelligant, quanta summa pecuniarum dicata et exacta, quanta⁷ tempore dicationis et connumerationis per dicatores aut iudicium cum eis existentes et procedentes levata et si de bobus aut⁸ aliis pecoribus et pecudibus vinoque vel aliis rebus, aut presbyteris, pastoribus, vel etiam nobilibus unius sessionis aliqua pecuniarum summa recepta fuit.

VIII. Item quod omnes restantiae praemissae contributionis manibus dicatorum regni⁹ statim assignentur et de illis iusta¹⁰ debita capitaneorum atque¹¹ stipendiariorum regni et¹² oratorum¹³ primo regiae Maiestatis et eiusdem regni iam pridem Nurembergam missorum pariter¹⁴ debita per eosdem mutuo contracta restituantur atque solvantur et residuum ad reformationem Varadini Petri convertatur.¹⁵ Verum tamen illi, qui levata pecunia regni ad confinia¹⁶ non sunt profecti, sed in domibus eorum remanserunt, pecunias levatas cum duplo reddere teneantur.

IX. Hoc quoque adiecto, quod quia plerique comitum et¹⁷ vicecomitum parochialium privatum eorum commodum sectantes et publicam salutem regni huius¹⁸ non advertentes multos nobiles, qui ad praesentem dietam venire debuissent,

¹ K. recipere. — ² B. puniantur. — ³ F. hiányzik. — ⁴ F. K. ac. — ⁵ F. K. et iura. — ⁶ F. ubicunque. — ⁷ K. quanto. — ⁸ F. K. ac. — ⁹ O. hiányzik. — ¹⁰ B. iuxta, O. ista. — ¹¹ O. F. ac, K. et. — ¹² Csak B.-ben. — ¹³ O. F. oratorumque, K. oratorum, quae. — ¹⁴ F. praeter. — ¹⁵ B. convertantur. — ¹⁶ B. regni confinia, O. ad confinia regni. — ¹⁷ B. kivételével ac. — ¹⁸ O. hiányzik.

pactasse et¹ certa pecuniarum summa ab eis² extorta domi reliquisse perhibentur,³ ideo tales comites et vicecomites officio ipsorum perpetuo priventur ac⁴ insuper poenam quadringentorum florenorum de iis, qui ad dietam venire neglexerunt,⁵ in generali decreto conscriptam incurrant et eosdem⁶ persolvere regiae Maiestati teneantur.

XII. Praeterea sua Maiestas⁷ exnunc pariter resciat et intelligat, quantum copiarum⁸ auxiliarium tam in gentibus, quam etiam bombardis, pulveribus, globis et aliis rebus bellicis ac ingeniis quisque dominorum suae Maiestati praestabit, quo intellecto commodius expeditioni ipsi insistere valebit.

XIII. Verum ante⁹ haec omnia gentes Maiestatis regiae, quanto plures fieri poterunt, ac dominorum praelatorum et baronum iuxta formam decreti conservari debentes¹⁰ per regiam Maiestatem ad confinia sine mora transmittantur, ne partes Themesienses¹¹ et alia loca vadaque finitima per hostes intercipientur et partes illae desolentur.

XXI. Nemo etiam in domibus nobilium aut presbyterorum¹² contra ipsorum voluntatem et consensum condescendere praesumat.¹³ Contrarium facientes poenam capitis incurrant,¹⁴ prout etiam in articulis¹⁵ dietae festi beatae Elizabeth viduae clara¹⁶ superinde mentio pariter et constitutio habetur conscripta, ita ut laesus querimoniam¹⁷ porrigat¹⁸ capitaneo exercitus et ille teneatur de illatis damnis et¹⁹ iniuriis laeso satisfacere, qui si non fecerit, dicat²⁰ superiori principalique capitaneo et²¹ ille capitaneum exercitus particularis privatione officii sui ac verberibus prout merebitur, castiget et de rebus suis²² laeso satisfaciat. Et de summo quoque et principali capitaneo²³ idem est intelli-

¹ K. cum. — ² O. eisdem. — ³ K. perhibetur. — ⁴ B. kivételével et. — ⁵ O. neglexerint. — ⁶ B. eiusdem. — ⁷ O. Maiestas regia. — ⁸ K. quantam copiam. — ⁹ K. ad. — ¹⁰ K. conservare debent. — ¹¹ B. F. Themesii. — ¹² B. praelatorum. — ¹³ K. praesumant. — ¹⁴ B. kivételével subeant. — ¹⁵ B. articulo. — ¹⁶ O. clarius. — ¹⁷ F. querimonia. — ¹⁸ F. porrigant. — ¹⁹ B. kivételével ac. — ²⁰ O. dicatur. — ²¹ F. és M. inentől kezdve hiányzik. — ²² O. hiányzik. — ²³ F. és M. eddig hiányzik.

gendum, ut¹ ille simili poena per regiam Maiestatem puniatur, si contrarium egisse deprehendatur.²

XXVII. Item³ quod regia Maiestas ex praenarrata contributione duorum florenorum debita antiqua⁴ non solvat, nec in alios usus convertat, sed ad regni huius duntaxat defensionem et hostis offensionem bellicae generalis apparatus exponat.

XXIX. Item quod interim, quo⁵ regia Maiestas meliores monetas cudi faciat,⁶ hanc praesentem monetam novam⁷ quilibet dominorum praelatorum et baronum et nobilium ac⁸ ignobilium regni sub poena amissionis omnium⁹ rerum suarum mobilium, tam in emendo et vendendo, quam etiam aliorum omnium negotiorum expeditione et absoluteione instar et ad valorem monetarum antiquarum Hungaricalium acceptare debeant et tenentur. Praeterea si oppidum aut villa de commissione domini sui terrestris illam non reciperet, et hoc testimonio evidenti probari posset, extunc in¹⁰ tali casu idem dominus terrestris oppidum¹¹ et villam huiusmodi perpetuo amittat et regia Maiestas, cui voluerit, libere conferat.

XXX. Et quod omnes domini ac¹² nobiles a rusticis eorum novam ipsam monetam tam in restitutione censuum¹³ et dicarum,¹⁴ quam etiam in ceteris¹⁵ rebus usui necessariis accipere debeant sub poena amissionis villae vel oppidi aut portionis¹⁶ possessionariae suae praenotatae.

XXXI. Item quod nemo audeat antiquas monetas pro se cambire, nec argentum gratia lucri ad se redimere sub poena amissionis eiuscemodi argenti atque monetae. Per hoc tamen emptio argenti ad usum cuiuspiam necessarii¹⁷ prohibita esse non intelligatur.

XLII. Item de illis quoque personis ecclesiasticis non¹⁸ banderiatas, quae¹⁹ aut²⁰ decimas, aut alios proventus habent copiose,²¹ Maiestas regia ita provideat, ut sibi expeditionem

¹ O. et. — ² B. deprehenditur — ³ B. kivételével et. — ⁴ F. K. aliqua. — ⁵ K. hiányzik. — ⁶ O. K. faciet. — ⁷ O. novam monetam. — ⁸ O. K. et. — ⁹ B. csak amissionem. — ¹⁰ Extunc in B.-ből hiányzik. — ¹¹ F. oppidumque. — ¹² F. et. — ¹³ F. censum decimarum. — ¹⁴ B. dicat. — ¹⁵ K. certis. — ¹⁶ O. F. portionis suae — ¹⁷ F. necessariam, K. necessaria. — ¹⁸ O. K. hiányzik. — ¹⁹ B. kivételével qui. — ²⁰ B. F. autem. — ²¹ B. kivételével copiose habeant.

ad praemissam competens¹ et condignum subsidium praestent.²

L. Ceterum novae occupationes terrarum, pratorum, aquarum, silvarum, promontiorum et aliorum omnium iurium possessionariorum post obitum serenissimi principis quondam³ domini Wladislai regis felicitis memoriae factae atque deinceps fiendae tam in his iudiciis, quam etiam in sedibus iudiciariis comitatum adiudicari possint, ita videlicet, ut more proclamatae congregationis per literas regias in comitatibus fiat primum super occupationibus per vicinos et⁴ commetaneos et nobiles comprovinciales⁵ more solito praemissorum veritas⁶ et inquisitio ac⁷ si occupatio facta fuisse constabit,⁸ ibidem possessio vel terra⁹ contradictione occupatoris non obstante per comites ac¹⁰ vicecomites et iudicium restituatur¹¹ actori¹² ac¹³ insuper occupator ratione occupationis vel¹⁴ violentiae ad quintum decimum¹⁵ diem praeterea¹⁶ in curiam regiam per literas vicecomitum medio iudicium personaliter, vel de domo ac curia sua¹⁷ nobilitari amoneatur¹⁸ et evocetur; vel si actor super facta sibi restitutione¹⁹ et poena centum florenorum in sede comitatus decernenda contentus causam huiusmodi amplius prosequi noluerit, in²⁰ causam tamen attractus super iudicio sibi facto non contentus, eandem causam pro meliori sui defensione²¹ in curiam regiam voluerit deducere, ad quintum decimum diem causa illuc²² transmittatur, ac²³ si iudicium ac²⁴ iudiciaria deliberatio comitum vel vicecomitum bene factum fuisse probabitur, reus seu in causam attractus in facto maioris potentiae seu²⁵ capitali sententia ibidem convincatur et condemnetur.²⁶

¹ F. hiányzik. — ² F. praestet. — ³ O. condam serenissimi principis. — ⁴ O. ac. — ⁵ B. vicinos et nobiles, O. nobiles, qui cum comprovincialibus. — ⁶ F. veritatis. — ⁷ B. kivételével et. — ⁸ O. constat. — ⁹ F. terrarum tunc. — ¹⁰ B. kivételével et. — ¹¹ F. restituantur. — ¹² F. actores, O. hiányzik. — ¹³ B. kivételével et. — ¹⁴ O. F et. — ¹⁵ F. decimum quintum. — ¹⁶ B. kivételével propterea. — ¹⁷ O. hiányzik. — ¹⁸ O. amoneantur. — ¹⁹ F. restatutione. — ²⁰ O. et in. — ²¹ K. pro emendatione, seu discussione. — ²² O. huc. — ²³ B. kivételével et. — ²⁴ F. et. — ²⁵ O. sive. — ²⁶ F. condemnatur.

LII. Et quod omnes iobagiones a tempore rusticanae insurrectionis fugitivos ac violenter abductos Maiestas regia tam de suis et reginalis Maiestatis¹ quam etiam aliorum omnium² bonis per comites ac vicecomites comitatum iuxta³ contenta decreti superinde editi exnunc ubilibet reddi facere dignetur. Comites vero ac⁴ vicecomites, si non processerint, vel per⁵ se ipsos forsitan⁶ causam non restitutioni praeberint, ad quintum decimum diem propterea⁷ evocentur et iuxta eorum demerita per Maiestatem regiam de facto puniantur.

LVI. Item⁸ quod de literis sententionalibus factum minoris potentiae concernentibus sex duntaxat floreni de cetero recipiantur, ni si forsitan notabilis et magna damnorum refusio vel pecuniarium solutio in illis contineatur, in quo casu iuxta⁹ refusionis vel solutionis quantitatem literarum quoque¹⁰ ipsarum fiat redemptio.

¹ O K. Maiestatum. — ² O. hiányzik. — ³ O. et iuxta. — ⁴ B. kivételével et. — ⁵ K. hiányzik. — ⁶ B. forsan. — ⁷ B. hiányzik. — ⁸ M. hiányzik. — ⁹ K. hiányzik. — ¹⁰ M. hiányzik.

Az 1525-iki rákosi országgyűlés törvényeiből

*Articuli dietae generalis in Rakos pro festo Nativitatis
beatae virginis anno Domini 1524. editi.*¹

I.² Primo³ ut omnes constitutiones iam factae et modo quoque formandae atque concludendae effectum sortiantur et executioni demandentur consilium regium, quod magna in parte per externas nationes hactenus gubernatum et directum est, reformetur et ut omnia in consilio regio maturo tractatu maturaque deliberatione fiant et ad effectum per-

¹ Megvan e czímen, tehát hibásan 524 szept. 8-ikára téve a Nádasdy-codexben (N.); ezenkívül a Festetics-codexben (F.); az Egyetemi könyvtár G. 40. és G. 41. sz. kézírataiban; első kiadása Mosóczy-nál (M.) e czímen: Ex constitutionibus in campo Rakos anno M. D. XXV. editis articuli potiores, nem adja a teljes szöveget, hanem ezt a megjegyzést tartalmazza: Ne te lateat, lector, turbidum conventum in campo Rakos anno millesimo quingentesimo vigesimo quarto in festo Nativitatis beatae Virginis Mariae celebratum decrevisse quaedam, sed quae in sequentis anni millesimi quingentesimi vigesimi quinti generali dieta pro dominica Iubilate in eodem campo Rakos celebrata approbata non fuerunt, ideoque nulla sunt. Első teljes szövege egy vaticani kézirat után megjelent Batthyányi, Leges ecclesiasticae I. 595 skk. I. (L.), innét vette át Kovachich, a kinek kiadásába azonban több hiba csúszott bele. F. G. 40. G. 41. és L.-ben a czím: Articuli in conventu generali pro festo Nativitatis sacratissimae virginis Mariae anno 1524. editi et in dieta similiter generali pro dominica Iubilate in campo Rakos celebrata reformati anno 1525. regnante Ludovico rege. N.-ben a czikkelyeknek czíme is van, másutt ez hiányzik. — ² E czikkely czíme N.-ben: De reformatione consilii. — ³ L. hiányzik.

ducantur nec alter consiliariorum alteri super dissidio et non concordi sententia (prout plerumque contingere solet) culpam impingere possit et exinde¹ debita executio negotiorum regni praetermittatur, de medio dominorum praelatorum et baronum regia Maiestas aliquot personas pro nunc eligat, et penes se accipiat, qui² plenariam auctoritatem habeant infra venturam generalem dietam pro festo Nativitatis beati Johannis Baptistae in oppido Nagh-Hathwan appellato celebrandam omnia in consilio regio tractanda aliis dominis praelatis et baronibus forsitan dissidentibus et non concordantibus decernere, concludere et executioni demandare,³ officia regia tam finitima, quam interna et alia omnia cum consensu regiae Maiestatis mutare, donare et distribuere, bonae et utili ac Maestati suae, et huic regno conducibili proficuaeque dispensationi proventuum regionum superintendere atque providere et generaliter omnia perficere; domini nihilominus praelati ac⁴ barones eorum dignitate exigente in consilio ipso regio interesse, tractare et sententias suas declarare more hactenus consueto libere possint, summa⁵ tamen et auctoritas omnium rerum apud praenotatas electas personas maneat, ne per varias opiniones et sententias negotia regiae Maiestatis et regni sui turbentur ac praetermittantur.

V.⁶ Item quod stipendia seu salaria Burgoni et aliis externis nationibus deputata de cetero non reddantur, obligamina et quaelibet literae⁷ super regiis proventibus cuiuspiam per regiam Maiestatem vel per⁸ dominum thesaurarium factae nullius sint firmitatis,⁹ sed universi proventus regii manibus duntaxat domini thesaurarii regii statim et de facto assignentur. Emericus quoque¹⁰ Salamon, aliter Zerenches appellatus non solum suis officiis destitutus, et de curia¹¹ utriusque Maiestatis ablegatus habeatur, verum in super iuxta sua demerita et scelera contra eum iam pro-

¹ L. deinde. — ² N. kivételével quae. — ³ L. decernendi, concludendi et executioni demandandi. — ⁴ N. kivételével et. — ⁵ L. sententia — ⁶ N. cím: De salariis Burgonis et aliarum externarum nationum. — ⁷ L. etiam quaelibet. — ⁸ L. hiányzik. — ⁹ F. firmitudinis. — ¹⁰ F. Emericusque. — ¹¹ L. a cura.

posita ac testimonia adversus ipsum¹ declarata et acceptanda² statim puniatur.

XIII.³ Praeterea in singulis comitatibus⁴ quattuor probi et nobiles viri per universitatem nobilium in prima sede earum iudiciaria⁵ postquam hinc ad propria redibunt, celebranda eligantur, qui tam dominorum praelatorum et aliorum virorum ecclesiasticorum proventus decimales habentium⁶ quam etiam dominorum baronum et aliorum specialium nobilium pariter proventus de fodinis auri, argenti, cupri, ferri, calibis, plumbi et aliorum metallorum, item nonis vinorum, akonibus, tributis, vadis, stagnis, seu piscaturis Danubialibus, Thyciaeque et aliorum fluviorum, necnon de decimis porcorum⁷ annuatim provenientium sub iuramento revidere et intelligere et super illis regestrum facere ac illius copiam, in quantum ad dominos praelatos et barones attinet, ad praedictam⁸ generalem dietam secum portare ac tandem rationem huiusmodi proventuum decimalium nonaliumque⁹ et aliorum praenarratorum iuxta limitationem in eadem dieta faciendam, in quantum vero nobiles ipsos tangit, secundum limitationem universorum nobilium cuiuslibet comitatus gentes per se ipsos conservare et dum personaliter ad expeditionem futuram proficiantur, pro regni tutela et defensione secum ducere teneantur. Domini tamen praelati et alii viri ecclesiastici ratione decimarum more hactenus consueto exercitabunt.

XVII.¹⁰ Loca per Turcos combusta et desolata non dicentur, libertini tamen nonnisi illi, qui victu et amictu dominorum suorum utuntur,¹¹ in hac parte relaxentur.

XXI.¹² Verum quia omnis haec penuria ac caristia rerum vendibilium et mercimoniorum, quae modo regnum istud oppressit, ex cusione praesentis monetae cupreae provenit, atque crevit; plures sunt autem, qui monetas praesentes cudi fecerunt, alii ex permissione regiae Maiestatis,

¹ G. 40. eum. — ² F. acceptata. — ³ N. czim: De revisione proventuum dominorum et specialium nobilium. — ⁴ F. civitatibus. — ⁵ L. eorum iudicia. — ⁶ N. L. hiányzik. — ⁷ L. portorum. — ⁸ L. praefatam. — ⁹ L. localium. — ¹⁰ N. czim: De combustis et libertinis. — ¹¹ L. utuntur. — ¹² N. czim: De capienda ratione cusionis monetae.

alii vero propria eorum temeritate. Veritas itaque est de praemissis exquirenda et ratio recta capienda ac exigenda. Qui igitur de voluntate regia monetas in vero pondere, seu liga quattuor¹ lothonum cudi fecerunt, si iustam rationem de illis dare poterint,² absoluti habeantur, illi autem,³ qui monetas ipsas adulteraverunt et in liga⁴ trium lothonum vel aliter infra quattuor cudi fecisse comperti fuerint, non solum ad rectam rationem dandam sint obligati, verum etiam totum lucrum, quod ex eiusmodi adulterationis fraude⁵ perceperunt, regiae Maiestati reddere refundereque teneantur.

XXVIII.⁶ Item quod aurum et argentum de hoc regno non educantur et si reperietur educendum, ubique libere auferatur.⁷

XXXII.⁸ Item capitula, conventus, praepositi, abbates, moniales et aliae personae ecclesiasticae patrimonia seu iura possessionaria⁹ habentes et possidentes pro eorum persona singulum unum equitem et insuper de singulis decem sessionibus eorum iobagionalibus instar aliorum¹⁰ regni nobilium singulum unum equitem mittere sint obligati.

XXXVIII.¹¹ Si quis vero dominorum praelatorum et baronum huius regni incrementum regiminis Maiestatis regiae salutemque huius patriae et libertatem nobilium suamque propriam cupit, ad ipsam dietam libere venire poterit, secure,¹² verum tamen non cum externis gentibus, sed cum¹³ incolis huius regni veniat.

XLII.¹⁴ Item quod universae decimae omnium dominorum praelatorum ac aliorum virorum ecclesiasticorum infra celebrationem generalis dietae praescriptae in suspenso

¹ F. Innét kezdve hiányzik. — ² G. 40. L. poterunt. — ³ L. tamen. — ⁴ F. eddig hiányzik. — ⁵ N. kivételével huiuscemodi L. eorum lucrum, quod ex huiusmodi adulteratione, fraude. — ⁶ N. cím: De non educendis auri et argenti de hoc regno. — ⁷ L. reperientur educentes, ubique libere auferantur. — ⁸ N. cím: De personis ecclesiasticis. — ⁹ L. possessionaliter. — ¹⁰ F. inter alios. — ¹¹ N. cím: De libero accesso ad dietam Hathwaniensem. — ¹² N. kivételével: se de véro membro huius regni declaraturus. — ¹³ L. hiányzik. — ¹⁴ N. cím: Ut decimae infra celebrationem dietae nemini persolvantur.

habeantur, nec cuiquam eorum solvantur.¹ Et tandem quicquid pro utilitate reipublicae huius regni et pro reformatione castrorum finitimorum ac civitatum destructarum in confinibus² de eisdem decimis faciendum videbitur, communi omnium sententia in ipsa dieta decernatur, interim tamen ipsi domini praelati ac viri ecclesiastici gentes eorum,³ quas in confinibus habent, sub poena perpetuae amissionis decimarum suarum ad propria reducere non praesumant.

XLIV.⁴ Praeterea universae literae adiudicatoriae omnium dominorum et regnicolarum super causis in termino celebrationis iudiciorum diei dominicae Reminiscere proxime transacto⁵ adiudicatis et ad regiam Maiestatem appellatis, nondumque⁶ per eam revisis, quia vetustae legi et libertati totius regni huiusmodi⁷ dilatio palam praeiudicari videtur, per⁸ magistros protonotarios de facto restituantur.

XLV.⁹ Et quod literae adiudicatoriae per regiam Maiestatem contra libertatem et consuetudinem sedis suae iudiciariae ac¹⁰ regni sui absoluta sua auctoritate extradari commissae et extradatae nullius sint firmitatis et adversae parti literae legitime et iuridice contra praetactas literas violentas pariter reddantur, non obstantibus huiusmodi literis de facto et absolute emanatis, executioni demandentur.

¹ L. solvant. — ² N. confinibus et de. — ³ G. 40. videlicet. —
⁴ N. cím: De literis adiudicatoriis et apellatione. — ⁵ L. transactae.
— ⁶ L. universisque. — ⁷ F. G. 40. G. 41. Hungariae. — ⁸ L. innét kezdve
hiányzik. — ⁹ L.-ből az egész fejezet hiányzik. N. nincs kikezdés. —
¹⁰ N. kivételével et.

Az 1525-iki hatvani országgyűlés törvényeiből.

*Articuli dietae oppidi Hathwan anni 1525.*¹

I. Primo ut omnes constitutiones iam factae et modo quoque formandae atque concludendae effectum sortiantur et executioni demandentur, consilium regium, quod magna in parte per externas nationes hactenus gubernatum est,

¹ Megvan e czímen a Nádasdy-codexben (N.), a Festetics-codexben (F.) czíme: Articuli dietae in oppido Hathwan celebratae anno 1525. et per regiam tamen Maiestatem non confirmati; első kiadása egy vatikáni kézirat alapján Batthyáni, Leges eccl. I. 595. skk. 1. (L.), a magyarországi kéziratok alapján Kovachich (Suppl. III. 23—50.). A G. 40. és G. 41. sz. kéziratok a következő megokolással mellőzik: Post hanc dietam (a rákosi dietáról van szó) regnante Ludovico rege celebrata est altera dieta in eodem anno 1525. pro festo Nativitatis beati Johannis Baptistae in oppido Hathwan, in qua reiterati sunt iidem omnes articuli, qui immediate in campo Rakos fuerunt reformati, parum admodum mutatis et additis. Unde tum ex eo, quod articuli illi in Hathwan reiterati fere omnes in articulis proxime praecedentibus habentur, tum vero quia illa dieta contra voluntatem et consensum regiae Maiestatis fuerat celebrata, prout ex subsequenti copia literarum eiusdem regiae Maiestatis ad omnes regni comitatus datarum liquet; et etiam quia in proxime sequentibus articulis anni 1526. constitutiones eiusdem dietae Hathwaniensis penitus sunt invalidatae, supervacaneum visum est eosdem articulos Hathwanienses hic inserere. A magyarországi és a vatikáni példányok közt különben a főkülönbség az, hogy ha N. és F.-ben regia Maiestas et consiliarii ac assessores áll, L.-ben csak consiliarii et assessores van. Alapul itt az N. ill. F. vannak véve, mivel magyarországi példányban L. szövege elő nem fordulván, kétségtelen, hogy azt itt nem is ismerték.

reformatur. Et ut omnia in consilio regio maturo tractatu maturaque deliberatione fiant et ad effectum perducantur, nec alter consiliariorum alteri super dissidio et non concordi sententia (prout plerumque contingere solet) culpam impingere possit, et deinde¹ debita executio negotiorum regni praetermittatur, Maiestas regia de medio² dominorum praelatorum et baronum primarios officiales et consiliarios suos, praeterea de medio quoque nobilitatis huius regni octo personas electas iuxta generalis decreti contenta in curia sua regia apud se teneat, cum quibus sua Maiestas infra venturam generalem dietam pro festo beati Georgii martyris proxime venturo celebrandam omnia in consilio suo regia tractanda (aliis dominis praelatis et baronibus forsitan dissidentibus et non concordantibus) decernere concludereque et executioni demandare, officia etiam tam finitima quam etiam interna et alia omnia mutare³ et distribuere, bonae et utili ac Maiestati suae et huic regno conducibili proficuaeque dispensationi proventuum suorum regionum superintendere atque providere et generaliter omnia perficere dignetur. Ceteri etiam domini praelati ac barones eorum dignitate exigente in consilio ipso regio interesse, tractare et sententias suas declarare more hactenus consueto libere valeant atque possint, nihilominus tamen quidquid per Maiestatem regiam cum praemissis⁴ consiliariis suis, ceteri⁵ si discordes fuerint, conclusum fuerit, ratum maneat atque firmum.

¹ F. K. exinde. — ² F. hiányzik. — ³ K. mature. — ⁴ K. praescriptis. — ⁵ K. ceteris.

Az 1526-iki országgyűlés törvényeiből.

*Articuli dietae sancti Georgii in Rakos anni 1526.*¹

I. Item quod² universi domini praelati et barones ac³ regnicolae in praesenti dieta generali festi beati Georgii martyris in campo Rakos celebrata unanimi consensu concluderunt et regiae Maiestati supplicarunt,⁴ ut Maiestas sua dignaretur auctoritate et potestate sua, quam Maiestas sua⁵ habet, uti⁶ et omnia, quae⁷ ad gubernationem regni pertinent,⁸ maturo consilio agere et administrare, tam illa, quae ad proventus suae Maiestatis, bene requirendos et amplian-dos ac recte dispensandos, quam omnia alia, quae ad defensionem et libertatem ac alias necessitates regni spectant.

XI. Item limitandi sunt universi domini praelati, barones et nobiles in hac ultima necessitate iuxta eorum facultates, non quidem more solito, sed urgente necessitate⁹ in tenendis armigeris, huzaronibus, pixidariis atque ingeniis et¹⁰ illorum attinentiis¹¹ aliisque omnibus bellicis appari-

¹ Megvan a fenti czímen a Nádasdy-codexben (N.), a Festetics-codexben (F.) az egyet. könyvtár G. 40. és G. 41. sz. kézírataiban; itt a czímük: Articuli in dieta sancti Georgii martyris per dominos praelatos et barones ac regnicolas anno Domini 1526. oblati et per regiam Maiestatem roborati et confirmati; először kiadta Mosóczy e czímen: Constitutiones conventus campi Rakos anno Domini MDXXVI. editae. — ² M. hiányzik. — ³ F. M. et. — ⁴ N. kivételével supplicaverunt. — ⁵ M. hiányzik. — ⁶ N. G. 40. G. 41. hiányzik. — ⁷ N. kivételével omniaque. — ⁸ N. kivételével pertinentia. — ⁹ F. G. 40. G. 41. iuxta-tól necessitate-ig hiányzik. — ¹⁰ N. kivételével hiányzik. — ¹¹ N. F. kivételével hiányzik.

bus, quo maiorem,¹ ut praemissum est, poterunt, curent levare apparatusum.²

XIV. Item³ sollicitandi sunt tam sanctissimus dominus noster, quam⁴ alii principes christiani pro auxilio contra hostes mittendo.

XVI. Item⁵ quoniam autem propter continuam dietarum celebrationem⁶ pauperes nobiles adeo exhausti sunt, ut eorum multi propter nimias expensas bona sua impignorando in perpetuam devenerint⁷ rusticitatem, ideo statutum est, ut a modo deinceps nonnisi magna urgente necessitate extra solitum dietae terminum ad conveniendum in unum cogantur.

XVIII. Item⁸ ex quo⁹ generalis expeditio absque generali capitaneo fieri nequit, Maiestas sua regia eligat unum vel duos generales capitaneos, qui ad huiusmodi expeditionem administrandam fiant idonei.¹⁰

XX. Item quod¹¹ octavae maiores et minores iuxta decreti contenta quondam Mathiae regis bonae memoriae suo statuto termino¹² celebrentur. Causae vero factum iurium possessionariorum impignoratitiorum¹³ concernentes in termino celebrationis brevium iudiciorum semper celebrentur.

XXIII. Item¹⁴ quia solent nonnulli dominorum sub nomine iuris patronatus ecclesiarum bona abbatum et religiosorum fratrum atque monialium tempore connumerationis pecuniarum exercitualium inter bona sua facere connumerari, unde stipendiarii comitatum in plerisque comitatibus essent diminuti, igitur statutum est, ut omnia huiusmodi religiosorum bona a modo deinceps in medium comitatus connumerentur, ut¹⁵ etiam numerus stipendiariorum augeatur et nullus dominorum praetextu iuris patronatus huiusmodi ecclesiae bona pro se connumerari facere audeat;

¹ M. ut quo maiori. — ² M. levare apparatu. — ³ G. 40. M. hiányzik. — ⁴ M. tam, quam hiányzik. — ⁵ G. 40. M. hiányzik. — ⁶ N. kivételével continuas celebrationes. — ⁷ N. F. devenerunt. — ⁸ M. hiányzik. — ⁹ G. 40. quia. — ¹⁰ G. 40. kivételével fiat idoneus. — ¹¹ G. 40. hiányzik. — ¹² F. G. 40. G. 41. tempore. — ¹³ M. impignorationis. — ¹⁴ G. 40. M. hiányzik. — ¹⁵ F. G. 40. hiányzik.

exceptis huiusmodi beneficiis, quae de bonis et haereditatibus¹ dominorum essent fundata et excerpta.

XXX. Item,² ut statim universi domini et comitatus gentes suas in pleno numero iuxta contenta decreti conservare et iuxta mandatum regiae Maiestatis ad loca necessaria bono modo armatas expedire et absque mora destinare audeant et capitaneum suae Maiestatis audiant illique obediant.

XXXIX. Propter³ necessitates instantes et pericula imminencia statutum est, ut cum subsidium unius floreni per regnicolas anno praeterito Maiestati suae oblatum nondum sit etiam pro media parte exactum,⁴ ideo de omnibus comitatibus et⁵ de omnium bonis, ex quibus illud nondum esset exactum, extunc sine mora exigatur et ad manus thesaurarii regii fideliter administretur.

¹ N. kivételével haereditate. — ² G. 40. M. hiányzik. — ³ F. G. 40. G. 41. praeterea ad. — ⁴ M.-ben a szórend más. — ⁵ N. G. 40. G. 41. hiányzik.

NÉV- ES TÁRGYMUTATÓ.¹

(A Törvények című fejezetre nem terjed ki.)

A

Abaujvármegye 25, 52, 118, 119,
132, 187, 194, 196, 201.

Adkar 194.

Adó 5, 8, 10, 13, 14, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 27, 31, 32, 43, 46,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57,
61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 76,
81, 87, 94, 95, 99, 109, 135, 145,
146, 155, 156, 157, 162, 165, 169,
170, 180, 188, 194, 195, 196, 197,
213, 214, 215, 216, 217, 218, 219,
220.

Adószedő 8, 27, 46, 49, 64, 65, 66,
95, 93, 135, 159, 160, 170, 188,
193, 196, 198, 215, 216, 218, 219,
220.

Államkincstár 66.

Alsó-Barcza 201.

Apácák hadikötelezettsége 27.

Angyal Bálint (de Pethery) 132.

Apaffy Miklós (de Apanaghfalva)
hevesi alispán 194, 197.

Apaghi János szabolcsi követ 133.

Apátok hadikötelezettsége 27.

Arany Mihály 211.

Árthándi Pál bihari követ 60, 104,
133.

Árvamegye 25, 132.

Atziel Ferencz 184.

B

Babolcha 126.

Bács 1. országgyűlés alatt.

Bácsmegye 25, 127, 133.

Baki János temesi követ 133.

Bakó Mátyás csanádi követ 133.

Bakócz Tamás esztergomi érsek 10,
13, 15, 17, 41, 45, 130, 211.

— királyi tanács tagja 7, 9.

— II. Lajos király nevelője 3, 6.

— támogatja a Szapolyai-féle con-
foederatiót 32, 42.

— utolsó szereplése 46.

— védi Brandenburi Györgyöt 43.

— visszaadja a királyi javakat 35.

Balassa Ferencz (de Gyarmath),
nógrádi ispán 171, 172.

Balai Imre borsodi követ 132.

Balwany István (de Naghlwche)
193.

¹ A Név- és Tárgymutatót Papp Imre tanár úr készítette.

- Banffy János verőczi ispán 196, 204.
- Banffy Zsigmond (de Ljndwa) 181, 204.
- tagja az 1522-iki confoederatió-
nak 57.
- Banhalma 168, 169.
- Baranyamegye 25, 87, 133.
- Barathi Mátyás 168.
- Barczay János abaujvári alispán
194, 196, 201, 202.
- Barczay Lászlóné 201, 202.
- Barsmegey 140, 158.
- követei 25, 132.
- Báthory Endre 61, 70, 103, 181,
184, 189, 196, 199.
- tagja az 1522-iki confoederatió-
nak 57, 67.
- Báthory György somogyi ispán, fő-
lovászmester 126, 189.
- Báthory István nádor 1, 38, 46, 47,
51, 52, 60, 61, 62, 74, 80, 84,
88, 90, 92, 97, 98, 101, 102, 103,
105, 106, 109, 122, 125, 126, 147,
166, 174, 175, 177, 185, 187, 188,
191, 192, 198, 199, 203, 207, 217.
- Bornemisza ellen 37.
- jellemzése 41.
- királyi helytartó 53, 54, 55, 61,
62, 63, 156, 176.
- királyi tanács tagja 34.
- letétele a nádorságról 62.
- nádorrá választása 41, 67, 68,
70, 71, 72.
- részt kap az adóból 49.
- Szapolyai és Warday szövetsé-
gese 17, 18, 19, 54, 58.
- temesi gróf 8, 39, 125, 147,
149, 150, 201.
- Bathyani Benedek budai várnagy
130, 131.
- kir. kincstárnok 162, 163, 169,
170, 176, 177, 212, 213, 220
- Bažoni János bihari követ 133.
- Bebeck Imre 204.
- Beeri Ferencz zalai követ 133.
- Belgrád 47, 74, 201.
- Belső-Szolnokmegey 219.
- Berthothi Ferencz 219.
- Berthothy Szaniszló 219.
- Besseney István hevesi követ 133.
- Besseney Tamás csongrádi követ
133.
- Bezeredy Ferencz 211.
- Biharmegye 25, 43, 109, 133, 163,
164, 165, 198, 220.
- Bika János (de Thoremhegh) ba-
ranyai követ 133.
- Bodó Fábrián 157.
- Bodó Ferencz (de Gyčurgy) tolnai
követ 132.
- Bodóházai András 164.
- Bodrogmegey 25, 133, 137, 156,
157.
- Bokozeles 157.
- Bolyany Pál kir. ítélőmester 137.
- Borsodmegey 25, 132.
- Borza János (de Chorna) soltmegeyi
követ 133.
- Both István (de Bažna) 211.
- Bozoradi Márton 210.
- Bozzási György krasznai követ
133.
- Brandenburgi György őrgróf 10,
43, 73, 117, 118, 165.
- egyezsége Szapolyai Jánossal
9, 11.
- II. Lajos nevelője 3, 6, 7, 45.
- Bornemisza János budai várnagy,
pozsonyi ispán, II. Lajos neve-
lője 3, 6, 7, 9, 13, 16, 17, 18,
19, 36, 37, 38, 40, 117, 118, 122,
123, 150, 151, 166, 214.
- letétele a budai várnagságról
24.
- Brodericus István szerémi püspök,
kanczellár 104, 218.
- Buda 18, 20, 26, 36, 47, 60, 67,
68, 84, 86, 88, 93, 98, 102, 114,
119, 121, 122, 123, 128, 129, 130,

131, 135, 136, 138, 144, 145, 149,
150, 151, 152, 153, 154, 155, 156,
157, 160, 162, 163, 164, 170, 174,
175, 177, 178, 185, 187, 188, 189,
190, 193, 195, 198, 202, 203, 207,
208, 210, 211, 213, 215, 216, 217,
218, 219, 220, 222.
Burgio András pápai követ 70, 72,
73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 85,
86, 87, 88, 90, 93, 94, 97, 101,
102, 103, 104, 106, 107, 108, 185.
Buzlay Mózes kir. tanácsos 7.
Bwjak 189.

C

Campeggio pápai követ 80, 86, 87.
Capithan Vid bács megyei követ
133.
Chaaki László csanádi követ 133.
Chabi Balázs zalai követ 133.
Chawlowȳth Pál (de Gywkowcz)
trencsényi követ 133.
Cheh Dávid (de Budi-Zent-Miklós)
157.
Cherewgh János alkincstárnok 216.
Chehfew 142.
Chepchȳ Mátyás solti követ 133.
Chorba Ferencz 211.
Chorba János kancelláriai jegyző
209, 210.
Chwth 195.
Chȳk István (de Tharcha) pesti kö-
vet 132.
Chymori György bácsi követ 133.
Csaholi Ferencz csanádi püspök 57,
119, 133, 181, 184.
Csanádmegye 25, 133.
Csongrádmegye 25, 133.
Czobor Gáspár (de Czoborzentmy-
hal, alias de Holics) 209.
Czobor Márton (de Czoborzentmy-
hal) 136.
Czyryaki György 211.

D

Dacho Lázár (de Kezyholcz) honti
követ 132.
Darabos Miklós solti követ 133.
Debreczen 124.
Derencheni György gömöri követ
132.
Derencheni Miklós gömöri követ
132.
Desew Miklós nyitrai követ 132.
Dobai Antal középszolnoki követ
133.
Dobai Ferencz tornai követ 132.
Dóczy Ferencz (de Naghlwche) óvári
várnagy 103, 140, 152, 153, 154,
158, 169, 191, 192, 217.
— követ a nürnbergi dietára 63.
Doma György tolnai követ 132.
Drágffy János kir. tárnokmester 67
181, 184, 195.
— királyi tanács tagja 7.
— követ a nürnbergi gyűlésre 56,
57, 186.
— országbíró 98.
— tagja az 1522-iki confoederatió-
nak 57.
— temesi gróf 62.
Dwbrawyczký Mihály honti követ
132.

E

Eermen István budai várnagy 166.
Eger 139, 151.
Ellewweghi János nádori ítélőmester
168, 169.
Endes Miklós (de Kys Zamlye) 164.
Endredi György barsi követ 132.
Eperjes 35, 147.
Erdély 8, 52, 102, 109, 122, 199,
201, 219.
Erdely Benedek (de Reegh) 157.
Erdewdy Bálint (de Chabrag) 134.

Erdewdÿ Farkas (de Chabrag) 134.
Erdewdÿ István (de Chabrag) 134.
Erdewdÿ Péter (de Monyorokerek)
134, 204.
Erdewtheleky Tamás főajtónálló-
mester 193.
Erdődy Simon zágrábi püspök 39,
Esztergom 63.
Ewz János (de Zerdahel) tolnai kö-
vet 132.

F

Fanchy Imre fehérmegyei követ 133.
Fanchy János (de Gordowa) so-
mogyi követ 133.
Fejérmegye 25.
Feledi János gömöri követ 132.
Felső Barcza 201.
Felsewkalanda 171.
Ferdinánd ausztriai főherczeg 48.
68, 75, 186, 218.
Filepesi Ferenc szatmári követ 133.
Ferenc alkincstartó 197.
Ferenc sági prépost 152.
Fondorló (interturbator) 174.
Forró Tamás (de Haporthow) 195.
Főnemesek confoederatiója 57, 59,
61, 67, 81, 84, 85, 87, 203, 204,
205, 206, 207, 208.
Főnemesek hadi kötelezettsége 68, 82.
Frangepán György kalocsai érsek
3, 7, 34, 38, 102, 148, 149.
Frangepán Kristóf 74.
Fuggerek 81, 94, 99.
Fynkei László borsodi követ 132.
Fÿsÿ János (de Magÿarad) sárosi
követ 132.

G

Gaghi Benedek ujbárai követ 132.
Garadna 195, 197.
Gethyei János alnádor 186.

Gethyei János követ a nürnbergi
gyűlésre 57.
Gezthÿ Ferencz 211.
Gezthÿ László 164.
Glesan Miklós (de Welÿkemelleke)
pesti követ 132.
Gonda János 171.
Gorthwai György nógrádi követ 132.
Gosztonyi János győri püspök 56,
186.
— erdélyi püspök, királynői kan-
cellár 203.
Gömörmege 25, 132.
Gwdowczy István 130, 131.
Gyanda 168.
Gyanthy Albert 211.
Győrmege 25, 133.
Gywlawfy István (de Ratholth) zalai
követ 133.

H

Hadai Benedek 191.
Hadügy 8, 14, 21, 23, 26, 27, 33,
47, 50, 51, 63, 64, 68, 81, 82,
105, 106, 108, 129, 135, 159, 160,
200, 213.
Hampo Ferencz 204.
Hanozwhrÿk 140.
Hanyhi György solti követ 133.
Haranghy Pál (de Ewsi) 164.
Harazthy Ferencz 136, 137.
Harminczađ 33, 95.
Hatvan 38, 79, 81, 86, 88, 97, 99,
104, 106, 110, 208, 210.
Héderváry Ferencz 47.
Héderváry István győri követ 133.
Hegyesh 168, 169
Herencheni István nógrádi követ 132.
Hevesmege 25, 133, 168, 197.
Holych 179.
Homonnay Ferencz 57, 181, 184.
Hontmege 25, 132.
Horvát bánság 46, 82.

Horváth György (de Kaydach) tolnai követ 132, 211.
 Horváth Lőrincz (de Bwchyncz) 131.
 Horváth Mihály 211.
 Huszárok 88, 199.
 Hwthka 201.

I

Ibrányi István (de Waĵa) esztergomi kanonok 119.
 Illir végek 48.
 Illyes György (de Illeshaza) pozsonyi követ 132.
 Insurrectio 62, 108.
 Isoo Bálint (de Begees) 164.
 Ispán Abraham (de Zenthendre) pilisi követ 132.
 Isthwanfy János (de Kysazzonfalwa) baranyai követ 133.

J

Jajcza 3, 8, 14, 74, 143, 146, 161, 163.
 Janohi Oszvald ujbárai követ 132.
 Jaxyth Péter 211.
 Jászok 166.
 Jekelffalwa 201.
 Josa István (de Orozwar) mosoni követ 133.

K

Kaaldí István vas megyei követ 133.
 Kaaldí János vas megyei követ 133.
 Kabol 127, 128.
 Kakoni Albert tolnai követ 132.
 Kallay János 199.
 Kalocsai káptalan 156.
 Kanizsay László vas megyei főispán 57, 67, 181, 198, 203.

Káptalanok hadikötelezettsége 27, 64, 82.
 V. Károly császár 68, 178, 179, 190.
 Karthali András 211.
 Kathai Mihály pesti követ 132.
 Kathai Sebestyén külsőszolnoki követ 133.
 Kathona István pozsonyi követ 132.
 VII. Kelemen pápa 109.
 Kenderessy Mihály (de Gyal) 168, 186.
 — követ a nürnbergi gyűlésre 56.
 Keresztes Byro Miklós 157.
 Kesserű István (de Gybarth) alnádor 132.
 Kesserű Mihály boszniai püspök 131.
 Kewer György (de Welezd) újbárai követ 132.
 Kincstárnok 8, 21, 22, 23, 27, 32, 52, 73, 81, 91, 95, 97, 108.
 Király adományozási joga 22.
 — adóssága 32, 36, 44, 132, 135, 143, 154, 161.
 — hitelezői 35, 50.
 Királyi bandériumok 64, 108.
 — birtokok 32, 50.
 — jövedelmek 10, 14, 16, 21, 32, 33, 35, 48, 65, 94, 108, 122.
 — könyvek 91, 211.
 — kúnok 168.
 — propositiók 26, 28, 60, 63, 68, 74, 75.
 — városok hadikötelezettsége 82.
 Királyi tanács 18, 21, 26, 28, 32, 35, 36, 43, 54, 76, 77, 84, 87, 102, 107, 108, 110.
 — reformálása 79, 82, 93, 94.
 — tagjai 6, 7, 8, 9, 10, 21, 22, 87, 89, 90, 98, 104, 160, 221, 222.
 — ülése 22, 37.
 — ülnökei 7, 165.
 Királynő 22, 73, 183, 198.
 — koronázása 47, 48.

- Királynői városok hadikötelezett-
sége 82.
- Kiss Mátyás 157.
- Kokso 201.
- Kolos Ambrus (de Nema) veszp-
rémi követ 133.
- Kolos Jakab (de Nema) komáromi
követ 133.
- Kolozsvár 143, 144.
- Komárommegye 25, 99, 133.
- Kompolth Ferencz (de Nana) 168.
- Komádi János 164.
- Konde István (de Portheleke) 211.
- Konventek hadikötelezettsége 27.
- Korlátkövy Péter tárnokmester 91,
92.
- főudvarmester 98, 203, 209, 210,
211.
- követ a nürnbergi gyűlésre 36,
56, 186.
- Kormánytanács 13, 16, 35, 42,
43.
- Korpona 155.
- Kowari Pál honti követ 132.
- Koztholányi György 191.
- Koztholányi Mihály 193.
- Körmöci kamara 120.
- Krakkó 125, 135.
- Krasznamegye 25, 133.
- Külföldi gyámok 5, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 30.
- Kúnok 166, 168.
- Kwhanowczy László trencséni kö-
vet 133.
- Kwthos Lukács temesi alkapitány
126, 127, 128.
- Kyrsanói György somogyi követ
133.
- L**
- Laczkó János gneznai érsek 5.
- Laczovics Péter (de Bwhyncz) 130
131.
- II. Lajos magyar király 1, 2, 3, 4,
5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15,
16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 34,
35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44,
45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
97, 98, 99, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 113, 114,
115, 116, 117, 118, 120, 121,
122, 123, 124, 126, 127, 128,
130, 131, 132, 135, 136, 137,
139, 140, 141, 142, 143, 145,
146, 147, 148, 149, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 158, 159,
160, 161, 162, 163, 164, 165,
166, 167, 168, 169, 170, 171,
173, 175, 176, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 186, 187,
190, 191, 192, 193, 194, 195,
196, 198, 199, 200, 201, 202,
204, 205, 206, 207, 208, 209,
210, 211, 212, 213, 214, 215,
218, 219, 220, 221, 222.
- Lapicida Márton 171.
- Lenghel András suchani várnagy
214.
- Lengyeld Ferencz borsodi követ 132.
- Lengyel követek 1516-ki dietán 5,
9, 116.
- 1517-ki dietán 12, 13, 15.
- 1518-ki „ 17, 18.
- 1519-ki „ 29, 30.
- 1523-ki „ 64.
- 1524-ki „ 88.
- X. Leó pápa 28, 72, 129, 145.
- Lippa 9.
- Liptómegeye 25 132.
- Loranth Pál (de Borothe) 156.
- Lossonczi Zsigmond 168, 169.
- Lőrincz fehérvári prépost 198, 203

Lucrum camerae 95, 109, 136.
Lutheranusok 66, 76, 81.
Lypche 153, 154, 158.
Lÿphtay Damján 152, 153, 154.

Mosonmegye 25, 133, 169.
Mylethynzi Miklós kir. ítélőmester
170.

M

Macedonyay László szerémi püspök 56, 203.
— követ a nürnbergi dietán 186.
Maczedoniay Miklós (de Peryemes) csanádi követ 133.
Madachhazai Dániel árvai követ 132.
Margitszigeti apácák 215.
Mária magyar királynő, II. Lajos hitvese 72, 73, 77.
— jegyajándéka 48, 57.
— koronázása 47.
— számára megszavazott adó 95. 216.
Markházai Lukács komáromi követ 133.
Marsupinus 130.
Máté pannonhalmi apát 135.
Mathwchnai János tolnai követ 132.
I. Mátyás magyar király 8, 50, 51, 109, 139, 166.
Megyei ítélőszék 35.
— katonaság 82, 94.
Menÿewdi Isaiás fehérmegyei követ 133.
Miksa császár 2, 12, 14, 113, 114, 116, 145.
— követei 5, 9, 15, 17.
— II. Lajos gyámja 3, 10, 13, 30.
More Fülöp (de Chwla) pécsi püspök 203.
More Péter 211.
Morgaÿ Benedek tolnai követ 132.
Morgaÿ Mihály tolnai követ 132.
Morgaÿ Miklós tolnai követ 132.
Morvaország 86.

N

Nádasdy Albert 168.
Nádasdi Benedek tornamegyei követ 132.
Nádwdwar 169.
Nagh Balázs (de Weche) 211.
Naghetes 137.
Naghleta 198.
Naghlwchei Albert 193.
Naghlwchei Damján 158.
Naghlwchei Gergely 158, 191, 192, 193.
Naghlwchei László 140, 141, 158.
Német követek az 1516-ki dietán 5, 9.
— 1517-ki dietán 12, 13, 15.
— 1518-ki „ 17.
— 1519-ki „ 29.
Nenei László külső-szolnokmegyei követ 133.
Nógrádmegye 25, 132, 170, 171, 172, 173, 177.
Novák Balázs (de Lwkachowcz) pozsegai követ 133.
Nürnbergi birodalmi gyűlés 23, 47, 52, 56, 59, 63, 68, 178, 179, 186, 190.
Nyitra megye 25.

O

Orbonaz András (de Zÿwgh) nógrádmegyei követ 132, 170, 171, 172, 173, 174.
Ordodi Mátyás 175.
Országgyűlés
1485-ki 2, 4, 53, 109.
1492-ki 52.

Országgyűlés

- 1494-ki 50.
1495-ki 50.
1498-ki 14, 26.
1505-ki Rákoson 2.
1508-ki 2, 3.
1514-ki 1, 2, 3.
1516-ki ápr. 24-én Budán 3, 4,
5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15,
20, 21, 113, 115, 116, 117,
118, 119.
1517-iki Budán 12, 15, 16, 120.
1518 ápr. 24-én Rákoson 16,
17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
24, 35, 38. 121, 122, 123,
124, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 131.
1518 júl. 25-én Tolnán 19, 25,
26, 27, 28, 33, 132, 133, 134,
135, 136, 140, 141, 142, 143.
1518 szept. 29-én Bácsón 27,
28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 37, 38, 42, 43, 45, 50, 63,
85, 137, 138, 139, 143, 144,
145, 146, 147, 150, 152, 153,
159, 160, 161, 163, 165, 166,
167, 168, 171, 173.
1519 máj. 13-án Budán nádor-
választó diéta 39, 40, 41, 42,
151, 152, 155.
1520 febr. 6-án Pesten 42, 43,
44, 158, 159
1521 ápr. 24-én Rákoson 37, 46.
1521 nov. 19-én Budán 47, 48,
49, 50, 51, 52, 54, 55, 57,
178, 180, 187.
1522 aug. 10-én Budán 56, 57,
185, 186 187, 188, 189.
1523 jan. 6-án Budán 59, 190.
1523 ápr. 24-én Budán 60, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 201, 202,
203.
1524 szept. 29-én Budán 68,
69, 72, 75, 78, 79 196, 197,
198, 199, 200.

Országgyűlés

- 1525 máj. 7-én Rákoson 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 83, 84, 86, 89, 90, 93, 94,
95.
1525 jún. 24-én Hatvanban 38,
81, 82, 83, 85, 86, 87, 88,
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
98, 99, 101, 102, 105, 208,
209, 212, 213, 214.
1526 ápr. 24-én Rákoson 102,
104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 217, 220.
Országgyűlési meghívó 16, 17, 19,
29, 39, 42, 45, 60, 74, 85,
121, 124.
Orzag Ferencz (de Gwth) főajtón-
álló mester 57, 181, 184.
Orzag Imre főajtónálló mester 204.
Orzag János szerémi püspök 57,
181, 184.
Ozorowczí András trencsényi követ
133.
Oztrólowkai György zólyomi követ
133.

P

- Paksi Péter 57.
Palóczy Antal 57.
— zempléni ispán 181, 203.
Pándi Gergely 164.
Pangrácz Miklós (de Zenthmýklos)
liptói követ 132.
Pannonhalmi apátság 136.
Parlagi Melchior 133.
Paxý Balázs győri püspök 203.
Pechethes Imre (de Palota) pesti kö-
vet 132.
Pécs 102.
Pécsi püspökség 87.
Pénzügyi intézkedések 48, 50, 56,
65, 73, 74, 75, 81, 87, 94, 105,
109.

Pénzverés 63, 65, 68, 81.
Pere 201.
Perényi Ferenc váradi püspök 57,
68, 181, 199, 203, 220.
Perényi Imre nádor abaujvári ispán
4, 10, 17, 18, 34, 39, 118, 119,
140, 149.
Perényi Péter abaujvári ispán 57,
181, 184, 199, 203.
Pest 39, 40, 107, 125, 156.
Pestmegye 25, 132, 216.
Pethes András (de Barthan) bodrogi
követ 133.
Pilismegye 25, 133.
Podmaniczky István nyitrai püspök
74, 203.
Pogan Zsigmond (de Cheeb) 56,
186.
Polyak Szaniszló csongrádi követ
133.
Polyankai Péter szepesi követ 133.
Porkoláb Márton (de Magoch)
csongrádi követ 133.
Pozsegamegye 25, 82, 133.
Pozsonyamegye 25, 132.
Pozsonyi káptalan 140.
Prága 185.
Prépostok hadi kötelezettsége 27.
Pylezperger Farkasné 136, 137.

R

Radowanczi Boldizsár zólyomi kö-
vet 133.
Ranocha István 211.
Ravazdi Balázs csongrádi követ
133.
Rákos I. országgyűlés alatt.
Ráskay Gáspár 57.
— nógrádi ispán 177.
— kincstárnok 181, 184.
Reeghi Benedek 157.
Reethi János tolnai követ 132.

Rezy 217.
Rimazechi János gömöri követ 132.
Rohmani Zsigmond nógrádi követ
132.
Rozgonyi István 57, 181.
Rwbyn Dénes (de Hathwan) nádori
jegyző 142.

S

Saaskew 153, 158.
Salgói Pál nyitrai követ 132.
Sarandi Mihály 164.
Sárkány Ambrus (de Akoshaza),
országbíró 72, 73, 91, 98, 105,
203.
Sárosmegye 25, 52, 53, 218.
Scepeffy János (de Endreed) bihari
alispán 163.
Schydlowycz Kristóf lengyel kan-
cellár 5.
Segesvár 39.
Segnyei Sebestyén abaujvári követ
132.
Seregpénz 22.
Seryeni László 211.
Sóbányák 32.
Soltszegye 25, 133.
Solymos 9.
Som Gáspár 35, 143.
Somogyemege 25, 87, 133, 215.
Somogyvári apátság 136.
Soos Tamás (de Polthar) nógrádi
alispán 170, 171, 172.
Stiria 114.
Sulyok Lajos (de Lekche) 156,
157.
Symonfy István (de Meeghÿ) solti
követ 133.
Synki György honti követ 132.
Szabács elfoglalása 47.
Szabolcsmegye 25.
Szalánkemén felépítése 79.

- Szalkay László esztergomi érsek,
kancellár 68, 69, 72, 73, 74, 75,
76, 84, 87, 90, 94, 97, 98, 104,
200, 203, 208.
- váczai püspök, kincstárnok 7, 8.
- Szapolyai György szepesi örökös
gróf 7, 84, 102, 203.
- zalamegyei kir. biztos 70.
- Szapolyai János 1, 2, 4, 10, 17,
20, 24, 33, 36, 46, 47, 52, 60,
84, 86, 87, 92, 95, 97, 102, 104,
122, 124, 126, 147, 149, 150,
155, 174, 175, 177, 195, 201,
203, 210, 211.
- Bornemisza elleni confoederati-
ója 38, 39, 40, 42, 43, 58.
- confoederatiója 18, 19, 24, 34.
- egyezsége Brandenburi György-
gyel 9, 11.
- királyi tanács tagja 54.
- kormányzóságá 5, 6, 44.
- megvédi a primás házát 37.
- nádorjelölt 41.
- népszerűtlensége a köznemesek
előtt 71.
- távolmarad az 1517-ki dietáról
14.
- Szapolyai István 101.
- Szászsebes 104.
- Szathmáry György pécsi püspök,
kancellár 7, 8, 47, 125, 147,
149.
- esztergomi érsek 150, 165, 180.
- kormány élén 10, 12, 17, 18, 44.
- szövetezése Szapolyaival 38.
- Szatmármegye 25, 133, 199.
- Szeged 102.
- Székesfehérvár 211.
- Szekszárdi konvent 141.
- Szelim török szultán 45.
- Szent-György 169.
- Szentgyörgyi Péter a kir. tanács
tagja 7.
- Szepesmegye 25, 133, 201, 210.
- Szerencsen Imre 65.
- Szerémmegye 82.
- Szerencsés Imre 80, 81.
- elleni vádak 74, 76, 77.
- Szlavonia 52, 109, 130, 152.
- Szörény ostroma 68, 69, 199, 201.
- Szuchán 213, 214.
- II. Szulejmán török szultán 45, 46,
76.

T

- Tahi János horvát bán 82, 196.
- Tarchai László 21.
- Telekkatonaság 64.
- Temesmegye 25, 82, 133.
- Temesvár 1.
- Tapolchani János barsi követ 132.
- Tharnok Oszvald (de Peesthyen)
nógrádi követ 132.
- Tharchai Mátyás pozsonyi követ
132.
- Thaynay Benedek (de Naghlwche)
193.
- Thaynay Péter (de Naglwche) 193.
- Theleghi Tamás csanádi követ 133.
- Thernowcz Zsigmond türöczi követ
133.
- Thethethleni Péter solti követ 133.
- Thewke Kristóf (de Chepanfalwa)
szepesi követ 133.
- Thoidi László 211.
- Tholdi Tamás nógrádi követ 132.
- Thomay 168, 169.
- Thomory István (de Chwth) erdélyi
alvajda 195.
- Thorday Zsigmond (de Bolch) bihari
alispán 163.
- Thoth György 142.
- Thurzó Elek (de Bethlenfalwa) kir.
tárnokmester 73, 91, 108, 120,
203, 220, 221, 222.
- Thurzó György 120.
- Thurzó János 120.
- Thurzók pénzverési joga 65.

Thusay Mátyás 189.
 Thwsa 201.
 Thybwrcz András (de Henÿe) tolnai követ 132.
 Tized 51, 79, 86, 87, 95.
 Tokaj 124.
 Tolna I. országyűlés alatt
 Tordamegye 195.
 Tomory Pál kalocsai érsek 40, 63.
 Torontálmegye 82, 133.
 Török Bálint 47.
 Török béke 33, 45, 200.
 — követek 30, 33, 129, 151.
 Török István (de Aranyan) 157.
 Trencsénmegye 25, 133.
 Turócze megye 25, 133.

Várday Ferencz erdélyipüspök 7, 34, 37, 123, 147, 149, 151, 181, 184.
 — szövetkezik Szapolyaival 17, 18, 19, 57.
 — szövetsége Bornemisza ellen 38.
 Várdai Pál prépost 156.
 — egri püspök 196, 203.
 — veszprémi püspök 174, 175.
 Varsány 68, 197.
 Vasmegye 133, 161, 162.
 Végvárok 14, 16, 17, 21, 26, 33, 34, 46, 73, 79, 91, 94, 108, 113, 116, 129, 160.
 Velenceze 77.
 Velencei követek 33, 76, 81, 86.
 Veszprém 25, 42, 43, 115, 133, 146, 160.

U

Udvarhely 39.
 Ujlaky Lőrincz bosnyák bán 7, 42, 150.
 — nádorjelölt 41.
 — szerződése Szapolyai Istvánnal 95, 101.
 — támogatja a Szapolyai-féle confederatiót 34.
 II. Ulászló magyar király 1, 2, 4, 9, 15, 30, 48, 113, 165, 166, 169, 200.
 — gondoskodik fia gyámjairól 3, 6, 7, 11, 13, 116, 117.
 — koronázási feltételei 4, 30.

V

Vácsi káptalan 171, 173, 174.
 Valkómege 82, 87.
 Vám 38, 43, 163, 164, 165, 193, 194, 214.
 Várad 199.
 Várad püspökség 219, 220.

W

Walalos János (de Meeghy) solti követ 133.
 Werbőczy István 26, 48, 67, 69, 71, 73, 75, 79, 80, 87, 145, 168, 186, 200.
 — ellen a főnemesség szövetkezik 99, 102, 104.
 — hatvani dietán 89—93.
 — kincstárnok 177.
 — letétele a nádorságról 105, 106, 110.
 — nádor 92, 98, 101.
 — Szapolyaival szövetkezik 97.
 Werthi Miklós csongrádi követ 133.
 Wydafewldei Benedek árvamegyei követ 132.
 Wyselen Péter 171, 172.

Z

Zabary András (de Chehfew) özvegye 132, 142.
 Zakeczÿ Mátyás veszprémi követ 133.

- Zalaházai Tamás veszprémi püspök 203.
Zalamegye 25, 87, 133, 166.
Zalay Pál (de Monostor) bodrogi követ 133.
Zaloki Zsigmond hevesi követ 133.
Zarnocza 140.
Zechen 171, 172, 173.
Zeechÿ Tamás (de Felsewlyndwa) vasmegyei ispán 161, 162, 204.
Zegedi Benedek 210.
Zel Márton (de Kakath) 157.
Zemplémmegye 180.
Zendi Miklós újvári követ 132.
Zenthlászlói Gergely (de Lekche) bodrogi alispán 157.
Zenthmargytha 201.
Zenthpali András 211.
Zenthpetheri Dávid túróczi követ 133.
Zobi Mihály nógrádi követ 104, 106, 132.
Zólyommegye 25, 120, 133, 158.
Zomor János pilisi követ 133.
Zthari János bihari követ 133.
Zsigmond lengyel király 14, 18, 30, 31, 77, 129, 135, 179, 201, 219.
— követei 9, 10, 15, 17, 67.
— II. Lajos gyámja 3, 5, 12, 13, 16.
— pártolja Báthory Istvánt 41, 70, 98, 103.

SAJTÓHIBÁK JEGYZÉKE.

3. oldal	felülről	15. sor	errő	helyett	olv.	erről	
10.	»	alulról	6. »	pecato	»	»	pacate
23.	»	felülről	9. »	vonalra	»	»	vonalon
23.	»	alulról	6. »	kis	»	»	kir.
28.	»	»	2. »	terminuson	»	»	terminusra
34.	»	felülről	10. »	bizottságnak	»	»	bizottságnak
38.	»	»	19. »	György	»	»	Gergely
45.	»	»	2. »	trónlalépte	»	»	trónralépte
52.	»	alulról	11. »	s	»	»	a
53.	»	»	9. »	Supplementius	»	»	Supplementum
56.	»	»	14. »	szövetséget	»	»	követséget
57.	»	felülről	5. »	1251	»	»	1521
61.	»	alulról	5. »	fermosi	»	»	famosi
74.	»	felülről	7. »	1523	»	»	1525
75.	»	»	3. »	telezni	»	»	jelezni
78.	»	alulról	8. »	ugyan	»	»	csakugyan
84.	»	»	5. »	tanácsbó	»	»	tanácsból
105.	»	felülről	6. »	18-ikán	»	»	28-ikán
108.	»	alulról	2. »	1225.	»	»	1525
125.	»	felülről	5. »	itenere	»	»	itinere
143.	»	alulról	13. »	bécsi	»	»	bácsi
152.	»	»	1. »	rgatiam	»	»	gratiam
169.	»	»	11. »	mandarerimus	»	»	mandaverimus
216.	»	felülről	1. »	alkanczellár	»	»	alkincstárnok
233.	»	»	11. »	iobaginalibus	»	»	iobagonalibus.
253.	»	»	14. »	is	»	»	si

A Magy. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Hajnik Imre. A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt	9.—
— A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése	—20
— Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban	—40
Kovács Ferencz. Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója. Szerkesztette — Hat kötet. Minden kötet külön is kapható. Ára egy-egy kötetnek	7.—
Széchenyi István gróf hírlapi cikkei. Összeállította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Zichy Antal. I. kötet: 1828—1843.	10.—
— II. kötet: 1843—1848. Egy autográf lap fotogr. másolatban	10.—
— külföldi útirajzai és feljegyzései. Naplói nyomán összeállította Zichy Antal	8.—
— levelei szülőihez. Összeállította, előszóval és jegyzetekkel ellátta Zichy Antal	6.—
— munkái. II. sorozat. I. kötet. 1. rész: Hitel. 2. rész: Világ. Bevezetésül Gyulai Páltól: Gróf Széchenyi István mint író. — Kautz Gyulától: a) a „Hitel” és b) a „Világ” méltatása. Sajtó alá rendezte Szily Kálmán. Gróf Széchenyi István arcképével.	10.—
— Félbörkötésben	14.—
— II. kötet: Stadium. — A Kelet népe. — Politikai Programtörödékek. — Bevezetésül: Viszota Gyulától: A Stadium megjelenésének története. — Kautz Gyulától: a) A Stadium. b) A Kelet népe és c) A Politikai Programtörödékek méltatása	10.—
— Félbörkötésben	14.—
Szinnyei József. Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma. I. osztály: Történelem és segédtudományai. I. kötet: Hazai folyóiratok, évkönyvek, naptárak és iskolai értesítvények repertoriuma	10.—
— II. kötet: Hírlapok. 1731—1880. (Első rész)	10.—
Történelmi Emlékek, Magyar — (Monumenta Hungariae Historica.) Harmadik osztály: Országgyűlési Emlékek. (Monumenta Comitialia Regni Hungariae és Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae.) Történeti bevezetésekkel. Szerkeszti Fraknói Vilmos és Szilágyi Sándor. a) Magyar Országgyűlési Emlékek. Szerkesztette az I—X. köteteket dr. Fraknói Vilmos, a XI. kötetből dr. Károlyi Árpád. (1526—1606.) Ára az I—X. kötetnek kötetenként	6.—
— a XI. kötetnek	10.—
b) Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerkeszti Szilágyi Sándor. I—XXI. kötet. (1540—1699.) Egy-egy kötet ára	6.—
Werböczy István hármaskönyve. Harmadik kiadás. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, jogi műszótárral és részletes tárgymutatóval ellátták Kolosváry Sándor és Ovári Kelemen. Ára füzve	10.—
Egész vászonkötésben	11.—

Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalában.